

XÜLASƏTUL-ƏHKAM

(İZAHLI ŞƏRİƏT MƏSƏLƏLƏRİ)

Şiə aləminin mərcəyi-təqlidi Ayətullahul-üzma
Hacı Şeyx Nasir Məkarim Şirazi həzrətlərinin
fətvalarına müvafiq

Kitabın adı: ..... "Xülasətul-əhkam"
Müəllif:.....Ayətullahul-üzma Məkarim Şirazi
Mütərcim: ..... Mirzə Rəsul İsmayıldə
Redaktor: ..... Cabir Əkbərzadə
Naşir:... "İmam Əliyyibni Əbitalib (ə)" mədrəsəsi
Çap növbəsi:..... İkinci
Çap tarixi: ..... 2001, Sentyabr
Tiraj: 3000

BİSMİLLAHİR-RƏHMANİR RƏHİM

MÜQƏDDİMƏ

“İzahlı şəriət hökmləri” (“Tovzihul-məsail”) adlı risalə ilk dəfə olaraq mərhum Ayətullahül-üzma Bürucerdinin zamanında onun tələbələri tərəfindən və onun fətvalarına uyğun olaraq tənzim edildi. Bu iş İslam fiqhinin ümumxalq kütləsi üçün bəyan edilməsində çox böyük rol ifa etdi.

Çünki o dövrdən əvvəl yazılan risalələrdə çoxlu mürəkkəb fiqhi terminlər var idi, amma bu risalələrdə həmin mürəkkəblikdən artıq heç bir əsər-əlamət yoxdur. Məhz buna görə də müsəlmanlar tərəfindən dərin rəğbətlə qarşılandı. Amma bu o demək deyildi ki, bu risalə üzərində daha mütərəqqi tədbirlər görülməsin və yeni risalələrlə uyğunlaşdırıl-masın. Digər tərəfdən, cəmiyyətin sürətlə inkişafı tələb edirdi ki, artıq ehtiyac duyulmayan bir sıra məsələlər ondan çıxarılsın, əvəzində ehtiyac duyulan mühüm məsələlər əlavə edilsin ki, müasir dövrdə müsəlman xalqın ehtiyaclarını təmin etsin. Bu əsaslı iş ilk dəfə olaraq Ayətullahul-üzma Məkarim Şirazi həzrətləri tərəfindən başlandı. “Tovzihul-məsail” risaləsinin “Təliqati ürəvətul-vüsqə”-da qeyd olunan mətni o cənabın fətvaları ilə tutuşdurulduqdan sonra çox da mühüm olmayan və ehtiyac duyulmayan məsələlər risalədən çıxarıldı və gündəlik

*mühüm məsələlər ona daxil edildi. Bu işdən sonra belə bir təklif irəli sürüldü ki, yeni üslubda yazılmış risalə xülasələşdirilsin, fars dilinə, eləcə də dünyanın müxtəlif dillərinə tərcümə edilsin və mə'minlərin ixtiyarına verilsin. Bu təklif qəbul edildi və 2500 fiqhi məsələni ehtiva edən risalədən 1000 mühüm **Məsələ**: çıxarılıb təkmilləşdirildikdən sonra "Xülasətul-əhkam" (şəriət hökmlərinin xülasəsi) adı ilə çapa hazırlandı, daha sonra onun dünyanın müxtəlif dillərinə tərcümə edilməsi qərara alındı.*

AYƏTULLAHUL-ÜZMA MƏKARİM ŞİRAZİ HƏZRƏTLƏRİNİN TƏRCÜMEYİ-HALI

Ayətullahul-üzma Məkarim Şirazi 1345-ci hicri qəməri ilində Şiraz şəhərində dindar və gözəl əxlaqi səciyyələr, ruhi fəzilərlərlə tanınan bir ailədə dünyaya gəlmişdir. İbtidai və orta təhsilini Şirazda başa vurmuşdur. Güclü hafizəyə və iste'dada malik olduğu üçün fəal bir şagird kimi tanınmış və bir ildə iki sinfi bitirmişdir. Sonra din dərslərini Şirazın "Ağa Babaxan" mədrəsəsində oxumağa başladı. Qısa müddət ərzində ərəb dili qrammatikasını, məntiq və məani-bəyan elmlərinə yiyələndi. Sonra isə üsul və fiqh elmlərini öyrənməyə başladı.

Ayətullah Məkarim Şirazi həzrətləri az müddət ərzində və 18 yaşında "Kifayətul-üsul" kitabına şərh yazmış, sonra Qum şəhərinin din elmləri hövzəsinə daxil olub Ayətullah Burucerdı kimi böyük alimlərdən dərslər almışdır.

1369-cu hicri qəməri ilində Nəcəf şəhərinə köçüb orada Ayətullah Həkim, Ayətullah Xoi və Seyyid Əbdülhadi Şirazidən dərslər almış və 24 yaşında ictimai

dərəcəsinə yüksəlmişdir.

Ayətullah Məkarim Şirazi 1370-ci hicri qəməri ilində yenidən Quma qayıdıb fiqh və üsul elmlərini tədris etməyə başlamışdır. Hal-hazırda onun dərində iki min tələbə iştirak edir.

O, İrən İslam İnqilabının müxtəlif mərhələlərində xeyli fəaliyyət göstərmiş və dəfələrlə tağut rejimi tərəfindən həbs edilmişdir.

İslam inqilabı qələbə çaldıqdan sonra Əsas Qanunun yazılıb tənzim olunmasında fəal iştirak etmişdir.

AYƏTULLAH MƏKARİM ŞİRAZİ
HƏZRƏTLƏRİNİN ELMİ-MƏDƏNİ
XİDMƏTLƏRİ

1-Elmi-dini nəşriyyənin çapı.

Böyük islami universitet sayılan dini elmlər hövzəsində azğın təbliğatların qarşısını almaq üçün İslami maariflə zəngin olan bir nəşriyyənin buraxılması çox zəruri idi. Həmin məsələyə diqqət edərək, Ayətullah Məkarim din elmləri hövzəsinin böyük şəxsiyyətlərinin yardımı ilə "İslam məktəbi" adlı nəşriyyəni buraxmağa başladı. Bu nəşriyyəyə şe aləmində çox güclü təsir buraxdı.

2-Universitet və hövzə tələbələrinin fikrində dönüş nöqtəsi yaratmaq.

1330-1332-ci illərdə materialistlərin təbliğatı

genişlənən bir dövrdə Ayətullah Məkarim həzrətləri sair alimlərin köməyi ilə fəlsəfə və e'tiqadiyyat sahəsində elmi-fəlsəfi bəhslər təşkil edib materializm ideologiyasının əsaslarını araşdırdı və bu barədə "Yalançı filosoflar" adlı bir kitab yazdı. Bu kitab 30 dəfədən çox çap olundu.

3-E'tiqadiyyat və məzhəblər üzrə kursların təşkili.

Ayətullah Məkarim hövzədə e'tiqadiyyat üzrə çoxlu kurslar təşkil edib müxtəlif məzhəbləri araşdırmağa başladı, həmin dərslərin xülasəsi toplanıb çap edilmişdir. O cümlədən:

1-"Aləmin yaradıcısı";

2-"Allahı necə tanıyaq?";

3-"Böyük rəhbərlər və məc'uliyətlər";

4-"Darvinizm, yaxud təkamüldə son fərziyyə";

5-"Quran və sonuncu Peyğəmbər";

6-"Gənc nəslin qurtuluşu təşkilatı".

Ayətullah Məkarim elmi və dini dərsləri ilə yanaşı gənc nəslə müxtəlif fikir və məzhəblərin şərrindən qurtarmaq üçün bir sıra elmi yığıncaqlar təşkil etdi.

5-İltiqatılərlə mübarizə.

Ayətullah Məkarim həzrətləri azğınlığa düşmüş ideologiya tərəfdarları ilə, xüsusilə genişlənməkdə olan sufiliklə mübarizə apardı və bu sahədə "Haqqın cilvəsi" adlı bir kitab yazdı. Bu kitab Ayətullah Burucerdinin diqqətini özünə cəlb etdi. O cənab bu barədə demişdir: "Mən bu kitabı oxudum, onda əsla səhv yoxdur."

6-Elmi müəssisələrin təsis edilməsi

Bu sahədə Ayətullah Məkarim cənabları bir sıra işlər görmüşdür. O cümlədən:

- 1-"Əmirəl-mə'minin (ə)" adına məktəb;
- 2-"İmam Həsən (ə)" adına məktəb;
- 3-"İmam Hüseyin (ə)" adına məktəb.

AYƏTULLAH MƏKARİM HƏZRƏTLƏRİNİN ƏSƏRLƏRİ

Ayətullah Məkarim Şirazi müxtəlif sahələrdə çoxlu əsərlər yazmışdır. İndiyə kimi yüz cilddən çox əsəri çap olunub və onların bəziləri də müxtəlif dillərə tərcümə edilmişdir. Mühüm əsərlərindən aşağıdakıları qeyd etmək olar:

“Təfsiri nümünə” (27 cildə), “Təfsiri-Mövzui” (36 cildə), “Yalançı filosoflar”, “Haqqın cilvəsi”, “İslam iqtisadiyyatı”, “Məzhəbin meydana gəlməsinin səbəbi”, “Allahı necə tanıyaq?”, “Materializm və kommunizm barədə bir bəhs”, “Təqlidmi, təhqiqmi?”, “İslam əxlaqiyyatı”, “İzahlı şəriət hökmləri”, “Həcc əməlləri”, “Əl-qəvidül-fihiyyə”, “Hökmlərin xülasəsi”, “Ənvarül-fiqahə” və “Ənvarül-üsul”.

Hal-hazırda Ayətullah Məkarim fiqh və üsul üzrə geniş səviyyədə xaric dərsi deyir və din elmlərinin böyük müctehid və ustadlarından sayılır.

Bismillahir-rəhmanir-rəhim.
Bu risaləyə əməl etmək
inşallah ki, müczidir (əməllərin
düzgün olmasına kifayətdir).

ƏQİDƏ MƏSƏLƏLƏRİ

Peyğəmbər (s) Əhli-beytinin ardıcılıarı olan şiə müsəlmanların əqidələri üç prinsip əsasındaır:

1-ALLAHIN BİRLİYİ

Biz Allahın yeganə və misli-bərabəri olmadığını inanırıq və Onun üçün heç bir oxşar, şəriik və övlad olmasına inanmırıq. Tovhid əslindən hər növ azmaqla, şirk və büt-pərəstliklə və bəşərə pərəstişlə kəskin şəkildə müxaliflik.

Biz Allahı bütün aləmlərin yaradıcısı bilirik. Məhz bu səbəbə görə də inanırıq ki, varlıq aləmində xeyir və məsləhətdən başqa bir şey yaradılmamışdır. Bəzən bu vasitələrdən sui-istifadə edərək pisliliklərin meydana gəlməsinə məhz biz səbəb olurıq. Bizim e'tiqdiyyatımıza əsasən, Allah cisim və maddə deyil, O, maddənin və maddiyyatın fəvqündə dayanır və həmin səbəbə görə də məkana ehtiyacı yoxdur. O, hər yerdə vardır və hər bir şeydən ağıhdır. Bizə, hətta bizim özümüzdən belə yaxındır. O, hər şeyi görür, hər bir səsi eşidir, bununla yanaşı, məkana

ehtiyacı yoxdur. Onun görməsi və eşitməsi bizim görüb-eşitməyimizdə olduğu kimi, gözlə və qulaqla deyil. Keçmiş və gələcək, yaxın və uzaq Onun üçün eynidir və hər şey heç bir fərq olmadan Onun hüzurunda əyandır. Hətta bizim fikirmizdən keçən düşüncələrdən belə agahdır.

O, hər bir cəhətdən təkdir, tərkib hissələri yoxdur. Onun elm, qüdrət və s. kimi sifətləri Zatı ilə eyniyyət təşkil edir.

Onun varlığı üçün başlanğıc və son yoxdur. Əzəli və əbədi, hər bir cəhətdən sonsuz bir varlıqdır.

Onun sifətlərində məxluqların sifətinə heç bir oxşarlıq yoxdur. Çünki, məxluqlardakı qüdrət, elm və s. kimi sifətlər hər bir cəhətdən məhdud, Allahda isə hər bir cəhətdən sonsuzdur. Bəndələrin günahlarının bağışlanması yalnız Onun əlindədir. Heç kim, hətta İslam Peyğəmbəri (s) və İmamlar (əleyhimüssəlam) belə, Allahın icazəsi olmadan heç kəsə şəfaət edə bilməzlər. Onların məzarlarına hörmət göstərmək onlara pərəstiş və ibadət etmək mənasında deyildir.

2-Peyğəmbərlərin göndərilməsi

Biz inanırıq ki, Allah, öz bəndələrini səadət və düz yola hidayət etmək, onları cəhalət, nadanlıq və bədbəxtlik qaranlığından elm, paklıq və səadət nuruna çıxarmaq üçün çoxlu peyğəmbərlər göndərmişdir. Çünki, Allah insanı səadətə çatmaq üçün yaratmışdır. Buna görə də bu işlər üçün lazım

olan vasitələri həm insanın öz vücudunda, həm də varlıq aləmində yaratmışdır. Peyğəmbərlərin göndərilməsi də məhz bu məqsədin təkmilləşdirilib həyata keçməsi üçün olmuşdur. Peyğəmbərlərin təlimləri və ilahi qanunlar insan xilqətinin təkmilləşdiricisidir. Pak insan fitrətinin ziddinə olan hər hansı qanun Allah tərəfindən ola bilməz.

Biz inanırıq ki, peyğəmbərlərin əsas məqsədi insanların düzgün təlim-tərbiyəsi, onlar arasında olan münasibətlərdə gözəl əxlaq normalarını möhkəmləndirmək və cəmiyyətdə ədaləti bərqərar etməkdir. Quranın müxtəlif ayələrində bu məsələyə aşkar şəkildə işarə edilmişdir.

Biz heç bir istisna olmadan bütün peyğəmbərlərə hörmət edirik, lakin inanırıq ki, keçmiş peyğəmbərlərin səmavi kitabları zamanın keçməsi nəticəsində xurafatla qarışmış və müxtəlif təhriflərə məruz qalmışdır. Bu kitablarda Allaha və peyğəmbərlərə mənsub edilən yaramaz əməllər müddəamıza ən tutarlı sübutdur.

Biz İslam Peyğəmbərini bütün ilahi peyğəmbərlərdən üstün və onların sonuncusu olmasına, bütün peyğəmbər və imamların hər növ günah, xəta və səhvdən uzaq olduğuna inanırıq.

3-Qiyamət günü

Biz bütün sair müsəlmanlar kimi inanırıq ki, insanların hamısı öldükdən sonra müəyyən bir gündə diriləcək və əbədi və həmişəlik olan bir

aləmdə – axirət aləmində özünün pis və ya yaxşı əməllərinin nəticəsini görəcək. Ən kiçik yaxşı və ya pis əməlin hesabı vardır, onun hesabı Allahın yanında qorunur. Qiyamətdə heç kəsə zülm olunmayacaqdır.

Yaxşı əməl sahibləri müxtəlif mənəvi və maddi ne‘mətlərlə dolu olan əbədi cənnətə, bəd əməl sahibləri isə cəhənnəmə gedəcəklər.

Peyğəmbər (s) Əhli-beytinin (ə) ardıcılıarı (şüalər) digər iki prinsipə də inanırlar:

1-On iki imamın varlığına”

Bu İmamlar İslam Peyğəmbərinin haqq canişinidir. Onların birincisi İmam Əliyyibni Əbitalib (ə), sonuncusu isə həzrət Məhdidir (ə). O, hal-hazırda diridir (və qeybdədir). Allahın vədə verdiyi gün gəlib çatanda, zühur edib dünyanı haqq-ədalətlə dolduracaqdır.

2-Allahın ədalətli olması

Biz inanırıq ki, Allah taala öz bəndələrinin heç birinə zülm rəva görməz. Ona görə ki, başqasına zülm etmək ya bir işin zülm olmasını bilməməzlikdən, ya da acizlikdən irəli gəlir. Halbuki, Allah hər şeyi bilən və hər şeyə qadirdir. Həmçinin inanırıq ki, bütün insanlar iradə azadlığına malikdirlər. Heç kəs itaətə və ya günah etməyə məcbur deyil. Hər kəsin taleyi öz əlindədir və onun öz seçməsi əsasında təj’in olunur. Heç kəs başqasının günahına görə cəzalandırılmayacaq.

Biz fərdi və ictimai həyatımızla əlaqədar olan bütün dini göstərişlərimizi ən mə‘təbər mənbə olan Qurandan alır və inanırıq ki, Quran təhrif olunmayıb və heç vaxt da təhrif olunmayacaqdır. Qurandan sonra isə növbəti mərhələdəki mə‘təbər mənbəyimiz Peyğəmbərin, daha sonra isə məsum imamların sünnəsidir. Onlar öz elmlərini ya birbaşa, ya da müəyyən vasitələrlə Peyğəmbərdən əxz etmişlər.

Biz bu işdə bütün müsəlmanların Peyğəmbərdən eşitdiyi inkarolunmaz bir rəvayətə istinad edirik. Həzrət buyurmuşdur: “Mən sizin aranızdan gedir və sizin aranızda iki ağır və qiymətli əmanət qoyuram: biri Quran, digəri isə mənim Əhli-beytim olan itratim. Bu iki qiymətli şey Kövsər hövuzunda mənim yanıma gələnə qədər heç vaxt bir-birlərindən ayrılmayacaqdır.”

Biz bu dini vəzifələrimizə əməl etmək üçün Quran ayələri, İslam Peyğəmbəri (s) və İmamların (ə) dediklərindən əlavə, din alimlərinin fikir birliyində olduğu, həmçinin əqlin qəti surətdə hökm etdiyi məsələləri də qəbul edirik. Bunlara (Quran, sünnə, alimlərin yekdil nəzərləri və əql) “dördlük təşkil edən əsl” deyirik.

Həmişə din alimlərindən bəziləri bu mənbələri araşdırmaqla İslami vəzifə və göstərişləri çıxarırlar. Bu iş hansısa şəxslərə həsr olunmur. Əksinə, bu sahədə mütəxəssis olan hər bir şəxs bu işi görə bilər. Beləliklə, ictihad qapısı bütün alimlərin üzünə

açıqdır.

Biz İslam dininin əbədi bir din olmasına, onun mütərəqqi qanunlarının hər bir zaman və məkanda icra olunmağa qabil olduğuna inanırıq.

İslam alimləri İslamın həm ictimai, həm də fərdi qanunlarını təfsilatı ilə fiqh kitablarında bəyan etmiş, bu hökmləri araşdırmaq üçün müxtəlif elmlər yaratmışlar. Onların da xülasəsi bu risalədə qələmə alınmışdır.

TƏQLİDİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:1: Heç bir müsəlman üsuli-dində kiməsə təqlid edə bilməz. Əksinə o, üsuli-dinə öz dərrakəsi səviyyəsində dəlil-sübut əsasında yəqin etməlidir. Lakin fürui-dində - başqa sözlə, dinin əməli hökm və göstərişlərində əgər müctehid olarsa, (yəni ilahi hökmləri dəlil-sübut əsasında əldə edə bilsə) öz nəzərinə əməl etməlidir. Əgər müctehid deyildirsə, onda hər hansı bir müctehidə təqlid etməlidir. Çünki adi camaat bütün sahələrdə mütəxəssis olmadıqlarına görə, lazım olanda ixtisasçı şəxsə müraciət edir və onların göstərişinə əməl edirlər.

Həmçinin bir şəxs “ehtiyata” da əməl edə bilər. Yəni öz dini vəzifələrini elə tərzdə yerinə yetirməlidir ki, vəzifəsini lazımınca yerinə yetirdiyinə yəqinliyi olsun.

Məsələ:2: Şəxsin təqlid edəcəyi müctehid aşağıdakı xüsusiyyətlərə malik olmalıdır: Kişi olmalı, həddi-bülüğa çatmalı, on iki imama inanan şiə, halalзадə, diri və (vacib ehtiyata əsasən) adil olmalıdır. (Adil o kəsə deyilir ki, onun batinində Allahdan qorxmaq səciyyəsi olsun ki, onu kəbirə günahlara mürtətib olmaqdan və eləcə də kiçik günahlara israr etməkdən

saxlasın.)

Məsələ:3: Müctehidlərin arasında ixtilafli olan məsələlərdə “ələmə” təqlid etmək lazımdır.

Məsələ:4: Müctehidin fətvasını bir neçə yolla əldə etmək olar: Birincisi, müctehidin özündən eşitməklə və ya onun əlyazmasını görməklə. İkincisi, mə‘təbər risaləsində görməklə. Üçüncüsü, e‘timad olunan şəxsdən eşitməklə. Dördüncüsü, camaat arasında, xatircəmliyə səbəb olacaq məşhur olmaqla.

Məsələ:5: İnsanın təqlid etdiyi müctehid dünyadan getdikdə, ona təqlid etməkdə qalmaq caizdir. Əgər o, ələm olsa ona təqlid etməkdə qalmaq vacibdir. Bu şərtlə ki, onun fətvasına əməl etmiş olsun.

Məsələ:6: İlk dəfə olaraq ölü müctehidin fətvasına əməl etmək caiz deyil, hətta vacib ehtiyata əsasən ələm olsa belə.

Məsələ:7: Hər bir şəxs, adətən ehtiyac duyduğu məsələləri öyrənməli və ya ehtiyata əməl etməlidir.

Məsələ:8: Şəri vəzifələrini bir müddət təqlidsiz yerinə yetirən və sonradan bir müctehidə təqlid edən şəxsin təqliddən əvvəlki əməlləri təqlid etdiyi müctehidin fətvaları ilə uyğun olsa, səhihdir, əks halda onları yenidən yerinə yetirməlidir. Habelə təhqiqat aparmadan bir müctehidə təqlid edən şəxsin hökmü də eynilə belədir.

Məsələ:9: Müctehidin fətvası dəyişilsə, (müqəllid) onun yeni fətvasına əməl etməlidir. Lakin onun keçmiş fətvalarına uyğun olaraq əməl etdiyi əməlləri

səhihdir və yenidən yerinə yetirmək lazım deyildir. Habelə təqlidini bir müctehiddən başqa bir müctehidə döndərdikdə keçmiş əməllərin yenidən yerinə yetirilməsi lazım deyildir.

Məsələ:10: İki müctehid (elmdə) bərabər olsa, bəzi məsələlərdə birinə, bəzi məsələlərdə isə o birisinə təqlid etmək olar.

TƏHARƏTƏ AİD OLAN MƏSƏLƏLƏR

SULARIN NÖVLƏRİ

Məsələ 11: Su ya mütləqdir, ya da müzaf. Müzaf su o sudur ki, təklikdə və heç bir qeyd gətirilmədən ona “su” deyilmir. Misal üçün, meyvə suyu, duzlu su, gül suyu və s. kimi. Mütləq su o sudur ki, ona təklikdə və heç bid qeyd gətirilmədən “su” deyilir. Adi sular kimi.

Məsələ:12: Mütləq su beş qismdir və onların hər birinin hökmü ayrıdır: 1-Kür su, 2-Qəlil (az) su, 3-Axar su və boru suları, 4-Yağış suyu, 5-Quyu suyu. Suların hamısı pak və paklayıcı olmaqda eyni hökmdədir, lakin müzaf su bir şeyi pak etməz, nəcis şeyə toxunduqda da özü nəcis olar.

1-KÜR SUYU

Məsələ:13: Kür su vacib ehtiyata əsasən o miqdar suya deyilir ki, eni, uzunluğu və hündürlüyü üç qarış yarım olan bir qaba töküldükdə onu doldursun və ya onun çəkisi 384 kq (384 litr) olsun. Qarışın me‘yarı normal qarışdır.

Məsələ:14: Nəcis olan şey, (paltar və qab kimi) kür

suda bir dəfə yuyulduqda pak olar.

Məsələ:15: Nəcis bir şeyi kürə birləşmiş olan krantın altına tutsalar, ondan axan su pakdır. Amma o su nəcasətin iyini, rəngini və ya dadını özünə alsa pak olmaz.

Məsələ:16: Əvvəllər kür qədərində və ya ondan çox olan suyun kür halında qalıb-qalmamasında şəkk edilsə, kür suyu hökmündədir. Amma kürdən az olan suyun kür su qədərinə çatıb-çatmamasında şəkk edilsə, kürdən az su hökmündədir.

2-QƏLİL (AZ) SU

Məsələ:17: Az su – kür miqdarından az olan və yerdən qaynamayan suya deyilir.

Məsələ:18: Nəcis bir şey az suya dəydikdə (vacib ehtiyata əsasən) onu nəcis edər.

Məsələ:19: Pak olan az su ilə nəcis olmuş bir şeyi yusalar (sonradan deyiləcək şərtlər daxilində) pak olar. Lakin ondan ayrılan və güsələ deyilən su nəcisdir.

3-AXAR SU

Məsələ:20: Yerdən çıxıb, axan (bulaq və kəhriz suyu kimi) və ya dağlarda toplamış qarların eriməsindən axan suya axar su deyilir.

Məsələ:21: Axar su kürdən az olsa belə, nəcasətə toxunmaqla nəcis olmaz, amma nəcasətin iyini,

rəngini və ya dadını özünə alsın, nəcis olar.

Məsələ:22: Şəhərlərdəki su mənbəyinə birləşən boruların və hamamların suları axar su hökmündədir. Bu şərtlə ki, mənbəyin suyu təklikdə və ya boruların suyu ilə birlikdə kürdən az olmasın.

4- YAĞIŞ SUYU

Məsələ:23: Yağış suyu axar su hökmündədir; Hər bir nəcis şeyin üstünə dəysə, onu pak edər, istər yer olsun, istər bədən, istər palaz-xalça, istərə başqa şey olsun. Bu şərtlə ki, nəcasətin eyni onda olmasın və qüsalə (onun yuyulduğu su) ondan ayrılınsın. Həmçinin o qədər yağmalıdır ki, ona “yağış” deyilə bilsin.

Məsələ:24: Yağış suyu nəcis olmuş hovuzun üzərinə yağıb onunla qarışsa, pak olar. Əgər nəcis xalçanın üzərinə yağış yağsa və su onun altından axsa, pak olar.

5-QUYU SUYU

Məsələ:25: Quyu suyu kürdən az olsa belə, həm pakdır və həm də (murdar şeyləri) paklayır. Əgər nəcis bir şeyi onunla yusalar, pak olar.

Məsələ:26: Quyu suyu, ona nəcis bir şeyin düşməsi ilə nəcis olmaz, lakin müstəhəbdir ki, nəcis şeylərin hər birinə görə ondan bir miqdar su çəkib eşiyə töksünlər. Bu miqdar, müfəssəl fiqh kitablarında

təyin edilmişdir.

Məsələ:27: Çox dərin, nisbətən dərin və adi quyulardan mühərrik vasitəsilə çəkilən su (çəkildikdən sonra) kür miqdarında olsa, pakedicidir. Əgər kürdən az olsa, nə qədər ki, (mühərriklə çəkilmə) cərəyandadır, quyu suyu hökmündədir və nəcisə toxunmaqla nəcis olmaz.

Məsələ:28: Quyuya nəcisin eyninin tökülməsi nəticəsində quyu suyunun iyi, rəngi, yaxud dadı dəyişilsə və sonradan bu dəyişiklik öz-özünə aradan getsə, quyu suyu pak olmaz. Amma ondan yenidən su qaynasa və əvvəlki sularla qarışsa, pak olar.

SULARIN HÖKMLƏRİ

Məsələ:29: Meyvə suyu, güləb və s. kimi müzaf su nəcis olan şeyləri pak etmƏz. Onunla dƏstƏmaz almaq vƏ qüsl etmƏk sƏhih deyildir.

Məsələ:30: Müzaf su nəcis şeyə toxunsa o da nəcis olar. Amma üç halda nəcis olmaz: 1-Yuxarıdan aşığıya tökülsə, 2-Fəvvarə kimi təzyiqlə aşığıdan yuxarıya getsə; Bu halda da ancaq nəcisə toxunan hissə nəcis olar. 3-O qədər çox olsun ki, “nəcasət ona sirayət etməyibdər” deyələr. Misal üçün, müzaf su ilə dolu olan gölün bir qırağına nəcis düşsə, qalan hissələr nəcis olmaz.

Məsələ:31: Nəcis olan müzaf su kür vƏ ya axar su ilə qarışsa vƏ artıq müzaf su deyilməsə pak olar.

Məsələ:32: Bir su mütləq olsa, sonra onun müzaf

olub-olmamasına şəkk olunsa, mütləq su hökmündədir (su adlanıb-adlanmamasını bilmədiyimiz sel suyu kimi).

Məsələ:33: İt və donuz kimi nəcis heyvanların artığı nəcisdir, lakin əti haram olan sair heyvanların (yırtıcı heyvanlar, pişik və s. kimi) artığı pakdır, amma onu yeyib-içmək məkruhdur.

Məsələ:34: Müstəhəbdir ki, içməli sular tamamilə təmiz olsun. Xəstəliyə səbəb olan aludə suları içmək haramdır. Yumaq üçün istifadə edilən sular da yaxşı olar ki, təmiz olsun. Aludə sulardan imkan daxilində çəkinmək lazımdır.

TƏXƏLLİNİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:35: Vacibdir ki, insan öz övrətini başqalarından örtsün, istər təxəlli vaxtında olsun, istərsə də başqa vaxtlarda; istər görünər onə məhrəm olsun (bacı və ana kimi), istərsə də naməhrəm; istər də həddi-bülüğa çatmış olsun, istərsə də çatmamış olsun. Hətta yaxşı ilə pisi ayırd edə bilən (müməyyiz) uşaqdan belə örtmək lazımdır. Amma ər-arvadın övrətlərini bir-birindən örtməsi vacib deyildir.

Məsələ:36: övrəti örtmək üçün hər şeydən, hətta əl və palçıqlı sudan istifadə etmək olar.

Məsələ:37: Təxəlli halında üzü və ya arxası qibləyə oturmaq olmaz. Təkcə övrəti başqa istiqamətə döndərmək kifayət deyildir.

Məsələ:38: Qaitin məxrəcini həm su ilə yumaq olar və ya üç parça kağız, daş və ya paltarla da təmizləmək olar. Amma adi qaydadan artıq olub məxrəcin ətrafını da bulaşdırmış olsa, yaxud qan kimi digər bir nəcis onunla xaric olsa və yaxud da kənardan nəcis bir şey ona toxunsa, bu halda təkə su ilə pak olar.

Məsələ:39: Bövlün məxrəci sudan başqa bir şeylə pak olmaz. Əgər az (qəlil) su ilə yuyulsa, bu halda iki dəfə yumaq vacibdir. Amma borulara birləşən şlanqla bir dəfə yumaq kifayətdir.

Məsələ:40: Qaitin məxrəcini bir daşın üç tərəfi, yaxud bir kağız parçasının və ya paltarın üç tərəfi ilə paklamaq kifayətdir.

İSTİBRA

Məsələ:41: İstibra kişilərin bövldən sonra yerinə yetirdikləri əmələ deyilir. O belə yerinə yetirilir: Əvvəlcə alətin dibindən yuxarıya qədər əllə bir neçə dəfə sıxır və sonra alətin başını bir neçə dəfə sıxırlar ki, bövlün sidik kanalında qalan qalıqları çıxsın. "Mənidən sonrakı istibra" dedikdə isə məni xaric olandan sonra onun məcrada qalan zərrələrinin tam təmizlənməsi üçün bövl edilməsi nəzərdə tutulur.

Məsələ:42: Bövildən istibranın faydası budur ki, o, sidik kanalını bövldən təmizləyir. Yəni istibradan sonra xaric olan şübhəli su pakdır və dəstəməzi batil etmir. Lakin bir kəs istibra etməsə və sonra ondan

şübhəli su xaric olsa, yenidən dəstəmaz almalı və məhəlli yumalıdır.

Məsələ:43: Mənidən sonra istibra etməyin faydası odur ki, (bu istibradan sonra) şübhəli su xaric olsa və insan onun məni, yoxsa pak sulardan birinin olmasını bilməsə, qüslü yoxdur. Amma əgər istibra etməsə və məni zərrələrinin məcrada qalıb bövl və ya başqa bir yaşlıqla xaric olmasına ehtimal versə, gərək yenidən qüsl etsin.

Məsələ:44: Qadın üçün istibra yoxdur və əgər ondan şübhəli su xaric olsa pakdır, yenidən dəstəmaz və qüsül alması lazım deyil.

NƏCİS ŞEYLƏR

Vacib ehtiyata əsasən nəcislər on bir şeydir: 1- Bövl, 2-Qait, 3-Məni, 4-Murdar (ölmüş heyvan), 5-Qan, 6-İt, 7-Donuz, 8-Kafir, 9-Məstedici içkilər, 10-Arpa suyu, (pivə) 11-Nəcis yeyən heyvanın təri.

1 VƏ 2 BÖVL VƏ QAIT

Məsələ:46: İnsanın, eləcə də əti haram və sıçrayıcı qanı olan (yəni damarı kəsildikdə qanı sürətlə axan, sıçrayan) heyvanların bövl və qaiti nəcisdir. Vacib ehtiyata görə, sıçrayıcı qanı olmadıqda belə, əti haram olan heyvanın bövl və qaitindən çəkinmək lazımdır. Amma ağcaqanad, milçək və bu kimi kiçik həşəratların zili pakdır. Deməli siçan, pişik, yırtıcı

heyvanlar və bu kimilərin fəzləsindən çəkinmək lazımdır.

Məsələ:47: Əti həm halal, həm də haram olan quşların bövlü və zilləri nəcis deyildir, lakin müstəhəb ehtiyata görə, əti haram olanların, xüsusilə yarasanın zilindən çəkinmək lazımdır.

3-MƏNİ

Məsələ:48: Sıçrayıcı qanı olan heyvanın mənisidir, istər əti haram olsun, istərsə də halal. Vacib ehtiyata əsasən sıçrayıcı qanı olmayan heyvanların da mənisindən çəkinmək lazımdır.

4-MURDAR

Məsələ:49: Sıçrayıcı qanı olan heyvanların murdar olmuşu nəcisdir. Baş, şəriət göstərişinə uyğun olmayaraq kəsilən heyvan pəkdir, amma müstəhəb ehtiyata görə ondan çəkinmək lazımdır. Buna əsasən, qeyri-islam ölkələrindən gətirilən heyvan dərisi və ətlər pak, lakin bu kimi ətləri yemək haramdır. Amma insan onun şəriət göstərişinə uyğun kəsildiyinə yəqin etsə və ya onu gətirən şəxs onun şəriət göstərişi ilə kəsilmiş olduğunu xəbər versə halaldır.

Məsələ:50: Murdar olmuş heyvanın yun, tük və dırnaq kimi ruhu olmayan hissələri pəkdir. Amma ruhu olan, yəni zərbə dəydikdə ağrı verən hissələr, dişin və buynuzun bir hissəsi, eləcə də sümüyün

işkalı var.

Məsələ:51: ölmüş toyuğun qarnından çıxarılan yumurtanın qabığı bərkimiş olsa pakdır, lakin onun zahirini suya çəkmək lazımdır.

Məsələ:52: Müsəlman bazarında satılan və ya başqa bir müsəlmanın hədiyyə gətirdiyi ət, piy, yağ, dəri pakdır. Amma o müsəlmanın kafirdən aldığı və lazımı qədər araşdırma aparmadığı məlum olsa ondan çəkinmək müstəhəb, onu yemək isə haramdır.

Məsələ:53: İnsanın, qeyri-islami ölkələrdən gətirilən yeyinti məhsullarının, o cümlədən kərə, yağ, pendir, müxtəlif dərmanlar, habelə sabun, ayaqqabı kremi, parça, ətir və bu kimi şeylərin nəcis olmasına yəqinliyi olmasa pakdır.

5-QAN

Məsələ:54: İnsanın və sıçrayıcı qanı olan (yəni damarı kəsildikdə qanı sürətlə, sıçrayışla gələn) hər bir heyvanın qanı nəcisdir. Lakin balıq və ilan kimi sıçrayıcı qanı olmayan heyvanların, habelə ağcaqanadın qanı pakdır.

Məsələ:55: Əti halal olan heyvanın başı şəriət göstərişinə uyğun olaraq kəsilsə və onun qanı normal miqdarda çıxsə, bədəninə qalan qan pakdır. Amma heyvanın başının hündür yerdə olmasına görə qan bədənə qayıtsa, pak deyildir. Əgər nəfəs çəkməsi səbəbilə qan (bədənə) qayıtsa, vacib ehtiyata görə ondan çəkinmək lazımdır.

Məsələ:56: Yumurtada olan qan vacib ehtiyata görə nəcis və onu yemək haramdır.

Məsələ:57: Əgər qan, əzilmək və s. kimi səbəblərə görə dərinin və ya dırnağın altında laxtalansa və artıq ona qan deyilməyəcəyi tərzdə olsa, pakdır. Və əgər ona “qandır” deyilsə, dərinin və ya dırnağın altında olan müddətdə dəstəmaz, qüsl və namaz üçün eybi yoxdur. Əgər deşilsə və dözülməz çətinliyi və zərəri olmasa, onu çıxartmaq lazımdır. Əgər ağır əziyyətə səbəb olsa, dəstəmaz və qüsl alanda onun ətrafını yuyub üzərinə pak parça qoymaq, sonra isə yaş əli onun üzərinə çəkmək və ehtiyata əsasən bundan sonra təyəmmüm də etmək lazımdır.

6 VƏ 7 İT VƏ DONUZ

Məsələ:58: (Quruda yaşayan) İt və donuzun hər yeri, hətta tükü, dırnağı və rütubəti belə nəcisdir. Lakin su iti və su donuzu pakdır.

8-KAFİR VƏ KAFİR HÖKMÜNDƏ OLANLAR

Məsələ:59: Kafir, yəni Allahı və ya İslam Peyğəmbərini (s) qəbul etməyən, yaxud Allaha şərik qoşan şəxs, hətta yəhudi və xristianlar kimi səmavi dinlərin birinə imanlı olsa belə, nəcisdir.

Məsələ:60: Bir kəs İslam dininin zəruri məsələlərini, yəni müsəlmanların hamısının bildiyi əqidələri (qiyamət günü, məad, namaz və orucun vacibliyi və s. kimi) inkar etsə, bu halda onların

zəruri məsələlərdən olmasını bilsə kafirdir. Əgər onun zəruri *Məsələ*:olub-olmamasında şəkk etsə kafir deyildir. Lakin müstəhəb ehtiyata əsasən ondan da çəkinmək lazımdır.

Məsələ:61: Əgər bir şəxs (nəuzu billah) Allaha, Peyğəmbərə, (s) imamların (ə) hər hansı birinə və ya həzrəti Fatiməyə (ə.nalayıq sözlər desə, onları söysə və ya onlarla düşmənçilik etsə, kafirdir.

Məsələ:62: Bütün İslam firqə ardıcılıqları paktırlar. Məsum imamlarla (ə) düşmənçilik edib onlara ədavət bəsləyənlərdən, xəvaric və ğulatlardan başqa (ğulat-imamların (ə) barəsində ifrata verib həddi aşanlara deyilir.)

9-MƏSTEDİCİ İÇKİLƏR

Məsələ:63: Şərab, eləcə də insanı sərxoş edən hər bir maye vacib ehtiyata əsasən nəcisdır. Lakin bəng, həşiş kimi zatən maye olmayan narkotik maddələr su ilə qarışdırılıb maye halına salınsa belə paktır. Amma onlardan istifadə etmək hər bir halda haramdır.

Məsələ:64: Məstedici mayedən hazırlanıb-hazırlanmaması məlum olmayan tibbi və texniki spirt, habelə tibbi və ya texniki spirtlə qarışmış olan dərmanlar, ətirilər və odekolonlar paktır.

Məsələ:65: Əgər üzüm suyu öz-özünə qaynasa, (adətən şərabə çevrilməyin müqəddiməsi olan qaynamaq) nəcis və haramdır. Amma odun hərərəti

və ya başqa bir şeylə qaynasa, nəcis deyil, lakin yeyilməsi haramdır. Vacib ehtiyata əsasən kişmiş, məviz və xurma suyu da belədir.

Məsələ:66: Kişmiş, məviz və xurmanı xörəyə töksələr və orada qaynasa, onu yeməyin iışkali yoxdur.

10-ARPA SUYU (PİVƏ)

Məsələ:67: Arpadan hazırlanmış spirtli içki (ona arpa suyu deyilir) haram və nəcis olma baxımından eynilə şərab kimidir. Amma tərkibində əsla spirt qarışığı olmayan, arpadan alınan müalicə əhəmiyyəti olan su – maüş-şəir pak və halaldır.

11-NƏCİS YEYƏN HEYVANIN TƏRİ

Məsələ:68: Nəcis yeyən dəvənin, hətta nəcis yeyən başqa heyvanların da təri vacib ehtiyata əsasən nəcisdir.

HARAM YOLLA CÜNUB OLAN ŞƏXSİN TƏRİ

Məsələ:69: Haram – yolla istər zina olsun, istər livat, istərsə də istimna ilə cünub olan şəxsin təri nəcis deyildir. Amma nə qədər ki, bədəni və ya paltarı tərlidir, vacib ehtiyata əsasən gərək onunla namaz qılmasın.

Məsələ:70: Müstəhəb ehtiyata görə haramdan cünub olan şəxsin tərindən çəkinmək lazımdır. Bu ehtiyata riayət etmək üçün yaxşı olar ki, (belə bir şəxs) ilıq su ilə qüsl etsin ki, qüsl etdiyi vaxt bədəni

tərləməsin. Bu o haldadır ki, az su ilə qüsl etsin; amma əgər kür kimi su ilə qüsl etsə eybi yoxdur. Lakin (müstəhəb ehtiyata əsasən) gərək qüsləndən sonra bir daha bədəninin hər yerini suya çəksin.

NƏCASƏTİN SÜBUT EDİLMƏSİ YOLLARI

Məsələ:71: Bir şeyin nəcis olması üç yolla sübut edilir:

Birincisi odur ki, insanın özü bir şeyin nəcis olmasını yəqin etsin. Amma zənni güclü olsa belə, kifayət deyil. Deməli, ümumi yerlərdə yemək yemək, bəzən insan onun nəcis olduğuna zənn etsə belə, caizdir. Amma nəcisliyinə yəqin etsə orada yeməsi caiz deyildir.

İkincisi, hər hansı bir şey ixtiyarında olan şəxs o şeyin nəcisliyini desə (ev sahibi, qulluqçu və satıcı kimi).

Üçüncüsü, iki və ya hətta bir nəfər adil şəxs şəhadət versin.

Məsələ:72: Vəsvas olan şəxslər təharət və nəcasət məsələlərində öz elm və yəqinlərinə e'tina etməməli, adi şəxslərin hansı yerlərdə təharət və nəcasətə yəqin etməsinə baxıb elə o əsasda da əməl etməlidir. Vəsvaslığı tərk etməyin ən yaxşı yolu bu kimi işlərə e'tinasız olmaqdır.

Məsələ:73: Müstəhəbdir ki, insan təharət və nəcasətə aid olan məsələlərə riayət etməkdən əlavə bədən, paltar, ev, məskən, minik və bütün yaşayış

mühitində təmizliyə və paklığa riayət etsin. Necə ki, Həzrət Peyğəmbər (s) və İmamlar (əleyhimussəlam) bu işlərə riayət edirdilər.

NƏCƏTİN SİRAYƏT ETMƏ (YAYILMA) SƏBƏBLƏRİ

Məsələ:74: Pak bir şey nəcis bir şeyə toxunsa və onlardan biri yaş olsa, pak şey də nəcis olar. Amma əgər hər ikisi quru olsa və ya rütubəti çox az olub sirayət etməsə, pakdır. (İnsan cənazəsinə qüsl verilməzdən əvvəl onun bir yerinə toxunsalar, hətta quru olsa belə, vacib ehtiyat ondan çəkinməkdir.)

Məsələ:75: İnsan xalça və ya paltarın bir hissəsinin nəcis olduğunu bilib, amma dəqiq şəkildə hansı hissə olduğunu bilməsə, bu halda onun bir yerinə əl vursa nəcis olmaz. Habelə iki şeydən birinin hökmən nəcis olduğunu ümumi şəkildə bilib amma nəcis olan şeyin hansı biri olduğunu dəqiq şəkildə müəyyən edə bilməsə, onların hər hansı birinə toxunmaq nəcisliyə səbəb olmaz.

Məsələ:76: Yağ və şirə ərinmiş (maye) halda olsa, onun bir nöqtəsi nəcis olduqda hər yeri nəcis olar. Əgər axar olmasa (bərk olsa) və bir yerdən başqa yerə axmasa, təkcə nəcis şeyin toxunduğu yer nəcis olar. O yeri qoparıb atmaq olar.

NƏCƏSƏTİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:77: Nəcis şeyi yemək və içmək, eləcə də nəcisin eynini (özünü) – spirtli içkilər kimi – uşağa yedizdirmək haramdır. Vacib ehtiyata görə, nəcis olan yeməyi uşağa yedizdirməkdən də çəkinmək lazımdır, amma uşağın əlinin nəcis olması səbəbilə nəcis olan şeyi yedizdirməyin eybi yoxdur.

Məsələ:78: Nəcis şeyi satmağın və ariyə (birovuz) verməyin eybi yoxdur və bu zaman (verdiyi şəxsə) bildirmək də vacib deyildir. Amma alan şəxsin yemək, namaz qılmaq və bu kimi sair işlər üçün istifadə edəcəyini bilsə vacib ehtiyata görə ona deməlidir. Habelə əgər ariyə alanın əlində nəcis olsa, sahibinə qaytardıqda deməlidir.

Məsələ:79: İnsan bir şəxsin bilməyərək nəcis paltarda namaz qılmasını və ya nəcis şeyi yeməsini görsə, onu deməsi vacib deyildir. Lakin ev sahibi qonağın yaş paltar və yaş bədənə nəcis döşəmənin üzərində oturmasını görsə, ehtiyata əsasən nəcis olmasını ona bildirməlidir.

Məsələ:80: Quranın yazılarını və vərəqlərini murdarlamaq haramdır və əgər nəcis olsa, dərhal suya çəkmək (paklamaq) lazımdır. Qurana ehtiramsızlıq olarsa, cilidini murdarlamaq da eynilə haram, paklığı isə vacibdir.

Məsələ:81: Quranı, ona ehtiramsızlıq olacağı halda kafir şəxsə vermək haramdır; əgər onu hidayət etmək və İslamı təbliğ etmək məqsədi ilə olsa, caiz və hətta bəzən vacibdir.

Məsələ:82: İmam Hüseyin əleyhissalamın türbətini murdarlamaq haram, (murdar olan təqdirdə isə) onu paklamaq vacibdir. Əgər aludə bir yerə düşsə, imkan daxilində oradan çıxarmaq lazımdır.

Məsələ:83: Məscidi murdarlamaq haram və (murdar olduqda isə) onu palklamaq vacibdir. Bu məsələnin izahı, “məscid və namaz qılanın yerinin hökmü” adlı bölmədə gələcəkdir.

Məsələ:84: Namaz qılanın paltarı, bədəni və səcdə etdiyi yer pak olmalıdır. (Bu *Məsələ:*də namaz qılanın paltarı və yeri ayrı bölmədə izah ediləcək.)

MÜTƏHHİRAT (PAKEDİCİLƏR)

Məsələ:85: Nəcisi pak edən şeylərə mütəhhirat deyilir. Onlar 12 şeydən ibarətdir: 1-Su, 2-Yer, 3-Günəş, 4-İstihalə, 5-İnqilab, 6-Üçdə iki hissənin azalması, 7-İntiqal, 8-İslam, 9-Təbəiyyə, 10-Nəcasətin eyninin aradan getməsi, 11-Nəcis yeyən heyvanın istibrası, 12-Müsəlmanın qaib olması. Bunların hökmləri gələcək məsələlərdə təfərrüatı ilə izah ediləcəkdir.

1-Su

Məsələ:86: Pak və mütləq olan su hər nəcis şeyi pak edər, bu şərtlə ki, nəcis şeyi onunla yuduqda su müzaf olmasın və nəcasətin iyini, rəngini və dadını özünə almasın, habelə suya çəkməklə nəcasətin eyni aradan qaldırılsın. Misal üçün, əgər onda qan

vardırsa, o qədər yuyulmalıdır ki, qan aradan getsin. Əlbəttə, az suda başqa şərtlər də vardır ki, sonradan qeyd olunacaqdır.

Məsələ:87: Nəcis qabı az su ilə üç dəfə yumaq lazımdır, amma kür və ya axar suda bir dəfə yumaq kifayətdir. (Krantların suyu axar su hökmündədir.)

Məsələ:88: Əgər it bir qabı yalasa və ya ondan su içib, bir şey yemiş olsa, onu əvvəlcə yaş torpaqla torpaqlayıb sonra az suda iki dəfə, kür, yaxud axar suda isə bir dəfə yumaq lazımdır. Əgər itin ağzının suyu bir qaba tökülmüş olsa, müstəhəb ehtiyat odur ki, yuxarıda deyildiyi kimi paklansın. Amma itin bədəninin başqa bir yeri yaş halda bir qaba toxunsa, torpaqlamaq vacib deyildir. Onu az suda üç dəfə; kür və ya axar suda isə bir dəfə yumaq lazımdır.

Məsələ:89: Donuzun maye halda olan şeyi yediyi qabı yeddi dəfə su ilə yumaq lazımdır və torpaqlamaq lazım deyildir. Donuzun yaladığı və içinə çöl siçanı düşüb öldüyü qabı da vacib ehtiyata görə yeddi dəfə yumaq lazımdır.

Məsələ:90: Nəcis bir şeyi kür, axar və ya boru suları ilə nəcasətin eyni aradan gedənə kimi yusalar, yaxud nəcasətin eyni aradan gedəndən sonra kür və ya axar suya batırsalar pak olar. Amma xalça, paltar və bu kimi şeyləri sıxmaq və ya silkələmək lazımdır ki, onun suyu çıxsın.

Məsələ:91: Bövl ilə nəcis olan şeyi paklamaq üçün az su ilə iki dəfə, kür, axar və krant suyunda isə bir

dəfə yumaq kifayətdir. Bövldən başqalar isə az, yaxud kür suyu ilə bir dəfə yumaq kifayətdir.

Məsələ:92: Paltar, palaz, xalça və bu kimi şeyləri az su ilə yuduqda onun içindəki suyu çıxmaq üçün bir az sıxmaq lazımdır.

Məsələ:93: Rənglənmiş nəcis bir paltarı kür və ya axar suya salsalar və ya su krantının altına tutsalar və su rəngin vasitəsilə müzaf olmamışdan qabaq onun hər yerinə çatsa hətta sıxdıqda ondan müzaf su çıxsın belə pak olar. Amma əgər su, paltarın hər yerinə çatmazdan əvvəl müzaf olsa, onu o qədər yumaq lazımdır ki, mütləq su ona çatsın.

Məsələ:94: Bədəni kür və ya axar suda, habelə su krantının altında nəcasətin eyni aradan gedənə qədər yuduqda pak olar, sudan çıxıb ikinci dəfə suya girmək lazım deyildir.

Məsələ:95: Kürə birləşən krantdan axan su, axar və kür su hökmündədir. Buna əsasən onunla, hər hansı nəcis bir şeyi yusalar nəcasətin eyni aradan getdikdə pak olar.

2-YER

Məsələ:96: Əgər insanın ayağı və ya ayaqqabısının altı nəcis yer üzərində yol getməklə nəcis olsa, pak yerdə yeriməklə və ya yerə sürtməklə pak olar, bu şərtlə ki, yer pak və quru olsun, nəcasətin eyni aradan getsin, həmçinin yerə də torpaq, daş və ya kərpic döşənmiş olsun, yaxud beton və bu kimi

şeylərlə örtülmüş olsun. Amma xalça, (palaz), həsir və ot üzərində yol getməklə nəcis ayağın və ayaqqabının altı pak olmaz.

Məsələ:97: Ağac döşənmiş yerin üzərində yol getməklə nəcis ayağın və ya ayaqqabının altının pak olması işkallıdır, lakin asfalt üzərində yol getməklə pak olar.

Məsələ:98: Ayağın və ayaqqabının altının pak olması üçün bir qədər yol getmək və ya ayağı yerə sürtmək kifayətdir, amma yaxşı olar ki, ən azı 15 zira (təxminən 7,5 metr) yol getsin.

3-GÜNƏŞ

Məsələ:99: Günəş yeri və binanın damını pak edər, amma binanın özünü, qapı-pəncərəsini və bu kimi şeyləri paklaması işkallıdır.

Məsələ:100: Yer və binanın damının günəş şüası vasitəsilə pak olması üçün bir neçə şərt lazımdır: 1- Nəcis olmuş şeyin yaşlığı sirayət edəcək qədər olsun. Deməli, əgər quru olsa, onu qabaqcadan bir qədər islatmaq lazımdır ki, günəşin vasitəsi ilə qurusun. 2- Nəcasətin eyni əvvəlcədən aradan qaldırılsın. 3- Günəş ona birbaşa saçsın, buludun və ya bu kimi şeyin arxasından saçmamalıdır. Amma bulud günəşin işığının qarşısını ala bilməyəcək dərəcədə nazik olsa, eybi yoxdur. Amma şüşə arxasından saçmasının eybi yoxdur. 4-Nəcis olan şey təkcə günəşin saçması ilə qurusun, amma külək və ya

başqa qızdırıcı vasitəsilə qurusa, kifayət deyildir. Amma bu kimi şeylərin təsiri çox az olsa və “təkcə günəşlə quruyubdur” desələr, eybi yoxdur.

4-İSTİHALƏ (BİR HALDAN BAŞQA HALA KEÇMƏK)

Məsələ:101: Əgər nəcisin eyni dəyişilib adı ondan götrülsə və başqa bir şey adlansa, pak olar. Buna “istihalə” deyilir. Misal üçün, itin duzlaqda batıb duza çevrilməsi kimi. Habelə, əgər nəcis olan şey tamamilə (zatən) dəyişilsə, məsələn, nəcis ağac yanıb kül olsa, yaxud nəcis su buxara çevrilsə pak olar. Amma onun sadəcə zahiri dəyişilsə, misal üçün, nəcis buğda un olsa, pak olmaz.

5-İNQILAB (ÖZ-ÖZÜNƏ DƏYİŞİLMƏ)

Məsələ:102: Şərab öz-özünə, yaxud bir şey qatılmaqla sirkə olsa, pak olar, buna “inqilab” deyilir.

6-ÜZÜM SUYUNUN ÜÇDƏ İKİSİNİN AZALMASI

Məsələ:103: Üzümün suyu od vasitəsilə qaynasa nəcis deyildir, lakin onu yemək haramdır. Amma çox qaynasa və onun üçdə iki hissəsi buxarlanıb üçdə bir hissəsi qalsa, halal olar. Əgər öz-özünə qaynasa və məst edici olsa, həm haram, həm də nəcisdir. Yalnız sirkəyə çevrilməklə halal və pak olar.

7-İNTİQAL (BİR YERDƏN BAŞQA YERƏ NƏQL

OLUNMAQ)

Məsələ:104: İnsanın, habelə sıçrayıcı qanı olan hər hansı bir heyvanın qanı, sıçrayıcı qanı olmayan bir heyvanın bədəninə keçib və o heyvanın qanı hesab olunsa, pakdır. Buna “intiqa” deyilir. Deməli, ağcaqanadın bədəninin bir hissəsi sayılan qan, hətta nə vaxtsa insandan sorulmuş olsa belə, pakdır. Amma zəlinin insandan sorduğu qan pak deyildir, ona görə ki, onun bədəninin bir hissəsi sayılır.

8-İSLAMI QƏBUL ETMƏK

Məsələ:105: Nəcasət bəhslərində qeyd etdik ki, vacib ehtiyata görə kafirdən çəkinmək lazımdır. Əgər kafir şəhadəteyni, yəni “Əşhədu ən la ilahə illəllah, əşhədu ənna Muhəmmədən Rəsulullah” desə, müsəlman olur və bu zaman onun bədəni pak olur. Amma bədənində (əvvəlcədən) nəcasətin eyni olmuş olsa, onu aradan qaldırmalı və yerini də suya çəkməlidir. Amma müsəlman olmazdan əvvəl nəcasətin eyni aradan getmiş olsa, (müsəlman olandan sonra) onun yerini suya çəkmək lazım deyildir.

9-TƏBƏİYYƏT

Məsələ:106: Şərab sirkə olduqda onun qabı, habelə şərab və üzüm qaynayan vaxtda çatdığı yerlər pak olar. Onun üzərinə qoyulan parça onun rütubəti ilə nəcis olsa, o da pak olar. Amma əgər qaynayan vaxt

daşib qabın arxasına tökülsə sirkə olandan sonra qabın arxası pak olmaz.

Məsələ:107: Kafirlərin həddi-bülüğa çatmayan uşaqları, ataları iman gətirdikdən sonra pak olur.

10 NƏCASƏTİN EYNİNİN ARADAN GETMƏSİ

Məsələ:108: Heyvanın bədəni nəcis olsa, nəcasətin eyni aradan getməklə eyni zamanda pak olar. Məsələn, quşun dimdiyi qana batsa və ya hər hansı heyvan nəcis bir şeyin üzərində yatsa, qan və ya aludəlik aradan getdikdə, heyvan pak olar.

Məsələ:109: İnsanın bədəninin batini (ağzı, burnunun içi kimi) nəcis olsa, nəcasətin aradan getməsi ilə eyni zamanda pak olar. Məsələn, əgər dişin dibindən qan gəlib ağız suyuna qarışaraq itsə və ya qanı çölə töksə, ağızın içini suya çəkmək lazım deyildir. Amma ağızda süh'i dişlər olsa, vacib ehtiyata görə onu suya çəkmək lazımdır.

11 NƏCASƏT YEYƏN HEYVANIN İSTİBRASI

Məsələ:110: İnsan nəcisini yeməyə adət edən heyvanın bövl və qaiti nəcis, onun əti isə haramdır. Əgər onu paklamaq istəsələr gərək ona bir neçə gün pak yemək versinlər ki, "nəcasət yeyən" adı ondan götürürlsün. Dəvəyə-qırx gün, qaramala-otuz gün, qoyuna-on gün, ördəyə və qaza-beş gün, ev toyuğuna üç gün pak yem verilməlidir. Başqa heyvanlarda isə o qədər olmalıdır ki, ona "nəcis yeyən heyvan" deyilməsin.

Məsələ:111: Bəzən toyuq fermalarında yemə quru qan tozu qatırlar, belə ki, toyuğun əti onunla artır. O toyuğun yumurtası və əti haram deyil, onun rütubəti də nəcis olmaz. Amma yaxşı olar ki, bu kimi toyuq və yumurtadan çəkinəsən.

12 MÜSƏLMANIN QAİB OLMASI

Məsələ:112: Müsəlmanın bədəni, paltarını və ya onun ixtiyarında olan başqa bir şey nəcis olsa və o da nəcis olduğunu bilsə, sonra o müsəlman qəib olsa, başqası ehtimal versə ki, onu suya çəkibdir, onda pakdır. Bu şərtlə ki, təharətin şərt olduğu şeylərdən olsun. Misal üçün, namaz qıldığı paltar, yemək və yemək qabları kimi.

Məsələ:113: İnsan öz paltarını yumaq və suya çəkmək üçün müsəlman paltar yuyana versə, onun sözü qəbuldur.

QABLARIN HÖKMLƏRİ

Məsələ:114: Murdar olmuş heyvanın və ya it və donuz kimi nəcisin eyni olan heyvanın dərisindən hazırlanan qablardan və tuluqlardan bir şey götürmək, yemək, içmək, dəstəmaz və qüsl almaq və bu kimi işlər üçün işlətmək caiz deyildir. Amma təharətin şərt olmadığı işlərdə (heyvanı və əkin sahəsini suvarmaq kimi) işlətməyin eybi yoxdur. Amma müstəhəb ehtiyata əsasən, yaxşı olar ki, ondan heç bir vəchilə istifadə edilməsin.

Məsələ: 115: Qızıl və gümüş qabda su içmək, yemək yemək və onları işlətmək haramdır, hətta (vacib ehtiyata əsasən) mənzili bəzəmək bu və ya başqa bir şeydə istifadə etmək məqsədilə caiz deyildir.

Məsələ:116: Vacib ehtiyata əsasən qızıl və gümüş qabları düzəltməkdən və onun əvəzində muzd almaqdan çəkinmək lazımdır. Habelə, onları alıb və satmaq, onun əvəzində pul almaq da işkallıdır.

DƏSTƏMAZ VƏ QÜSLƏ AİD OLAN MƏSƏLƏLƏR

DƏSTƏMAZ ALMAĞIN QAYDASI

Məsələ:117: Dəstəmaz-üzü və əlləri yumaq, başın qabağına və ayaqların üstünə məsh çəkməkdən ibarətdir.

Məsələ:118: Üzü alnın yuxarı tərəfindən, yəni tük göyərən yerdən çənənin axırına kimi, eni isə əlin orta barmağı ilə baş barmağı arasında olan miqdarda yumaq lazımdır. Əgər bu miqdardan azacıq belə yuyulmasa dəstəmaz batildir. Buna görə də bu miqdarın yuyulduğunu yəqin etmək üçün bir qədər

onun ətrafını da yumaq lazımdır.

Məsələ:119: Saqqalı olan şəxslərin (saqqalı seyrək olsa və) tükələrin arasından üzünün dəri görünmə, suyu dəriyə çatdırmalıdır. Əgər dərisi görünmürsə, tükün üzünü yumaq kifayətdir və onun altına su çatdırmaq vacib deyildir.

Məsələ:120: Üzü yuyandan sonra əvvəlcə sağ qolu, sonra isə sol qolu dirsəkdən barmaqların ucuna qədər yumaq lazımdır.

Məsələ:121: Üzü və əlləri yuxarıdan aşağı istiqamətdə yumaq lazımdır, əgər aşağıdan yuxarıya yuyulsa dəstəmaz batildir.

Məsələ:122: Dəstəmazda əlləri və üzünü yumaq birinci dəfə vacibdir, vacib ehtiyat ikinci dəfə yumağı tərk etməkdir. Amma üçüncü dəfə və ondan çox yumaq haramdır. “Birinci dəfə” dedikdə məqsəd üzün bütünü yumaqdır-istər bir ovuc su ilə olsun, istərsə çox. Yuyulub qurtarandan sonra bir dəfə hesab olunur.

Məsələ:123: Əlləri yuduqdan sonra başın qabağına dəstəmaz suyunun əldə qalan rutubəti ilə məsh çəkmək lazımdır. Vacib ehtiyata əsasən, gərək başa sağ əl ilə məsh çəkilsin və yaxşı olar ki, yuxarıdan aşağıya doğru çəkilsin. Amma bunun əksinin, yəni aşağıdan yuxarıya çəkilməsinin eybi yoxdur.

Məsələ:124: Başın qabağı-alnın üst tərəfi məsh yeridir. Bu yerin hər hansı yerinə və hər nə qədər məsh edilsə, kifayətdir. Amma müstəhəb ehtiyat

odur ki, uzunluğu bir barmaq, eni isə üç barmaq qədər məsh edilsin.

*Məsələ:*125: Başa məsh edərkən həm başın dərsinə, həm də tüklərin üzərinə çəkmək olar. Amma əgər bir şəxsın saçı çox uzun olsa və daradıqda və ya başqa yerinə (üzünə) tökülsə, onda tüklərin dibinə məsh çəkməlidir. Yaxşı olar ki, dəstəməzdan əvvəl başın tüklərini ayırsın ki, sol əli yuduqdan sonra tüklərin dibinə, yaxud dəriyə tam rahatlıqla məsh edə bilsin.

*Məsələ:*126: Başa məsh çəkdikdən sonra əldə qalan yaşla ayaqların üzərinə, barmaqların başından ayağın üstündəki çıxıntıya qədər məsh çəkmək lazımdır. Müstəhəb ehtiyata görə ayağın bükülən yerinə qədər çəkmək lazımdır.

*Məsələ:*127: Məshin eni bir barmaq qədər də olsa kifayətdir. Amma yaxşı olar ki, eni üç bağlı barmaq qədər olsun. Bundan da yaxşı isə budur ki, ayağın üstünə sağ əlin bütöv içi ilə çəkilsin. Əgər əli bütövlükdə ayağın üstünə qoyub bir az çəksə kifayətdir.

*Məsələ:*128: Məsh çəkiləcək yer quru olmalıdır, amma çox az miqdarda yaş olsa və məsh çəkəndə əldəki su ona qələbə etsə, eybi yoxdur.

İRTİMASİ DƏSTƏMAZ

*Məsələ:*129: İnsan dəstəməz almaq məqsədi ilə əllərini və üzünü suya batıra bilər, yaxud bunları suya batırırdıqdan sonra dəstəməz niyyəti edə bilər.

Buna irtimasi dəstəmaz deyilir.

Məsələ:130: İrtimasi dəstəmazda başa və və ayaqlara dəstəmazın suyundan başqa su ilə məsh çəkilməsin deyə, sağ və sol əli irtimasi dəstəmaz niyyəti ilə suya batırdıqda, belə niyyət etməlidir ki, əllərini sudan çıxardacağı vaxtdan e'tibarən əllərindən axan su dəstəmaz suyunun hissələrindəndir. Əks halda baş və ayağa məsh çəkməyin işkalı var.

DƏSTƏMAZIN ŞƏRTLƏRİ

Məsələ:131: Dəstəmazın 12 şərti vardır: Əvvəl; Dəstəmaz suyu pak olmalıdır. İkincisi, mütləq olmalıdır. Buna əsasən, müzaf və ya nəcis su ilə alınan dəstəmaz, hətta bilməməzlik və ya unutqanlıq üzündən olsa belə, batildir. Əgər belə bir dəstəmazla namaz qılıbdırsa, yenidən (səhih dəstəmazla) qılmalıdır.

Məsələ:132: Müzaf sudan başqa su tapılmasa, insan təyəmmüm etməlidir. Onun ixtiyarında olan müzaf suyu bulanıq (torpaq qarışmış) olsa, əgər vaxt vardırısa (vacib ehtiyata əsasən) su durulana kimi közləməlidir.

Məsələ:133: Üçüncüsü: Dəstəmazın suyu, dəstəmaz alınan fəza, dəstəmaz suyunun töküldüyü yer və onun qabı vacib ehtiyata əsasən mübah (qəsb olmayan) olmalıdır. Deməli, qəsb olunmuş, eləcə də sahibinin razı olub-olmaması məlum olmayan su ilə

dəstəmaz almaq işkallıdır.

Məsələ 134: Məsciddə və ya Hüseyiniyyədə namaz qılmaq fikrində olmayan bir şəxs, oranın suyunun ümumi istifadə üçün vəqf olunduğunu, yoxsa təkcə orada namaz qılanlara vəqf olunduğunu bilməsə, orada dəstəmaz ala bilməz. Habelə mehmanxanalarda sakin olmayanlar, orada dəstəmaz ala bilməz. Amma dindar şəxslərin əmələndən oraların ümumi istifadə üçün vəqf olunduğunu bilsə dəstəmaz almasının eybi yoxdur.

Məsələ:135: Böyük və kiçik arxalarda, hətta insan onun sahibinin razı olub-olmadığını bilməsə belə, dəstəmaz almaq caizdir. Amma əgər onların sahibləri bu işə aşkar şəkildə icazə verməsələr, vacib ehtiyata görə onu tərk etmək lazımdır. Əgər arxın məcrasını, sahibindən icazə almadan başqa tərəfə döndərsələr, ehtiyat odur ki, onunla dəstəmaz almasınlar.

Məsələ:136: Dördüncü şərti budur ki, dəstəmaz suyunun qabı (vacib ehtiyata əsasən) qızıl və gümüşdən olmasın.

Məsələ:137: Beşinci şərti budur ki, dəstəmaz üzvlərini yuyanda və ya məhs edəndə onlar pak olsun. Amma bir dəstəmaz üzvü, dəstəmaz aldıqdan sonra nəcis olsa, dəstəmaz səhihdir.

Məsələ:138: Altıncı şərt budur ki, dəstəmaz alıb namazı qılmaq üçün kifayət qədər vaxt olsun. Deməli, vaxt çox az olsa və dəstəmaz alacağı təqdirdə namazın vacibatının bir miqdarı və ya

hamısı vaxtından sonra qılınmalı olacaqdırsa, bu halda təyəmmüm etməlidir.

Məsələ:139: Dəstəmaz üzvlərindən başqa yerlər nəcis olsa, dəstəmaz üçün eybi yoxdur. Amma bövl və qaitin məxrəcində ehtiyat müstəhəb budur ki, əvvəlcə o yerləri paklayıb sonra dəstəmaz alsınlar.

Məsələ:140: Namaz vaxtının az olduğundan təyəmmüm etməli olan şəxs namaz üçün dəstəmaz alsa batildir, amma (vaxtın az olduğu zaman) Quran oxumaq və sairə kimi məqsədlə alsa səhihdir.

Məsələ:141: Yeddinci şərti budur ki, dəstəmaz qüribət məqsədi ilə, yəni yalnız Allahın əmrini yerinə yetirmək üçün olsun. Əgər riya, özünü göstərmək, sərinlənmək və s. kimi məqsədlə olsa batildir. Amma əgər məqsədi qəti şəkildə Allahın fərmanına itaət etmək olsa, bununla yanaşı sərinləyəcəyini də bilsə, eybi yoxdur.

Məsələ:142: Səkkizinci şərt budur ki, dəstəmazda tərtibə (ardıcılığa) riayət etsin. Yəni əvvəlcə üzünü, sonra sağ qolunu, daha sonra sol qolunu yusun, sonra başa və daha sonra ayaqlara məsh çəksin. Ehtiyata əsasən sol ayağa sağ ayaqdan əvvəl məsh çəkməsin.

Məsələ:143: Doqquzuncu şərt budur ki, dəstəmazın işlərini elə tərzdə yerinə yetirsin ki, "dalbadal görür", deyilə bilsin. Əgər belə etsə hətta havanın istiliyi və küləyin təsirindən bir üzvü yuyarkən ondan əvvəlki üzvlər qurusa belə

(məsələn, sağ əli yuduqda üzü qurusa) dəstəmazi səhihdir. Amma əgər dalbadal olmasa, hətta havanın sərin olduğu üçün qabaqkı üzvlər qurumasa belə, dəstəmazi batildir.

Məsələ:144: Onuncu şərti “mübaşirətdir”, yəni dəstəmaz işlərini – üzünü və əllərini yuyub başına və ayaqlarına məsh etməyi şəxsin özü yerinə yetirməlidir. Əgər başqası ona dəstəmaz aldırsa, yaxud üzünü, əllərini yumaqda, başına və ayaqlarına məsh etməkdə köməklik etsə, dəstəmaz batildir. Amma dəstəmazin müqəddimati işlərinə yardım etməyin eybi yoxdur.

Məsələ:145: On birinci şərt budur ki, suyun insana zərəri olmasın. Deməli, dəstəmaz alacağı təqdirdə zərər dəyəcəyindən, yaxud suyu dəstəmaz üçün işlətdikdə susuz qalacağından qorxsas, təyəmmüm etməlidir.

Məsələ:146: On ikinci şərt budur ki, suyun bədənə yetişməsinə bir maneə olmasın. Əgər dəstəmaz üzvlərinə bir şeyin yapışdığını bilsə, amma onun suyun oraya çatmasına maneə olub-olmamasında şəkk etsə, onu təmizləyib aradan qaldırmalıdır.

Məsələ:147: Suyun bədənə çatmasına maneə olmayan rənglərin dəstəmazda eybi yoxdur. Amma əgər maneə olsa, yaxud maneə olub-olmamasında şəkk olunsas onu təmizləyib aradan qaldırmaq lazımdır.

Məsələ:148: Üzük, qolbağı və bu kimi şeylər suyun bədənə yetişməsinə maneə olmasa, dəstəmazda eybi

yoxdur və insan onu tərpətməklə suyu altına çatdıra bilər. Əgər dəstəmaz aldıqdan sonra üzük və ya başqa bir maneənin olduğunu görsə, amma onun dəstəmaz halında da əlində olub-olmamasını bilməsə, dəstəmazı səhihdir. Bu şərtlə ki, dəstəmaz halında bu məsələyə diqqət yetirməsinə ehtimal versin.

DƏSTƏMAZIN HÖKMLƏRİ

Məsələ:149: İnsan əvvəlcə dəstəmaz alıb sonradan onun batil olub-olmamasında şəkk etsə, dəstəmazın qalmasını əsas götürməlidir. Əgər əvvəldə dəstəmazlı olmasa dəstəmaz alıb-almamasına dair şəkk etsə, dəstəmaz almadığını əsas götürməlidir.

Məsələ:150: Dəstəmazın işlərində, yaxud onun suyun təmiz olması, üzvlərdə maneənin olub-olmaması kimi şərtlərdə çox şəkk edən şəxs öz şəkkinə e'tina etməməli və adi şəxslər kimi əməl etməlidir.

Məsələ:151: Əgər bir şəxsdən (xəstəlik nəticəsində) bövl və qait tez-tez xaric olsa və hər dəfə üçün də dəstəmaz almaq ona çox çətin olsa, bir dəstəmaz kifayətdir. Hətta günorta və ikindi namazı kimi iki namazı bir dəstəmazla qıla bilər. Amma ehtiyata görə hər bir namaz üçün bir dəstəmaz almalıdır.

Məsələ:152: Əgər (əvvəldəki məsələdə qeyd olunan) bu kimi şəxslər ixtiyar üzündən bövl və qait etsələr dəstəmaz almalıdırlar.

*Məsələ:*153: Bövlə və qaiti ixtiyarsız olaraq xaric olan şəxs gərək namaz üçün (suyu buraxmayan) kisə və s. kimi şeylə onların bədəninin başqa yerlərinə yayılmasının qarşısını alsın. Ehtiyat odur ki, hər namazdan əvvəl məxrəci yusun.

DƏSTƏMAZ ALINMALI OLAN İŞLƏR

*Məsələ:*154: Altı şey üçün dəstəmaz almaq vacibdir:

- 1- Vacib namaz (meyyit namazından başqa);
- 2- Unudulmuş səcdə və təşəhhüd üçün;
- 3- Vacib təvaf (diqqət yetirmək lazımdır ki, Həcc və ömrə müstəhəb olsa da belə, onların təvafı vacibdir);
- 4-Dəstəmaz alacağına, təharətli olacağına dair nəzir və əhd etsə və ya and içsə;
- 5- Bədəninin hər hansı bir hissəsini Quranın yazılarına vurmağı nəzir etmiş olsa; (Bu şərtlə ki, bu nəzir şəran üstün və bəyənilən bir iş olsun. Məsələn, ehtiram əlaməti olaraq Quranın yazılarını öpmək istəsə).
- 6-Nəcis olmuş Qy'anı suya çəkmək, yaxud murdar yerə düşdükdə o yerdən çıxartmaq istədikdə əlini və ya bədənini hər hansı bir yerini Quranın yazısına vurmamalı olsa.

*Məsələ:*155: Dəstəmazlı olmayan şəxsin Allahın adına, hansı dildə yazılmasından asılı olmayaraq məss etməsi (vacib ehtiyata görə) haramdır.

Peyğəmbər (s) imamlar (ə) və həzrət Zəhranın (ə) adına – hörmətsizlik olacağı təqdirdə dəstəmazsız məss etmək haramdır.

Məsələ:156: Bir neçə yerdə dəstəmaz almaq müstəhəbdir: Quran oxumaq, meyyit namazı qılmaq dua və s. kimi işlər üçün. Habelə əvvəldə dəstəmazlı olan şəxsin namaz qılmaq üçün yenidən dəstəmaz alması müstəhəbdir. Əgər bu kimi işlərin birinin niyyəti ilə dəstəmaz alsın, dəstəmaz alınması şərt olan başqa işləri də həmin dəstəmazla görə bilər.

DƏSTƏMAZI BATİL EDƏN ŞEYLƏR

Məsələ:157: Səkkiz şey dəstəmazı batil edir: 1-Bövl, 2-Qait, 3-Qaitin məxrəcindən çıxan (mədə) yeli, 4-Gözün görmədiyi və qulağın da eşitmədiyi tərzdə olan əqlə qələbə çalan yuxu; Amma əgər göz görməsə, amma qulaq eşitsə, dəstəmaz batil olmaz. 5-Sərxoşluq, ürək keçmə (huşdan getmə) və dəlilik kimi əqli aradan aparıcı şeylər (vacib ehtiyata görə), 6-Qadınların istihazəsi (bunun şərhini öz yerində qeyd olunacaq), 7-Cənabət kimi qusla səbəb olan iş; 8-İnsan ölüsünə məss etmək.

CƏBİRƏ DƏSTƏMAZININ HÖKMLƏRİ

Yaranı və ya sınığı bağlamaq üçün istifadə olunan şey (parça), onun üzərinə qoyulan dərman “cəbirə” deyilir.

Məsələ:158: Dəstəmaz üzvlərinin birində yara, çiban və ya sınıq olsa, onda onun üstü açıq olub qanı olmasa və su da ona zərər yetirməsə, adi qaydada dəstəmaz alınmalıdır.

Məsələ:159: Əgər yara, çiban və sınıq üzdə və əllərdə, olsa onun üstü də açıq olsa, amma suyun ona zərəri olsa, onun ətrafını yumaq kifayətdir, amma əgər yaş əli onun üzərinə çəkməyin zərəri olmasa, yaş əli onun üzərinə çəkmək lazımdır. Əgər zərəri olsa, müstəhəbdir ki, onun üzərinə pak bir parça qoyub yaş əli onun üzərinə çəksin.

Məsələ:160: Əgər yara, çiban və sınıq məsh yerində olsa və oraya məsh çəkə bilməsə, o yerin üzərinə pak parça qoyub dəstəmaz suyunun yaşlığı ilə onun üzərinə çəkməli və vacib ehtiyata görə təyəmmüm də etməlidir. Əgər parça qoymaq mümkün olmazsa, məshsiz dəstəmaz almalı və vacib ehtiyata görə təyəmmüm də etməlidir.

Məsələ:161: Yara, çiban və ya sınıq parça və ya kips və s. ilə bağlanıbsa bu halda onu açmağın çox zərəri və əziyyəti yoxdursa, su da ona zərərli deyilsə, onun üstünü açıb dəstəmaz almalıdır. Əks halda yara və ya sınığın ətrafını yumalı və müstəhəb ehtiyata görə cəbirənin üzərinə də məsh çəkməlidir. Əgər cəbirə nəcis olmuşsa və ya onun üzərinə yaş əli çəkmək mümkün deyildirsə, onu pak parça ilə bağlayıb parçanın üzərinə yaş əl ilə çəkməlidir.

Məsələ:162: Cəbirə quslu da eynilə cəbirə

dəstəməzi kimidir. Amma imkan daxilində, vacib ehtiyata əsasən tərtibi qusl almalıdır.

Məsələ:163: Vəzifəsi təyəmmüm etmək olan şəxsin təyəmmüm üzvlərində yara, çiban və ya sınıq olsa, cəbirə dəstəməzinin göstərişində olduğu kimi cəbirə təyəmmümü etməlidir.

Məsələ:164: Cəbirə quslu və ya cəbirə dəstəməzi ilə qılınan namazları (yara sağalandan sonra) yenidən qılmaq lazım deyildir. Amma nazın vaxtı qurtarmazdan əvvəl üzrü aradan qalxsa, vacib ehtiyata əsasən gərək namazı yenidən (adi qusl və dəstəməz ilə) qılsın.

VACİB QUSULLAR

Məsələ:165: Vacib qusullar yeddidir:

1-Cənabət quslu, 2-Heyz quslu, 3-Nifas quslu, 4-İstihazə quslu, 5-Məssi-meyyit quslu, 6-Meyyit quslu, 7-Nəzir, and və bu kimi şeylərin vasitəsilə vacib olan müstəhəb qusul.

CƏNABƏTİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:166: İnsan iki yolla cünub olar:

1-Cima (cinsi yaxınlıq), 2-Məninin xaric olması; istər yuxuda xaric olsun, istərsə oyaqlıqda; istər az olsun, istərsə çox; istər şəhvətlə olsun, istərsə də şəhvətsiz.

Məsələ:167: İnsan özündə bir yaşlıq görüb onun məni olub-olmamasını bilməsə, bu halda əgər o,

sıçrayışla və şəhvətlə yanaşı gəlmiş olsa, məni hökmündədir. Əgər bu iki əlamət, yaxud onlardan biri olmazsa, məni hökmündə deyildir. Amma qadında və xəstə insanda məninin sıçrayışla olması vacib deyildir. Hətta əgər şəhvətin və cinsi ehtirasın son həddində ondan yaşlıq çıxsə, məni hökmündədir.

Məsələ:168: Əksər hallarda məni gələndən sonra bədən süstləşər, amma bu, onun qəti əlaməti deyil.

Məsələ:169: Məni öz yerindən hərəkət etdikdən sonra tökülməsinin qarşısı alınsə, yaxud başqa səbəbə görə xaric olmasə, habelə insan onun xaric olub-olmamasında şəkkl etsə, qusl vacib deyildir.

CÜNUB ŞƏXSƏ HARAM OLAN ŞEYLƏR

Məsələ:170: Cünub şəxsə beş şey haramdır:

1-Dəstəmazda deyildi ki, Quranın yazısına, Allahın, Peyğəmbərlərin (s) və İmamların (ə) adına (vacib ehtiyata görə) məss etmək.

2-Məscidül-hərəmə və Peyğəmbər (s) məscidinə getmək; hətta bir qapısından girib başqa qapısından çıxsə belə;

3-Sair məscidlərdə dayanmaq; amma bir qapısından daxil olub digər qapısından çıxsə və ya bir şeyi götürmək üçün məscidə girsə, eybi yoxdur. Vacib ehtiyat odur ki, imamların hərəmində də dayanmasın.

4-Məscidə bir şey qoymaq üçün daxil olmaq;

5-Səcdə ayələrindən birini oxumaq. Amma vacib səcdəsi olan surənin sair ayələrini oxumağın eybi yoxdur.

*Məsələ:*171: Vacib səcdəsi olan surələr dördüdür: 1- "Əlif, lam, mim səcdə" surəsi (32); 2-"Ha mim səcdə" surəsi (41); 3-"Vən-nəcm" surəsi (53); 4-"İqrə" surəsi; (96).

CƏNABƏT QUSLU

*Məsələ:*172: Cənabəti aradan qaldırmaq və pak olmaq üçün cənabət quslunu etmək müstəhəb, vacib namaz qılmaq və bu kimi işlər üçün isə vacibdir. Meyyit namazı qılmaq, şükr səcdəsi etmək və Quranın vacib səcdəsi olan ayələri (başqasından dinlədikdə), səcdə etmək üçün cənabət quslu vacib deyil. Elə həmin halda da bu kimi işlər caizdir. Amma meyyit namazı, şükr səcdəsi və bu kimi işlər üçün də qusl etmək yaxşıdır.

*Məsələ:*173: Həm vacib, həm də müstəhəb quslu iki şəkildə yerinə yetirmək olar: tərtibi və irtimasi.

*Məsələ:*174: Tərtibi qusulda niyyət etdikdən sonra əvvəl sağ və boynu, sonra sağ tərəfi və daha sonra sol tərəfi yumaq lazımdır (vacib ehtiyata əsasən). Əgər qəsdən, yaxud unutkanlıq üzündən və ya məsələni bilmədiyi üçün bu tərtibə əməl etməsə,

yenidən qusl etməlidir.

Məsələ:175: İrtimasi qusulda niyyət etdikdən sonra bədənin hər yerini bir dəfəyə və ya tədriclə suya salmaq lazımdır. İstər hovuz, göl kimi yerlərdə olsun, istərsə də bədənin hər bir yerini bir dəfə əhatə edən şəlalə altında olsun. Amma adi hamam duşlarının altında irtimasi qusl almaq mümkün deyildir.

Məsələ:176: İnsan tərtibi qusulda üç dəfə suya cumaraq bir dəfə baş və boyun, ikinci dəfə sağ tərəf və üçüncü dəfə də isə bədənin sol tərəfi niyyət edə bilər.

QUSLUN HÖKMLƏRİ

Məsələ:177: İrtimasi qusulda bədənin hər yeri pak olmalıdır (vacib ehtiyata əsasən). Amma tərtibi qusulda bədənin hər yerinin pak olması vacib deyildir: Hər bir üzvün, həmin üzvə qusul verilməzdən əvvəl pak olması kifayətdir.

Məsələ:178: Qusl vaxtı suyun bədənə çatmasına mane olan hər bir şeyi aradan qaldırmaq lazımdır. Əgər hər hansı bir maneənin olmasına əqlən ehtimal versə, onun olmamasına arxayın olana kimi araşdırma aparmalıdır.

Məsələ:179: Qusulda bədənin bir hissəsi hesab olunan tükləri yumaq lazımdır. Vacib ehtiyata əsasən, uzun tükləri və onların altını da yumaq lazımdır.

Məsələ:180: Dəstəməzda olduğu kimi, suyun pak olması və sair kimi vacib şərtlər qusulda da şərtidir. Amma qusulda (üzləri) yuxarıdan aşağıya doğru yumaq vacib deyildir və tərtibi qusulda, üzlər (baş, sağ tərəf və sol tərəf) yuyularkən arada fasilə düşməyin eybi yoxdur. Amma bövl və qaitini saxlaya bilməyən şəxs və istihazəli qadın quslu arada fasilə salmadan yerinə yetirib dərhal namaz qılmalıdır.

Məsələ:181: Bir neçə vacib quslu, yaxud bir neçə vacib və müstəhəb quslu bir niyyətlə yerinə yetirmək olar. Yəni cənabət, heyz, məssi-meyyit və cümə quslu üçün bir dəfə niyyət etsə kifayətdir.

Məsələ:182: Hər qusl ilə namaz qılmaq olar və (qüsuldan sonra) dəstəməz almaq vacib deyildir, istər cənabət olsun, istərsə başqa qusul; istər vacib olsun, istərsə müstəhəb. Amma müstəhəb ehtiyat budur ki, cənabət quslundan başqa, sair qusullarda (namaz üçün) dəstəməz alsın.

İSTİHAZƏ QUSLU

Məsələ:183: Qadıncan xaric olan qanlardan biri də istihazədir. Bu halda qadına müstəhəzə (istihazəli) deyilir. Ümumiyyətlə heyz, nifas, yara və çiban qanından başqa qadının uşaqlığından gələn qan istihazə qanıdır.

Məsələ:184: İstihazə qanı əksər hallarda solğun, soyuq, duru olub təzyiqsiz çıxır və yandırıcı olmur. Amma bəzən qara, yaxud qırmızı, isti və qatı olar,

təzyiqlə və yandırıcılıqla xaric olar.

Məsələ:185: İstihazə iki qismdir: qəlilə və kəsirə. Qəlilə (az) iztihazə odur ki, qadın pambığı daxil etdikdə bir tərəfi qana bulaşsın, lakin pambığın o biri tərəfindən çıxmasın, istər qan pambığa keçsin, istərsə keçməsin. Kəsirə (çox) istihazə odur ki, qan pambığa keçib ondan axsın.

Məsələ:186: Qəlilə istihazədə qadın hər bir namaz üçün bir dəstəmaz almalıdır (vacib ehtiyata görə). Qanın bədənin sair yerlərinə yayılmasının qarşısını alması vacibdir, amma dəsmal və ya pambığı dəyişmək vacib deyil, ehtiyatdır. Kəsirə istihazədə isə üç qusl alması vacibdir: biri sübh namazı üçün, biri zöhr və əsr namazları üçün, biri də şam və xiftən namazları üçün. Bu namazları da (zöhrlə əsri, şamla xiftəni) dalbadal qılmalıdır. Müstəhəb ehtiyat odur ki, bundan əlavə, hər bir namaz üçün qusuldan əvvəl və ya sonra da bir dəstəmaz da alsın.

Məsələ:187: Qusl vacib olan yerlərdə təkrar qusl etməyin zərəri və ya ağır zəhməti olsa, onun yerinə təyəmmüm edə bilər.

Məsələ:188: İstihazəli qadın qusl və dəstəmazdan dərhal sonra namaza başlamalıdır. Amma azan və iqaməni demək, namazdan əvvəlki duaları oxumaq və hətta adi miqdarda camaat namazını gözləməyin eybi yoxdur, namazda da qunut və onun kimi müstəhəb işləri görə bilər.

Məsələ:189: Əgər qan axırsa, ona zərəri olmadığı

halda qusuldan əvvəl və sonra pambıq və bu kimi şeylərlə qanın qarşısını almalıdır. Amma bu işin zəhməti və məşəqqəti olsa, lazım deyildir.

Məsələ:190: İstihazəli qadın mübarək Ramazan ayının orucunu tutmalıdır. Onun orucu o zaman səhih olar ki, səhəri oruc tutmaq istədiyi gecənin şam və xiftə namazının quslunu, eləcə də oruc tutduğu günlərin quslunu yerinə yetirsin (vacib ehtiyata əsasən).

Məsələ:191: Qadından xaric olan, heyz və nifasın əlamətlərinə malik olmayan və uşaqlıqda olan yara və bakirəliklə əlaqədar olmayan hər hansı qan istihazə qanıdır.

HEYZİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:192: Bəzən “aylıq adət” deyilən və hər ayda bir neçə gün bətdən xaric olan qan heyz qanıdır. Heyz qanı rüşeym əmələ gəldikdən sonra uşağın qidasıdır. Qadına heyz qanı görünə halda haiz deyilir. Müqqədəs islam şəriətində bunun özünəməxsus hökmləri var ki, gələcək məsələlərdə bəyan olunacaq.

Məsələ:193: Heyz qanının müəyyən əlamətləri var: Əksər vaxtlarda qatı, isti, qaramtıl və ya qırmızı olar, təzyiqlə və azacıq yandırıcılıqla xaric olar.

Məsələ:194: Həm seyyidə, həm də qeyri-seyyidə olan qadınlar 50 yaşından sonra yaisə olurlar, yəni qan görsələr heyz qanı deyildir. Amma Qüreyş

qəbiləsindən olan qadınlar isə 60 yaşlarından sonra yaisə olurlar.

Məsələ:195: Qızın doqquz yaşından əvvəl, qadının isə yaisə olandan sonra gördüyü qan heyz hökmündə deyildir. Əgər bətdə olan yaradan olmasa istihazə hesab edilir ki, onun hökmü yuxarıda deyildi.

Məsələ:196: Hamilə qadınların, eləcə də uşağa süd verən qadınların heyz olması mümkündür.

Məsələ:197: Heyzin müddəti üç gündən az və on gündən çox olmaz, hətta əgər (bu müddətdən) bir müxtəsər də az olsa, heyz deyildir. (İlk üç günü dalbadal olmalıdır.)

Məsələ:198: Qanaxmaya düşər olan qadın həkimə müraciət etdikdə həkim bu qanın heyz qanı, yara qanı və sair olduğunu bidirsə, bu halda həkimin sözünə inandıqda həmin qanın hökmünə əməl edə bilər.

HEYZ GÖRƏN QADININ HÖKMLƏRİ

Məsələ:199: Haiz qadına haram olan işlər aşağıdakılardır:

1-Namaz qılmaq, oruc tutmaq və Kəbəni təvaf etmək kimi təyəmmüm, qusl və ya dəstəmazla yerinə yetirilməli olan bütün ibadətlər; Amma təharət (paklıq) şərt olmayan ibadətləri (meyyit namazı kimi) yerinə yetirməyin eybi yoxdur.

2-Cünuba haram olan bütün işlər; (cənabətin

hökmündə deyildi).

3-Heyz halında yaxınlıq etmək; həm kişiyə, həm də qadına haramdır.

4-Bu halda verilən təlaq batil və təsirsizdir.

Məsələ:200: Kişi özünün heyz halında olan arvadı ilə yaxınlıq etsə, müstəhəbdir ki, kəffarə versin. Onun kəffarəsi heyz günlərinin ilk üç günündə yaxınlıq etmişsə bir misqal¹ sikkəli qızıl (şəri misqal 18 noxuddur) və ya onun qiyməti; və əgər ikinci üç günlükdə olsa yarım misqal və əgər üçüncü üç günlükdə olsa, misqalın dördə biridir. Deməli, adət günləri altı gün olsa ilk iki gündə yaxınlıq etsə, kəffarəsi bir misqal, ikinci iki gündə yaxınlıq etsə kəffarəsi yarım misqal və son iki gündə yaxınlıq etsə kəffarəsi misqalın dördə biri qədərdir.

Məsələ:201: Qadın “haizəm” və ya “heyzdən pakam”-desə, sözü qəbul olunmalıdır. Amma ona sui-zənn etsələr sözü qəbul deyil.

Məsələ:202: Heyz halında olan qadının gündəlik namazlarının qəzası yoxdur, amma vacib orucun qəzasını tutmalıdır.

Məsələ:203: Müstəhəbdir ki, heyz görə qadın namaz vaxtlarında özünü qandan təmizləsin, dəsmal və ya pambığı dəyişsin və dəstəmaz alsın, dəstəmaz mümkün olmasa, təyəmmüm etsin və namaz yerində üzünü qibləyə tərəf oturub dua oxumaqla, salavat

---

¹ 1 мисгал 4,64 грамдыр

deməklə məşğul olsun. Amma heyz görən qadına Quran oxumaq, onu özü ilə gəzdirmək, yazılarının ətrafını məss etmək və yazılarının arasındakı boş yerlərə əl vurmaq, eləcə də həna qoymaq yaxşı deyil.

HEYZ GÖRƏN QADINLARIN NÖVLƏRİ

*Məsələ:*204: Heyz görən qadınlar altı növdür:

1-VƏQTİYYƏ VƏ ƏDƏDİYYƏ ADƏT SAHİBİ OLAN QADINLAR;

Yəni iki ay dalbadal eyni vaxta heyz qanı görsün və hər iki aydakı heyz günlərinin sayı da eyni olsun. Misal üçün, iki ay dalbadal hər ayın əvvəlindən yeddisinə kimi qan görmüş olsun.

2-VƏQTİYYƏ ADƏT SAHİBİ OLAN QADINLAR;

O qadına deyilir ki, iki ay dalbadal eyni vaxtda heyz qanı görsün, amma heyz günlərinin sayı eyni olmasın. Misal üçün, birinci ayda beş gün, sonrakı ayda isə yeddi gün qan görsün.

3-ƏDƏDİYYƏ ADƏT SAHİBİ OLAN QADINLAR

O qadına deyilir ki, qan gördüyü günlərin sayı iki ay dalbadal eyni (məsələn, yeddi gün) olsun, amma gördüyü vaxt eyni olmasın. Misal üçün, birinci ayda ayın əvvəlindən, sonrakı ayda isə ayın onundan qan görsün.

4-MÜZTƏRİBƏ

O qadına deyilir ki, bir neçə ay heyz görüb, amma müəyyən sabit adət tapmayıbdır və ya keçmişdə adəti olmuşsa da, pozulub və yeni adət sahibi

olmayıbdır.

5-MÜBTƏDİƏ

O qadına deyilir ki, ilk dəfə olaraq heyz qanı görür.

6-NASIYƏ

O qadına deyilir ki, öz adətini unutmuşdur.

Bunların hər birinin özünəməxsus hökmü var ki, gələcək məsələlərdə qeyd edəcəyik.

1-VƏQTIYYƏ VƏ ƏDƏDİYYƏ ADƏT SAHİBİ OLAN QADINLAR

Məsələ:205: Vəqtiyyə və ədədiyyə adət sahibi olan qadın adəti vaxtında qan görsə heyz olur və adətin sonuna kimi heyzin hökmlərinə əməl etməlidir-istər onda heyz qanının əlamətləri olsun, istərsə də olmasın.

Məsələ:206: Vəqtiyyə və ədədiyyə adət sahibi olan qadınlar əgər adət vaxtından iki-üç gün qabaq və ya sonra qan görsə və ona “adəti qabağa atıb və ya dala salıbdır”-deyilsə, heyz görən qadının hökmlərinə əməl etməlidir, istər heyz qanının əlamətləri olsun, istərsə olmasın.

Məsələ:207: Vəqtiyyə və ədədiyyə adət sahibi olan qadın əgər bir neçə gün adətdən qabaq və bir neçə gün də adətindən sonra qan görsə (belə ki, qadınlar arasında adət olduğu kimi, bəzən adətləri qabağa atır və ya təxirə düşür) və üst-üstə on gündən çox olmasa, hamısı heyzdir. Əgər on gündən çox olsa,

ancaq adət günlərində gördüyü qan heyz, ondan əvvəlki və sonrakı qan isə istihazədir. Habelə əgər bir neçə gün adət günlərindən əvvəl və bütün adəti günlərində də qan görsə; və ya həm bütün adət günlərində və həm də adət günlərindən bir neçə gün sonra qan görsə və üst-üstə on gündən çox olmasa, hamısı heyzdir. Əgər on gündən çox olsa, təkcə adət günlərində gördüyü qan heyz qanı hesab olunur.

1-VƏQTIYYƏ ADƏT SAHİBİ OLAN QADINLAR

Məsələ:208: Təkcə vaxtiyyə adət sahibi olan qadınlar, yəni iki ay dalbadal eyni vaxtda heyz qanı görüb sonra pak olan, amma qan gördüyü günlərin sayı eyni olmayan qadın o günlərin hamısını heyz hesab etməlidir, bu şərtlə ki, üç gündən az və on gündən çox olmasın.

Məsələ:209: Vaxtiyyə adət sahibi olan qadın on gündən çox qan görsə və onun əlamətlərilə heyz günlərinin sayını ayırd edə bilməsə, öz qohumlarından olan qadınların adət günlərinin sayına uyğun olan günləri özü üçün heyz hesab etməlidir. (İstər qohumları ata tərəfdən olsun, istərsə ana tərəfdən; istər diri olsunlar, istərsə də ölü.) Bu o haldadır ki, onların hamısında, yaxud əksəriyyət təşkil edən çoxunda eyni olsun. Amma əgər onların heyz günləri bir-birindən fərqli olsa, məsələn, bəzilərinin adəti beş gün, bəzilərininki isə səkkiz gün olsa, vacib ehtiyat odur ki, hər ayda yeddi günü adət

günü qərar versin.

3-ƏDƏDİYYƏ ADƏT SAHİBİ OLAN QADINLAR

*Məsələ:*210: Ədədiyyə adət sahibi olan qadınlar, yəni, heyz olduqları günlərin sayı iki ayda, dalbadal eyni olsa, amma vaxtı dəyişsə, onlar həmin bir neçə gündə heyz hökmünə əməl etməlidirlər.

4-MÜZTƏRİBƏ

*Məsələ:*211: Müztəribə o qadınlara deyilir ki, bir neçə ay qan görüb, amma müəyyən adət tapmamışlar. Bu kimi qadın əgər on gün, yaxud ondan az qan görsə hamısı heyzdir. Əgər on gündən çox olsa, heyz əlaməti olan bəzi hissəsi on gündən çox və üç gündən az olmasa, o, heyz hesab olunur, əgər hamısı eyni olsa, öz qohumlarının adətlərinə uyğun əməl etməliədir. (Əgər hamısının və ya çoxunun adəti eyni olsa). Əgər qohumlarının adətləri fərqli olsa, ehtiyat odur ki, adətini yeddi gün qərar versin.

5-MÜBTƏDİƏ

*Məsələ:*212: Mübtədiə o qadına deyilir ki, ilk dəfə olaraq heyz qanı görür. Əgər on gün, yaxud ondan az qan görsə, hamısı heyzdir. Əgər on gündən çox olsa və hamısı da eyni cür olsa, keçən məsələdə dediyimiz kimi, qohumlarının adətini heyz hesab etməli, qalanını isə istihazə hesab etməlidir.

6-NASİYƏ

Məsələ:213: Nasiyə o qadına deyilir ki, öz adətini unutmuş olsun. Belə qadın on gün, yaxud ondan az qan görsə, hamsı heyzdir. Əgər on gündən artıq olsa, heyzin əlamətləri olan günləri heyz qərar verilməlidir. (Bu şərtlə ki, o günlər 3 gündən az, on gündən çox olmasın.) Əgər çox olsa və ya hamsında eyni cür olsa, ehtiyat vacib budur ki, əvvəldəki yeddi günü heyz, qalanını istihazə hesab etsin.

NİFASIN HÖKMLƏRİ

Məsələ:214: Uşağın iki hissəsi ana bətnindən çıxan vaxtdan e'tibarən qadının bətnindən gələn hər bir qana nifas, bu vəziyyətdə olan qadına isə nəfəs deyilir. Deməli, uşaq xaric olmamışdan əvvəl qadının gördüyü qan nifas qanı deyildir.

Məsələ:215: Nifas qanı ən azı bir neçə anlıq, ən çox isə on gün ola bilər.

Məsələ:216: Heyzli qadına haram olan bütün işlər eynilə nifas qanı görəndə qadına da haramdır; haizə vacib, müstəhəb və ya məkrüh olan işlər nifas görəndə qadında da eyni hökmdədir.

Məsələ:217: Əgər nifas qanı on gündən çox olsa, bu halda əgər qadın heyzdə ədədiyyə adət sahibidirsə, heyz miqdarı nifas, qalanı isə istihazədir. Əgər müəyyən adəti yoxdursa, on gün nifas, qalanı isə istihazədir.

Məsələ:218: Qadınların çoxu doğuşdan sonra bir aya kimi və ya daha çox müddətdə qan görürlər. Bu

kimi qadınlar heyzdə müəyyən adət sahibidirlərsə, adət günləri miqdarını nifas qərar verməlidir, ondan sonra on günə kimi istihazə hökmündədir. On gündən sonra isə əgər heyz günləri ilə üst-üstə düşsə, heyzli qadının hökmlərinə əməl etməlidir (istər onda heyzin əlamətləri olsun, istərsə də olmasın.) Əgər adət günləri ilə eyni zamanda olmasa istihazə hökmündədir, amma qanda heyzin əlamətləriləri olsa istihazə deyil (heyzdir).

MƏSSİ-MEYYİT QUSLU

Məsələ:219: ölmüş insanın bədəninə, soyuduqdan sonra və qusl verilməmişdən əvvəl məss etsələr (yəni bədənin hər hansı yeri meyyitə toxunsa), gərək məssi-meyyit quslu etsin-istər ixtiyar üzündən, toxunmuş olsun, istərsə də ixtiyarsız. Hətta bir şəxsin dırnağı meyyitin dırnağına dəysə, qusl vacib olar.

Məsələ:220: Dörd ayı tamam olmuş uşaq siqt olunsa, ona məss etdikdə qusl vacib olar. Əgər dörd aydan az olsa, müstəhəb ehtiyat qusl etməkdir.

Məsələ:221: Dörd aylıq və ya dörd aydan çox olan uşaq ölü halda dünyaya gəlsə, onun anası (vacib ehtiyata əsasən) məssi-meyyit quslu etməlidir.

Məsələ:222: Quslu verilməmiş ölüdən, yaxud dirinin bədənindən sümüyü olan bir hissə ayrılrsa (misal üçün, bir əl, yaxud hətta bir barmaq) ona məss edən şəxs məssi-meyyit quslu etməlidir. Amma əgər sümüyü olmasa qusl vacib deyildir. Habelə, diri və

ya ölüdən ayrılmış təkçə dişə, yaxud sümüyə məss etdikdə qusul lazım deyil.

Məsələ:223: Boynunda məssi-meyyit quslu olan şəxs məscidə gedə, vacib səcdəsi olan surələri oxuya və arvadı ilə yaxınlıq edə bilər, amma namaz və bu kimi əməllər üçün qusl etməlidir. Yəni boynunda məssi-meyyit quslu olan şəxs dəstəmazı olmayan şəxs kimidir.

MEYYİTİN HÖKMLƏRİ

MÖHTƏZİRİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:224: Möhtəziri - yəni can vermə halında olan şəxsi - istər kişi olsun, istərsə qadın, istər böyük olsun, istərsə kiçik (vacib ehtiyata görə) arxası üstə yatırtmaq və ayaqlarını qıbləyə tərəf uzatmaq lazımdır. Əgər onu tam bu şəkildə uzatmaq mümkün olmasa, vacib ehtiyata əsasən mümkün qədər buna əməl etmək lazımdır. Bu da mümkün olmasa, gərək üzü qıbləyə oturtsunlar və o da mümkün deyildirsə, sağ böyrü, yaxud sol böyrü üstə üzü qıbləyə tərəf uzatmaq lazımdır.

Məsələ:225: Müstəhəbdir ki, şəhadət kəlmələri, on iki imamın haqq olmasını iqrar etmək və digər islami əqidələr can vermə halında olan şəxsə elə təlqin edilsin ki, başa düşsün. Müstəhəbdir ki, ölənə kimi bunlar təkrar edilsin.

ÖLÜMDƏN SONRANIN HÖKMLƏRİ

Məsələ:226: Müstəhəbdir ki, öldükdən sonra meyyitin ağzını, gözünü və çənəsini bağlasınlar, əl-ayağını düzəltsinlər, üstünə bir parça salsınlar,

cənazəni (dəfn üçün) müşayiət etmək üçün mə'minlərə xəbər versinlər və dəfn işində tələssinlər. Amma ölüb-ölməməsi qəti şəkildə məlum deyilsə, gərək məlum olana kimi gözləsinlər.

Məsələ:227: Müsəlman meyyitə qusl vermək, kəfənə bükmək, ona namaz qılıb dəfn etmək kifai vacibdir. Yəni əgər bir neçə nəfər bu işi yerinə yetirsə, başqalarının boynundan götürülür, əgər heç kəs yerinə yetirməsə, hamı günah etmiş olur. Bu məsələdə müsəlman firqələri arasında əsla fərq yoxdur.

Məsələ:228: Meyyitin qusl, kəfən, dəfn, namaz və kimi işlərini yerinə yetirmək üçün onun vəlisindən (qəyyumundan) icazə almaq lazımdır. Ər öz arvadına hamıdan artıq ixtiyar sahibidir. Sonrakı mərhələdə meyyitdən irs aparanlar irs bəhsində deyəcəyimiz tərtiblə meyyitin qəyyumu hesab olunur. Əgər irsin bir təbəqəsində kişi və arvad olsa, ehtiyat odur ki, hər ikisindən icazə alsınlar.

Məsələ:229: Əgər meyyit özünün dəfn işləri üçün vəlidən başqa bir şəxsi müəyyən etsə, məsələn, "filan şəxs mənə namaz qılsın"-deyə vəsiyyəət etsə, ona əməl etmək vacibdir. Müstəhəb ehtiyat odur ki, vəlisindən də icazə alsın. Meyyitin özünün dəfn işlərinə təyin etdiyi şəxsə, vəsiyyəti qəbul etmək vacib deyil, amma qəbul etmək daha yaxşıdır. Əgər qəbul etsə, ona əməl etməlidir.

MEYYİT QUSLUNUN HÖKMLƏRİ

Məsələ:230: Müsəlman meyyitə üç qusl vermək vacibdir: Əvvəlcə sidrlə qarışmış su ilə, sonra kafurla qarışmış su ilə, üçüncü dəfə isə xalis su ilə. Amma izahı sonradan deyiləcəyi kimi, şəhidlərə və bəzilərinə qusl verilməz.

Məsələ:231: Sidr və kafurun suyu muzaf etməsinin eybi yoxdur, amma o qədər az olmamalıdır ki, “kafur və sidr qarışmayıbdır”-deyilsin. Muzaf olan təqdirdə isə yaxşı olar ki, əvvəlcə meyyiti onunla yusunlar, sonra isə bədəninin üzərinə su tökmək lazımdır ki, mütləq olsun.

Məsələ:232: Meyyitə qusl verən şəxs müsəlman, həddi-bülüğa çatmış, aqıl və qusla dair olan məsələləri bilən şəxs olmalıdır. Müstəhəb ehtiyat odur ki, on iki imama e'tiqad edən şiə olsun.

Məsələ:233: Siqt olunmuş uşaq dörd aylıq və ya ondan çox olsa, ona qusl verilməlidir. Əgər ondan az olsa, (vacib ehtiyata əsasən) bir parçaya büküb qusulsuz dəfn etmək lazımdır.

Məsələ:234: Kişi qadına, qadın da kişiyə qusl verə bilməz. Amma ər-arvad bir-birinə qusl verə bilər. Lakin zərurət olmasa müstəhəbdir ki, bu işi görməsinlər.

Məsələ:235: Əgər kişi meyyitə qusl vermək üçün bir kişi tapılmasa, ona məhrəm olan qadınlar qusl verə bilərlər. Eləcə də, qadına qusl vermək üçün bir

qadın tapılmasa, ona məhrəm olan kişi qusl verə bilər və yaxşı olar ki, (bu halda) paltarın üstündən qusl versin.

Məsələ:236: Əgər su tapılmasa, yaxud meyyitin bədəninə hər hansı bir maneəyə görə qusl vermək mümkün deyildirsə, meyyitə hər bir qusl əvəzində bir təyəmmüm etmək lazımdır. Yəni təyəmmüm verən şəxs meyyitin qarşısında dayanır və əllərini yerə vurub meyyitin üzünə və əllərinin arxasına çəkir.

KƏFƏNƏ BÜKMƏYİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:237: Müsəlman meyyiti üç parça ilə: fitə (long), köynək və sərtasərlə kəfənə bükmək vacibdir.

Məsələ:238: Fitə-göbəkdən dizə qədər olan yerlərin hamsını örtməlidir. Yaxşı olar ki, sinədən ayaqların ucuna qədər olsun və (vacib ehtiyata əsasən) köynək çiyinlərdən baldırın yarsına qədər olan yerlərin hamsını örtməlidir, sərtasərin uzunluğu (vacib ehtiyata əsasən) o qədər olmalıdır ki, hər iki tərəfdən-baş və ayaq tərəfdən uclarını bağlamaq mümkün olsun; eni də o qədər olmalıdır ki, bir tərəfi digər tərəfinin üzərinə gəlsin.

Məsələ:239: Kəfənin vacib miqdarını və digər vacibatın - qüsl, hünut və dəfnin xərcini əsl maldan götürmək lazımdır. Bu işdə vəsiyyəyə ehtiyac yoxdur. Əgər meyyitin heç nəyi olmasa, beytül-maldan verməlidirlər.

Məsələ:240: Əgər kəfən meyyitin özündən və ya xaricdən olan bir nəcislə nəcis olsa, onu yumaq, yaxud əgər kəfən xarab olmasa, nəcis olan yeri kəsmək, bu da mümkün olmadıqda isə dəyişmək lazımdır.

HÜNUTUN HÖKMLƏRİ

Məsələ:241: Qusldan sonra meyyitə hünut vurmaq, yəni yeddi səcdə yerlərinə (alın, əllərin içi, dizlərin gözü və ayaqların baş barmaqları) kafur vurmaq vacibdir. Ehtiyat odur ki, bu üzvlərə kafurdan bir qədər qoyulsun və kafur da pak, mübah və təzə olsun, belə ki, onun təbii ətri oradan getməsin.

Məsələ:242: Ehtiyat odur ki, kafuru əvvəlcə meyyitin alınına, sonra başqa üzvlərinə sürtsünlər. Bu işi kəfənə bükməkdən əvvəl, yaxud kəfənə bükən vaxtda görmək lazımdır, kəfəndən sonra yox.

MEYYİT NAMAZI

Məsələ:243: Müsəlman və həddi-bülüğa çatmış olan meyyitə namaz qılmaq vacibdir. Vacib ehtiyata görə altı yaşdan az olmayan nabaliğ (həddi-bülüğa çatmayan) uşağa da namaz qılmaq lazımdır.

Məsələ:244: Meyyit namazında dəstəmaz və qusl almaq, təyəmmüm etmək, eləcə də bədən və ya paltarın pak olması şərt deyildir, amma vacib ehtiyat odur ki, başqa namazlardakı şərtlərin hamısına riyəət

edilsin.

Məsələ:245: Meyyit namazını üzü qibləyə dayanaraq qılmaq vacibdir, habelə vacib ehtiyat odur ki, meyyiti, ona namaz qılan şəxsin qarşısında arxası üstə elə uzatsınlar ki, onun başı namaz qılanın sağ tərəfinə, ayağı isə sol tərəfinə düşsün.

Məsələ:246: Əgər meyyiti qəsdən, yaxud unutqanlıq üzündən və yaxud da müəyyən üzrlü səbəbə görə namazsız dəfn etsələr, yaxud dəfn etdikdən sonra qılınmış namazın batıl olduğu məlum olsa, vacibdir ki, həmin tərtiblə onun qəbrinə namaz qılınsın.

MEYYİT NAMAZININ QILINMA QAYDASI

Məsələ:247: Meyyit namazının beş təkbiri var və əgər namazı qılan şəxs, aşağıdakı ardıcılıqla o təkbirlər desə, kifayətdir: Niyyyət etdikdən və birinci təkbiri deyəndən sonra belə desin:

İkinci təkbirdən sonra desin:

Üçüncü təkbirdən sonra desin:

Dördüncü təkbirdən sonra əgər meyyit kişidirsə belə desin:

Sonra beşinci təkbiri desin.

Və əgər qadındırsa, belə desin:

Yaxşı olar ki, 1-ci təkbirdən sonra desin:

İkinci təkbirdən sonra desin:

Üçüncü təkbirdən sonra desin:

Dördüncü təkbirdən sonra kişi olsa

dedikdən sonra beşinci təkbiri desin. Və əgər meyyit qadındırsa, belə desin:

Məsələ:248: Müstəhəbdir ki, meyyit namazı camaatla qılınsın. Amma meyyit namazını camaatla qılan şəxs bütün təkbir və duaları oxumalıdır. Qeyd etdiyimiz kimi, yuxarıdakı duaları oxumaq müstəhəbdir və əgər onları əzbərdən bilmirsə, yazı üzündən oxuya bilər.

DƏFNİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:249: Meyyiti elə dəfn etmək lazımdır ki, onun iyi qəbirdən çölə gəlməsin, yırtıcı heyvanlar da onu çıxara bilməsin. Əgər cəsədə yırtıcı heyvan tərəfindən zərər dəyməsi ehtimalı varsa, qəbri kərpic və bu kimi şeylərlə bərkitmək lazımdır.

Məsələ:250: Meyyiti dəfn edərkən qəbirdə sağ böyrü üstə elə uzatmaq lazımdır ki, üzü qıbləyə olsun.

Məsələ:251: Bir şəxs gəmidə ölsə, bu halda onun cəsədi xarab olmasa və gəmidə qalması heç bir maneəçilik törətməzsə, sahilə çatana kimi gözləməlidirlər ki, onu quruda dəfn etsinlər. Əks halda, ona qusl verib, hunut vurub kəfənə bükməli, namaz qıldıqdan sonra dəniz heyvanları tərəfindən yeyilməsin deyə, möhkəm bir şeyə qoyub ağzını bağladıqdan sonra dənizə atsınlar. Əgər bu da mümkün deyildirsə ayağına ağır bir şey bağlayıb dənizə atmaq lazımdır. Vacibdir ki, onu elə yerə atsınlar ki, dərhal dəniz heyvanlarının yemi olmasın.

Məsələ:252: Müsəlmanı qeyri-müsəlmanların, kafiri də müsəlmanların qəbiristanlığında dəfn etmək caiz deyildir (vacib ehtiyata əsasən). Habelə müsəlmanı ona hörmətsizlik olan yerdə, misal üçün zibillikdə, dəfn etmək haramdır.

Məsələ:253: Bir meyyitin başqasının qəbrində dəfn edilməsinin - əgər bu iş qəbrin açılmasına səbəb olmasa, (yəni əvvəlki meyyitin bədəni görünməzsə) yer də mübah və ya ümumi vəqf olunsa, maneçiliyi yoxdur.

Məsələ:254: Ləhədi örtməzdən öncə sağ əli meyyitin çiyinə qoyub onu hərəkət etdirərək desinlər:

Və (Fulanəbnə fulan) kəlmələrinin yerinə meyyitin öz adını və atasının adını desinlər. Məsələn, üç dəfə desinlər ki, ismə ifhəm, ya Mühəmmədəbnə Əli. Sonra islam e'tiqadiyyatını bu tərbiblə ona təlqin etsinlər:

“Fulanəbnə fulan” kəlmələrinin yerinə meyyitin adını və atasının adını deyib sonra desinlər:

“Fulanəbnə fulan” kəlmələrinin yerinə meyyitin adını və atasının adını deyib sonra desinlər:

Sonra desin: “Əfəhimtə ya fulanu”.

Və “fulan” kəlməsinin yerinə meyyitin adını deyib sonra desinlər:

Sonra desinlər:

Məsələ:255: Matəm sahiblərinə başsağlığı vermək müstəhəbdir, amma müsibət unudulubdursa və başsağlığı verməklə yenidən yadlarına düşəcəksə, onda tərک edilməsi yaxşıdır. Habelə, yaxşı olar ki, meyyitin matəmli olan adamlarına üç günə kimi yemək göndərilsin.

Məsələ:256: İnsanın bir şəxsin ölümündə üzünü və ya bədənini cırması və özünə xəsarət vurması caiz deyildir. Ata və qardaş ölümündən başqa, sair şəxslərin ölümündə yaxa cırmaq caiz deyildir.

VƏHŞƏT NAMAZI

Məsələ:257: Müstəhbədir ki, Allahın istəyib bəyəndiyi iş olsun deyə, meyyitin dəfn olunduğu ilk gecə meyyit üçün iki rəkət vəhşət namazı qılınsın. Bu namazda birinci rəkətdə Həmddən sonra bir dəfə Ayətəl-kürsü, ikinci rəkətdə isə Həmddən sonra on dəfə “İnna ənzəlnahu” surəsi oxunur. Salamdan sonra isə (Əllahummə səlli əla Muhəmmədin və Ali-Muhəmməd, vəb’əs səvabəha ilə qəbri fulanın) deyilsin (və fuilan sözünün yerinə meyyitin adını) demək lazımdır.

QƏBRİ AÇMAĞIN HÖKMLƏRİ

Məsələ:258: Müsəlmanın qəbrini, hətta uşaq və dəli olsa belə, açmaq haramdır. Qəbri açmaq dedikdə məqsəd qəbrin meyyitin bədəninin əsər-əlaməti görünəcəyi tərzdə açılmasıdır, amma bədəni zahir olmasa, hörmətsizlik olmayınca eybi yoxdur.

Məsələ:259: Əgər meyyitin bədəninin tamamilə çürüyüb aradan getdiyinə və torpağa çevrildiyinə yəqin etsələr, qəbri açmağın eybi yoxdur. Amma imam övladlarının, şəhidlərin, alimlərin və salehlərin qəbrini, uzun illər keçmiş olsa belə, açmaq olmaz.

Məsələ:260: Əgər bir şəxs dəfn edildikdən sonra qəbrini açıb bədəninin müqəddəs məkanlara və ya başqa yerlərə aparılmasını vəsiyyəət etsə, bu kimi vəsiyyəətə əməl etmək müşküldür (işkallıdır).

Məsələ:260: Hörmətsizlik olacağı təqdirdə meyyitin dəfn olunmasını təxirə salmaq caiz deyildir.

ŞƏHİDİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:262: Qeyd edildiyi kimi, müsəlman meyyitə qusl edib kəfənləmək vacibdir, amma iki dəstə bu hökmdən istisna olunur: Birincisi şəhid olanlar, yəni cihad meydanında, İslam yolunda və Peyğəmbərin (s), İmamların (ə), yaxud onun xas naibinin hüzurunda ölənlər, habelə imam Zaman (ərвахuna ləһul-fida)-nın qeybdə olduğu dövrdə İslam düşmənləri qarşısında cihad edənlər; istər kişi olsun, istərsə qadın; istər böyük olsun, istərsə kiçik. Bu kimi yerlərdə qusl, kəfən və hünut lazım deyildir, onları elə öz paltarlarında dəfn etmək lazımdır.

Məsələ:263: Bugünkü müharibələrdə döyüş meydanları genişdir, bəzən onlarla kilometrə çatır. Düşmənin gülləsi və s. uzun məsafələrə çata bilər. Buna görə də əsgərlərin toplaşdığı bu kimi meydanların hamısı döyüş meydanı hesab edilir. Amma bu hökm, düşmənin bombardmanı nəticəsində arxa cəbhədə həlak olan şəxslərə aid edilməz.

Məsələ:264: İkincisi isə qisas və ya şəri cəza qanunu əsasında öldürülməsi vacib olan şəxslərdir. Şəriət hakimi onlara göstəriş verir ki, meyyit quslu mərasimini özləri yerinə yetirsinlər. Yuxarıda deyildiyi kimi, üç quslu verib və sonra kəfənin üç hissəsindən ikisini, yəni long (fitə) və köynəyi geyər, meyyit kimi özünə hünut qoyar və qətlə yetrildikdən

sonra ona namaz qılınıb elə o vəziyyətdə dəfn edilər. Onların bədən və ya kəfənlərində olan qanı yumaq lazım deyil, hətta qorxu və vəhşət nəticəsində özlərini nəcis etsələr belə, yenidən qusl vermək lazım deyildir.

MÜSTƏHƏB QUSULLAR

*Məsələ:*265: Müstəhəb qusullar islamda çoxdur. O cümlədən:

1-Cümə quslu; bu, müstəhəb qusulların ən mühümüdür, yaxşı olar ki, imkan dakilində tərک edilməsin. Onun vaxtı isə cümə günü sübh azanından günortaya qədərdir. Əgər günortaya kimi edə bilməsə, ehtiyat odur ki, əda və ya qəza niyyəti etmədən, cümə günü axşam çağına kimi boynunda olan əməl niyyəti ilə yerinə yetirsin. Cümə günü qusl edə bilməsə, müstəhəbdir ki, şənbə günü sübdən axşama qədər qəzasını etsin. Cümə günü su tapmayacağına ehtimal verən şəxs quslu cümə axşamı yerinə yetirə bilər.

2-Mübarək Ramazan ayının gecələrinin qusulları. Bu, Ramazan ayının birinci gecəsi və bu ayın bütün tək günlərində (mısal üçün, 3-cü, 5-ci və s.) və 21-ci gecədən e'tibarən hər gecə qusl etmək müstəhəbdir. Bu qusulların vaxtı bütün gecə ərzindədir. Amma yaxşı olar ki, gün batan zaman yerinə yetirilsin, 21-ci gecədən ayın axrına qədər isə şam namazı ilə xiftə namazı arasında edilsin. Ehtiyat odur ki, mübarək

Ramazan ayının bütün qusullarını və gələcəkdə deyəcəyimiz sair qusullar “rəca” məqsədi ilə, yəni Allahın razılığını qazanmaq ümüdi ilə yerinə yetirilsin.

3-Fitir və Qurban bayramının quslu; Onun vaxtı bayram günü səhər azanından günbatana kimidir və yaxşı olar ki, bayram namazından əvvəl yerinə yetirilsin.

4-Fitir bayramı gecəsinin quslu; Onun vaxtı gün batandan səhər azanına kimidir. Yaxşı olar ki, gecənin əvvəlində yerinə yetirilsin.

5-Zilhəccə ayının səkkizinci və doqquzuncu gününün (Tərviyə və Ərəfə günü) quslu.

Məsələ:266: Bir neçə müstəhəb və ya bəzisi vacib, bəzisi isə müstəhəb və yaxud bir neçə vacib quslun hamısını bir niyyətlə yerinə yetirmək olar.

TƏYƏMMÜMÜN HÖKMLƏRİ

TƏYƏMMÜMÜN YERLƏRİ

Məsələ:267: Yeddi yerdə dəstəmaz və ya qusl yerinə təyəmmüm etmək lazımdır. Birincisi odur ki, qusl və dəstəmaz almaq miqdarında su tapmaq mümkün olmasın.

Məsələ:268: İnsan şəhərdə və ya hər hansı bir abadlıqda su tapa bilməsə, su tapacağından tam ümitsiz olan vaxta qədər axtarış aparmalıdır. Çöldə olduqda isə əgər ora dağlıq, meşəlik və ya dərə-təpə yer olsa və ya ağac və s. olduğuna görə keçmək çətin olsa hər dörd tərəfə qədim zamanlar kamanla atılan bir oxun ötdüyü məsafə qədər gedib su axtarmalıdır. Əgər yer düzəngah və maneəsiz olsa, hər dörd tərəfə iki ox uçuş məsafəsi qədər axtarış aparmalıdır. Amma su olmadığına tam yəqin etdiyi tərəfdə axtarış aparmaq lazım deyil. Əgər dörd tərəfin bəzisi düzəngah, bəzisi isə dərə-təpə olsa, hər tərəfdə oranın öz hökmünə uyğun axtarış aparmalıdır.

İKİNCİ YER

Məsələ:269: Su quyuda olsa və onu çəkməyə imkanı olmasa, yaxud çəkmək üçün vasitə olmasa,

təyəmmüm etməlidir. Habelə insanın adətən dözə bilmədiyi son dərəcə ağır məşəqqəti olduqda da təyəmmüm etməlidir.

ÜÇÜNCÜ YER

Məsələ:270: Əgər ixtiyarında olan suyu dəstəmaz üçün işlətdikdə xəstələnəcəyindən, yaxud xəstəliyinin uzun çəkəcəyindən və ya şiddətlənəcəyindən, yaxud da sağalmasının çətinləşəcəyindən qorxsə, təyəmmüm etməlidir. Amma misal üçün, isti suyun ona zərəri yoxdursa, gərək onunla dəstəmaz alıb və ya qusl etsin. Bu halda zərərli olmasına yəqin etməsi lazım deyildir. Sadəcə olaraq zərər edəcəyindən qorxması, dəstəmaz almayıb təyəmmüm etməsi üçün kifayətdir.

Məsələ:271: Göz ağrısına düşər olan şəxsə su zərərli olsa, bu halda gözün ətrafını yuya bilərsə, dəstəmaz almalı, əks halda təyəmmüm etməlidir.

DÖRDÜNCÜ YER

Məsələ:272: Bir kəsin kifayət qədər suyu olsa, amma dəstəmaz və ya qusl üçün işlədəcəyi təqdirdə özünün, övladının, dostlarının və ya yoldaşlarının susuzluqdan həlak olacaqlarından və ya xəstələnəcəklərindən, yaxud da həddindən artıq çətinliyə düşəcəklərindən qorxsə təyəmmüm etməli, suyu isə saxlamalıdır. Həmçinin müsəlman olmayan bir şəxsin belə, canı susuzluqdan təhlükədə olsa,

suyu ona verməli, özü isə təyəmmüm etməlidir. Heyvanlar üçün də hökm eynilə əvvəlki kimidir.

BEŞİNCİ YER

Məsələ:273: Bir şəxsin az miqdarda suyu olsa və dəstəməzə, yaxud qusla işlətdikdə bədəninə və ya paltarını paklamaq üçün qalmasa, əvvəlcə bədən və ya paltarını paklamalı, sonra isə təyəmmüm edib namaz qılmalıdır. Amma təyəmmüm etmək üçün bir şeyi yoxdursa, suyu dəstəməz və ya qusl üçün işlədib nəcis paltar və ya bədənə namaz qılmalıdır.

ALTINCI YER

Məsələ:274: Su və ya onun qabı qəsbə olsa, yaxud qızıl və ya gümüşdən olub başqa qabı və suyu da olmasa, dəstəməz və qusl yerinə təyəmmüm etməlidir.

YEDDİNCİ YER

Məsələ:275: Vaxt çox az olsa və dəstəməz alıb və ya qusl etdikdə namazın hamısı, yaxud bir miqdarı namaz vaxtından xaricdə qılınacaqsa, (qəzaya gedəcəksə) təyəmmüm etməlidir.

HANSI ŞEYLƏRƏ TƏYƏMMÜM ETMƏK OLAR?

Məsələ:276: Bir neçə şeyə təyəmmüm etmək caizdir: Torpaq, qum, çinqil, kəsək və daş. Bu şərtlə ki, pak olsunlar və onların üzərində heç olmasa azacıq toz olsun.

Məsələ:277: Əhəngə, təbəşirə, mərmərə və qara daşa təyəmmüm etmək caizdir. Amma əqiq və firuzə kimi cəvahirat sayılan daşlara edilən təyəmmüm batildir. Vacib ehtiyat odur ki, bişmiş təbəşirə və əhəngə, habelə saxsiya və kərpicə təyəmmüm edilməsin.

Məsələ:278: Əgər yuxarıdakı məsələdə deyilən şeylər tapılmasa paltar və s. kimi şeylərin üzərindəki toza təyəmmüm etmək lazımdır. Əgər onların tozu olmasa, palçığa təyəmmüm etməli, palçıq da olmasa vacib ehtiyata görə təyəmmümsüz namaz qılıb sonra da qəzasını yerinə yetirsin. Bu kimi şəxsə “faqidut-təhureyn” (dəstəmaz və təyəmmümü olmayan şəxs) deyilir.

Məsələ:279: Qəsbi bir yerdə dustaq olan şəxs oranın torpağına və ya daşına təyəmmüm edərək namaz qıla bilər.

Məsələ:280: Aludə yerlərə, çala-çuxur yerə, yol kənarına, şoran yerlərə - torpağın üzərini duz tutmasa təyəmmüm etməkdən çəkinmək yaxşıdır; əgər üzərini duz tutmuş olsa, təyəmmüm batildir. Torpaq çox aludə olsa və təyəmmüm edəcəyi halda xəstələnəcəyindən qorxsas, təyəmmüm etməməli və vacib ehtiyata əsasən təyəmmümsüz namaz qılıb sonradan qəzasını yerinə yetirməlidir.

TƏYƏMMÜM ETMƏYİN QAYDASI VƏ HÖKMLƏRİ

Məsələ:281: Təyəmmüm üçün əvvəlcə niyyət etməli, sonra hər iki əlin içini bütövlükdə təyəmmüm edilməsi düzgün olan şeyin üzərinə vurduqdan sonra hər iki əli (vacib ehtiyata əsasən) alnın hər yerinə və onun hər iki tərəfinə başın tükü göyərən yerindən qaşlara qədər və burnun üst tərəfinə çəkmək lazımdır. Vacib ehtiyata görə gerek qaşların üzərinə də məsh çəkilsin. Sonra sol əlin içini sağ əlin bütövlükdə arxasına, daha sonra sağ əlin içini sol əlin arxasına çəkmək lazımdır.

Məsələ:282: Qusl və ya dəstəmaz əvəzindən olan təyəmmümlər eynidir. Amma müstəhəb ehtiyat odur ki, qusulun əvəzinə olan təyəmmümdə əlləri ikinci dəfə də yerə vursun və sonra əvvəlcə sağ əlin, sonra isə sol əlin arxasına məsh etsin.

Məsələ:283: Əgər alın, yaxud əllərin içi və ya arxası yara olsa və açıla bilməyən bir parça ilə bağlı olsa, yaxud açmağın zərəri olsa, elə həmin vəziyyətdə təyəmmüm edilməlidir.

Məsələ:284: Dəstəmaz ala və ya qusl edə bilməyən şəxs üçün caizdir ki, müstəhəb namazları təyəmmüm ilə qılsın. Hətta gecə namazı üçün vaxt az olsa, təyəmmüm edə bilər.

Məsələ:285: Bir kəs qusul əvəzinə təyəmmüm etdikdən sonra dəstəmazı batil edən işlərdən birini

görsə, sonrakı namazlar üçün təkçə dəstəmaz almalıdır, əgər dəstəmaz da ala bilməsə, təyəmmüm etməlidir.

Məsələ:286: Vəzifəsi təyəmmüm etmək olan bir şəxs müəyyən bir iş üçün təyəmmüm etsə, nə qədər ki, təyəmmümü və üzrü qalır, dəstəmaz və qusl ilə şərtlənən işləri görə bilər. Hətta namazın vaxtının az olduğu üçün təyəmmüm etmişsə, Quranın yazılarına əl vurmaq kimi işləri də görə bilər.

NAMAZ MƏSƏLƏLƏRİ

NAMAZIN HÖKMLƏRİ

Namaz-Allahla insanın əlaqəsi, ruhun səfəsi, qəlbin paklığı, təqva ruhunun yaranması, insanın tərbiyəsi və günahlardan pərhiz etməsi səbəbidir. Namaz ən mühüm ibadətdir, belə ki, əgər o, Allah dərnhahında qəbul olunsa, başqa ibadətlər də qəbul olunar; əgər qəbul olunmazsa sair ibadətlər də qəbul olunmaz. Habelə bədəni beş dəfə suda yuduqda onda çirkədən əsər-ələmət qalmadığı kimi, gündəlik vacib namazlarını qılan şəxs də eləcə günahlardan paklanır.

Quran ayələrində və islami rəvayətlərdə, Peyğəmbər (s) və imamların (ə) göstəriş və tövsiyələrində təkid olunan mühüm işlərdən biri-namazdır. Bua əsasən namazı tərək etmək ən böyük günahdır.

Yaxşı olar ki, insan namazı əvvəl vaxtda qılsın, ona çox əhəmiyyət versin, namazın surətinin pozulmasına səbəb ola biləcək qədər tələm-tələsik qılmaqdan çəkənsin.

Hədisdə qeyd olunur ki, bir gün Peyğəmbər (s)

məsciddə rüku və səcdələrini düzgün və kamil şəkildə yerinə yetirməyən bir şəxsin namaz qıldığını gördükdə dedi: “Bu kişi, namazı belə olan vəziyyətdə dünyadan getsə, mənim dinimdə dünyadan getməmişdir”.

Namazın ruhu “hüzuri-qəlbdir”. Namazda insan, onun fikrini dağdan şeylərdən pərhiz etməli, namazın sözlərini başa düşməyə çalışmalı, namaz halında ona diqqət yetirməli, namazı xüzu və xüsu ilə qılmalı, kiminlə danışdığına diqqət yetirməli və özünü Allahın əzəməti qarşısında çox kiçik və zəlil bilməlidir.

Rəvayətlərdə buyurulur ki, məsumlar (ə) namaz halında Allahı elə xatırlayardılar ki, özlərini tamamilə unudurdular. Hətta həzrət Əlinin (ə) ayağındakı oxu namaz qılarkən çəkdiilər və o həzrət bunu hiss etmədi.

Namazın kamil və fəzilətli olub Allah dərğahında qəbul olunması üçün vacib şərtlərdən əlavə, bir neçə şey də lazımdır.

Məsələn, insan namaza başlamazdan əvvəl öz səhv və xətələrindən tövbə etsin, namazın qəbul olunmasına mane olan həsəd, təkəbbür, qeybət, haram mal yemək, məstedici içkilər içmək, xums və zəkati verməmək və s. kimi günahlardan çəkinsin.

Habelə, yaxşı olar ki, insan namazın dəyərini azaldan və hüzuri-qəlbi aradan aparən işlərdən çəkinsin. Misal üçün, yuxulu və bovlun qabağını

aldığı halda, hay-küy içində, diqqəti cəlb edən mənzərələr olan yerlərdə namaz qılmasın. Əksinə, namazın savabını çoxaldan işləri yerinə yetirsin, məsələn, təmiz paltarlar geysin, saçını darasın, dişlərinə fırça vursun, ətirlənsin və əqiq üzük taxsın.

VACİB NAMAZLAR

Məsələ:287: Vacib namazlar altıdır: 1-Gündəlik namazlar, 2-Kəbənin vacib təvafının namazı, 3-Ayət namazı, 4-Meyyit namazı, 5-Ata-ananın qəza namazı, (bu, böyük oğula vacibdir), 6-Nəzir, and və əhd vasitəsilə vacib olan nafilə namazları.

GÜNDƏLİK VACİB NAMAZLAR

Məsələ:288: Gündəlik namazlar beşdir: Hər biri dörd rəkət olan günorta və ikindi namazları, üç rəkət olan şam namazı, dörd rəkət xiftən namazı və iki rəkət sübh namazı. Amma səfərdə olarkən dörd rəkətli namazlar sonradan deyiləcək şərtlər daxilində iki rəkət qılınır.

Məsələ:289: Cümə namazı iki rəkətdir və cümə günündə günorta namazının yerinə qılınır. Bu, Həzrət Peyğəmbər (s), məsum imam və onun xüsusi naibinin zamanında vacibi-eyni, amma qeybəti kübra zamanında vacibi-təxyiridir. Yəni cümə namazı ilə günorta namazının hər hansını qılmaqda ixtiyar sahibidir. Amma ədalətli islam hökuməti zamanında ehtiyat odur ki, tərک edilməsin.

GÜNDƏLİK NAMAZLARIN VAXTLARI

GÜNORTA VƏ İKİNDİ NAMAZININ VAXTI

Məsələ:290: Günorta və ikinci namazının vaxtı şəri günorta çağından (yəni günəşin səmanın ortasından keçib məğribə tərəf meyl etdiyi vaxtdan) gün batana kimidir. Günortanın olub-olmamasını bilmək üçün ən yaxşı yol şaxisdən istifadə etməkdir. Yəni düz olan ağacı, yaxud dəmir mili şaquli istiqamətdə yerə sancırlar. Sübh günəş çıxanda onun kölgəsi məğribə düşür, günəş səmaya qalxdıqca kölgə azalır. Kölgə azalıb özünün ən kiçik həddinə çatdıqda günorta olur. Kölgə gün çıxan tərəfə keçdikdə günorta və ikinci namazının əvvəl vaxtı olur. Məkkə kimi (ekvatora yaxın yerlərdə yerləşən) bəzi şəhərlərdə ilin bəzi günlərində günorta çağы kölgə tamamilə itib aradan gedir və günəş tam şaquli vəziyyətdə olur. Bu kimi məntəqələrdə kölgə yenidən zahir olduqda günorta və ikinci namazının vaxtı olur.

ŞAM VƏ XİFTƏN NAMAZLARININ VAXTI

Məsələ:291: Məğrib o zamandır ki, günəş üfüqdə itsin və ehtiyat odur ki, (axşam namazını qılmaq üçün) günəş batandan sonra gün çıxan tərəfdə yaranan qızartının başın üstündən günbatana tərəf keçdiyi vaxta qədər gözləsin. Məğrib vaxtı şam və xiftən namazlarının vaxtı daxil olur və gecə yarısına qədər davam edir.

Məsələ:292: Xiftən namazının axırınıcı vaxtı gecə yarısıdır. Vacib ehtiyat odur ki, gecəni günbatan vaxtdan sübh azanına qədər hesab etsinr (və yarıya bölsün). Amma gecə namazı və s. üçün günəş çıxan vaxtın əvvəlinə kimi hesab etsin.

Məsələ:293: Əgər şam və xiftən namazını qəsdən gecə yarısına qədər qılmasa, onu qəza etməlidir, amma hər hansı bir üzürlü səbəbə görə (bu vaxta qədər) qıla bilməsə sübh namazından əvvəl yerinə yetirməlidir və namazı da ədadır.

SÜBH NAMAZININ VAXTI

Məsələ:294: Sübh namazının vaxtı dan yeri söküləndən (buna “sadiq fəcr” deyilir) günəş çıxana kimidir. Sadiq fəcr – üfüqdə yayılan ağartıdır. Yaxşı olar ki, sübh namazı hava işıqlanmazdan əvvəl, elə sübhün qaranlığında qılınsın.

NAMAZ VAXTLARININ HÖKMLƏRİ

Məsələ:295: İnsan, namaz vaxtının daxil olmasına yəqin etdikdə, yaxud heç olmazsa bir adil kişi namaz vaxtının daxil olmasını xəbər verdikdə namaza başlaya bilər. Vaxtı bilən və mə‘təbər azançının azanı da kifayətdir. Əgər sair yollarla vaxtın daxil olmasına güclü güman tapsa, o da kifayət edir: istər düz işləyən saat ilə, istərsə başqa vasitə ilə olsun.

Məsələ:296: Namaz üçün bir rəkət miqdarında vaxtı olan şəxs namazını əda niyyəti ilə qılmalıdır.

Amma namazı bu vaxta qədər təxirə salmaq haramdır. Deməli, əgər günün batmasına beş rəkət namaz qılmaq qədər vaxt qalsa günorta və ikinci namazının hər ikisini əda niyyəti ilə qılmalıdır Başqa namazlar da eynilə belədir.

Məsələ:297: Üzürlü olanlar vaxtın sonuna kimi üzrünün aradan qalxacağına yəqin etsə, (o vaxta qədər) gözləməsi vacibdir. Əgər üzrün axıra qədər qalmasına yəqin etsə gözləməsi vacib deyildir. Amma əgər aradan qalxmasına ehtimal versə, vacib ehtiyat gözləməkdir. Təyəmmümdən başqa; belə ki, bu surətdə namazı elə əvvəl vaxtda qılmaq olar.

Məsələ:298: Gündəlik beş namazı beş vaxtda, yəni hər birini özünün fəzilət vaxtında qılmaq müstəhəbdir. Sadəcə nafilə və təqibat miqdarında fasilə vermək kifayət deyildir. Əsas me'yar-fəzilət vaxtıdır.

NAMAZLARIN ARASINDA TƏRTİB (ARDICILLIQ)

Məsələ:299: Günorta və ikinci namazları tərtiblə, yəni əvvəlcə günorta, sonra isə ikinci namazı qılınmalıdır. Habelə, şam və xiftən namazları arasında da tərtibə riayət etmək lazımdır. Əgər bir kəs qəsdən ikinci namazını günorta namazından əvvəl, yaxud xiftəni şamdan əvvəl qılsa, batildir.

Məsələ:300: Əgər bir kəs günorta namazı niyyəti ilə namaza başlasa və namaz əsnasında günorta

namazını qılmış olduğu yadına düşsə onun namazı batildir və niyyətini ikinci namazına döndərə bilməz. Habelə, şam və xiftən namazlarında da eyni qayda ilə. Amma əgər ikinci namazı niyyət etsə və namaz əsnasında günorta namazını qılmadığı yadına düşsə, namazın hər yerində olsa niyyətini günortaya döndərə bilər. Eləcə də əgər xiftən namazına başlasa və namaz əsnasında şam namazını qılmadığı yadına düşsə, bu halda dördüncü rəkətin rükusundan əvvəl yadına düşsə niyyətini şam namazına döndərə bilər. Amma dördüncü rəkətin rükusundan sonra yadına düşsə, namazı xiftən namazı niyyəti ilə sona çatdırıb sonra şam namazını qılmalı və sonradan ehtiyatən xiftən namazını da yenidən qılmalıdır.

NAFİLƏ (MÜSTƏHƏB) NAMAZLARI

Məsələ:301: Müstəhəb namazlar çoxdur, onlara nafilə deyilir. Nafilə namazları içərisində gündəlik namazların nafilələrini qılmağa daha çox təkid olunmuşdur.

Məsələ:302: Gündəlik nafilələr aşağıdakılardan ibarətdir: Günortanın nafiləsi – səkkiz rəkət, ikindinin nafiləsi – səkkiz rəkət, şamın nafiləsi – dörd rəkət və xiftənin nafiləsi iki rəkətdir və bu, oturan yerdə qılır. Gecənin nafiləsi 11 rəkət, səhənin nafiləsi iki rəkətdir. Xiftənin nafiləsinin (oturan yerdə qılınan) iki rəkəti bir rəkət hesab olunduğuna görə bu nafilələrin cəmi 34 rəkətdir. Cümə günündə isə 38

rəkətdir. Ona görə ki, günorta və ikindinin nafilələrinə dörd rəkət artırılır. (Nafilələr iki rəkətli namaz kimi qılınır.)

Məsələ:303: On bir rəkət gecə nafiləsinin 8 rəkəti gecə nafiləsi niyyəti ilə, iki rəkəti şəf‘ namazı və bir rəkəti də vətr niyyəti ilə qılınır.

Məsələ:304: Rəvayətlərdə və Quranda təkid edildiyi kimi, gecə namazı çox mühüm nafilələrdən olub insanın ruhunu, qəlbinə paklayıb saflaşdırmaqda, mənəvi tərbiyə və çətinliklərin həll olunmasında dərin təsirə malikdir. Məşhur dua kitablarında bu namaz, xüsusilə vətr namazının qunutunda bəzi göstərişlər qeyd olunmuşdur ki, bunlara riayət etmək yaxşıdır. Amma onu bu göstərişlərə riayət etmədən də, adi namazlar kimi qılmaq olar. Gecənin sonunda müəyyən bir səbəbə görə yuxudan dura bilməyən şəxs, onu yatmamışdan əvvəl qıla bilər.

GÜNDƏLİK NAFİLƏLƏRİN VAXTI

Məsələ:305: Günorta nafiləsinin vaxtı günorta namazının əvvəlindən başlayır və şaxisin zöhrdən sonra zahir olan kölgəsinin uzunluğunun yeddidə ikisinə qədər çatana kimi davam edir. Məsəl üçün, əgər şaxisin uzunluğu yeddi qarış olsa, günortadan sonra yaranan kölgə iki qarışdan çox olanda, günorta nafiləsinin vaxtı sona çatır.

Məsələ:306: İkindinin nafiləsinin vaxtı ikindi

namazından əvvəl qılınır və şaxisin gölgəsi yeddidə dörd hissəyə çatana kimi davam edir.

Məsələ:307: Şam nafiləsinin vaxtı şam namazından sonradır və günəş batandan sonra məğribdə zahir olan qızartının aradan getdiyi vaxta kimi davam edir.

Məsələ:308: Xiftən nafiləsinin vaxtı xiftən namazı qurtarandan gecə yarısına qədərdir və yaxşı olar ki, xiftəndən sonra dərhal qılınsın.

Məsələ:309: Sübh nafiləsinin vaxtı sübh namazından əvvəldir – dan yeri ağarandan gün çıxan tərəfdə qızartı zahir olan vaxta kimidir. Onu gecə namazından dərhal sonra da qılmaq olar.

Məsələ:310: Gecə nafiləsinin vaxtı ehtiyata əsasən gecə yarısından sübh azanına kimidir. Amma yaxşı olar ki, sübhə yaxın, gecənin axrını üçdə birində qılınsın.

QİBLƏNİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:311: Bütün vacib namazlar üzü qibləyə tərəf qılınmalıdır.

Məsələ:312: Məkkədə yerləşən Kəbə evi bütün dünya müsəlmanlarının qibləsidir. Harada olmasından asılı olmayaraq hər şəxs namazı ona tərəf qılmalıdır. Oradan uzaqda olanlar isə namaz vaxtı “üzü qibləyə durubdur” – deyilə biləcək tərzdə dayansalar, kifayətdir. Deməli, camaat namazının sıralarının Kəbənin uzunluğundan artıq olmasına baxmayaraq, onda iştirak edənlərin hamısı üzü

qibləyə ola bilər.

Məsələ:313: Namazını oturan halda qıla bilməyən şəxs sağ böyrü üstə elə uzanmalıdır ki, bədəninə qabağı üzü qibləyə olsun. Bu da mümkün olmasa, sol tərəfi üstə elə uzanmalıdır ki, bədəninə qabağı üzü qibləyə olsun Bu da mümkün olmasa arxası üstə elə uzanmalıdır ki, ayaqlarının altı üzü qibləyə olsun.

Məsələ:314: Müstəhəb namazları yeriyə-yeriyə və ya minik üstündə də qılmaq olar, bu halda üzü qibləyə olmaq vacib deyildir.

Məsələ:315: Qibləni təyin etmək üçün çoxlu yollar vardır. Əvvəlcə şəxsin özü səy etməlidir ki, qiblənin hansı tərəfdə olmasına yəqin etsin. Habelə, iki nəfər adil şahidin və ya hissi əlamətlər üzündən şəhadət verən, mə'təbər şəxsin, yaxud elmi qaydalar əsasında qibləni təyin edən və sözünə inanılan şəxsin sözünə də əməl edə bilər. Əgər bunlar da mümkün olmasa, gərək müsəlmanların məscidlərinin məhrabın-dan, yaxud onların qəbirlərindən, yaxud da başqa yollarla hasil olan zənnə əməl etsin.

Məsələ:316: Adi qiblənamələr düz işləsə qibləni təyin etmək üçün ən yaxşı vasitədir və ondan hasil olan zənn başqa yollarla hasil olan zənlərdən heç də zəif deyil, əksər hallarda onlardan daha dəqiqdir.

Məsələ:317: Ev sahibi, otel sahibi və bu kimi şəxslərin sözlərinə (şəri məsələlərdə) laqeyd olmasalar, e'tinad etmək olar.

Məsələ:318: Qibləni tapmaq üçün bir yol olmazsa

və qiblənin dörd tərəfin birində olması ehtimalı verilsə bir tərəfə namaz qılmaq kifayətdir. Amma müstəhəb ehtiyat odur ki, dörd tərəfin hər birinə bir namaz qılsın. Qiblənin üç və ya iki tərəfdə olmasına ehtimal verildikdə ancaq o tərəflərə namaz qılmalıdır.

Məsələ:319: Heyvanların başı üzü qibləyə kəsilməlidir. Qibləni tapmaq mümkün olmasa, gərək öz zənninə əməl etsin. Zənn əldə etmək mümkün deyilsə və heyvanın başını kəsmək zəruridirsə, hər hansı tərəfə kəssə düzdür. Müsəlmanın dəfnində də bu ardıcılığa əməl edilərək üzü qibləyə dəfn edilməlidir.

NAMAZDA BƏDƏNİN ÖRTÜLMƏSİ

Məsələ:320: Kişi namaz halında, hətta onu bir şəxs görməsə belə, iki övrətini örtməlidir. Yaxşı olar ki, göbəyindən dizlərinə qədər örtsün. Bundan da yaxşısı budur ki, namazda, hörmətli şəxsin qarşısında tam geyindiği paltarını geysin.

Məsələ:321: Qadın namaz vaxtı bədəninin hər yerini, hətta saçlarını və başını belə örtməlidir. Amma üzünü, biləklərə qədər əlini və topuğa qədər ayağını örtməsi vacib deyildir. Amma vacib miqdarın örtülməsinə yəqin etmək üçün ehtiyat budur ki, üzün ətrafından və biləkdən bir qədər aşağıya da örtsün.

Məsələ:322: Qadınların sün'i tüklərini, gizli bəzək əşyalarını (qolbağı və bilərzik kimi) örtməsi lazımdır.

NAMAZ QILANIN LİBASININ ŞƏRTLƏRİ

Məsələ:323: Namaz qılanın paltarları altı şərtə malik olmalıdır: 1-Pak olmalı, 2-Vacib ehtiyata əsasən qəsbi olmamalı, 3-Murdarın (özü ölmüş heyvanın) hissəsindən olmamalı, 4-Əti haram olan heyvanlardan olmamalı, 5 və 6-Kişinin paltarları xalis ipək və ya qızılı toxunmuş olmamalıdır.

Məsələ:324: Birinci şərt. Əgər bir şəxs qəsdən nəcis bədənlə və ya paltarla namaz qılsa, hətta məsələni öyrənmədiyi üçün olsa belə, namazı batildir.

Məsələ:325: Əgər bədən və paltarının nəcis olmasını bilməyib namazdan sonra başa düşsə namazı səhihdir. Amma əgər qabaqcadan bilsə, amma unutmuş olsa və onunla namaz qılsa, namazını yenidən qılmalıdır, istər namaz əsnasında bilsin, istərsə də namazdan sonra. Əgər namazın vaxtı keçibdirsə, onda qəzasını qılmalıdır.

Məsələ:326: Namazdan sonra bədən və ya paltarının nəcis olduğunu başa düşsə, istər namazın vaxtında olsun, istərsə başqa vaxt, namazı səhihdir.

Məsələ:327: İkinci şərt: (Vacib ehtiyata əsasən) namaz qılanın paltarları mübah olmalıdır. Əgər qəsdən qəsbi paltarda namaz qılsa, hətta onun sapı və ya düyməsi qəsb olsa belə, namazı yenidən qılmalıdır. Amma qəsb olduğunu bilmədən namaz qılsa, habelə qabaqcadan qəsb olduğunu bilib sonra unutsa (və onda namaz qılsa) namazı səhihdir. Amma qəsb edən

elə namaz qılanın özü olsa, yəni bir şeyi qəsb edib sonra qəsb etdiyini unudaraq onunla namaz qılsa vacib ehtiyata görə gərək yenidən (qəsb olmayan paltarla) qılsın.

Məsələ:328: Əgər bir kəs xumsu və ya zəkati verilməmiş pulla paltar alıb geysə, o paltarda namaz qılmağının işkalı var. Habelə əgər paltarı niyə alsə və müamilə vaxtı xums və ya zəkati verilməmiş pulla borcunu verəcəyini nəzərdə tutsa və ya niyyəti ümumiyyətlə borcunu verməmək olsa, namazı işkallıdır.

Məsələ:329: Üçüncü şərt: Namaz qılanın paltarı atıcı qanı olan murdar olmuş heyvanın hissələrindən olmamalıdır. Hətta vacib ehtiyata görə murdar olmuş, amma sığra-yıcı qanı olmayan (balıq kimi) heyvanların hissələrindən də çəkinmək lazımdır.

Məsələ:330: Müsəlmanların bazarından alınan dəri paltarla, hətta şəri qaydada zibh olunmuş heyvandan olub-olmamasında şəkk etsə belə namaz qılmaq olar. Amma qeyri-müsəlman ölkələrindən gəlməsinə və satıcının da bu kimi məsələlərdə araşdırma aparmaqda laqeyd olan adam olduğuna yəqin etsə, bu kimi paltarda namaz qılmaq caiz deyildir. Əgər dərinin islam ölkələrindən, yoxsa qeyri-islam ölkələrindən olmasını bilməsə, onda eybi yoxdur.

Məsələ:331: Dördüncü şərt: Namaz qılanın paltarı əti haram olan heyvanlardan olmamalıdır. Hətta ondan bir tük belə namaz qılanın üstündə olsa,

namazı işkallıdır.

Məsələ:332: Əgər paltarın əti halal olan, yoxsa haram olan heyvanın tük, yun və ya kürkündən olmasında şəkk etsə, onunla namaz düzdür. İstər xaricdə hazırlanmış olsun, istərsə də ölkə daxilində.

Məsələ:333: Beşinci şərt: Kişilər üçün qızılla toxunmuş (və ya qızılla işlənmiş) paltar ilə namaz qılmaq caiz deyildir və bu, namazı batil edir. Amma qadınlar üçün israf olmadığı təqdirdə eybi yoxdur. Namazdan başqa hallarda da bu kimi paltarın geyilməsi kişilərə haramdır.

Məsələ:334: Qızıl üzük, qızıl saat və s. kimi qızılla zinət kişilər üçün haram və onunla qılınan namaz batildir. Vacib ehtiyat odur ki, qızıl eynəkdən də istifadə edilməsin. Amma bütün bunlar qadınlar üçün – istər namazda, istərsə də sair hallarda caizdir.

Məsələ:335: Kişilər üçün qızıl diş – qabaqda olub zinət sayılsa, istər namazda, istərsə də sair hallarda işkallı var, amma çarəsizlik üzündən olsa, eybi yoxdur.

Məsələ:336: Altıncı şərt: Kişilər üçün xalis ipəkdən toxunmuş paltar geymək haramdır, hətta araçqın, şalvar bağı olsa belə. Onunla qılınan namaz da batildir. Hətta paltarın astarı belə xalis ipəkdən olmamalıdır. Amma bunlar qadınlar üçün həm namazda, həm də sair hallarda caizdir.

Məsələ:337: İnsanın abırsızlığına səbəb olan və ya fəsad (əxlaqsızlıq) törədən paltar geymək işkallıdır.

Məsələ:338: Ehtiyat odur ki, kişi qadınlara məxsus olan, qadın da kişilərə məxsus olan paltar geyməsin, amma onunla namaz qılmağın eybi yoxdur.

BƏDƏN VƏ YA PALTARIN NƏCİS OLMASININ CAİZ OLDUĞU HALLAR

Məsələ:339: Beş halda namaz qılanın paltar və bədəninin nəcis olmasının eybi yoxdur:

1-Yara və ya çiban vasitəsilə bədən və yaxud paltar qana bulaşsa;

2-Paltarda olan qan bir dirhəmdən (barmağın bir bəndi qədər) az olduqda;

3-Çarəsizlikdən nəcis paltar və ya bədənle namaz qılmağa məcbur olduqda;

4-Corab və araqçın kimi kiçik paltarlar nəcis olduqda;

5-Uşaq saxlayan qadının bədəni və ya paltarı nəcis olduqda.

NAMAZ QILANIN MƏKANI

Məsələ:340: Namaz qılanın məkanı aşağıdakı şərtlərə malik olmalıdır:

Birinci: (Vacib ehtiyata əsasən) mübah olmalıdır. Deməli, qəsb olunmuş mülkdə, xalçada və ya taxtda namaz qılmaq işkallıdır. Habelə mənfəəti başqasının olduğu yerdə (icarəyə verdiyi ev kimi) mənfəət sahibindən (icarəyə alan şəxsdən) icazə almadan namaz qılmaq işkallıdır. Eləcə də başqasının haqqı

olan mülkdə, məsələn, meyyit öz malının üçdə birini müəyyən yerlərdə xərclənməsini vəsiyyəət etsə, onun üçdə biri ayrılmayınca həmin mülkdə namaz qılmaq olmaz.

Məsələ:341: Bir nəfər məsciddə oturan bir şəxsin yerini qəsb edib orada namaz qılsa, vacib ehtiyata görə gərək namazını yenidən (başqa yerdə) qılsın.

Məsələ:342: Əgər bir şəxs xums və zəkati verilməmiş pulla bir yer (mülk) alsın, ondan hər növ istifadə etməsi haram, orada qıldığı namaz da işkallıdır. Hətta nisyə alsın, amma pulunu xumsu və ya zəkati verilməmiş pulla ödəməsini nəzərdə tutsa, vacib ehtiyata görə ondan çəkinmək lazımdır.

Məsələ:343: Divarı (hasarı) olmayan və hazırda əkilməyən böyük əkin sahələrində və əkin üçün olmayan yerlərdə namaz qılmaq, oturmaq, yatmaq və s. kimi cüzi istifadələrin eybi yoxdur, istər şəhərə və ya kəndə yaxın olsun, istərsə uzaq; istər onun sahibi səğir olsun, istərsə də kəbir. Amma onun sahibi bu işlərə razı olmadığını aşkar şəkildə bildirsə və ya qəlbən razı olmaması məlum olsa, orada namaz qılmaq işkallı və hər hansı bir iş görmək haramdır.

Məsələ:344: İkinci şərt: Namaz qılanın məkanı sabit (qeyri-mütəhərrik) olmalıdır. Yəni əgər hərəkətdə olsa və namaz qılan şəxs namazın əməllərini adi şəkildə yerinə yetirə bilməsə, namazı batildir. Deməli, gəmi, qatar və namazın işlərini

düzgün şəkildə yerinə yetirməyin mümkün olduğu bu kimi yerlərdə namaz qılmağın eybi yoxdur. Əgər zərurət halında və ya vaxtın az olduğuna görə namazı avtomobildə, gəmidə və bu kimi yerlərdə qılmaq məcburiyyətində olsa və qiblə daim dəyişilsə, mümkün qədər qibləyə tərəf dönməli və qibləyə tərəf dönmə vaxtlarda bir şey deməməlidir.

Məsələ:345: Üçüncü şərt: Namaz elə yerdə qılınmalıdır ki, onun vacibatını yerinə yetirmək mümkün olsun. Deməli, tavanı alçaq olan və ayaq üstə durmaq mümkün olmayan, yaxud rüku və səcdə üçün yer olmayan bir yerdə qılınan namaz batildir.

Məsələ:346: Yaxşı olar ki, insan ədəb qaydalarına riayət edərək Həzrət Peyğəmbər (s) və imamların (ə) məzarının qabağında (yəni arxası onlara tərəf) dayanıb namaz qılmasın. Belə halda namaz qıldıqda qəbir sahibinə hörmətsizlik sayılsa, bu iş haram, namaz da işkallıdır. Əks halda isə namaz batil deyil.

Məsələ:347: Dördüncü şərt: Namazda qadın kişidən arxada dayanmalı, onun səcdə yeri kişinin səcdə yerindən bir qədər arxada olmalıdır, əks halda namazı batildir. Bu hökmdə məhrəmlə naməhrəm arasında heç bir fərq yoxdur. Amma əgər qadınla kişi arasında divar, pərdə və bu kimi şeylər olsa, yaxud 10 zira (təqribən 5 metr) fasilə olsa, eybi yoxdur.

Məsələ:348: Beşinci şərt: Namaz qılanın alnının qoyduğu yer durduğu yerdən səcdə surətindən

çıxacaq qədər hündür olmamalıdır. Vacib ehtiyat odur ki, dörd bağlı barmaq miqdarından çox alçaq və uca olmasın.

Məsələ:349: Başqasının daxil ola bilmədiyi xəlvət yerdə naməhrəm qadınla kişinin bir yerdə olması işkallıdır və vacib ehtiyat onu tərk etməkdir. Orada namaz qılmağın da işkalı var. Habelə, günah məclisi olan yerdə də, məsələn, şərab içilən, qumar oynanılan və ya qeybət edilən yerdə namaz qılmaq işkallıdır.

MƏSCİDİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:350: Məscidi murdarlamaq haramdır – istər məscidin yeri olsun, istər damı, tavanı və ya divarlarının içəri tərəfi. Vacib ehtiyata görə məscidin divarının çöl tərəfini də murdarlamaq olmaz. Amma vəqf edən şəxs onu (divarın çöl tərəfini) məscidin bir hissəsi hesab etməsə, onda eybi yoxdur.

Məsələ:351: Məscid murdar olduqda hamıya vacibdir ki, vacibi-kifai olaraq onu paklasınlar. Yəni əgər bir və ya bir neçə nəfər təmizləsə bu vəzifə başqalarının boynundan götürülür, əks halda isə hamı günahkardır. Məscidi murdarlayan şəxs də bu hökmdə başqaları ilə eynidir.

Məsələ:352: Məscidə döşənən şeyləri (xalça, həsir, palaz və s.) də murdarlamaq haram, nəcis olduqda isə onu paklamaq lazımdır. Əgər ziyan dəyəcəksə (vacib ehtiyata əsasən) onu nəcis edən şəxs ödəməyə

zamindir.

Məsələ:353: Mərsiyəxanlıq, əzadarlıq, dini şənliklər və s. üçün məscidə çadır və ya qara parça çəksələr və oraya çay və yemək aparsalar, onda bu kimi işlər məscidə ziyan yetirməsə və namaz qılmağa mane olmasa, eybi yoxdur.

Məsələ:354: Məscid xarab olduqda onun yerini satmaq, hər hansı mülkə qatmaq, yaxud yerindən yol salmaq olmaz. Hətta məscidin qapı-pəncərəsi və s. kimi şeylərini belə satmaq haramdır. Məscid uçub-dağıldıqda onları həmin məscidin təmir işlərində işlətmək lazımdır. Əgər o məscidin təmirinə yararlı olmazsa, başqa məscidlərdə işlətmək lazımdır. Başqa məscidlərə də lazım olmasa, onu satıb pulunu imkan daxilində həmin məscidə, mümkün olmadıqda isə başqa məscidlərə xərcləmək lazımdır.

Məsələ:355: Uçub-dağılmamış və xarab olmamış məscidi genişləndirmək və ondan da yaxşı bina şəklinə salıb böyütmək üçün uçurmaq olar.

Məsələ:356: Məsciddə yatmaq, dünya işləri barəsində söhbət etmək, nəsihəti olmayan şe'ir oxumaq; habelə ağız və burun suyunu, sinə bəlgəmini məscidə atmaq, hay-küy, qışqırıq salmaq və s. kimi məscidin məqamına zidd olan işlər məkruhdur.

AZAN VƏ İQAMƏ

Məsələ:357: Gündəlik namazlardan əvvəl azan və

iqamə demək müstəhəbdir. Yaxşı olar ki, imkan daxilində, xüsusilə iqamə tərki edilməsin. Amma Fitir, Qurban namazı və başqa vacib namazlarda azan və iqamə yoxdur; bunlarda üç dəfə Pərvərdigarın razı olması ümidi ilə “Əssəlat” deyilər. Habelə uşaq dünyaya gələn ilk gündə və ya göbəyi düşməzdən əvvəl təberrük olsun deyər, sağ qulağına azan və sol qulağına iqamə demək müstəhəbdir.

*Məsələ:*358: Azan aşağıdakı 18 cümlədən ibarətdir:

“Allahu əkbər”–Allah, Onu vəsf etdiklərindən çox-çox böyükdür.

“Əşhədu ənla ilahə illəllah”–şəhadət verirəm ki, yeganə və misilsiz olan Allahdan başqa, heç bir məbud yoxdur.

“Əşədu ənnə Muhəmmədən Rəsulullah”–şəhadət verirəm ki, Həzrət Mühəmməd ibni Əbdilləh (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) Allahın peyğəmbəri, elçisidir.

“Həyyə ələs-səlat”–namaza tələsin!

“Həyyə ələl-fələh”–nicat tapmaq üçün tələsin!

“Həyyə əla xəyri-əməl”–işlərin ən yaxşısını olannamaz üçün tələsin!

“Qəd qamətis səlat”–həqiqətən namaz bərqərar olub!

“La ilahə illəllah”–yeganə və misilsiz olan Allahdan başqa məbud yoxdur.

İqamə isə 17 cümlədir. O da eynilə azan kimidir. Bu fərqlə ki, əvvəldə ancaq iki dəfə “Əllahu əkbər”, axırda da bir dəfə “la ilahə illəllah” deyilir. Eləcə də “Həyyə əla xəyri-l-əməl”-dən sonra iki dəfə “Qəd qamətis-səlat”- (yəni namaz bərqərar edildi) deyilir.

Məsələ:359:

“Əşhədu ənnə Əmirəl-my‘mininə Əliyyən vəliyyullah”–şəhadət verirəm ki, Həzrət Əli (əleyhis-salam) mə‘minlərin əmiri, Allahın bütün məxluqat içərisində vəlisi, dostudur. cümləsi azan və iqamənin tərkib hissəsi deyil, amma yaxşı olar ki, “Əşhədu ənnə Muhəmmədən Rəsulullah”-dan sonra təbərrük məqsədi ilə deyilsin. Lakin (elə deyilməlidir ki,) azan və iqamənin bir hissəsi olmaması məlum olsun.

Məsələ:360: Beş yerdə azan deyilmir və vacib ehtiyata əsasən onu tərk etmək lazımdır:

1-Cümə günündə ikinci namazın azanı; əgər cümə namazı qılınıbsa. 2-Ərəfə günü zilhəccənin doqquzunda günorta namazı ilə birlikdə qılınan ikinci namazında; 3-Məıı‘ərül-həramda olan şəxsin Qurban gecəsi şam namazı ilə birlikdə qıldığı xiftən

namazında; 4-İstihazəli qadının əsr və xiftən namazlarında; o, əsr namazını zöhrdən, xiftən namazını şam namazından dərhal sonra qılmalıdır. 5-Bövl və qaitini saxlaya bilməyən şəxs ikinci və xiftən namazında.

Məsələ:361: Azan və iqamə düzgün ərəb dilində deyilməlidir, əgər səhv deyilsə, yaxud onun tərcüməsi başqa dildə deyilsə səhih deyildir.

Məsələ:362: Namaz üçün azanı radiodan və s.-dən eşitmək kifayət deyildir: namaz qılan şəxsin özü yuxarıda dediyimiz qaydada azan deməlidir.

Məsələ:363: Qina, yəni ləhv-ləəb və kef məclislərinə məxsus olan şəkildə azan demək haram və batildir.

Məsələ:364: Vacib ehtiyat odur ki, azan həmişə namaz qılmaq məqsədi ilə deyilsin. Amma vaxtın daxil olmasını bildirmək məqsədi ilə və namaz qılmağı nəzərdə tutmadan onunla namaz qılmaq müşküldür (işkallıdır).

NAMAZIN VACİBATI

Məsələ:365: Namazın vacibəti on bir şeydir: 1-Niyyət, 2-Qiyam, 3-Təkbirətül-ehram (yəni namazın əvvəlində “əllahu əkbər” demək), 4-Qiraət, 5-Rüku, 6-Səcdələr, 7-Təşəhhüd, 8-Salam, 9-Tərtib, 10-Muvalat (namazın hissələrini dalbadal yerinə yetirmək), 11-Ruku və səcdənin zikrləri.

Məsələ:366: Namazın vacibəti iki qismdir: Bəzisi

rükn, bəzisi isə qeyri-rükndür. Rükni ona deyilir ki, əgər o, yerinə yetirilməsə və ya artırılsa, namaz batildir – istər qəsdən olsun, istərsə bilməməzlik və səhv üzündən. Amma rükni olmayan vacibatda namaz o zaman batil olar ki, o qəsdən azaldılıb, yaxud çoxaldılmış olsun. Əgər səhvən azaldılsa və ya artırılsa namazı səhihdir.

Məsələ:367: Namazın rüknləri beşdir: 1-Niyyət, 2-Təkbirtül-ehram, 3-Təkbirətül-ehram deyilən vaxtdakı qiyam və rukuya müttəsil olan qiyam, (yəni rükudan əvvəl ayaq üstə durmaq), 4-Rüku, 5-İki səcdə. (Əlbəttə, niyyətin artıq olması təsəvvür edilmir və təkbirətül-ehramın çox olması səhvən baş versə, namazı batil etməz. Amma ehtiyat müstəhəb odur ki, bu halda yenidən deyilsin).

1-NİYYƏT

Məsələ:368: Namazı qüribət niyyəti ilə, yəni Allahın fərmanına itaət etmək məqsədi ilə qılmaq lazımdır. Niyyəti dilə gətirmək, yaxud qəlbdən keçirmək vacib deyil. Sadəcə olaraq əgər ondan “nə edirsən?” - deyə soruşsalar, cavabda “namaz qılıram” - desə, elə bu miqdar kifayətdir.

Məsələ:369: Niyyətdə hansı namazı qılmasını müəyyən etməlidir. Əgər təkcə “dörd rəkət namaz qılıram” - deyə niyyət etsə (amma hansı namazı qıldığını müəyyən etməsə) kifayət deyildir. Qıldığı namazın hansı olduğunu niyyətdə müəyyən

etməlidir. Vacib ehtiyat odur ki, onun qəza və ya əda olmasını da müəyyən etsin.

Məsələ:370: Riya üçün, yəni özünü başqalarına göstərmək üçün namaz qılan, yaxud sair ibadəti yerinə yetirən şəxsin namazının batil olmasından əlavə, özü də böyük günaha mürtəki b olur. Əgər həm Allahı, həm də camaatı nəzərdə tutsa, yenə də namazı batildir və böyük günah iş görür.

TƏKBİRƏTÜL-EHRAM

Məsələ:371: Namazın ilk hissəsi təkbirətül-ehram deyilən “Əllahu-əkbər” dir. Onu istər qəsdən, istərsə səhvən deməmək namazı batil edər. Amma onu artıq demək (yəni bir dəfə yerinə iki dəfə demək) qəsdən olduqda, namazı batil edər.

Məsələ:372: “Əllahu əkbər” namazın başqa zikrləri kimi, habelə Həmd və Surəsi səhih ərəb dilində deyilməlidir. Ərəbcə səhv, yaxud onun tərcüməsi deyilsə kifayət deyildir.

Məsələ:373: Təkbir, Həmd, Surə və namazın sair zikrləri elə deyilməlidir ki, əgər heç bir maneə olmasa, heç olmazsa namaz qılanın özü eşidə bilsin.

3-QİYAM

Məsələ:374: Qiyam - ayaq üstə durmaq deməkdir və namazın iki yerində vacib və rükndür: Biri təkbirətül-ehram deyəndə, biri də rükudan qabaqkı qiyam (buna rükuya müttəsil olan qiyam deyilir).

Amma Həmd və Surəni oxuyan vaxtdakı və rükudan sonrakı qiyam rükn deyildir, lakin vacibdir.

Məsələ:375: Namazın vacib zikrlərini deyən vaxtda bədən hərəkətsiz olmalıdır, hətta ehtiyat vacib odur ki, müstəhəb zikrləri də deyəndə bədən hərəkətsiz olsun.

Məsələ:376: Bir şəxs namaz əsnasında ayağa durmaqdan aciz olsa, gərək otursun, əgər otura da bilməsə, gərək uzansın, amma bu hallarda bədəni sakit (hərəkətsiz) olmayana kimi bir şey oxumamalıdır.

Məsələ:377: Ayaq üstə namaz qıla bilməyən şəxs oturmalıdır. Amma əgər çəliyə, divara söykəndikdə və ya ayaqlarını aralı qoyduqda ayaq üstə dura bilirsə, bu işləri görüb ayaq üstə namaz qılmalıdır. Amma həddindən artıq əziyyətə düşsə, gərək durmasın. Habelə nə qədər ki, oturduğu yerdə, bir şeyə söykənməklə olsa belə, namaz qıla bilirsə, uzanmamalıdır. Əgər otura bilmirsə sağ böyrü üstə bədəni üzü qıbləyə olan halda uzanmalıdır. Bunu da edə bilməsə sol böyrü üzərində həmin qaydada uzanmalı və o da mümkün olmasa arxası üstə, ayaqlarının altı qıbləyə tərəf olaraq uzanıb qılmalıdır.

4-QİRAƏT

Məsələ:378: Gündəlik vacib namazların birinci və ikinci rəkətlərində təkbirətül-ehramdan sonra əvvəlcə Həmd surəsi, ondan sonra isə vacib ehtiyata

əsasən Qurani-məciddən tam bir surə oxumalıdır. Bir neçə ayə oxumaq kifayət deyildir.

Məsələ:379: Vaxt az olduqda, yaxud oğru və ya yırtıcıdan qorxu olan yerdə, habelə çox mühüm bir iş üçün tələsdikdə surəni oxumamaq olar.

Məsələ:380: Bir kəs vacib namazda səcdə ayəsi olan surələrdən birini qəsdən oxusa, vacib ehtiyata əsasən gərək (oturub) səcdə etdikdən sonra ayağa qalxsın, Həmd və başqa bir surəni oxuyub namazı qurtarsın, sonra da namazı yenidən qılsın. Əgər səhvən səcdəsi olan surəni oxusa və səcdə ayəsinə çatmazdan əvvəl başa düşsə, o surəni kəsib başqa bir surəni oxumalıdır. Əgər yarıdan keçibdirsə ehtiyata görə namazı yenidən qılsın. Əgər səcdə ayəsini oxuduqdan sonra başa düşsə, gərək yuxarıda deyilən qaydaya əməl etsin.

Məsələ:381: Müstəhəb namazlarda və hətta nəzir vasitəsilə vacib olan müstəhəb namazda surəni oxumamaq olar, amma məxsus surələri olan bəzi müstəhəb namazlarda, onun göstərişinə uyğun əməl edilməlidir.

Məsələ:382: Kişilərə vacibdir ki, sübh, şam və xiftən namazlarının Həmd və surəsini ucadan, günorta və ikinci namazının Həmd və surəsini isə alçaqdan oxusunlar. Qadınlar da günorta və ikinci namazlarının Həmd və surəsini alçaqdan oxumalıdır, amma sübh, şam və xiftən namazlarının Həmd və surələrini həm alçaqdan, həm də ucadan oxuya

bilərlər. Amma səslərini naməhrəm eşidəcəksə müstəhəb ehtiyat odur ki, alçaqdan oxusunlar.

Məsələ:383: Namaz qılan şəxs onun zikr və qiraətini səhih tərzdə oxumalıdır, əgər bilmirsə öyrənməlidir. Amma düzgün tələffüz etməyi öyrənə bilməyənlər elə bacardıqları kimi oxumalıdırlar. Bu kimi şəxslər, yaxşı olar ki, namazı mümkün qədər camaatla qılsınlar.

Məsələ:384: (Vacib ehtiyata əsasən) namazın vacibatını öyrətmək üçün heç kəs mizd ala bilməz, amma onun müstəhəb işlərini öyrətmək üçün bu işin eybi yoxdur. Amma dini şəairdən olsa, yaxud ilahi hökmlərin qorunması onun təliminə bağlı olsa, mizd almaq olmaz.

Məsələ:385: Namazda təcvid alimlərinin Quranı gözəl oxumaq üçün bəyan etdikləri qayda-lara riyəət etmək vacib deyildir, sadəcə elə oxunmalıdır ki, “səhih ərəbcədir” deyilə bil-sin. Amma təcvid qaydalarına riyəət etmək daha yaxşıdır.

Məsələ:386: Namaz qılan şəxs üç rəkətli və dörd rəkətli namazların üçüncü və dördüncü rəkətlərində həm təkcə Həmd surəsini, həm də üç dəfə təsbihati-ərbəni (subhanəllahi vəlhəmdü lillahi və la ilahə illəllahu vəllahu əkbər) deyə bilər, hətta bir dəfə də desə kifayətdir. Eləcə də bir rəkətdə təkcə Həmdi, o biri rəkətdə isə təsbihati-ərbəni oxumaq olar.

Məsələ:387: Namazın üçüncü və dördüncü rəkətlərində Həmd və ya təsbihati-ərbənin alçaqdan

oxunması vacibdir. Hətta (vacib ehtiyata əsasən) onun “bismillahını” da astadan demək lazımdır.

Məsələ:388: Yaxşı olar ki, namazların birinci rəkətində “İnna ənzəlnahu”, ikinci rəkətində isə “Qul huvəllahu əhəd” surəsi oxunsun və “Qul huvəllah”dan başqa heç bir surəni iki rəkətdə ardıcıl təkrar etməsin. Gündəlik namazlarda “Qul huvəllah”ı tərk etmək yaxşı deyildir. Yaxşı olar ki, namaz üçün elə surələr seçilsin ki, camaatın diqqətini onların ehtiyacı olduğu işlərə və mürtətib olduqları günahların tərk olunmasına yönəltsin.

5-RÜKU

Məsələ:389: Hər rəkətdə qıraətdən sonra bir rüku vacibdir. Yəni namaz qılan şəxs o qədər əyilməlidir ki, istəyərsə əllərinin içini dizlərinə qoya bilsin. Vacib ehtiyat odur ki, (rukuda) əllərinin içini dizlərinə qoysun.

Məsələ:390: Oturduğu yerdə namaz qılan şəxs rüku üçün o qədər əyilməlidir ki, “rükuya gedibdir” - deyilə bilsin.

Məsələ:391: Rükuda zikr demək vacibdir. Onun zikri vacib ehtiyata əsasən üç dəfə “Subhanəllah” və ya bir dəfə “subhanə rəbbiyəl-əzimi və bihəmdih”-dir ki, səhih ərəbcə deyilməlidir. Müstəhəbdir ki, o üç, beş və ya yeddi dəfə deyilsin.

Məsələ:392: Rükü həddinə qədər əyilə bilməyən şəxslər, gərək hər hansı bir şeyə söykənməklə rükü

etsinlər; bu da mümkün olmadıqda, mümkün qədər əyilib rüku etsin. Əyilməsi heç cür mümkün olmasa, oturduğu yerdə rüku etməlidir. Əgər o da mümkün deyilsə, ayaq üstə dayanıb başı ilə işarə etsin; və bu da mümkün olmasa rükuya getmək niyyəti ilə gözlərini yumub zikri desin, rükudan qalxmaq niyyəti ilə gözlərini açsın.

Məsələ:393: Rüku tamam olduqdan sonra vacibdir ki, qalxıb ayaq üstə dursun və bədən sakitləşdikdən sonra səcdəyə getsin. Əgər bu işi qəsdən tərک etsə namazı batildir. Amma əgər səhv üzündən olsa eybi yoxdur.

Məsələ:394: Bir şəxs rükunu unutmuş olsa, birinci səcdədən əvvəl, yaxud iki səcdənin arasında və ya alını ikinci səcdə üçün yerə qoymamışdan əvvəl yadına düşsə, qalxıb ayaq üstə durmalı və sonra rükuya getməlidir.

6-SƏCDƏLƏR

Məsələ:395: Vacib və müstəhəb namazların hər bir rəkətində iki səcdə vacibdir və rükudan sonra edilməlidir. Əgər qəsdən və ya unutmaq üzündən hər ikisi tərک olunsa, yaxud iki səcdə yerinə dörd səcdə yerinə yetirilsə, namaz batildir. Amma bir səcdənin az və ya çox olması səhvən olsa, namazı batil etməz.

Məsələ:396: Səcdədə yeddi üzv yerə qoyulmalıdır: Alın, əllərin içi, dizlər və iki ayağın baş barmaqları.

Bu üzvlərdən biri qəsdən yerə qoyulmasa, səcdə batildir. Əgər alın səhvən yerə qoyulmasa yenə də səcdə batildir. Amma alını yerdə olsa, amma başqa üzvlər səhvən yerdə olmasa səcdə səhihdir.

Məsələ:397: Səcdənin də zikri də vacibdir və ehtiyat odur ki, ən azı üç dəfə “subhanəllah”, yaxud bir dəfə “subhanə rəbbiyəl-əla və bihəmdih” - deyilsin. Nə qədər çox deyilsə bir o qədər yaxşıdır.

Məsələ:398: Birinci səcdədən sonra qalxıb oturmaq və bədəni sakit olandan sonra ikinci səcdəyə getmək lazımdır.

Məsələ:399: (Vacib ehtiyata əsasən) namaz qılanın alınının qoyulduğu yer dizlərinin qoyulduğu yerdən dörd bağı barmaqdan alçaq və ya uca olmamalıdır. Habelə alının yeri ilə ayaq barmaqlarının qoyulduğu yer də bu hökmdədir, istər yer eniş olsun, istərsə yox.

Məsələ:400: Alın səcdə edilməsi səhih olan şeyin üzərinə qoyulmalıdır (bunun izahı gələcək məsələlərdə veriləcəkdir). Əgər səcdədə başın tükü, yaxud möhürün üzərinə yığılan və alının möhürə çatmasına mane ola bilən bir şey olsa səcdə batildir, amma möhrün rənginin azacıq dəyişilməsinin eybi yoxdur.

Məsələ:401: Alınını yerə qoya bilməyən şəxs bacardığı qədər əyilməli, möhür və ya üzərinə səcdə edilməsi səhih olan bir şeyi alını çata biləcək uca yerə qoyub, əllərinin içini, dizlərini və barmaqlarını adi şəkildə yerə qoymalıdır. Əgər əyilə bilməsə başı ilə

işarə etməlidir, bu da mümkün olmasa, gözləri ilə işarə etməlidir, yəni səcdə niyyəti ilə gözlərini yummalı, səcdədən qaxılmaq niyyəti ilə açmalıdır. Hər bir halda vacib ehtiyat odur ki, möhrü qaldırsın və alınına qoysun. Əgər bunların heç birini edə bilmirsə, ehtiyat odur ki, qəlbində səcdə niyyəti etsin.

Məsələ:402: Təqiyə şəraitində palaz, xalça və bu kimi şeylərə səcdə etmək olar və möhürə səcdə etsin deyə başqa bir yerə getməsi lazım deyildir. Amma həmin yerdə daşa, yaxud həsirə səcdə edə bilsə, bu işi görməsi vacibdir.

Məsələ:403: İkinci səcdədən sonra təşəhhüdün vacib olmadığı yerdə yaxşı olar ki, bir anlığa oturub sonra növbəti rəkət üçün ayağa qalxsın.

ÜZƏRİNƏ SƏCDƏ EDİLMƏSİ SƏHİH OLAN ŞEYLƏR

Məsələ:404: Səcdədə alın yer və ya ağac və yarpaq kimi yerdən göyərən şeylərin üzərinə qoyulmalıdır. Amma yeyilməli və geyilməli şeylərə, yerdən göyərsələr belə, səcdə caiz deyildir. Habelə qızıl və gümüş kimi filizlərə də səcdə etmək batildir. Amma mərmər daşı, ağ və qara daş, hətta əqiq kimi mädən daşlarına səcdə etməyin eybi yoxdur.

Məsələ:405: Ot və saman kimi yerdən göyərən və heyvanların yemi olan şeylərin üzərinə, habelə insan yeməyi olmayan güllərə səcdə etməyin eybi yoxdur. Amma ehtiyata əsasən bənövşə və maldili kimi

müalicə əhəmiyyətli dərman güllərinə, habelə bəzi yerlərdə yeyilən, bəzi yerlərdə isə yeyilməyən göyərtilərə edilən səcdə batildir.

Məsələ:406: Əhəng daşına, təbaşirə (həm çiyinə, həm də bişmişinə), habelə kərpicə, saxsıya və sementə səcdə caizdir.

Məsələ:407: Kağıza səcdə etmək caizdir. Amma səcdə səhih olmayan şeylərdən və ya pambıqdan hazırlanmasına yəqin edilsə batildir. Hal-hazırda kağızların əksəriyyətinin ağacdən hazırlanması məlum olduğu və ya heç olmazsa nədən hazırlanmasında şəkk edildiyi üçün onlara səcdə etmək caizdir.

Məsələ:408: Hər şeydən yaxşı torpağa, xüsusilə şəhidlərin qanını xatırladan həzrət Seyyidüş-şühədə İmam Hüseyin ələyhissəlamın türbətinə səcdə etməkdir.

Məsələ:409: Allahdan başqası üçün səcdə etmək haramdır. Bəzi avam adamların imamların (ə) qəbirləri önündə alınlarını yerə qoymaları imam üçün səcdə etmək məqsədi ilə olsa haramdır. Amma Allaha şükr etmək məqsədilə olsa eybi yoxdur. Amma görünlərə “imama səcdə etmək” kimi görünə və ya düşmənlərin əlinə bəhanə versə işkalı var.

QURANIN VACİB SƏCDƏLƏRİ

Məsələ:410: Əvvəldə qeyd olunduğu kimi, Qurani-məciddin dörd surəsində vacib səcdə ayəsi var: “Əlif

lam mim “Səcdə”, “Ha mim səcdə”, “Ənnəcm” və “İqrə” surələri. İnsan səcdə ayəsini oxusa və ya eşitsə, dərhal səcdə etməlidir. Əgər unutsa hər vaxt yadına düşsə, səcdə etməlidir. Əgər qulaq asmayıb sadəcə səcdə ayəsini eşitsə vacib ehtiyata əsasən səcdə etməlidir.

Məsələ:411: Səcdə ayəsini lent yazısı, radio və s. kimi şeylərdən eşitsə ehtiyat odur ki, səcdə etsin.

Məsələ:412: Quranın vacib səcdəsi üçün səcdəyə getmək kifayətdir, zikr demək vacib deyildir. Lakin zikr desə yaxşıdır. Yaxşı olar ki, bu zikri desin:

TƏŞƏHHÜD

Məsələ:413: Bütün namazların ikinci rəkətində, habelə şam, xiftən, günorta və ikinci namazlarının axırıncı rəkətlərində təşəhhüd demək vacibdir. Yəni ikinci səcdədən sonra oturub bədəni sakit olduqdan sonra təşəhhüdün zikrini demək lazımdır. Təşəhhüddə aşağıdakı zikri demək kifayətdir:

“Əşhədu ən la ilahə illəllah, vəhdəhu la şərikeyə ləh və əşhədu ənnə Muhəmmədən əbduhu və rəsuluh, əllahummə səlli əla Muhəmmədin və ali Muhəmməd”.

Bu sözlər tərtiblə, dalbadal və səhih ərəbcə

deyilməlidir.

Məsələ:414: Əgər təşəhhüdü unutsa və sonrakı rəkətin rükusundan əvvəl yadına düşsə oturub təşəhhüdü deməli, sonra ayağa qalxıb yenidən təsbihatı oxumalıdır. Amma rükuda və ya ondan sonra yadına düşsə namazı səhihdir və yenidən ayağa qalxması lazım deyildir.

8-SALAM

Məsələ:415: Bütün namazların son rəkətində təşəhhüddən sonra salam demək vacibdir. Salam aşağıdakı üç cümlədən ibarətdir:

“Əssəlamu ələykə əyyuhən-nəbiyyu və rəhmətullahi və bərəkətuh, Əssəlamu ələyna və əla ibadillahissalihin, Əssəlamu ələykum və rəhmətullahi və bərəkətuh”.

Vacib salam ancaq bu üçüncü cümlədir və onu deməklə kifayətlənmək olar. Amma ikinci cümlənin təklidə kifayət etməsi müşküldür, birinci cümlə isə müstəhəbdir.

9-TƏRTİB

Məsələ:416: Namaz qılan şəxs namazın işlərini yuxarıda qeyd olunan tərtiblə yerinə yetirməlidir. Əgər qəsdən onun əksinə əməl etsə, məsələn, səcdəni rükudan və ya təşəhhüdü səcdədən əvvəl yerinə yetirsə, namazı batildir. Əgər unutmaq üzündən olsa bu halda növbəti rükunə daxil olmayıbsa qayıdıb

(tərtiblə) yerinə yetirməlidir. Amma növbəti rüknə daxil olubdursa namazı səhihdir. Lakin unutduğu hissə rükn olsa, məsələn, rükunu unudaraq ikinci səcdəyə daxil olsa namazı batildir.

10-MUVALAT

Məsələ:417: Namaz qılan şəxs “muvalata” riayət etməlidir. Yəni namazın rüku, səcdə və təşəhhüd kimi işləri arasında çox fasilə salmamalıdır ki, namaz öz surətindən çıxsın. Əks halda isə namazı batildir, istər qəsdən olsun, istərsə səhvən.

QUNUT

Məsələ:418: Bütün müstəhəb və vacib namazlarda ikinci rəkətin rükusundan əvvəl qunut tutmaq müstəhəbdir. Amma ehtiyat odur ki, şəf‘ namazında qunut tərk edilsin. Vətr namazında isə bir rəkət olduğuna baxmayaraq, rükudan əvvəl qunut tutmaq müstəhəbdir.

Məsələ:419: Qunutda məxsus zikr və dua oxumaq, eləcə də əlləri qaldırmaq şərt deyildir. Amma əllərin içini səmaya tərəf və üzün qarşısına qədər qaldırmaq, habelə əlləri bir-birinə yapışdırmaq yaxşıdır. Qunutda hər hansı duanı oxumaq, hətta bir dəfə “subhanəllah” demək də kifayətdir. Amma yaxşı olar ki, bu dua oxunsun:

Sonra isə dünya və axirət ehtiyaclarını Allahdan

istəsin.

NAMAZIN TƏRCÜMƏSİ

1. Həmd Surəsinin tərcüməsi.

“Bismillahir-rəhmanir-rəhim”–yəni başlayıram dünyada həm mə‘minə, həm də kafirə, axirətdə isə yalnız mə‘minə rəhm edən Allahın adı ilə.

“Əlhəndu lillahi Rəbbil-ələmin”–yəni həmd və səna yalnız o Allaha məxsusdur ki, bütün mövcudatı, ələmləri tərbiyə edəndir.

“Ər-rəhmanir-rəhim”–yəni, dünyada həm mə‘minə, həm də kafirə, axirətdə isə yalnız mə‘minə rəhm edəndir.

“Maliki yovmiddin”–yəni, o Allah Qiyamət gününün padşahı və ixtiyar sahibidir.

“İyyakə nəbudu və iyyakə nəstəin”–yəni, yalnız Sənə ibadət edir və yalnız Səndən kömək istəyirik.

“İhdinəs-siratəl müstəqim”–yəni, bizi (İslam dinindən ibarət olan) doğru yola hidayət et!

“Siratəl-ləzinə ən‘əmtə ələhim”–yəni, o kəslərin

yoluna hidayət et ki, onlara ne‘mət vermişən (və onlar peyğəmbərlər və onların canişinləridir).

“Ğəyri-l-məğzubi ələyhim vələzzallin”–yəni, o kəslərin yoluna hidayət etmə ki, onlara qəzəb etmişən; və onların yoluna yox ki, yollarından azıblar.

2. *“Qul huvəllah” Surəsinin tərcüməsi:*

“Bismillahir rəhmanir rəhim.” yəni başlayıram dünyada həm mə‘minə, həm də kafirə, axirətdə isə yalnız mə‘minə rəhm edən Allahın adı ilə.

“Qul huvəllahu əhəd”–yəni, (Ey Peyğəmbər,) de ki: Allah yeganə olan Allahdır.

“Allahus-səməd”–yəni, O Allah ki, bütün mövcudatlardan ehtiyacsızdır.

“Ləm yəlid və ləm yuləd”–yəni, övladı yoxdur və heç kəsin də övladı deyil.

“Və ləm yəkun ləhu kufuvən əhəd”–yəni, məxluqatdan heç kəs Onun misli, tayı-bərabəri deyil.

Rüku və səcdənin zikrlərinin tərcüməsi:

“Subhanə Rəbbiyəl-əzimi və bihəmdi”–yəni,

mənim böyük Pərvərdigarım hər eyb və nöqsandan pak və münəzzəhdir və mən də Ona həmd-sitayış etməyə məşğulam.

“Subhanə Rəbbiyəl-əla və bihəmdih” –yəni, mənim hamıdan uca məqamlı Pərvərdigarım hər eyb və nöqsandan pak və münəzzəhdir, mən də Ona həmd-sitayış etməyə məşğulam.

Təsbihati-ərbəninin tərcüməsi:

“Subhanəllahi vəlhəmdu lillahi və la ilahə illəllahu vəllahu əkbər” –hər eyb və nöqsandan pak və münəzzəhdir Allah, həmd yalnız Allaha məxsusdur, Allahdan başqa heç bir həmd-sənaya, ibadətə layiq olan bir məbud yoxdur. Allah, Onu vəsf edənlərin vəsfindən daha böyükdür.

Təşəhhüd və salamın tərcüməsi:

“Əlhəmdu lillah, əshədu ənla ilahə illəllahu vəhdəhu la şərikə ləh” –sitayış və həmd Allaha məxsusdur. Şəhadət verirəm ki, Allahdan başqa heç bir, məbud pərəstişə layiq şəxs yoxdur. Təkdir, şəriki yoxdur.

“Və əshədu ənnə Muhəmmədən əbduhu və Rəsuluh” –Şəhadət verirəm ki, Mühəmməd (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) Allahın bəndəsi və Onun Rəsulu, göndərdiridir.

“Allahumə səlli əla Muhəmmədin və Ali-Muhəmməd”–Ey Xudavənd! Rəhmət göndər Mühəmmədə və Onun Əhi-beytinə.

“Əssəlamu ələykə əyyuhən-Nəbiyyu və rəhmətullahi və bərəkətuh”–Salam olsun Sənə ey Peyğəmbər! Allahın rəhmət və bərəkəti Sənə olsun!

“Əssəlamu ələyna və əla ibadillahis-salihin”–Allah tərəfindən salam biz namaz qılanlara və bütün yaxşı bəndələrə olsun!

“Əssəlamu ələykum və rəhmətullahi və bərəkətuh”–Allahın salam, rəhmət və bərəkəti siz mə‘minlərə olsun!

Təsbihati-ərbənin tərcüməsi:

“Subhanəllahi vəlhəmdu lillahi və la ilahə illəllahu vəllahu əkbər”–hər eyb və nöqsandan pak və münəzzəhdir Allah, həmd yalnız Allaha məxsusdur, Allahdan başqa heç bir həmd-sənaya, ibadətə layiq olan bir məbud yoxdur. Allah, Onu vəsf edənlərin vəsfindən daha böyükdür.

Qunutun tərcüməsi:

“La ilahə illəllahul-həlimul-kərim”–Kərəm və helm sahibi olan Allahdan başqa bir məbud, ibadətə layiq olan kimsə yoxdur.

“La ilahə illəllahu-əliyyul-əzim”–Böyük, uca mərtəbə əzəmətli olan Allahdan başqa ibadətə layiq olan bir məbud yoxdur.

“Subhanəllahi Rəbbis-səməvatis-səb‘i və Rəbbil-ərəzinəs-səb‘i və ma fihinnə və ma bəynəhunnə və Rəbbil-ərşil-əzim”–Pak, hər eyb və nöqsandan pak və münəzzəhdir o Allah ki, yeddi qat göylərin, yeddi qat yerlərin və onların arasında olanların, əzəmətli ərşin Pərvərdigarıdır.

“Vəlhəmdü lillahi Rəbbil-aləmin”–Həmd və səna, aləmlərə pərvəriş verən, bütün mövcudatları tərbiyə edən Allaha məxsusdur.

NAMAZIN TƏQİBATI

*Məsələ:*420: Namazdan sonra dua oxuyub zikir etmək və Quran oxumaq müstəhəbdir. Buna “təqibat” deyilir. Yaxşı olar ki, yerindən tərpənməmiş və dəstəmazı batil olmadan üzü qıbləyə oturub təqibat oxuyasan. Dua kitablarında İmamlarmızdan (ə) nəql olunan müxtəlif təqibatlar qeyd edilmişdir ki, onların ən mühümü həzrət Fatimeyi Zəhra əleyha salamın təsbihiidir. O belədir:

34 dəfə “Əllahu əkbər”, 33 dəfə “əlhəmdü lillah” və 33 dəfə “subhanəllah”.

NAMAZI BATİL EDƏN ŞEYLƏR

Məsələ:421: On iki şey namazı batil edir və onlara “mübtilat” deyilir:

Birincisi odur ki, namaz əsnasında onun şərtlərindən biri pozulsun.

Məsələ:422: **İkincisi** odur ki, namaz əsnasında qəsdən, yaxud səhvən və ya məcburiyyət üzündən dəstəməzi və quslu batil edən şeylər irəli gəlsin. Amma namaz əsnasında (xəstəlik nəticəsində) bövl və qaitin çıxmasının qarşısını ala bilməyən şəxs dəstəməzin hökmlərində deyilən göstərişlərə uyğun əməl etməlidir. Habelə istihazə halında olan qadıncan xaric olan qan - əgər istihazənin göstərişinə uyğun əməl edərsə, namazını batil etmir.

Məsələ:423: Namazı batil edən şeylərin **üçüncüsü** odur ki, bəzi islam firqələri kimi, əllərini bir-birinin üstünə qoysun. Hətta əgər hörmət göstərmək məqsədi ilə də əllərini bir-birinin üstünə və ya sinəsinə qoysa, onlara oxşamasa belə, ehtiyata görə gərək namazı yenidən (əlləri açıq) qılsın. Amma əgər unutkanlıq, yaxud əlacsızlıq üzündən, ya da başqa bir səbəbə görə (əli qaşımaq və buna oxşar işlər kimi) əllərini bir-birinin üstünə qoysa, eybi yoxdur.

Məsələ:424: Namazı batil edən şeylərdən **dördüncüsü** Həmdi oxuyandan sora “amin”

deməkdir. Ehtiyat vacib odur ki, bu halda namazı qurtarıb yenidən qılsın. Amma əgər səhvən və ya təqiyyə üzündən deyilsə, namaz batil olmaz.

Məsələ:425: Namazı batil edən şeylərdən **beşincisi** odur ki, istər qəsdən, istərsə də unutmazlıq üzündən arxasını qibləyə döndərsin, yaxud qiblədən sağa və ya sola tərəf dönsün. Hətta əgər qəsdən bir qədər dönsə və “üzü qibləyə tərəfdir” - deyilməsə namazı batildir.

Məsələ:426: Namazı batil edən şeylərin **altıncısı** odur ki, qəsdən danışıq, hətta bir cümlə, yaxud bir kəlmə və ya iki hərfi desə belə. Hətta ehtiyata görə artıq deyilən iki hərfin mənası olmasa da belə, namazı batildir. (Namazı batil edən şeylərdə “ehtiyat” dedikdə məqsəd budur ki, namazı qurtardıqdan sonra yenidən qılsın.) Amma əgər səhvən desə, namazı batil olmaz.

Məsələ:427: Səhv və unutmazlıq üzündən danışmaq namazı batil etməz.

Məsələ:428: İnsan namaz halında başqasına salam verməməlidir. Amma əgər başqası ona salam versə, gərək cavabını onun salam verdiyi kimi versin. Məsələn, əgər “əssəlamu əleyk” desə cavabda da “əssəlamu əleyk”; əgər “səlamun ələykum” desə, gərək cavabda “səlamun ələykum” desin. Hətta əgər “salam” desə, cavabda da “salam” deməlidir.

Məsələ:429: Namazdan başqa hallarda da salamı almaq vacibdir, amma salam vermək müstəhəbdir.

Salamı elə almalıdır ki, salamın cavabı hesab edilə bilsin. Yəni əgər salamı alanda arada çox fasilə versə haram iş görmüş olur. Belə hallarda (çox gecikdikdə) artıq salamı almaq vacib deyil.

Məsələ:430: Əgər bir şəxs bir məclisə daxil olub salam versə, salamı almaq onların hamısına vacibdir, amma əgər onlardan biri salamı alsın, kifayətdir.

Məsələ:431: Salam vermək təkidli müstəhəb əməllərdəndir, Quran və hədislərdə bu barədə çoxlu tövsiyələr olunub. Yaxşı olar ki, süvari piyadaya, ayaq üstə olan oturana və kiçik böyüyə salam versin.

Məsələ:432: Namazı batil edənlərin **yeddincisi** qəsdən və ucadan (səslə) gülməkdir; habelə ixtiyarsız olaraq gülsə namaz batildir. Amma qəsdən olsa belə, gülümsəmək (təbəssüm), habelə namaz halında olmadığını təsəvvür edib səhvən gülmək namazı batil etmir.

Məsələ:433: Namazı batil edənlərin **səkkincisi** uca səslə ağlamaqdır - hətta ixtiyarsız olsa belə. Vacib ehtiyata görə səssiz ağlamaq da namazı batil edir. Bu o haldadır ki, Allah qorxusundan və ya axirət işləri üçün olmasın. Əks halda, namazı batil etmir, üstəlik ən yaxşı əməllərdəndir.

Məsələ:434: Namazı batil edənlərin **doqquzuncusu** namazın şəklini (formasını) pozan hər hansı bir iş görməkdir (məsələn, əl çalmaq, havaya tullanmaq və s.) istər qəsdən olsun, istərsə unutmaq üzündən. Amma namazın şəklini pozmayan bir işi görməyin

(məsələn, əllə işarə etməyin) eybi yoxdur.

Məsələ:435: Namazı batil edənlərin **onuncusu** namazın formasını pozacaq tərzdə yemək və içməkdir. Amma ağızda olan yemək qalıqlarını udmaq namazı pozmaz.

Məsələ:436: **On birincisi**, iki və üç rəkətli namazda, habelə dörd rəkətli namazların birinci və ikinci rəkətləri arasında şəkk etməkdir.

Məsələ:437: **On ikincisi** namazın rüknlərindən hər hansı birini artırıb və ya əksiltməkdir, istər qəsdən olsun, istərsə səhvən. Məsələn iki səcdəni və ya rükunu azaltmaq və çoxaltmaq kimi. Rükun olmayanları qəsdən olmadıqda artırıb-azaltmağın eybi yoxdur, amma qəsdən olsa namaz batildir (bir səcdəni artırıb azaltmaq kimi).

NAMAZI POZMAĞIN CAİZ OLAN YERLƏRİ

Məsələ:438: Ehtiyata əsasən vacib namazı qəsdən pozmaq caiz deyil, amma cana və mala nəzərə cərpacaq dərəcədə dəyəcək zərərin qarşısını almaq üçün olsa eybi yoxdur. Məsələn, namaz qılanın özünün və ya canının qorunması vacib olan başqa bir şəxsin canı təhlükədə olsa və namazı pozmadan onu dəf etmək mümkün olmasa namazı pozmaq lazımdır. Eləcə də qorunması vacib olan malı saxlamaq üçün namazı pozmaq olar. Lakin əhəmiyyəti çox olmayan mallardan ötrü namazı pozmaq məkruhdur.

NAMAZIN ŞƏKKİYYATI

*Məsələ:*439: Namazın şəkkiyyatı 23 növdür:

8 növü namazı batil edir,

6 növünə e'tina edilmir,

9 növü düzgün olan şəklərdir. Bunları gələcək məsələlərdə izah edəcəyik.

1-NAMAZI BATİL EDƏN ŞƏKKLƏR

*Məsələ:*440: Namazı batil edən şəklər aşağıdakılardan ibarətdir:

1- Sübh namazı və müsafirin namazı kimi iki rəkətli namazların rəkətlərinin sayında şəkk etmək; amma iki rəkətli müstəhəb namazda şəkk etmək namazı batil etməz.

2-Üç rəkətli namazın (şam namazının) rəkətlərində şəkk etmək;

3-Dörd rəkətli namazda edilən şəkk, belə ki, şəkk bir tərəfi bir rəkət olsun. Məsələn, bir rəkət, yoxsa üç rəkət qıldığında şəkk etsə.

4-Dörd rəkətli namazın ikinci səcdəsi tamam olmazdan əvvəl edilən şəkk. Bu şərtlə ki, şəkk bir tərəfi iki olsun. (Məsələn, iki səcdə tamam olmazdan qabaq iki rəkət və üç rəkətdə şəkk etsə);

5-İki ilə beş, yaxud iki ilə beşdən artıq rəkət arasında şəkk etmək;

6-Üç ilə altı, yaxud altıdan artıq rəkət arasında şəkk etmək (əlbəttə, bu şəkk çox az hallarda baş verir, amma eyni halda onun hökmü bəyan

olunmalıdır.)

7-Dörd ilə altı, yaxud dörd ilə altıdan artıq rəkət arasında şəkk etmək; Burada vacib ehtiyat odur ki, dördlə beş arasında olan şəkk kimi əməl etsin, yəni niyyəti dördə qoysun və namazını tamamlasın, namazdan sonra bir cüt sədeyi-səhv etsin, namazını da ikinci dəfə qılsın.

8-Namazın rəkətləri arasında şəkk edib ümumiyyətlə neçə rəkət qıldığını bilməsə.

Məsələ:441: Əgər namazı batil edən şəklərdən biri qarşıya çıxsa, namazı dərhal poza bilməz; bir qədər fikirləşdikdən sonra şəkki yenə də davam etsə, bu halda namazı pozmalıdır.

E'TİNA EDİLMƏYƏN ŞƏKKLƏR

Məsələ:442: E'tina olunmayan şəklər aşağıdakılardır:

- 1-Yeri (məhəlli) keçəndən sonrakı şəkk;
- 2-Namazın salamından sonrakı şəkk;
- 3-Namazın vaxtı keçəndən sonrakı şəkk;
- 4-Çox şəkk edən şəxsin (kəsirül-şəkk) şəkki;
- 5-Camaat namazında imam və məmumun şəkki (yəni ikisindən biri şəkk etsə, şəkk edən şəkk etməyə nə tabe olmalıdır).

6-Müstəhəb namazlarda şəkk etmək. (Bunların hər birini izah edəcəyik.)

SƏHİH OLAN ŞƏKKLƏR

Məsələ:443: Qeyd olduğu kimi, doqquz yerdə əgər 4 rəkətli namazın rəkətləri arasında şəkk olunsa namaz səhihdir:

Birincisi, başını ikinci səcdədən qaldırandan sonra 2 ilə 3 rəkət arasında şəkk etsə; bu halda gərək üç rəkət qıldığını niyyətdə tutub bir rəkət də qılsın və namazı tamamlasın, namazdan sonra bir rəkət ayaq üstə (sonradan deyiləcək göstərişlə) ehtiyat namazı qılsın. Əgər ikinci səcdədə vacib zikrdən sonra şəkk etsə, vacib ehtiyata əsasən həmin göstərişə əməl etsin, sonra namazı ikinci dəfə qılsın (bu hökm ikinci səcdənin tamam olmasından sonra baş verən şəklərdə icra olunur).

İkincisi, 3 ilə 4 rəkət arasındakı şəkk; namazın hər yerində şəkk etsə niyyəti dördə qoyub namazı tamam edər və sonra bir rəkət ayaq üstə, yaxud iki rəkət oturduğu yerdə ehtiyat namazı qılar.

Üçüncüsü, başını ikinci səcdədən qaldırdıqdan sonra 2 ilə 4 rəkət arasındakı şəkk; Bu zaman dörd rəkət qılmasını əsas götürər və namazdan sonra iki rəkət ayaq üstə ehtiyat namazı qılar.

Dördüncüsü, başını səcdədən qaldırandan sonra 2, 3 və 4 rəkət arasındakı şəkk; Bu zaman gərək niyyəti dördə qoysun və namazdan sonra 2 rəkət ayaq üstə, sonra 2 rəkət oturduğu yerdə ehtiyat namazı qılsın.

Beşincisi: Başını ikinci səcdədən götürəndən sonra 4 ilə 5 arasında şəkk etsə, gərək niyyəti dördə qoyub namazı tamamlasın, namazdan sonra bir cüt səcdəyi-

səhv etsin.

Altıncısı, qiyam halında 4 ilə 5 arasında şəkk etsə gərək otursun ki, onun şəkki 3-lə 4 arasına ensin, niyyəti 4-ə qoyub namazı tamamlasın, sonra da ayaq üstə bir rəkət, yaxud oturduğu yerdə iki rəkət ehtiyat namazı qılsın. Vacib ehtiyat odur ki, namazı da yenidən qılsın.

Yeddincisi, qiyam halında 3 ilə 5 arasında şəkk etsə oturmalıdır ki, şəkki 2 ilə 4-ə qayıtsın, sonra niyyəti 4-ə qoyub namazı qurtarmalı, sonra 2 rəkət ayaq üstə ehtiyat namazı qılsın və ehtiyat vacibə görə namazı da yenidən qılsın.

Səkkizincisi, qiyam halında 3, 4 və 5 arasında olan şəkk; bu halda gərək otursun, şəkki 2, 3 və 4-ə qayıdır. Bu zaman dörd rəkət qıldığını əsas götürüb namazı tamam edər, sonra iki rəkət ayaq üstə və iki rəkət oturduğu yerdə ehtiyat namazı qılar və ehtiyata əsasən namazı da yenidən qılsın.

Doqquzuncusu, qiyam halında 5 ilə 6 arasındakı şəkk. Bu zaman gərək otursun. Şəkk 4-lə 5-ə qayıdır. Namazı tamam edib iki səcdəyi-səhv yerinə yetirmək və ehtiyata əsasən namazı da yenidən qılmaq lazımdır.

Məsələ:444: Səhih olan şəklərdən hər hansı biri insanın qarşısına çıxsə, namazı poza bilməz; o yuxarıdakı göstərişlərə əməl etməlidir. Bütün şəklərdə əvvəlcə bir qədər fikirləşməlidir. Əgər heç bir tərəfdə yəqinə çata bilməsə və mə'təbər olan

hallarda zənni heç bir tərəfdə qərarlaşmasa, şəkki də batil şəklərdən olsa, namazı pozmalıdır. Əgər səhih şəklərdən olsa yuxarıdakı göstərişlərə uyğun əməl etməlidir.

Məsələ:445: Namazın rəkətlərində zənn və güman yəqin hökmündədir, yəni gümana əsaslanıb namazı davam etdirməlidir. Amma əgər birinci və ikinci rəkətlərdə olsa vacib ehtiyat odur ki, namazı yenidən qılsın.

EHTİYAT NAMAZININ QILINMA QAYDASI

Məsələ:446: Namazın rəkətlərinin sayında baş verən şəkk üçün qılınan ehtiyat namazı belədir: Namazın salamından sonra gərək dərhal ehtiyat namazı niyyəti etsin və “Allahu əkbər” desin, Həmdi oxusun (surəni tərək etsin), sonra rukuya getsin və adi namazlar kimi iki səcdə etsin. Əgər bir rəkət ehtiyat namazı vacibdirsə, iki səcdədən sonra təşəhhüd oxusun və salam versin. Əgər iki rəkət ehtiyat namazı onun üçün vacibdirsə, iki səcdədən sonra əvvəlki rəkət kimi bir rəkət də qılıb sonra təşəhhüd və salam versin.

Məsələ:447: Ehtiyat namazında azan, iqamə, qunut və surə yoxdur və gərək Həmd ahəstə (səssiz) oxunsun. Hətta ehtiyat vacib budur ki, onun “bismillah”ını da astadan desin. Və ehtiyat namazı qılarkən namazı batil edən işlərdən görməsin.

SƏCDEYİ-SƏHVİN VACİB OLDUĞU YERLƏR

Məsələ:448: Vacib ehtiyata görə, bir neçə yerdə insan gərək qaydası sonradan deyiləcək şəkildə, namazdan sonra bir cüt səcdəyi-səhv etsin:

1-Yersiz danışmaq; yəni səhvən namazın bitməsini güman edib danışsa.

2-Yersiz salam; yəni misal üçün, dörd rəkətli namazın ikinci rəkətində salam versə.

3-Unudulmuş səcdə üçün.

4-Unudulmuş təşəhhüd üçün.

5-Səhvən durmaq yerinə otursa və ya oturmaq əvəzinə dursa.

6 İkinci səcdədən sonra 4-lə 5 arasında şəkk etdikdə namazı bitirib sonra iki səhv səcdəsi etməlidir. Bunlardan qeyri yerlərdəki artıq və əskiklik üçün səcdəyi-səhv etmək müstəhəbdir.

SƏCDEYİ-SƏHVİN QAYDASI

Məsələ:449: Səcdəyi-səhvin qaydası belədir ki, namazın salamından sonra dərhal səcdəyi-səhv niyyəti edərək, səcdəyə gedib desin:

Sonra səcdədən qalxıb otursun, ikinci dəfə səcdəyə getsin və həmin zikri desin, sonra qalxıb otursun, təşəhhüd və salamı desin. Ehtiyat odur ki, təşəhhüddə vacib miqdarla kifayətlənsin və ancaq son salamı desin.

Məsələ:450: Səcdəyi-səhv dəstəmazlı (təharətli) və üzü qibləyə olmalı, eləcə də üzərinə səcdə edilməsi

səhih olan şeylərə səcdə edilməlidir.

UNUDULMUŞ SƏCDƏ VƏ TƏŞƏHHÜDÜN QƏZASI

Məsələ:451: Namazın bir və ya bir neçə səcdəsini unudan şəxs namazdan sonra onun qəzasını yerinə yetirməlidir. (Əlbəttə, bir rəkətin hər iki səcdəsi unudulsa namaz batildir.) Habelə, əgər təşəhhüdün unutsa, namazdan dərhal sonra onun qəzasını etməlidir. Səcdə və təşəhhüdün qəzasından əlavə, vacib ehtiyata əsasən hər biri üçün bir cüt səcdəyi-səhv də etməlidir. (Amma səcdəyi-səhvini təşəhhüdün unudulmuş təşəhhüd üçün kifayətdir.)

Məsələ:452: Unudulmuş səcdə və təşəhhüdün qəzasında namazın bütün şərtlərinə – təharətli, üzü qibləyə olmaq və s. kimi riayət etmək və dərhal namazdan sonra yerinə yetirmək lazımdır.

NAMAZIN HİSSƏLƏRİNDƏ VƏ ONUN ŞƏRTLƏRİNDƏ XƏLƏL YARATMAQ

Məsələ:453: Əgər namazın vacibatından bir şey qəsdən azaldılsa və ya artırılrsa namaz batil olar. Amma əgər məsələnin hömünü bilmədiyi üçün namazın hissələrindən bir şey azaldılsa və ya artırılrsa, bu halda o hissə rükn olduqda namaz batil, rükn olmadıqda isə səhihdir, bu şərtlə ki, qasir cahil olsun, yəni məsələni öyrənməyə imkanı olmasın.

Məsələ:454: Əgər namazın hissələrindən bir şeyi

səhvən azaltsa və ya artırsa bu halda o hissə rükn olsa, namazı batil, rükn olmasa səhihdir. Əgər namazın dəstəmaz və qusl kimi şərtlərinə əməl edilməsə, istər qəsdən olsun, istərsə səhvən, namaz batildir.

Məsələ:455: Əgər namazı vaxtından əvvəl və ya arxası qibləyə qıldığını bilsə gərək ikinci dəfə qılsın. Əgər vaxtı keçmiş olsa qəzasını əmələ gətirsin. Amma əgər səhvən namazı sağ, yaxud sol tərəfə qılıbdırsa batil deyildir.

MÜSAFİRİN NAMAZI

Məsələ:456: Müsafir dörd rəkətli namazlarını 8 şərt daxilində şikəstə (2 rəkət) qılmalıdır. **Birinci şərt** odur ki, onun səfəri 8 şəri fərsəxdən (təqribən 43 kilometr) az olmasın.

Məsələ:457: Getməsi və qayıtması 8 fərsəx olan şəxs, namazını şikəstə qılmalıdır, istər getdiyi məsafə dörd fərsəx (təxminən 21,5 kilometr) olsun, istər ondan az, istərsə də çox olsun. Gedib-gəlməsi 8 fərxəx olduqda namazı şikəstə qılmalıdır, istər həmin gün və ya gecə qayıtsın, istərsə bir neçə gündən sonra. Amma bu məsafə arasında 10 gün qalmalı olsa, bütöv qılmalıdır.

Məsələ:458: 8 fərsəxi şəhərin qurtaracağında olan evlərdən hesab etmək lazımdır.

Məsələ:459: **İkinci şərt** odur ki, əvvəlcədən 8 fərsəx məsafəyə səfər etməyi qəsd etsin. Deməli,

əvvəlcə 8 fərsəxdən az olan yerə getmək istəsə və yol əsasında, yaxud o yerə çatdıqdan sonra öz səfərini davam etdirmək qərarına gəlsə, belə ki, səfərinin məcmusu 8 fərsəx olsa, əvvəlki niyyəti 8 fərsəx olmadığı üçün gərək namazını tamam qılsın. Amma əgər yol əsasında, yaxud məqsədə çatdıqda sonra 8 fərsəx getmək qərarına gəlsə, gərək namazını şikəstə qılsın.

Məsələ:460: İtik ardınca gedən şəxs itiyi tapmaq üçün nə qədər gedəcəyini bilməsə, namazını tamam qılmalıdır. Amma qayıdanda vətəninə, yaxud qaldığı yerə qədər 8 fərsəx olsa, namazını şikəstə qılmalıdır.

Məsələ:461: Səfərdə ixtiyarı başqasının əlində olan şəxs, məsələn, atası ilə səfərə çıxan oğul atasının səfərinin 8 fərsəx olduğunu bilsə, namazını şikəstə qılmalıdır. Hətta əgər bir şəxsi məcburi olaraq bir yerə aparsalar (dustaq kimi) o, aparıldığı yerə qədər olan məsafənin 8 fərsəx, yaxud ondan da çox olduğunu bilsə, yenə həmin hökmdədir. Amma dörd fərsəxə çatmazdan əvvəl onlardan ayrılacağına və qaydacağına əqlən ehtimal versə, şikəstə qıla bilməz.

Məsələ:462: **Üçüncü şərt** odur ki, yol əsnasında öz qəsdindən dönməsin. Deməli, 4 fərsəxə çatmazdan əvvəl öz qəsdindən dönsə, yaxud (gedib-getməyəcəyində) tərəddüddə qalsa gərək namazını tamam qılsın. Əgər 4 fərsəxə yetişəndən sonra səfər niyyətindən dönsə namazını şikəstə qılmalıdır. Amma qalmaqda və ya qayıtmaqda tərəddüddə

qalsa və ya orada on gün qalmaq qərarına gəlsə, şikəstə qıla bilməz.

Məsələ:463: Dördüncü şərt odur ki, 8 fərsəxə çatmazdan əvvəl öz vətəmindən keçməsin, yaxud yol əsnasında 10 gün və ya ondan artıq qalmaq istəməsin. Deməli, (8 fərsəxə yetişməzdən əvvəl) vətəninə varid olsa və ya 10 gün bir yerdə qalmaq istəsə, səfəri kəsilir və gərək namazını tamam qılsın. Hətta əgər 8 fərsəxə yetişməzdən əvvəl vətəmindən keçib-keçməyəcəyi və ya on gün o yerdə qalıb-qalmayacağında tərəddüd etsə, gərək namazını tamam qılsın.

Məsələ:464: Beşinci şərt odur ki, səfər haram iş üçün olmasın. Deməli oğurluq, xəyanət və ya başqa bir haram iş üçün səfər etsə namazı tamam qılmalıdır. Habelə, əgər səfərin özü haram olsa, məsələn, səfərə çıxmaq onun canına çox ziyanlı olsa, yaxud arvad ərinin icazəsi olmadan səfərə çıxsə (vacib ehtiyata əsasən) və ya övlad ata-ananın sözüne baxmayaraq (onlara əziyyəti dəydikdə) səfərə çıxsə namazını tamam qılmalıdır. Əgər həcc səfəri olsa ata-ananın və ya ərin razı olub-olmaması şərt deyil və namazı şikəstə qılmalıdır.

Məsələ:465: Gəzib-dolanmaq, ab-hava qəbul etmək üçün səfərə çıxmaq israf və haram işlə nəticələnməzsə, caizdir və namazı şikəstə qılmaq lazımdır.

Məsələ:466: Dolanışığını təmin etmək üçün ova

çıxan şəxsin səfəri halal, namazı da şikəstədir. Habelə gəlirini artırmaq üçün də getsə, namazı şikəstədir. Amma xoş keçinmək və əyləncə üçün şikara çıxan şəxsin səfəri haramdır və namazı da tamam qılmalıdır.

Məsələ:467: Altıncı şərt odur ki, xüsusi yaşayış yerləri olmayan və özləri və mal-heyvanları üçün yem tapdığı yerlərdə məskən salan köçərilərdən olmasın. Bu kimi şəxslər belə səfərlərdə namazlarını tamam qılmalı və oruclarını da tutmalıdırlar.

Məsələ:468: Yeddinci şərt odur ki, işi və peşəsi səfər olmasın. Deməli, avtomobil sürücüləri, təyyarəçilər, gəmi kapitanları, karvançılar və iş-peşələri səfər olan bu kimi şəxslər namazlarını, hətta ilk səfərlərində belə, tamam qılmalıdırlar.

Məsələ:469: Peşəsi səfər olmayan, amma peşəsinə başlamaq üçün səfər etməli olan müəllim və qulluqçu kimi şəxslər bir şəhərdə sakin olub müəyyən iş görmək üçün başqa şəhərə getməli olsalar, gedib-gəlməsi 8 ağac və yaxud ondan da artıq olsa namazlarını tamam qılmalı, orucunu da tutmalıdırlar.

Məsələ:470: Peşəsi səfər etmək olan şəxs peşəsindən başqa bir məqsəd üçün (həccə, ziyarətə və s. getmək kimi) səfərə çıxsə, sair müsafirlər kimi namazı şikəstə qılmalıdır. Amma öz avtomobilini ziyarətə gedənlərə kirayə verən sürücünün özü də ziyarətə getsə, namazını tamam qılmalıdır.

Məsələ:471: Peşəsi səfər olan şəxs bir yerdə on gün və ya ondan da artıq qalsa, istər onun vətəni olsun, istərsə yox, istər əvvəldən on gün qalmaq qərarına gəlsin, istərsə yox, ehtiyata əsasən on gündən sonrakı ilk səfərində namazını həm şikəstə, həm də tamam qılmalıdır. Əgər şəkki etsə ki, on gün qalıb, ya qalmayıb, namazını tamam qılmalıdır.

Məsələ:472: **Səkkizinci şərt** odur ki, tərəxxüs həddinə çatsın. Yəni vətənindən və ya qaldığı yerdən o qədər uzaqlaşsın ki, şəhərin azan səsini eşitməsin və oranın əhalisi onu görə bilməsin. Amma şəhərin divarlarını görüb-görməməsinin təsiri yoxdur. Lakin bu yeri görməyə mane olan duman və toz və ya eşitməyə mane olan səs-küy olmamalıdır. Bu iki əlamətdən biri mövcud olsa kifayətdir. Bu şərtlə ki, digərinin olmamasına yəqini olmasın, əks halda ehtiyat odur ki, namazı həm şikəstə, həm də tamam qılsın.

SƏFƏRİ POZAN (KƏSƏN) ŞEYLƏR

Məsələ:473: Bir neçə şey səfəri pozar ki, onda namazı tamam qılmaq lazımdır: **Birincisi**, vətənə çatmaqdır. (Şəriət istilahında) Vətən dedikdə məqsəd insanın öz yaşayışı üçün seçdiyi yerdir, istər orada doğulmuş olsun, istərsə başqa yerdə; istər atasının vətəni olsun, istərsə də özü oranı vətən seçsin.

Məsələ:474: İnsan qalmaq üçün özünə bir yer seçsə

və orada qaldıqda ona müsafir deyilməzsə, istər daimi qalmaq üçün olsun, istərsə müvəqqəti; (məsələn bir neçə il orada qalmaq istəyirsə) ora onun vətəni hökmündədir. Habelə dövlət işçiləri bir neçə il bir yerdə qalmalı olsalar, ora onların vətəni kimidir.

Məsələ:475: Bir şəxsini iki yaşayış yeri ola bilər. Məsələn, altı ay bir şəhərdə və altı ay başqa şəhərdə qaldıqda, hər iki yer onun vətəni sayılır. Hətta insanın üç vətəni də ola bilər.

Məsələ:476: Əvvəllər bir yerdə yaşayan şəxs bir daha öz vətəninə qalmamaq qərarına gəlsə, bəzən dostlarını və qohumlarını görmək üçün oraya getsə namazını şikəstə qılmalıdır.

Məsələ:477: **İkinci şərti** on gün qalmaq qərarına gəlməkdir. Bir müsafir arada fasilə olmadan on gün bir yerdə qalmaq istərsə, yaxud məcburi olaraq orada qalmalı olacağını bilsə, namazını tamam qılmalıdır.

Məsələ:478: On gün bir yerdə qalacağını niyyət edən şəxs fasiləsi az (1-2 kilometr, yaxud bir qədər çox) olmaq şərti ilə (belə ki, “o müsafir deyildir” - desinlər) bir neçə yerdə qalacağını qəsd edə bilər. Habelə böyük şəhərlərlə kiçik şəhərlər arasında müsafirin hökmləri baxımından heç bir fərq yoxdur.

Məsələ:479: Müsafir bir yerdə on gün qalacağını niyyət etsə və əvvəlcədən bu on gün əsnasında ətraf yerlərə gedəcəyini də qərara alsın, onda gedəcəyi yer çox uzaq olmasa və səfərinin bir hissəsi hesab olunsaydı namazı tamam qılmalıdır. Amma əgər çox uzaq olsa

və səfərindən hesab olunmasa on günün hamısını şikəstə qılmalıdır.

Məsələ:480: On gün bir yerdə qalmaq qərarına gələn şəxs, orada qalmasına maneə qaşuya çıxacağına ehtimal versə və camaat da bu cür ehtimallara e'tina etməsələr, namazı tamam qılmalıdır. Amma maneənin olması ehtimalı güclü olsa namazı şikəstədir.

Məsələ:481: Müsafir bir yerdə on gün qalacağını qəsd edib, sonra fikrindən dönsə və ya tərəddüddə qalsa, onda bu, bir dörd rəkətli namaz qılmazdan əvvəl olsa, namazı şikəstədir. Əgər dörd rəkətli bir namaz qıldıqdan sonra fikrindən dönsə və ya tərəddüddə olsa, orada qalacağı vaxta kimi namazını tamam qılmalıdır.

Məsələ:482: Üçüncüsü, niyyət etmədən bir ay müddətində bir yerdə qalmaq. Müsafir bir yerdə neçə gün qalacağını bilməsə, namazını şikəstə qılmalıdır. Amma otuz gün keçəndən sonra, hətta az müddət qalacağına baxmayaraq namazını tamam qılmalıdır. (Əgər otuz gündən az olan qəməri ayları ilə də bir ay qalsa kifayətdir, məsələn, bir ayın onundan, o biri ayın onuna qədər).

MÜSAFİR NAMAZININ MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

Məsələ:483: Dörd yerdə müsafir öz namazını şikəstə və ya tamam qılmaqda ixtiyar sahibidir:

Məscidül-həram, Məscidiün-Nəbi (s), Kufə məscidi və həzrəti Seyyidüş-şühəda İmam Hüseyn (ə)-ın hərəmi. Bu yerlərdə namazı tamam qılmaq daha fəzilətlidir. Məscidül-həramın, Peyğəmbərin (s) və imamların (ə) dövründə olan miqdarı ilə sonradan artırılmış və ya artırılacaq miqdar arasında fərq yoxdur. Kufə məscidi, Peyğəmbər (s) məscidi və imam Hüseyn əleyhissəlamın hərəmi də eynilə belədir.

Məsələ:484: Həm müsafir olduğunu, həm də namazını şikəstə qılmalı olduğunu bilən şəxs qəsdən tamam qılsa namazı batildir. Habelə əgər müsafirin namazının şikəstə olmasını unudub tamam qılsa, yenidən (şikəstə) qılmalıdır. Eləcə də müsafir namazının hökmünü bilib səfərdə olduğunu unudaraq tamam qılsa, yenidən şikəstə qılmalıdır. Amma əgər ümumiyyətlə müsafirin namazının şikəstə olmasını bilməsə və hələ də bu məsələni eşitməmiş olsa bu halda şikəstə əvəzinə tamam qılsa namazı səhihdir.

Məsələ:485: Namazını şikəstə qılmalı olduğunu ümumi halda bilən müsafir onun təfərrüatını (məsələn, səfərin 8 fərsəx olması şərtini) bilməyib namazı tamam qılsa, ehtiyat odur ki, yenidən şikəstə qılsın.

Məsələ:486: Bir şəxs müsafir olduğunu unudub namazını tamam qılsa və (müsafir olması) namaz vaxtında yadına düşsə yenidən şikəstə qılmalıdır və

əgər vaxtı keçəndən sonra yadına düşsə qəzası yoxdur.

Məsələ:487: İnsanın namazı səfərdə qəzaya getsə, onun qəzasını şikəstə qılmalıdır (istər səfərdə qəza etsin, istərsə vətəndə). Əksinə, əgər vətəndə qəzaya getsə, onun qəzasını tamam qılmalıdır - istər onun qəzasını səfərdə qılsın, istərsə də vətəndə.

Məsələ:488: Müsafir namazının hökmündə səfərin çətin və ya asan olmasının heç bir təsiri yoxdur. Belə ki, müsafir dövrün rahat səfərlərində də şərtlər mövcud olduqda namazı şikəstə qılmaq lazımdır.

QƏZA NAMAZI

Məsələ:489: Vacib namazını namazın öz vaxtında qılmayan şəxs onun qəzasını yerinə yetirməlidir, istər bütün namaz vaxtında yuxuda olsun, istərsə də xəstəlik və ya məstlik üzündən namazını qıla bilməsin. Amma bütün namaz vaxtı ərzində bihuş olan şəxsə, o namazın qəzası vacib deyil; habelə müsəlman olan kafirin islamı qəbul etməzdən əvvəlki dövrdəki namazlarının, eləcə də heyz və ya nifas halında olan qadının (heyz və nifas dövründəki) namazının qəzası vacib deyildir.

Məsələ:490: Boynunda qəza namazı olan şəxs səhlənkarlıq etməməlidir, amma onu dərhal yerinə yetirmək vacib deyildir. Amma ondan qabaq bir və ya iki namaz qəzaya getmiş olsa vacib ehtiyata görə gərək o günün namazından əvvəl onun qəzasını

qılsın.

Məsələ:491: Boynunda qəza namazı olan şəxs müstəhəb namaz qıla bilər. Qəza namazını gündəlik namazlardan əvvəl və ya sonra qılmağın eybi yoxdur.

Məsələ:492: Qəza namazında tərtib vacib deyildir. Amma bir günün günorta ilə ikinci və axşamla xiftən namazında tərtib vacibdir.

Məsələ:493: Boynunda bir neçə qəza namazı olan şəxs onların sayını bilməsə, məsələn, iki, yoxsa üç namaz olmasını bilməsə, az miqdarı qılmaq kifayətdir. Amma əgər qabaqcadan onların sayını bilib sonra səhlənkarlıq etdiyinə görə unutsa, vacib ehtiyata əsasən çox miqdarı qılmalıdır.

Məsələ:494: Boynunda qabaqkı günlərin qəza namazı olan şəxs qəza namazlarını qılmazdan əvvəl gündəlik əda namazını qıla bilər. Amma əgər ondan qabaq bir-iki namaz qəzaya getmiş olsa vacib ehtiyata əsasən əvvəl onları qılmalıdır.

Məsələ:495: Yaxşını-pisi seçə bilən uşağa namaz qıldırmaq, sair ibadətlərə adət etdirmək və hətta onu namazının qəzasını qılmağa təşviq etmək də müstəhəbdir. (Əlbəttə, bu elə olmamalıdır ki, onda namaza qarşı ikrah hissi yaratsın.)

ATA-ANANIN BÖYÜK OĞULA VACİB OLAN QƏZA NAMAZI

Məsələ:496: Böyük oğula (yəni valideynin

vəfatından sonra sağ olan böyük oğula) vacibdir ki, atasının üsyankarlıq (günahkarlıq) üzündən olmayan və qəzasını yerinə yetirməyə qadir olduğu namaz və oruclarını, onun vəfatından sonra yerinə yetirsin. Hətta üsyankarlıq üzündən tərək etmiş olsa belə müstəhəb ehtiyata əsasən onların qəzasını etməlidir. Habelə əgər ata səfərdə olduğu günlərin orucunun qəzasını yerinə yetirməyə qadir olmamışsa, ehtiyat odur ki, böyük oğul onu qəza etsin. Müstəhəb ehtiyata əsasən ana da ata hökmündədir.

Məsələ:497: Başqa bir şəxs bir nəfərin atasının qəzaya gedən namaz və orucunu yerinə yetirsə böyük oğlun boynundan götürülür.

Məsələ:498: Əgər böyük oğul ata-anasının namaz və orucunun qəzaya gedib-getməməsini bilməsə, ona bir şey vacib deyildir. Bu barədə axtarış aparmaq da vacib deyil.

Məsələ:499: Böyük oğul (atanın oruc-namazını yerinə yetirməzdən əvvəl) ölsə başqa oğulların bu *Məsələ:*ilə əlaqədar heç bir vəzifəsi yoxdur.

İSTİCARİ NAMAZ (İCARƏ NAMAZI)

Məsələ:500: ölümlərin tərəfindən, onların namaz və sair ibadətlərinin qəzasını yerinə yetirmək üçün əcir tutmaq işkallıdır. Amma həcdə əcir tutmaq olar. Əgər bir kəs başqa ibadətlərdə əcir tutmaq istəsə, rəca qəsd etməlidir. ölmüş şəxslərin qəzaya getmiş oruc-namazını, habelə müstəhəb oruc-namazı qürbət

qəsdı ilə və muzd almadan yerinə yetirməyın işkalı yoxdur.

Məsələ:501: İnsan müstəhəb əməllərin bəziləri üçün – Peyğəmbərin (s) və imamların (ə) qəbrini ziyarət etmək kimi işlərdə – diri şəxslərin tərəfindən əcir tutula bilər. Amma ehtiyat vacib odur ki, pulu bu işlərin müqəddimatı üçün alsın. Eləcə də bir kəs müstəhəb əməlləri görüb savabını həm ölümlərə, həm də dirilərə hədiyyə edə bilər.

Məsələ:502: Meyyitin qəza namazı üçün əcir tutulan şəxs namazın bütün məsələlərini yaxşı şəkildə bilməli, qiraəti də səhih olmalıdır.

Məsələ:503: Meyyitə naib olan şəxs namazın hissələri və şərtlərini səhih şəkildə yerinə yetirməkdə üzürlü olmamalıdır. Məsələn, oturan yerdə namaz qılan şəxs bu işə naib ola bilməz, hətta vacib ehtiyata əsasən, gərək təyəmmüm və ya cəbirə ilə namaz qılan şəxs naib olmasın.

Məsələ:504: Kişi qadın və qadın da kişi üçün naib ola bilər. Bu zaman namazı alçaqdan və ya ucadan qılmaqda meyyitin vəzifəsinə deyil, öz vəzifələrinə əməl etməlidir. Meyyitin namazlarının qəzasını tərtiblə qılmaq vacib deyil, istər onların tərtibini bilsin, istərsə də yox. Amma bir günün günorta ilə ikinci və şamla xiftən namazları arasında tərtibə riayət etmək lazımdır.

CAMAAT NAMAZI

Məsələ:505: Camaat namazı ən mühüm müstəhəb əməllərdən və ən böyük islami şüarlardandır. Rəvayətlərdə ona çox təkid edilmişdir. Xüsusilə məscidin qonşuluğunda olan və azan səsinə eşidən şəxs üçün bu bərədə çox tövsiyələr olunmuşdur. Yaxşı olar ki, insan mümkün qədər namazını camaatla qılsın.

Rəvayətlərdə qeyd olunur ki, əgər imam camaata bir nəfər iqtida etsə, hər rəkətinin 150 rəkət namaz qədər savabı var. İki nəfər iqtida etsə 600 rəkət namaz qədər savabı var. İqtida edənlərin sayı artdıqca, namazlarının savabı da artar. Əgər onların sayı on nəfərdən keçsə, bu halda göylər kağız, dənizlər mürəkkəb, ağaclar qələm, mələklər, insanlar və cinlər isə yazan olsalar, onun bir rəkətinin savabını yazıb qurtara bilməzlər.

Məsələ:506: E'tinasızlıq və yüngül saymaq üzündən camaat namazında iştirak etməmək haramdır.

Məsələ:507: Müstəhəbdir ki, insan gözləyib namazını camaatla qılsın. Təxirlə qılınan camaat namaz əvvəl vaxtda fürada (təklidə) qılınan namazdan yaxşıdır. Habelə müxtəsər şəkildə qılınan camaat namazı uzun-uzadı qılınan fürada namazdan üstündür.

Məsələ:508: Camaat namazı təşkil olunduqda namazını təklidə qılmış olan şəxs, onu yenidən camaatla qılması müstəhəbdir. Əgər sonradan

əvvəlcə tək qıldığı namazın batil olduğunu başa düşsə camaatla qıldığı namaz kifayətdir.

Məsələ:509: Müstəhəb namazların heç birini camaat namazı şəklində qılmaq olmaz. Amma istisqa (yağış istənilən), Qurban və fitir bayramı namazlarını camaatla qılmaq olar. İmamın (ə) qeybdə olduğu vaxtda bu namazları (qurban və Fitir) camaatla qılmaq müstəhəbdir.

Məsələ:510: Gündəlik namazları imamın hər bir namazına iqtida etmək olar. Məsələn, əgər imam günorta namazını qılırsa və bir şəxs də günorta namazını qılmışdırsa, ikinci namazını imamın günorta namazına iqtida edərək qıla bilər. Amma əgər imam namazını ehtiyatən yenidən qılırsa, o öz namazını imama iqtida edib qıla bilməz. Amma ehtiyat baxımından hər ikisi eyni olarsa iqtida edə bilər.

CAMAAT NAMAZININ ŞƏRTLƏRİ

Məsələ:511: Camaat namazında bir neçə şeyə riayət etmək lazımdır:

Əvvəl - maneənin olmaması. Yəni imamla məmumun, habelə məmumların bir-birinin arasında görməyin qarşısını alaraq fasilə salan bir maneə olmamalıdır, hətta şüşənin belə maneə olmasının işkali var. Amma məmumlar qadın olsalar, onlarla kişilərin arasında maneənin olmasının eybi yoxdur.

Məsələ:512: İkinci şərt odur ki, imamın durduğu

yer məmumların durduğu yerdən uca olmasın, amma azacıq uca olmasının eybi yoxdur. Əgər yer alçaqlı-ucılı olsa, imam da uca olan tərəfdə dursa, bu halda enişliyi çox olmasa və ona “düz yerdir” deyilsə, eybi yoxdur.

Məsələ:513: Məmumun yerinin imamın yerindən uca olmasının eybi yoxdur. Amma əgər imam məscidin həyətinə, məmumlar isə eyvanda və ya damın üstündə olsalar və ona “camaat namazıdır” - deyilməsə, (məsələn, imam birinci mərtəbədə, məmumlar isə üstdəki mərtəbələrdə olsa) camaat namazı deyilməsi çətindir.

Məsələ:514: Üçüncü şərt odur ki, imamla məmum və eləcə də məmumların bir-biri arasında çox fasilə olmasın. Amma bir-iki addım fasilə olsa və ona “camaat namazıdır” - deyilsə, eybi yoxdur. Deməli, namaz qılmayan bir-iki nəfərin fasilə salmasının eybi yoxdur, amma cərgələrin sıx olması müstəhəbdir.

Məsələ:515: Dördüncü şərt odur ki, məmum imamdan qabaqda durmasın. Deməli əgər məmum camaat namazının əvvəl vaxtında və ya ortasında (gəlib) imamdan qabaqda dursa, onun üçün camaat namazı batil olar. Ehtiyat odur ki, imamla bərabər də durmasın, bir az arxada dursun. Bu hökmə namazın hər bir yerində, hətta səcdə və rükuda da riayət etmək lazımdır.

Məsələ:516: Əgər məmum imamın namazının batil olduğunu yüz faiz bilsə, məsələn imamın dəstəmazlı

olmadığını bilsə, imamın özü bilməsə belə, ona iqtida edə bilməz. Amma əgər namazdan sonra imamın adil olmamasını və ya Allah eləməsin, kafir olduğunu, yaxud namazının batil olduğunu başa düşsə məmumun namazı səhihdir.

Məsələ:517: Üzürlü səbəb olmadan camaatdan ayrılıb fürada niyyəti ilə namaz qılmaq olmaz, istər əvvəlcədən camaat namazından ayrılmaq niyyətində olsun, istərsə namaz əsnasında.

Məsələ:518: İmam rükuda olan vaxtda məmum iqtida edib rükuda ona çatsa namazı səhihdir, istər imam rükunun zikrini demiş olsun, istərsə yox. Bu, məmumun birinci rəkəti hesab olunur. Amma imamın rükusuna çata bilməsə, habelə imamın rükusuna çatıb-çatmamasında şəkk etsə, namazını fürada şəkildə tamam etməli və vacib ehtiyata əsasən sonra yenidən qılmalıdır.

Məsələ:519: Namazın sonrakı rəkətlərində də (birinci rəkətdən başqa) özünü imamın rükusuna çatdırmalıdır, əks halda onun camaat namazı işkallıdır.

Məsələ:520: Əgər imam rükuda olan vaxtda iqtida etsə və rüku miqdarında əyilməzdən əvvəl imam başını rükudan qaldırırsa namazını fürada şəkildə tamam etməlidir və namazı səhihdir, yenidən qılmaq lazım deyildir.

Məsələ:521: Əgər imamın ikinci rəkətində iqtida etsə, qunut və təşəhhüdü imamlarla birlikdə yerinə

yetirməlidir. Ehtiyat odur ki, təşəhhüdü oxuyarkən dizlərini yerdən qaldırsın, ancaq əl barmaqlarını və ayağını yer qoysun. (Yarım oturan halda olsun). İmam təşəhhüdü deyəndən sonra qalxıb Həmd-surəni oxusun. Əgər surə üçün vaxt olmasa Həmdi bitirib özünü rükuda imama çatdırsın.

Məsələ:522: İmamın ikinci rəkətində ona iqtida edən şəxs gərək özünün ikinci rəkətində (bu, imamın üçüncü rəkəti olur) ikinci səcdədən sonra oturub təşəhhüdün vacib miqdarını oxusun, sonra ayağa qalxıb özünü imama çatdırsın. Əgər təsbihatı üç dəfə deməyə vaxt yoxdursa bir dəfə deyib rükuda özünü imama çatdırsın.

Məsələ:523: Bir kəs camaat namazının üçüncü və ya dördüncü rəkətində imama iqtida etsə, gərək Həmd və surəni oxusun. Əgər surə üçün vaxt yoxdursa, təkcə Həmdi oxusun və rükuda özünü imama çatdırsın.

Məsələ:524: Bir kəs vacib namaz qılarkən camaat namazı bərqərar olsa, onda üçüncü rəkətə daxil olmayıbsa və namazını tamam edəcəyi surətdə camaat namazına çata bilməyəcəyini bilsə, müstəhəbdir ki, niyyətini müstəhəb namaza çevirsin və onu iki rəkətlə tamam edib özünü camaat namazına çatdırsın.

İMAM CAMAATIN ŞƏRTLƏRİ

Məsələ:525: İmam camaat həddi-bülüğa çatmış,

ağıllı, adil, halalzadə və on iki imama inanan şiə, qiraəti də səhih olmalıdır. Əgər məmum kişidirsə imam da kişi olmalıdır, amma qadının başqa qadın üçün imam olmasının eybi yoxdur.

Hər bir insan istər müsəlman olsun, istərsə qeyri-müsəlman halalzadədir, yalnız bunun əksi sübuta yetsə, (onda haramzadə olur).

Məsələ:526: Ədalət-bir növ batini təqva səciyyəsidir ki, insanı kəbirə günah görməkdən və səğirə günahları təkrarlamaqdan saxlayır. Ünsiyyətdə olduğumuz bir şəxsin günah etdiyini görməsək elə bu, onun ədalətli olmasını göstərir. Batini səciyyənin göstəricisi olan bu xislətə "hüsnü-zahir" deyilir.

Məsələ:527: İmam camaat təyəmmüm və ya cəbirə dəstəmaz ilə namaz qılırsa, ona iqtida etmək olar. Amma üzürlü bir səbəbdən məcburi olaraq nəcis paltarla namaz qıldıqda vacib ehtiyata əsasən ona iqtida etmək olmaz. Habelə, bövl və qaitini saxlaya bilməyən şəxs, istihazəli qadın və ümumiyyətlə müəyyən bir üzürlü səbəbə görə namazını naqis qılmalı olan şəxsin (vacib ehtiyata əsasən) başqasına imam camaat olmağa haqqı yoxdur. Yuxarıda təyəmmüm və cəbirə dəstəmazda deyilənlərdən başqa.

CAMAAT NAMAZININ HÖKMLƏRİ

Məsələ:528: Məmum niyyət edərkən imamın kim

olduğunu müəyyən etməlidir, amma onun adını bilməsi vacib deyildir. Məsələn, “hazırkı imama iqtida edirəm” - desə və ədalət və sair kimi şərtlər də onda mövcud olsa, kifayətdir.

Məsələ:529: Məmun Həmd-surədən başqa namazın sair zikrlərini özü deməlidir. Həmd-surə də o vaxt ondan götürülür ki, birinci və ikinci rəkəti imamla qılsın. Amma 3-cü və 4-cü rəkətlərdə qiyam halında iqtida etsə gərək Həmd-surəni özü oxusun.

Məsələ:530: Əgər məmun sübh, şam və xiftən namazlarında imamın qiraət səsini eşidirsə, Həmd-surəni oxumamalıdır. Əgər eşitmirsə, oxuması caizdir, amma alçaqdan oxumalıdır. Günorta və ikinci namazlarında isə vacib ehtiyata əsasən Həmd-surəni oxumamalıdır, lakin alçaqdan zikr demək caiz, üstəlik müstəhəbdir.

Məsələ:531: Məmun namazın səcdə və rüku kimi işlərini imamdan əvvəl yerinə yetirməməlidir; imamla birgə və ya bir az ondan sonra görməlidir. Əgər səhvən imamdan əvvəl rükudan qalxsə, yenidən rükuya gedib imamla birlikdə qalxmalıdır. Bu zaman rükunun artıq olması namazı batil etməz. Amma rükuya qayıtmaq istədiklə, rükuya çatmamışdan əvvəl imam rükudan qalxsə namazı batildir.

Məsələ:532: İmamın səcdədən qalxmağını təsəvvür edib başını səcdədən qaldıran şəxs yenidən səcdəyə getməlidir. İkinci səcdədə də bu iş təkrar olunsa,

rükn olan iki səcdənin artıq olması burada namazı batil etmir. Amma səcdəyə getdikdə imam səcdədən qalxsa onda bu iş tək cə birinci səcdədə olsa namazı səhih, amma ikinci səcdədə də baş versə namazı batildir.

AYƏT NAMAZI

Məsələ:533: Ayət namazı dörd halda vacib olur:

1 və 2-Günəş və ayın tutulması zamanı, az miqdarda tutulsalar belə; istər bir kəs qorxsun, istərsə qorxmasın;

3-Zəlzələ baş verdikdə; istər bir kəs qorxsun, istərsə qorxmasın.

4-Qara və qırmızı yellər, ildırım və camaatın çoxunu qorxduğu qorxulu göy hadisələrində hətta camaatın çoxunun qorxmasına səbəb olan yer hadisələrində də vacib ehtiyata görə ayət namazı qılmaq lazımdır.

Məsələ:534: Ayət namazı vacib olan şeylər təkrar baş versə, məsələn, bir neçə dəfə zəlzələ olsa, yaxud günün tutulması zəlzələ ilə birgə olsa, onların hər birinə bir ayət namazı qılmaq vacibdir. Amma ayət namazı qılınan zaman bu işlər baş versə, elə bir namaz kifayətdir.

Məsələ:535: Vaxt keçəndən sonra ayın və ya günəşin tamamilə tutulmasını bilsə, onun qəzasını qılmalıdır. Amma əgər tamamilə tutulmasa (vaxt keçəndən sonra) qəzası vacib deyildir.

Məsələ:536: Ayın, yaxud günəşin tutulmasını xəbər versələr və insan o xəbərə yəqin etməyib namaz qılmasa, sonradan doğru olması məlum olsa, bu halda tamamilə tutulmuş olsa, ayət namazını qılmalıdır, əks halda (tam tutulmayıbsa) vacib deyildir.

AYƏT NAMAZININ QILINMA QAYDASI

Məsələ:537: Ayət namazı iki rəkətdir və hər rəkətində beş rüku var. Onu iki cür qılmaq olar:

1-Niyyətdən sonra təkbir deyib Həmd-surəni oxusun və rükuya getsin, rükudan qalxıb yenə Həmd-surəni oxuyub rükuya getsin, bu işi beş dəfə təkrar etsin, beşinci rükudan sonra səcdəyə gedib iki səcdəni yerinə yetirdikdən sonra qalxsın, ikinci rəkəti də eynilə birinci rəkət kimi qılsın, təşəhhüd oxuyub salam versin.

2-Niyyət edib təkbir deyir və Həmdi oxuduqdan sonra hər hansı bir surənin ayələrini beş hissəyə bölsün, bir hissəsini oxuyub rükuya getsin, rükudan qalxandan sonra həmin surənin ikinci hissəsini (Həmdsiz) oxuyub rükuya getsin, beləliklə beşinci rükudan əvvəl surəni tamam etsin və rükuya getsin, ikinci rəkəti də bu qayda ilə yerinə yetirsin. Məsələn, “Qul huvəllah” surəsini belə bölsün: Birinci rükudan əvvəl “Bismillahir-rəhmanir-rəhim” deyib, rükuya getsin, rükudan qalxıb “Qul huvəllahu əhəd” desin, sonra rükuya getsin. Rükudan qalxıb “Allahus-

səməd” deyib, rükuya getsin, rükudan qalxdıqdan sonra “Ləm yəlid və ləm yuləd” deyib, rükuya getsin, sonra qalxıb “Və ləm yəkun ləhu kufuvən əhəd” desin və rükuya getsin, rükudan sonra iki səcdə etsin. Səcdədən qalxıb ikinci rəkəti də eynilə birinci rəkət kimi yerinə yetirsin və axırda təşəhhüd oxuyub salam versin.

Məsələ:538: Ayət namazının bir rəkətini birinci qayda ilə, o biri rəkətini isə ikinci qayda ilə qılmaq olar.

Məsələ:539: Gündəlik namazlarda vacib və ya müstəhəb olan şeylərin hamısı ayət namazında da vacib və ya müstəhəbdir. Ayət namazında azan və iqamə yoxdur və üç dəfə savab ümidi ilə “əssəlat” deyilir.

Məsələ:540: Onuncu rükudan əvvəl qunut tutmaq müstəhəbdir.

Məsələ:541: Ayət namazını qılan şəxs onun rəkətlərinin sayında şəkk etsə və fikirləşdikdə neçə rəkət qılmağını bilməsə namazı batildir. Amma rükuların sayında şəkk etsə niyyətini aza qoymalıdır. Əgər məhəlli keçibdirsə, yəni səcdəyə daxil olubdursa e'tina etməməlidir.

QURBAN VƏ FİTİR BAYRAMI NAMAZI

Məsələ:542: Həzrət imamın (ə) hüzurunda bu namaz vacibdir və camaatla qılınmalıdır. Amma imam əleyhissəlamın qaib olduğu bizim

zamanımızda müstəhəbdir, onu həm camaatla, həm də təklikdə qılmaq olar.

Məsələ:543: Qurban və fitir bayramı namazının vaxtı bayram günü gün çıxandan günortaya qədərdir. Amma müstəhəbdir ki, qurban namazı günəş səmaya qalxandan sonra qılın. Fitir bayramında isə müstəhəbdir ki, günəş qalxandan sonra iftar edib fitrə zəkati verilsin və sonra namaz qılın.

Məsələ:544: Fitir və qurban namazı iki rəkətdir. Birinci rəkətdə Həmd və surədən sonra beş təkbir demək və hər təkbirdən sonra bir qunut tutmaq lazımdır. Beşinci qunutdan sonra təkbir deyib rükuya getmək, sonra səcdə edib ayağa qalxmaq, ikinci rəkətdə isə dörd təkbir demək lazımdır. Hər təkbirdən sonra qunut tutmaq, sonra beşinci təkbiri deyib rükuya getmək, daha sonra səcdə edib təşəhhüdü demək və salam vermək lazımdır.

Məsələ:545: Bu namazın qunutunda hər hansı duanı oxumaq olar, amma yaxşı olar ki, savab məqsədi ilə bu dua oxunsun:

ORUC MƏSƏLƏLƏRİ

ORUCUN VACİB OLMASI

Məssələ 546: Hər ildə bütün müükəlləf şəxslərin mübarək Ramazan ayında şərhi sonradan deyiləcək əsasda oruc tutmaları vacibdir.

Məsələ:547: Oruc bundan ibarətdir ki, insan Allahın əmrinə itaət etmək məqsədi ilə sübh azanından kün batana qədər özünü orucu batil edən şeylərdən saxlasın (bunların şərhi sonradan qeyd olunacaq).

ORUCUN VACİBATI

Məsələ:548: Oruc ibadətlərdəndir, ona görə də niyyətlə yerinə yetirilməlidir. Niyyət edərkən onu dildə demək və ya qəlbdən keçirmək vacib deyildir. Sadəcə olaraq nəzərinde tutsa ki, sübh azanından gün batana qədər, Allahın əmrinə itaət etmək üçün orucu batil edən işlərdən özünü saxlasın, elə bu kifayətdir.

Məsələ:549: Mübarək Ramazan ayının hər gecəsi, sabahın orucunu niyyət etsə kifayətdir. Amma yaxşı olar ki, bundan əlavə, birinci gecədə bütün ayın orucunu tutmağı niyyət etsin.

Məsələ:550: Orucun niyyətinin məxsus vaxtı yoxdur, elə sübh azanından əvvəl hər vaxt niyyət etsə, kifayətdir. Obaşdanlıq üçün durduqda ondan məqsədinin nə olmasını soruşduqda “oruc tutmaq istəyirəm” - desə, kifayətdir.

Məsələ:551: Müstəhəb oruc üçün bütün gün ərzində niyyət etmək olar, hətta axşama bir az qalana

qədər orucu batil edən işlərdən görməsə müstəhəb oruc niyyəti edə bilər və orucu da səhihdir.

Məsələ:552: Boynunda Ramazan ayının qəzası və ya başqa bir vacib oruc olan şəxs müstəhəb oruc tuta bilməz. Əgər bunu unudaraq müstəhəb oruc tutsa və günortadan əvvəl yadına düşsə niyyətini vacib oruca çevirə bilər, amma günortadan sonra yadına düşsə, orucu batildir.

Məsələ:553: ölmüş şəxsin orucunu tutmaq üçün acir olan şəxs özü üçün müstəhəb oruc tuta bilər.

Məsələ:554: Bir kəsin boynunda (vaxtı) qeyri-müəyyən olan vacib bir oruc olsa (Ramazan ayının qəzası və ya kəffarə orucu kimi) onun niyyətinin vaxtı günortaya kimidir, yəni orucu batil edən bir iş görməsə və günortadan əvvəl niyyət etsə orucu səhihdir.

Məsələ:555: Şəkk günü, yəni Şəban ayının sonu, yoxsa Ramazan ayının əvvəli olduğunda şəkk edilsə, həmin günün orucu vacib deyildir. Bir kəs o günü oruc tutmaq istəyirsə Şəban ayını niyyət etməli, yaxud boynunda qəza orucu varsa onun qəzasını niyyət etməlidir. Sonradan Ramazan ayı olduğu məlum olsa, orucluqdan hesab olunur. Amma gündüz əsnasında başa düşsə, dərhal niyyətini Ramazan ayının orucuna çevirməlidir.

ORUCU BATİL EDƏN ŞEYLƏR

Məsələ:556: Orucu batil edən şeylər ehtiyata

əsasən doqquz şeydir:

1-Yemək və içmək, 2-Cima etmək, 3-İstimna etmək, 4-Allahın, Peyğəmbərin (s) və imamların (ə) adından yalan danışmaq, 5-Qatı tozu boğaza çətdirmə, 6-Başı suyun altına salmaq, 7-Sübh azanına qədər cənabət, heyz və ya nifas halında qalmaq, 8-Maye şeylərlə imalə etmək, 9-Qəsdən qusmaq. (Bunların şəri gələcək məsələlərdə qeyd olunacaq.)

1-YEMƏK VƏ İÇMƏK

Məsələ:557: Qəsdən yemək və içmək orucu batil edər, istər çörək və su kimi adi yeyilib-içilən şeylərdən olsun, istərsə də ağac yarpağı kimi yeyilməsi adət olmayan şeylərdən; istər az olsun, istərsə çox, hətta əgər diş fırçasını ağızından çıxarıb yenidən ağızına daxil etsə və onun yaşlığını udsa, orucu batildir. Amma fırçanın yaşlığı çox az olub ağızın suyunda itsə batil olmaz.

Məsələ:558: Səhvən və unudqanlıq üzündən yemək və içmək orucu batil etməz.

Məsələ:559: Vacib ehtiyat odur ki, oruc tutan şəxs dərman və qida məqsədi ilə istifadə edilən ampulalardan, siromlardan çəkinsin, amma bədən üzvünü keyləşdirən ampulalardan istifadə etməyin eybi yoxdur.

Məsələ:560: İnsan zəifliyə görə orucunu yeyə bilməz, amma əgər həddindən artıq zəifləsə və

dözməsi çətin olsa, habelə xəstələnəcəyindən qorxsə orucunu yeyə bilər.

2-CİMA ETMƏK

Məsələ:561: Cima (qadına yaxınlıq) etmək hər iki tərəfin orucunu batil edir, hətta xütnəgah miqdarında daxil olsa və məni gəlməsə belə. Əgər xütnəgahdan az daxil olsa və məni gəlməsə oruc batil olmaz. Bu miqdarın daxil olub-olmamasında şəkk etsə, orucu səhihdir.

Məsələ:562: Bir kəs oruc olduğunu unudaraq cima etsə və ya heç bir ixtiyarı olmadan cimaya məcbur edilsə orucu batil olmaz. Amma cima halında oruc olduğu yadına düşsə və ya məcburiyyətə səbəb olan amil aradan götürülsə, dərhal tərək etməlidir, dərhal tərək etməsə orucu batildir.

3-İSTİMNA

Məsələ:563: İnsan özü ilə, məninin xaric olmasına səbəb olan bir iş görsə orucu batil olar. Amma məni yuxuda, yaxud oyaqlıqda ixtiyarsız olaraq xaric olsa, oruc batil olmaz.

Məsələ:564: İnsan yatacağı təqdirdə möhtəlim olacağını (yəni ondan məni gələcəyini) bilsə yatması caizdir, əgər möhtəlim olsa belə orucuna ziyan yetirməz.

Məsələ:565: Əgər oruc tutan şəxs məninini xaric etmək qəsdini olmadan, məsələn arvadı ilə mazaqlaşdıqda məni gəlsə, onda bu miqdar

mazaqlaşanda adəti məninin gəlməsi deyilsə, orucu səhihdir, amma təsadüfən məni gəlsə orucu işkallıdır, amma qabaqcadan məninin gəlməyəcəyinə arxayın olsa, eybi yoxdur.

4-ALLAHIN VƏ PEYĞƏMBƏRİN (s) ADINDAN YALAN DANIŞMAQ

Məsələ:566: İnsan Allahın, Peyğəmbəri-əkrəmin (s) və onun məsum canişinlərinin adından danışmaqla, yazmaqla, işarə etməklə və bu kimi vasitələrlə yalan danışsa, hətta dərhal tövbə etsə belə vacib ehtiyata əsasən orucu batil olar. Başqa peyğəmbərlərin və həzrət Fatimənin (ə) adından yalan danışmağın da hökmü belədir.

Məsələ:567: Düz, yaxud yalan olduğunu bilmədiyi bir xəbəri (rəvayəti) demək istədikdə onu deyən şəxsdən, yaxud yazıldığı kitabdan nəql etməlidir, məsələn deməlidir ki, filan ravi deyir, yaxud filan kitabda yazılıbdır ki, Peyğəmbər (s) buyurur...

5-QATI TOZU BOĞAZA ÇATDIRMAQ

Məsələ:568: İnsan qatı tozu – istər un kimi yeyilməsi halal olan şeylərdən olsun, istərsə də haram olan şeylərdən – boğaza çatdırsa və islanaraq palçıq kimi olduqdan sonra udsa orucu batil edər, əks halda (udulmasa) oruc səhihdir.

Məsələ:569: Külək nəticəsində və ya yerin

süpürülməsindən yaranan qatı toz özünü qorumadığı üçün insanın boğazına çatsa (bundan əvvəlki məsələdə deyildiyi kimi) orucu batildir.

Məsələ:570: Vacib ehtiyat budur ki, oruc tutan şəxs siqaret, tənbəki və s. çəkməkdən çəkinsin və qatı buxarı da boğazına çatdırməsin. Amma fəzsaı buxarlı olan hamama getməyin eybi yoxdur.

6-BAŞIN HƏR YERİNİ SUYA DAXİL ETMƏK

Məsələ:571: Vacib ehtiyata əsasən, oruc tutan şəxs hətta bədəni sudan kənarda olsa belə, başının hər yerini qəsdən suya daxil etməməlidir. Amma bədəninin hər yeri və başının bir hissəsi suda olsa orucu batil olmaz. Bu hökmdə gülab və s. muzaf sular da mütləq su hökmündədir.

Məsələ:572: Boğulanı xilas etmək üçün məcburi olaraq başını suya salan şəxsin orucu işkallıdır. Amma eyni zamanda bir müsəlmanı xilas etmək üçün bu işi görməli və sonra qəzasını tutmalıdır.

Məsələ:573: Üzgüçülər başlarına maska taxıb suyun altına girsələr, orucları səhihdir.

Məsələ:574: Oruc tutan şəxs ixtiyarsız olaraq suya düşsə, yaxud onu suya atsalar və başı suya batsa və yaxud oruc olduğunu unudaraq başını suya salsın, orucu batil olmaz. Amma əgər yadına düşsə, vacib ehtiyata əsasən dərhal başını sudan çıxartmalıdır.

7-SÜBH AZANINA QƏDƏR CƏNABƏTLİ

QALMAQ

Məsələ:575: Cünub şəxs qəsdən sübhə qədər qusl etməsə vacib ehtiyata əsasən onun orucu batildir. Qusl edə bilmirsə və ya vaxt çox azdırsa, təyəmmüm etməlidir. Əgər bu iş qəsdən olmasa orucu səhihdir. Heyz və nifasdan pak olan və sübh azanına qədər qusul etməyən qadın cünub halda qalan şəxs kimidir.

Məsələ:576: Cənabətli halda qalmaq əticəsində orucun batil olması Ramazan ayının və onun qəzası kimi tutulan oruca məxsusdur, başqa oruclarda batil olmağına səbəb olmaz.

Məsələ:577: Əgər cünub şəxs Ramazan ayında quslu unutsa və bir, yaxud bir neçə gündən sonra yadına düşsə cünub olmasına yəqin etdiyi günlərin qəzasını (Ramazan ayından sonra) tutmalıdır. Məsələn, üç gün, yoxsa dörd gün cünub olduğunu bilməsə, üç günün qəzasını tutmalıdır, dördüncü günün qəzasını tutmaq isə müstəhəb ehtiyatdır.

Məsələ:578: Ramazan ayının gecələrində cünub olan şəxs yatacağı təqdirdə sübhə qədər yuxudan ayıla bilməyəcəyini yəqin etsə, yatmamalıdır. Əgər yatsa və ayılmasa orucu işkallıdır və vacib ehtiyata əsasən gərək həm qəzasını tutsun, həm də kəffarəsini versin. Əgər ayılacağına ehtimal versə, yata bilər, amma ehtiyat odur ki, ayıldıqda qusl etməmiş yenidən yatmasın.

Məsələ:579: Bir kəs Ramazan ayında sübh

azanından sonra oyansa və möhtəlim olduğunu bilsə orucu səhihdir, istər azandan əvvəl, istərsə sonra möhtəlim olmuş olduğunu bilsin, istərsə də bunda şəkk etsin.

Məsələ:580: İstihazəli olan qadın əvvəldə qeyd etdiyimiz tərtiblə quslunu yerinə yetirsə, orucu səhihdir.

Məsələ:581: Meyyitə məss etmək səbəbilə boynuna qusul gələn şəxs məssi-meyyit quslunu etmədən oruc tuta bilər, oruc halında da meyyitə məss etsə orucu batil olmaz, lakin namaz üçün qusl etməlidir.

8-MAYE ŞEYLƏRLƏ İMALƏ ETMƏK

Məsələ:582: Çarəsizlikdən və ya xəstəliyin müalicəsi üçün olsa belə, maye şeylərlə imalə etmək orucu batil edir, amma müalicə üçün olan şiyafaların (şamların) eybi yoxdur. Həmçinin vacib ehtiyat odur ki, yemək əvəzi olan şiyafılardan da istifadə edilməsin.

9-QUSMAQ

Məsələ:583: Qəsdən qusmaq, hətta xəstəliyin müalicəsi və ya zəhrlənmənin qaşısını almaq üçün olsa belə, orucu batil edir. Amma səhvən və ya ixtiyarsız olsa batil etməz.

Məsələ:584: Oruc tutan şəxs əvvəldə qeyd olunan doqquz şeydən birini səhvən və ya ixtiyarsız olaraq görsə, orucu səhihdir. Amma cünub olan şəxs yatıb sübh azanına kimi qusl etməsə, əvvəldə dediyimiz

əsasda orucu işkallıdır.

Məsələ:585: Əgər insan səhvən orucu batıl edən işlərin birini görsə və sonra orucunun batıl olmasını güman edib o işlərdən birini qəsdən təkrarlasa orucu batıl olmur, amma müstəhəb ehtiyat odur ki, onun qəzasını tutsun.

Məsələ:586: Əgər bir şeyi zorla oruc tutanın boğazına töksələr və ya başını zorla suya batırsalar, orucu batıl olmaz. Amma əgər onu orucunu açmağa məcbur etsələr, məsələn, "orucunu yeməsən can və malına ziyan yetirəcəyik" - deyə təhdid etsələr və o da zərərin qarşısını almaq üçün orucunu açsa, orucu batıl olar.

ORUC TUTANA MƏKRUH OLAN İŞLƏR

Məsələ:587: Oruc tutan şəxsə bir neçə şey məkruhdur:

1-Gözə dərman salmaq, 2-İyi və ya dadı boğaza yetişəcəyi halda sürmə çəkmək, 3-Qan almaq, hamama getmək və s. kimi bədənin zəifləməsinə səbəb olan işlər görmək, 4-Boğaza çatmasını bilmədiyi halda burun otu çəkmək; amma boğaza çatmasını bilsə, caiz deyil; 5-Ətirli gülləri və bitkiləri iyləmək, 6-Ehtiyata əsasən qadının suda oturması; 7-Ehtiyata əsasən şiyaf qəbul etmək, 8-Bədəndəki paltarını islatmaq, 9-Diş çəkdirmək və ağızdan qan gəlib zəifləməyə səbəb olan hər hansı bir işi görmək, 10-Yaş (təzə) ağacların arasını qurdalamaq, 11-

Məni gəlmək qəsdı olmadan arvadını öpmək və şəhvəti qaldıran hər hansı bir iş görmək; amma məni gəlmək üçün öpsə orucu batildir.

HƏM QƏZA, HƏM DƏ KƏFFARƏ VACİB OLAN YERLƏR

Məsələ:588: Bir kəs orucu batil edən işləri qəsdən və (məsələni) bilə-bilə görsə, orucu batil olmaqdan əlavə, həm qəzasını tutmalı, həm də kəffarəsini verməlidir. Amma məsələsini bilmədiyindən olsa kəffarəsi yoxdur, amma ehtiyat odur ki, qəzasını tutsun.

Məsələ:589: Bir kəs xəbərsiz olduğu və məsələsini bilmədiyi üçün haram olduğunu bildiyi, amma orucu batil etməsini bilmədiyi bir işi görsə ehtiyata əsasən kəffarə vacibdir.

ORUCUN KƏFFARƏSİ

Məsələ:590: Orucun kəffarəsi bu üç şeydən biridir: Bir qul azad etmək, yaxud iki ay oruc tutmaq, yaxud da altmış yoxsulu doyurmaq (əgər onların hər birinə bir müdd (təqribən 750 qram) buğda, arpa və ya bu kimi şeylər versə kifayətdir.) Bizim dövrümüzdə qul olmadığına görə qalan iki işin hansını görməkdə ixtiyar sahibidir. Buğda əvəzinə bir müdd buğdanın çörəyini də verə bilər.

Məsələ:591: Bu işlərin heç biri mümkün olmasa

yoxsullara neçə mudd mümkün olsa, o qədər də təam versin. Bunu da edə bilməsə, 18 gün oruc tutsun və əgər bu da mümkün olmasa, bacardığı qədər oruc tutsun. Əgər bunu da edə bilmirsə istiğfar etsin və qəlbdə “əstəğfirullah” deməsi kifayətdir. Sonradan imkanı olduqda isə kəffarəni verməsi vacib deyil.

Məsələ:592: Kəffarə kimi 60 gün oruc tutmalı olan şəxs onun 31 gününü ardıcıl (fasiləsiz) olaraq tutmalıdır. Amma yuxarıda dediyimiz 18 günü ardıcıl tutmaq vacib deyildir.

Məsələ:593: İnsan orucunu haram şeylə batil etsə vacib ehtiyata əsasən cəm kəffarəsi verməlidir, yəni həm bir qul azad etməli, həm 60 gün oruc tutmalı, həm də 60 yoxsulu doyurmalıdır (yaxud hər birinə bir müdd (750 qram) təam verməlidir). Bu üç şeyin hamısını birlikdə görmək mümkün olmasa, mümkün olanını yerinə yetirsin (istər o haram iş şərab içmək və zina etmək kimi işlərdən olsun, istərsə də öz arvadı ilə heyz halında yaxınlıq etməsi kimi işlərdən).

Məsələ:594: İnsan müəyyən bir gündə Allah üçün oruc tutacağını nəzir etsə və o gündə qəsdən oruc tutmasa və ya tutub sonra batil etsə, kəffarə verməlidir. (Bunun kəffarəsi Ramazan ayının orcununun kəffarəsi kimidir.)

Məsələ:595: Bir şəxs sözü mə‘təbər olmayan şəxsin dediyinə inanıb iftarını açsa və sonra axşam

olmamasını başa düşsə, həm qəza, həm də kəffarə ona vacib olar.

Məsələ:596: Oruc tutan şəxs özünün Ramazan ayında oruc olan arvadı ilə cima etsə bu halda onu məcbur etmişsə, həm özünün, həm də onun kəffarəsini verməlidir. Əgər onun (arvadın) özü cimaya razılıq veribdirsə hər birinə bir kəffarə vacibdir. Amma əgər onu başqa bir şeylə orucunu açmağa məcbur etsə, günaha batıbdır, lakin heç birinə kəffarə vacib deyildir. Amma orucunu yeyən şəxs qəzasını tutmalıdır.

ORUCUN ANCAQ QƏZASI VACİB OLAN HALLAR

Məsələ:597: Bir neçə halda orucun ancaq qəzasını tutmaq lazımdır və kəffarə vacib deyil:

1-Ramazan ayının gecəsi cünub olub yatan, sonra duran və ikinci və ya üçüncü dəfə yatıb oyanmayan şəxs vacib ehtiyata əsasən orucun qəzasını tutmalıdır. Amma əgər birinci dəfə yatdıqdan sonra ayılmasa, qəzası yoxdur və orucu səhihdir.

2-Orucu batil edən işlərdən hər hansı birini görməsə, amma oruc niyyəti də etməsə, yaxud orucunu yemək istəsə və ya riya ilə orucunu batil etsə.

3- Vacib ehtiyata əsasən Ramazan ayında cənabət quslunu unudub və cünub halda bir, yaxud bir neçə gün oruc tutsa.

4- Ramazan ayında sübh olub-olmamasını araşdırmadan orucu batil edən işlərdən birini görsə və sonra sübh olması məlum olsa; habelə araşdırma apardıqdan sonra sübh olmasında şəkk etsə; amma əgər araşdırma apardıqdan sonra sübh olmamasına yəqin etsə və sonra bir şey yesə və sonra sübh olması məlum olsa qəza vacib deyildir.

5-Əgər bir şəxs hələ sübh olmamasını desə, insan da onun sözünə inanıb orucu batil edən işlərdən görsə və sonra sübh olduğu məlum olsa, bu halda da qəza etmək lazımdır.

6-Bir nəfər sübh olmasını desə, insan onun sözünə inanmasa və ya zarafat etdiyini güman edib orucu batil edən işlərdən görsə və sonradan sübh olduğu məlum olsa;

7-Adil bir şəxs axşam olduğunu söyləsə və insan onun sözünə inanıb iftar etsə, amma sonra hələ axşam olmadığı məlum olsa.

8-Təmiz havada havanın qaralmasını əsas tutaraq axşam olmasını yəqin etsə və iftarını açdıqdan sonra axşam olmadığı məlum olsa.

9-Sərinləmək üçün və ya heç bir məqsədi olmadan ağzına su alsə və ixtiyarsız olaraq udsa, qəza etməlidir. Amma oruc olduğunu unudub, suyu udsa qəzası yoxdur. Habelə dəstəmaz üçün suyu ağzına alsə və ixtiyarsız olaraq udsa, qəza vacib deyildir.

10-Arvadı ilə mazaqlaşsa və məni gəlmək qəsdini olmadan məni xaric olsa. Amma əgər məninin

gəlməməsinə tam arxayın olsa və təsadüfən xaric olsa, orucu səhihdir və qəzası yoxdur.

QƏZA ORUCUNUN HÖKMLƏRİ

Məsələ:598: Bir kəs xəstə olduğu üçün Ramazan ayının orucunu tuta bilməsə və onun xəstəliyi növbəti ilin Ramazan ayına qədər davam etsə, tuta bilmədiyi orucun qəzası yoxdur, amma hər bir gün üçün bir müdd (750 qram) buğda, arpa və bu kimi şeylərdən yoxsula verməlidir. Amma başqa bir üzürlü səbəbə görə (səfərə çıxmaq kimi) oruc tuta bilməsə və üzürlü səbəb də növbəti ilin Ramazan ayına qədər davam etsə vacib ehtiyata görə gərək Ramazan yından sonra onların qəzasını tutsun və hər bir gün üçün bir müdd təam yoxsula versin. Eləcə də, orucun tərک edilməsi xəstəlik səbəbi ilə olsa və xəstəlik aradan qalxdıqdan sonra başqa bir üzürlü səbəb (səfər kimi) irəli gəlsə, yenə həmin hökmdədir.

Məsələ:599: Bir kəs üzürlü səbəbə görə Ramazan ayında oruc tutmasa və növbəti Ramazan ayına qədər üzrü aradan qalxdığı halda qəsdən qəzasını tutmasa gərək sonralar qəzasını tutsun və hər gün üçün bir müdd təam kəffarə versin. Habelə əgər səhlənkarlığa yol verdiyi üçün qəza etməsə və vaxt az olduqda başqa bir maneə yaransa, gərək sonralar həm qəzasını tutsun, həm də kəffarə versin, lakin səhlənkarlıq etməsə və vaxtın az olduğu vaxt bir üzürlü səbəb yaransa, təkcə qəzasını tutmalıdır.

MÜSAFİRİN ORUCUNUN HÖKMLƏRİ

Məsələ:600: Müsafir (müsafir üçün namaz məsələlərində deyilmiş şərtlər mövcud olduqda) oruc tutmamalıdır. Ümumiyyətlə, müsafir namazını hər yerdə şikəstə qılmalıdırsa, orucu da tərک etməli, namazını tamam qılmalı olan yerlərdə orucunu tutmalıdır (məsələn, peşəsi səfər olan, yaxud bir yerdə on gün qalmağı niyyət edən şəxs kimi).

Məsələ:601: Ramazan ayında səfərə çıxmaq haram deyil, amma orucdan qaçmaq üçün olsa, məkrühdür.

Məsələ:602: Oruc tutan şəxs günortadan sonra səfərə çıxsə orucunu axıra çatdırmalıdır. Günortadan əvvəl səfərə çıxsə orucu batildir, amma tərəxxüs həddinə çatmazdan əvvəl orucunu açə bilməz; əgər ondan əvvəl açsa, kəffərə vacibdir. (Tərəxxüs həddi dedikdə məqsəd o yerdir ki, həmin yerə çatdıqda azan səsinə eştməsin, yaxud şəhər əhalisi onu görməsin.)

Məsələ:603: Müsafir günortadan əvvəl öz vətəninə və ya on gün qalacağı bir yerə çatsə, bu halda orucu batil edən işləri görməyibsə, orucu tutmalıdır, amma bu işlərdən görübsə, sonralar qəzasını tutmalıdır. Bu halda müstəhəbdir ki, günün qalanında orucu batil edən işlərdən görməsin. Amma əgər günortadan sonra (vətəninə və ya on gün qalacağı yerə) çatsə oruc tuta bilməz.

ORUC VACİB OLMAYAN ŞƏXSLƏR

Məsələ:604: Oruc tutmaq qoca qadın və kişiyə çətin olsa, orucu tərک edə bilərlər, lakin gərək hər bir gün üçün bir müdd (təqribən 750 qram) buğda, arpa və bu kimi şeyləri yoxsula versinlər. Yaxşı olar ki, arpa və buğda əvəzinə çörək versinlər. Bu halda vacib ehtiyata görə xalis şəkildə bir müdd buğdanın çörəyi olmalıdır.

Məsələ:605: Susuzluq xəstəliyinə tutulan və oruc tutmağa qadir olmayan, yaxud çox çətin olan şəxslərə oruc vacib deyildir, amma hər gün üçün əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, bir müdd təam kəffarə verməlidir. Yaxşı olar ki, (belə adamlar orucluqda) çox su içməsinlər və sonradan da oruc tutmağa qadir olsalar, vacib ehtiyata görə qəzasını tutsunlar.

Məsələ:606: Orucun, doğuş vaxtı yaxın olan hamilə qadınların bətnindəki uşağa ziyanı olsa, oruc tutmaq onlara vacib deyil, amma əvvəlki məsələdə deyilən kəffarəni verməlidirlər. Oruc onların özlərinə ziyanlı olsa, (həmin vaxtda) oruc tutmaq vacib deyil, kəffarəsi də yoxdur, amma sonradan qəzasını tutmalıdır.

Məsələ:607: Körpəyə süd verən qadınlar – istər ana, istərsə dayə, oruc tutacaqları təqdirdə südlərinin azalmasına və körpənin narahat olmasına səbəb olsa, oruc tutmaq onlara vacib deyildir. Amma hər gün üçün həmin kəffarə (bir müdd təam) vacibdir və sonradan da orucun qəzasını tutmalıdır. Amma oruc onların özlərinə ziyanlı olsa, nə oruc vacibdir, nə də

kəffarəsi; amma sonradan tutmadığı orucların qəzasını tutmalıdır.

AYIN ƏVVƏLİNİN SÜBUT EDİLMƏSİ YOLLARI

Məsələ:608: Ayın əvvəli 5 yolla sübut edilir:

1-Ayı gözlə görmək; Başqa vasitələrlə görmək kifayət etməz.

2-Ədalətli olmasalar belə sözlərindən yəqinlik hasil olan şəxslərin xəbər verməsi və ya yəqinə səbəb olan hər hansı başqa vasitələrlə (xəbər verilməsi);

3-İki adil kişinin şəhadət verməsi. Amma bu iki şahid ayın xüsusiyyətini bir-birini əksinə desələr, yaxud dedikləri nişanələr onların səhvindən xəbər versə, ayın əvvəli sübut edilməz.

4-Şəban ayının əvvəlindən otuz gün keçdikdə Ramazan ayının əvvəli olması sübut edilir; Eləcə də Ramazan ayının əvvəlindən otuz gün keçəndə, şəvval ayının əvvəli olduğu sübut edilir. (Əlbəttə, bu o surətdədir ki, keçən ayın əvvəli də həmin yolla sübut edilmiş olsun.)

5-Şəriət hakiminin hökmü. Yəni adil bir müctehid üçün ayın əvvəli olması sübuta yetsə və o da ayın əvvəli olmasına dair hökm versə, bu halda ona tabe olmaq hamı üçün vacibdir. Amma müctehidin səhv etməsinə yəqini olan şəxs tabe ola bilməz.

HARAM ORUCLAR

Məsələ:609: İlin iki günündə oruc tutmaq

haramdır: Fitir bayramı (Şəvvalın əvvəli) və Qurban bayramı (Zilhəccənin onu).

Məsələ:610: Arvadın (müstəhəb) oruc tutması ərin hüququnu aradan aparsa ondan icazə almadan oruc tutması caiz deyildir. Hətta vacib ehtiyata görə ərin hüququnu aradan aparmasa belə, gərək icaz alsın. Habelə övladın müstəhəb oruc tutması ata-anaya əziyyət törətsə, caiz deyildir, amma onlardan icazə almaq lazım deyildir.

Məsələ:611: Oruc tutmağın özü üçün ziyanlı olmasını bilən şəxs oruc tutmamalıdır, tutsa da səhih deyildir. Habelə ziyanlı olmasına yəqini olmasa, amma güclü ehtimal versə (səhih deyil), istər bu ehtimal öz təcrübəsindən irəli gəlsin, istərsə də həkimin deməsindən.

XUMS MƏSƏLƏLƏRİ

XUMSUN VACİB OLAN YERLƏRİ

Məsələ:612: Yeddi şeydə xums vacibdir:

1-İş və kəsb qazancı, 2-Mədənələr, 3-Xəzinələr, 4-Haramla qarışmış halal mal, 5-Dənizdən əldə edilən cəvahirat, 6-Müharibə qənimətləri, 7-Zimmi kafirin müsəlmandan aldığı yer (vacib ehtiyata əsasən). Bunların hökmləri gələcək məsələlərdə qeyd olunacaq.

1-İŞ VƏ KƏSB QAZANCI

Məsələ:613: İnsan əkinçilik, sənətkarlıq, ticarət yolu ilə və ya fəhləlik, müxtəlif müəssisələrdə dövlət qulluqçusu və s. kimi yollarla qazanc (gəlir) əldə etsə, özünün, həyat yoldaşının uşaqlarının və nəfəqəsi onun öhdəsinə olan sair şəxslərin illik xərclərindən artıq qaldıqda artığının xumsunu (beşdə bir hissəsini) sonradan deyiləcək əsasda verməlidir.

Məsələ:614: Kəsb və kəsblərdən əldə edilən qazanclar arasında əsla fərq yoxdur. Amma insanın borc aldığı şeyə xums düşmür, habelə irs yolu ilə çatan malda xums yoxdur. Amma meyyitin onun xumsunu verməməsini bilsə və ya başqa mallarına görə xums borcu olsa (onda irsə xums düşür).

Məsələ:615: İnsana hədiyyə kimi verilən şey, onun illik xərcindən artıq olsa vacib ehtiyata görə onun xumsunu verməlidir. Habelə bir şəxsə uzaq qohumundan irs yetişsə, bu halda onunla qohumluğunu bilməyib və belə bir irsin ona çatacağına ehtimal vermirdisə, vacib ehtiyata görə gərək xumsunu versin.

Məsələ:616: Bir şəxs bir mülkü müəyyən şəxslər üçün vəqf etsə, bu halda onun gəliri olsa və onların (vəqf sahiblərinin) illik xərcindən artıq gəlsə onun xumsunu vermək lazımdır.

Məsələ:617: Müstəhəq şəxslərin xums və ya zəkat kimi aldıkları şeyin, hətta müəyyən səbəblərə görə onların illik xərclərindən çox olsa belə, xumsu yoxdur. Amma bu yolla əldə etdiyi malın gəlir və qazancı olsa, məsələn xums kimi aldığı ağac bar versə, illik xərcindən artıq olan miqdarın xumsunu verməlidir.

Məsələ:618: Hər kəsin xumsu hesablamaq üçün təyin edəcəyi ilin əvvəli – şəxsin ilk gəliri əldə olan vaxtdır, yəni əgər bir kəs ticarətə, əkinçiliyə, sənətkarlığa məşğul olsa, gəlir əldə etdiyi ilk gün xums ilinin əvvəli hesab olunur, onu niyyət və ya qəsd ilə təxirə salmaq, yaxud tezləşdirmək olmaz. Əgər xums ilinin əvvəlini qabağa salmaq istəsə, onun yolu budur ki, təyin olunmuş vaxt çatmazdan əvvəl illik hesabatı etsin və xumsunu versin. Həmin vaxt onun üçün xums ilinin əvvəli sayılacaq.

Məsələ:619: İnsan il əsnasında hər vaxt qazanc əldə etsə, xumsunu verə bilər. Amma ilin sonuna qədər də təxirə sala bilər ki, illik xərclərini ondan çıxсын.

Məsələ:620: Xums vermək üçün həm şəmsi, həm də qəməri ili əsas tutmaq olar.

Məsələ:621: İllik xərclərindən artıq gəliri olmayan şəxsə xums ili müəyyən etmək lazım (vacib) deyil.

Məsələ:622: Yaşayış və məişət xərclərinin xumsu yoxdur. Yəni insanın öz illik gəlirindən yemək, içmək, geymək, mənzil, ev vəsaiti və mənzil avadanlığı, qızına cehizlik, vacib və ya müstəhəb ziyarət, hədiyyə, qonaqlıq və bu kimi işlər üçün xərclədiyi miqdarda israf etməyibsə, xumsu yoxdur. Yalnız ilin sonunda artıq qalanlara xums düşür.

Məsələ:623: Ailələrdə adətən qızın cehizini tədriclə alıb hazırlayırlar. Əgər onun üstündən bir il keçsə xums vacibdir. Amma cehizin qabaqcadan hazırlanmaması eyb sayılan yerlərdə, yaxud tədrici olaraq alınmadıqda onu hazırlamaq çətin olduqda, onun xumsu yoxdur.

Məsələ:624: Xumsu bir dəfə verilmiş mala yenidən xums düşmür, amma artsa, yaxud qiyməti bahalaşsa xumsu var.

Məsələ:625: Qeyd olunduğu kimi, həcc səfəri və müstəhəb ziyarətlərin xərci həmin ilin gəlirindən olsa xumsu yoxdur. Əgər çarəsizlikdən bir neçə il öncə ad yazdırıb xərcini versə elə o ilin xəclərinin bir hissəsi hesab olunur nə o ildə, nə də ki, sonrakı illərdə

xumsu yoxdur.

Məsələ:626: İnsan müəyyən qədər sərmayəyə ehtiyac duyursa və ondan az miqdar ilə öz abır və ləyaqətini qoruyacaq həddə dolana bilmirsə, o sərmayənin xumsu yoxdur. Yəni həmin ilin və sonrakı illərin gəlirindən götürüb sərmayəyə çevirə bilər. Amma əgər xumsunu verməklə işinə zərər dəymirsə, gərək xumsunu versin. Bu sərmayə istər ticarət sərmayəsi olsun, istərsə yer; istər su və torpaq kimi əkinçilik üçün olsun, istərsə iş vəsaiti; bunların arasında heç bir fərq yoxdur.

Məsələ:627: İnsan malının xumsunu verməyincə onda təsərrüf edə bilməz. Sadəcə xumsu vermək qərarına gəlməsi kifayət deyildir. Habelə xumsu öz zimməsinə alıb (yəni öz üzərində borc kimi hesab edib) malında təsərrüf edə bilməz. Əgər təsərrüf edərsə haram iş görmüş olur və mal tələf olub aradan getsə belə, xumsunu verməlidir.

Məsələ:628: Xums borcu olan şəxs (müstəhəqlərin mənafeyini nəzərə almaqla) şəriət hakimi ilə müsaliyə etsə, (razılaşsa) və əldə dolandırsa malının hamısında təsərrüf edə bilər. Bundan sonra o maldan qazanc əldə etsə özünüdür. (Bu iş belə olur ki, şəriət hakimi xumsu ondan alıb beytül-mala keçirir, sonra borc kimi onun özünə qaytarır.)

Məsələ:629: Səğir uşağın gəliri olsa və illik xərclərindən artıq gəlsə, vacib ehtiyata əsasən həddi-bülüğa çatandan sonra xumsunu verməlidir.

2-MƏDƏN

Məsələ:630: Qızıl, gümüş, bürünc, dəmir, mis, daş kömür, neft, kükürd, firuzə, duz və başqa faydalı qazıntı və müxtəlif filizlərin xumsunu vermək vacibdir. Ehtiyat vacib odur ki, onun müəyyən həddi-nisabı yoxdur. Yəni mədəndən çıxarılan şeylər az və ya çox olmasından asılı olmayaraq xumsu verilməlidir.

Məsələ:631: Gəc, əhəng, qırmızı gil, müxtəlif daşlar və bu kimi şeylər mədən adlansa xumsu verilməlidir.

Məsələ:632: Mədən – istər yerin üstündə olsun, istərsə altında; istər bir şəxsin mülkündə olsun, istərsə sahibsiz olsun; istər onu istixrac edən müsəlman olsun, istərsə qeyri-müsəlman; istər həddi-bülüğa çatmış olsun, istərsə olmasın, bu surətlərin hamısında onun xumsunu verməlidir. Bunların sahibi uşaq olduqda onun xumsunu qəyyumu verməlidir.

Məsələ:633: Mədən qazıntılarının çıxarılmasına, e'mləna (e'mala ehtiyacı olduqda) və o yerin icarəsinə sərf olunan xərcləri çıxıb, qalanının xumsunu vermək lazımdır. Amma şəxsin illik xərcləri mədənin gəlirindən çıxılmır.

Məsələ:634: Mədən çox böyük, eləcə də mübah ərazidə və ya sahibi olan yerlərdə olsa, şəriət hakiminin (adil müctehidin) onun çıxarılmasına və müsəlmanlar üçün xərclənməsinə nəzarət etməyə

haqqı var. Bu halda qazıntıları çıxaranlar gərək şəriət hakiminin nəzərinə riayət etsinlər.

Məsələ:635: Əgər islam hökuməti mädəndən bir şey çıxarsa ona xums düşmür.

3-XƏZİNƏ

Məsələ:636: Xəzinə – yerdə, dağda, basdırılmış, ağacda və ya divar altında gizlədilmiş mala deyilir.

Məsələ:637: İnsan heç kəsin sahib olmadığı bir yerdə xəzinə tapsa və onun sahibi əsla tanınmaz olsa, o, tapan şəxsin özünüdür və xumsunu verməlidir. Habelə başqasından aldığı bir yerdə xəzinə tapsa və ondan əvvəlki sahiblərinin malı olmadığını bilsə, yenə də tapanındır və xumsunu verməlidir. Amma ehtimal versə ki, əvvəlki sahiblərindən birinindir, onda vacib ehtiyata əsasən qabaqkı sahibinə və əgər onun da olmasa tərtiblə əvvəlki sahiblərinə xəbər verməlidir. Beləliklə, ondan əvvəl o yerin sahibi olan və tanıdığı şəxslərə xəbər verməlidir, onların heç birininki olmadıqda özününkü olur və xumsunu verməlidir.

Məsələ:638: Xəzinə üçün nisab həddi var: onun nisabı 105 misqal gümüş və ya 15 misqal qızıldır. Yəni əgər tapılan xəzinənin qiyməti bu miqdara çatsa, xumsu vacib olur, ondan az olduqda isə vacib deyildir. Əgər qiyməti 15 misqal qızıla çatmasa, amma 105 misqal gümüşə çatsa və ya əksinə olsa, yenə xumsu vacibdir.

4-HARAM MALLA QARIŞAN HALAL MAL

Məsələ:639: Əgər halal mal haramla qarışsa və insan onları ayırd edə bilməsə və haram malın nə miqdarı, nə də sahibi məlum olmasa, gərək hamısının xumsunu versin. Bu halda qalanı ona halaldır.

Məsələ:640: Halal mala haram qarışsa və insan onun miqdarını (məsələn, üçdə birinin haram olduğunu) bilsə, amma sahibini tanımasa, həmin miqdarı vacib ehtiyata əsasən, elə yerdə xərcləməlidir ki, həm xums olsun, həm də sədəqə (yoxsul seyyidlərə vermək kimi).

Məsələ:641: Halal mala haram mal qarışsa və şəxs onun miqdarını bilməsə, amma sahibini tanısa, bir-birini razı salmalıdır. Əgər mal sahibi razı olmasa, bu halda şəxs müəyyən miqdarın (məsələn dördə birinin) onun malı olduğunu qəti şəkildə bilsə və ondan artıq miqdarda şəkk etsə, yəqin etdiyi miqdarı ona verməli və onun malı olmasına ehtimal verdiyini onunla yarı bölməlidir.

5-DƏNİZDƏN ƏLDƏ EDİLƏN CƏVAHİRAT

Məsələ:642: İnsan dənizə cummaqla lə'lö, mərcan və bu kimi cəvahirat çıxartsa, onun xumsunu verməlidir. Bu şərtlə ki, çıxartmaq üçün çəkilən xərci çıxandan sonra onun qiyməti bir şəri misqal sikkəli qızıldan (18 şəri noxuddan) az olmasın, istər o cəvahirat mädən qazıntıları kimi olsun, istərsə bitki kimi göyərənlərdən; istər dənizdən bir dəfəyə

çıxarılsın, istərsə bir neçə dəfəyə çıxarılsın və camaat arasında bir dəfə hesab olunsun; istər bir növdən olsun, istərsə bir neçə növdən.

Məsələ:643: Bir neçə nəfər birlikdə dənizdən cəvahirat çıxarsalar, ehtiyata əsasən hər birinin payının nisab həddində olması vacib deyildir; çıxarılanların məcmusu nisab ölçüsündə olsa, gərək xumsunu versinlər.

6-MÜHARİBƏ QƏNİMƏTLƏRİ

Məsələ:644: Müsəlmanlar məsum imamın (ə) əmri ilə kafirlərin əleyhinə müharibə aparıb qənimət kimi bir şey əldə etsələr onun xumsunu verməlidirlər. Amma qəniməti saxlamaq və nəqliyyat vasitəsi ilə daşımaq üçün sərf etdikləri xərcləri çıxmalıdırlar.

Məsələ:645: Əgər müsəlmanlar imamın xüsusi və ya ümumi naibinin icazəsi ilə kafirlərlə müharibə aparsalar və müəyyən qənimət əldə etsələr, ehtiyat vacibə görə xumsunu verməlidirlər.

Məsələ:646: Bu günkü müharibələrdə qənimət alınan və şəxsi istifadəsi olmayan ağır silah-ları (top və tank kimi) şəriət hakimi və müsəlmanların rəhbəri islam qoşununa verə bilər.

Məsələ:647: Müsəlmanlar onlarla müharibə halında olan kafirlərin mallarına sahib olmağa haqlıdırlar və bu halda xumsunu verməlidirlər.

7-ZİMMİ KAFİRİN MÜSƏLMANDAN ALDIĞI TORPAQ

Məsələ:648: Zimmi kafir, yəni dini azlıq təşkil edən sağlam bir qrup kimi müsəlmanlarla dinc yanaşı yaşayan və zimməlik şərtlərini qəbul edən bir kafir müsəlmanlardan torpaq alsa adi zəkatların onda biri əvəzinə, gəlirinin beşdə birini ödəməlidir.

XUMSUN MƏSRƏF OLUNAN YERLƏRİ

Məsələ:649: Xumsu iki yerə bölmək lazımdır: Onun bir hissəsi imam (ə)-in, digər bir hissəsi isə seyyid malıdır ki, ehtiyata əsasən müctehidin icazəsi ilə yetim, yoxsul və ya yolda qalan seyyidlərə (hətta öz yerində fəqir olmasa belə) vermək olar. Amma bizim zamanımızda imamın (ə) payını müctehidə, yaxud onun nümayəndəsinə vermək lazımdır ki, o da imamın (ə) razılığı olan yerlərdə, müsəlmanların mənafeyi istiqamətində, xüsusilə dini hövzələri idarə etməkdə xərc etsin.

Məsələ:650: İmamın (ə) payının bir hissəsini məscid, Hüseyniyyə, xəstəxana, poliklinika, məktəb tikdirmək üçün o zaman sərf etmək olar ki, adil müctehid buna icazə versin və daha mühüm işlər qabağa salınsın. Amma seyyidin payını başqa yerdə deyil, ancaq dediyimiz yerlərdə xərcləmək lazımdır.

Məsələ:651: Müctehid məsləhət görərsə borclu olan şəxs, müctehidin özü və ya nümayəndəsi ilə razılaşa bilər. Yəni müctehid o məbləği alıb sonra yenidən (borc adı ilə) həmin şəxsə verə bilər ki, hissə-hissə ödəsin.

Məsələ:652: Seyyidlərin payını müctehidin icazəsi olmadan yuxarıda qeyd olunan seyyidlərə verə bilməz (ehtiyat vacibə görə). İmamın (ə) payını da müctehidin icazəsi olmadan versə qəbul deyil. Amma əgər müctehid sonradan qəbul edib icazə versə, eybi yoxdur.

Məsələ:653: Əgər bir şəxs (xumsunun) İmam (ə) payını təqlid etmədiyi müctehidə versə, bu iş o vaxt caiz olar ki, o müctehidin və özünün təqlid etdiyi müctehidin onu eyni cür işlətməsini bilsin.

Məsələ:654: Ehtiyat vacibə görə, seyyidlər bir ilin xərclərindən artıq xumsdan ala bilməzlər.

Məsələ:655: Ehtiyacları bir seyyidə borc verən bir şəxs, öz borcunu (almayıb) onu xumsdan hesab edə bilər. Amma İmamın (ə) payında gərək şəriət hakimindən icazə alsın.

Məsələ:656: Seyyidlərə verilən xumsun xums olmasını demək vacib deyildir; onu elə hədiyyə adı ilə verib xums niyyəti edə bilər. Şəriət hakiminin icazəsi ilə müstəhəq şəxslərə verilən İmam (ə) payı da eyni qayda ilə.

ZƏKAT MƏSƏLƏLƏRİ

MALIN ZƏKATININ HÖKMLƏRİ

Məsələ:657: Zəkat doqquz şeydə vacibdir: buğda, arpa, xurma, üzüm (kişmiş), qızıl, gümüş, qoyun, inək və dəvə. Bunların birinə malik olan şəxs sonradan deyiləcək şətlər daxilində onun müəyyən miqdarını qeyd olunan yerlərdə xərcləməlidir. Müstəhəbdir ki, hər il kəsb, iş və ticarət sərmayəsinin zəkati verilsin. Habelə sair taxılların (buğda, arpa, xurma və kişmişdən başqa) zəkatinı vermək müstəhəbdir.

ZƏKATIN VACİB OLMA ŞƏRTLƏRİ

Məsələ:658: Zəkat bir neçə şərtlə vacib olar:

1-Mal həddi-nisaba çatsın (bu miqdar sonra bəyan olunacaq);

2-Onun maliki aqıl (ağıllı) və həddi-bülüğa çatmış olsun.

3-O malda təsərrüf edə bilsin.

4-Qaramal, qoyun, dəvə, qızıl, gümüşdə bunların üstündən 12 ay keçsin. Amma vacib ehtiyata görə 12-ci ayın əvvəlindən ona zəkat düşür və əgər 12-ci ayın əsnasında şərtlərdən bəzisi aradan getsə, zəkati verməlidir.

Məsələ:659: Qaramal, qoyun, dəvə, qızıl və gümüşün sahibi il əsnasında həddi-bülüğa çatsa, zəkat ona vacib deyildir.

Məsələ:660: Buğda və arpanın zəkati dən bağladığı və ona “arpa” və “buğda” deyildiyi zaman, üzümün zəkati yetişdiyi və ona “üzüm” deyildiyi vaxt,

xurmanın zəkati yetişib yeməli olduğu vaxtdır. Amma zəkatin verilməsi vaxtı buğda və arpanın xırmanda döyülüb samandan ayrıldığı, xurma və kişmişin quruduğu vaxtdır. Amma onu yaş halda istifadə etmək istəsələr, qurusu həddi-nisaba çatacağı surətdə onun zəkati verilməlidir.

QƏLLƏNİN (ARPA, BUĞDA, ÜZÜM VƏ XURMA) ZƏKATI

Məsələ:661: Buğda, arpa, xurma və kişmiş həddi-nisaba çatdıqda zəkati vacib olur; Onların nisabı “Təbriz” batmanı ilə 288 batmandan 45 misqal azdır (847 kq).

Məsələ:662: Zəkati verilməzdən əvvəl üzüm, xurma, buğda və arpanın bir miqdarını istifadə etsələr və ya başqasına versələr, gərək onun zəkatinı versinlər.

Məsələ:663: Əgər xurma və üzüm qurumamışdan əvvəl istifadə edilsə və ya satılsa onun zəkati o zaman vacib olar ki, qurusu nisab həddinə çatmış olsun.

Məsələ:664: Zəkati verilən şeylər hər neçə il qalsa belə (yenidən) zəkati yoxdur.

Məsələ:665: Arpa, buğda, üzüm və xurmanın zəkatinin miqdarı yağış, kəhriz, çay, sədd suyu və ya yerin öz rütubətindən suvarıldıqda onda birdir; əgər çox dərin, orta dərinlikli və ya dayaz quruların suyu ilə, əl, vedrə və ya heyvan vasitəsilə quyudan, yaxud

çaydan suvarılsa zəkati iyirmidə birdir.

Məsələ:666: Əgər bir əkin sahəsi hər iki yol ilə suvarılsa, bu halda onun biri çox az olsa və hesaba gəlməsə (məsələn, əksər hallarda yağış suyu ilə, çox az halda isə quyu suyu ilə suvarılmış olsa) hansı ilə çox suvarılmışsa ona uyğun zəkati verilməlidir. Əgər hər iksindən nəzərə çarpacaq dərəcədə çox istifadə olunubsa, misal üçün, suvaran vaxtının yarısı, üçdə biri yağış suyu, qalanı isə quyu suyu ilə suvarılsa, onun yarısının zəkati onda bir, digər yarısının isə iyirmidə birdir.

Məsələ:667: Vacib ehtiyata əsasən əkin üçün çəkilmiş xərclər, habelə səpilən toxumun qiyməti məhsuldan çıxılmamalıdır.

QIZIL VƏ GÜMÜŞÜN NISABI

Məsələ:668: Qızılın iki nisabı var:

Birinci nisab 15 adi misqala bərabər olan 20 şəri misqaldır. Bu miqdara çatdıqda və digər şərtlər də mövcud olduqda gərək qırxdə birini zəkat kimi versin. Əgər bu miqdara çatmasa zəkati yoxdur.

İkinci nisab 3 adi misqala bərabər olan 4 şəri misqaldır. Yəni əgər (əvvəldəki) 15 misqala 3 misqal əlavə olunsa 18 misqalın hamısının zəkati verməlidir. Və əgər 3 misqaldan az əlavə olunsa, təkcə 15 misqalın zəkati vacibdir və artıqın zəkati yoxdur. Miqdarı artdıqca hökm də belədir yəni hər 3 misqal (15 misqala) əlavə olunsa, hamsının zəkati

verməlidir. Əgər 3 misqaldan az əlavə olunsa, artıq miqdarın zəkati yoxdur.

Məsələ:669: Gümüşün də iki nisabı var:

Birinci nisab 105 misqaldır ki, bu miqdara çatsa və sair şərtlər və mövcud olsa onun qırxdə birini zəkat kimi verməlidir. Amma bu miqdara çatmasa zəkati yoxdur.

İkinci nisabı 21 misqaldır. Yəni əgər 105 misqala 21 misqal əlavə olunsa, 126 misqalın hamısının zəkatını verməlidir. Amma 21 misqaldan az artsa təkcə 105 misqalın zəkatını verməlidir. Habelə nə qədər artsa hökm belədir. Amma hesab işi asan olsun deyə, insan malik olduğu qızıl və ya gümüşün hamsının qırxdə birini zəkat kimi versə, vacib olduğu miqdarı ödəmiş olur, bəzən də vacib olandan artıq vermiş olur.

Məsələ:670: Qızıl və gümüşün zəkatının vacib olması şərtlərindən biri də budur ki, onlar sikkəli olsun və onlarla müamilə rəvac tapmış olsun. Deməli al-ver üçün olmayan sikkələrə zəkat düşmür.

Məsələ:671: Müstəhəb ehtiyata görə gərək tədavüldə olan sair pullarda digər şərtlər mövcud olsa zəkati verilsin.

Məsələ:672: Digər bir şərti odur ki, insan bir il ərzində nisab miqdarında olan qızıl-gümüşə malik olsun. Əgər 12-ci aya daxil olsa ehtiyat odur ki, zəkati versin. Amma 11 ay tamam olmamışdan əvvəl satsa və ya nisab həddindən aşağı düşsə, yaxud ixtiyarında olmasa, habelə onu başqa şeylə dəyişsə və

ya əridib sikkə halından çıxartsa zəkati yoxdur. Amma əgər sikkəli qızıl-gümüşü başqa cür sikkəli qızıl-gümüşə çevirsə vacib ehtiyat odur ki, onun zəkətını versin.

HEYVANLARIN ZƏKATI

Məsələ:673: Qoyun, inək və dəvənin zəkətında əvvəldə deyilmiş şərtlərdən əlavə, bu heyvanlar işləməyən heyvan olmalıdır. Əgər ildə ara-sıra işləsə və “iş heyvanı” hesab olunmasa zəkati vacibdir.

Məsələ:674: Vacib ehtiyat odur ki, inək, dəvə və qoyunun zəkati həddi-nisaba çatdıqda verilsin, istər çöldə otlasınlar, istər evdə onlara ot verilsin və istərsə hər iki qaydada yemlənsin.

Məsələ:675: Bir kəs bu heyvanları otarmaq üçün heç kəsin ot əkmədiyi ölüş alsə və ya icarə götürsə və ya orada dolandırmaq üçün xərcə düşsə, yenə zəkətını verməlidir.

QOYUNUN NİSABI

Məsələ:676: Qoyunun 5 nisabı var:

1-40 qoyun; bunun zəkati 1 qoyundur və 40-dan aşağı olsa, zəkati yoxdur.

2-121 qoyun; bunun zəkati 2 qoyundur.

3-201 qoyun; bunun zəkati 3 qoyundur.

4-301 qoyun; bunun zəkati 4 qoyundur.

5-400 və ondan çox olduqda yüz-yüz hesab edib hər yüzünə bir qoyun verməlidir. Yüzdən azına və iki nisabın arasında da zəkat yoxdur, yəni qoyunların sayı 40-a çatsa və ikinci nisab olan 121-ə çatmasa, yalnız bir qoyun verməlidir. Sair nisablarda da belədir.

İNƏYİN NİSABI

Məsələ:677: İnəyin iki nisabı var:

Birinci nisab 30 başdır. Yəni inəklərin sayı 30-a çatsa və əvvəldə deyilən sair şərtlərə də malik olsa, onun zəkati heç olmazsa iki yaşına daxil olmuş dişi və ya erkək danadır.

İkinci nisab 40 başdır. Onun zəkati heç olmazsa 3 yaşına daxil olmuş bir dişi danadır. 30-la 40 arasında isə zəkat yoxdur. Məsələn, 35 inəyi olan şəxs 30 başın zəkətini verməlidir; həmçinin əgər 40-dan çox olub 60-a çatmasa ancaq 40 başa zəkat vacib olur. 60-a çatdıqda heç olmazsa 2 yaşına daxil olmuş 2 dana verməlidir. İnəklərin sayı artdıqca 30-30 və ya 40-40 hesablamalı və yuxarıda qeyd olunan hökmə əməl etməlidir. Lakin elə hesab etməlidir ki, yerdə qalanlar 9-dan çox olmasın. Məsələn, 70 baş inəyi olan şəxs 30 və 40; 80 baş inəyi olan şəxs isə 40-40 kimi hesablamalıdır.

DƏVƏNİN NİSABI

Məsələ:678: Dəvənin 12 nisabı var:

1- 5 dəvə; onun zəkati bir qoyundur. Əgər bu nisaba çatmasa, zəkati yoxdur.

2- 10 dəvə; onun zəkati iki qoyundur.

3- 15 dəvə; onun zəkati üç qoyundur.

4- 20 dəvə; onun zəkati dörd qoyundur.

5- 25 dəvə; onun zəkati beş qoyundur.

6- 26 dəvə; onun zəkati iki yaşına daxil olmuş bir dəvədir.

7- 36 dəvə; onun zəkati üç yaşına daxil olmuş bir dəvədir.

8- 46 dəvə; onun zəkati dörd yaşına daxil olmuş bir dəvədir.

9- 61 dəvə; onun zəkati beş yaşına daxil olmuş bir dəvədir.

10- 76 dəvə; onun zəkati üç yaşına daxil olmuş iki dəvədir.

11- 91 dəvə; onun zəkati dörd yaşına daxil olmuş iki dəvədir.

12- 121 və ondan çox olduqda 40-40 hesab etməli və hər 40 dəvə üçün üç yaşına daxil olmuş bir dəvə; yaxud 50-50 hesab edib hər 50 dəvə üçün dörd yaşına daxil olmuş bir dəvə versin, yaxud 40-50 kimi hesab etsin. Amma burada da elə hesab edilməlidir ki, qalıq qalmasın, qalsa da 9-dan çox olmasın. Zəkat kimi verdiyi dəvələr də mütləq dişi olmalıdır.

Məsələ:679: İki nisabın arasında zəkat yoxdur, yəni birinci nisabdan – 5-dən keçib ikinci nisaba – 10 dəvəyə çatmasa, ancaq beşinin zəkati var. Sonrakı

nisablarda da eynilə.

ZƏKATIN SƏRF OLUNMA YERLƏRİ

*Məsələ:*680: Zəkati aşağıdakı səkkiz yerdən birinə xərc etmək lazımdır: 1 və 2- fəqirlərə və miskinlərə – yəni özünün və əhli-əyalının illik xərcini təmin edə bilməyənlərə. Fəqirlə miskinlə fərqi budur ki, fəqirin birindən dilənməyə üzü yoxdur. Lakin miskinlə dilənməyə üzü var. Sənəti, mülkü, sərmayəsi və kəsbə olan, amma bunlarla öz məişət xərclərini təmin edə bilməyənlər fəqir hesab olunur. Bu kimi şəxslərə zəkat düşər.

3-İmam (ə) və ya onun naibinin tərəfindən zəkati toplamaq, onu saxlamaq, mühasibat işlərini yerinə yetirmək, habelə onları imama və ya xərcənlənəcək yerə çatdırmağa məmur olan şəxslər, çəkdikləri zəhmət qədər əmək haqqı kimi zəkattan götürə bilərlər.

4-İmanları zəif olan şəxslərə; belə ki, imanlarının güclənməsi üçün onlara zəkat vermək olar.

5-Qul alıb azad etmək üçün;

6-Borcunu verə bilməyən borclulara.

7- Səbilullah-Allah yolunda, yəni ümumi dini mənfəəti olan məscidlər, dini məktəblər, dini təbliğat mərkəzləri saldırmaq, təbliğatçıları göndərmək, islami kitablar çap edib yaymaq, bir sözlə, islama faydalı olan işlərə, xüsusilə Allah yolunda cihada xərc etmək;

8- İbni səbilə, yəni yolda qalmış və pulu qurtarmış müsafirə ehtiyacı qədər vermək olar, hətta öz vətəninə sərvətli olsa belə.

Məsələ:681: Yoxsul və miskin ehtiyat vacibə görə zəkatdan özünün və əhli-əyalının bir illik xərcindən artıq götürə bilməz. Əgər xərcində çatışmamazlıq varsa, çatışmayan qədər götürə bilər.

Məsələ:682: Gəliri illik xərcindən az olan fəhlə və sənətkar xərcinin çatışmayan hissəsini zəkatdan ala bilər, iş vəsaitini, sərmayəsini və mülkünü xərcləməsi lazım deyil.

Məsələ:683: Vacib elm öyrənməklə məşğul olanlar, habelə qazilər və ilahi hüdudu icra edənlər və s. zəkat ala bilərlər.

ZƏKATIN MÜSTƏHƏQLƏRİ (ZƏKAT ALA BİLƏN ŞƏXSLƏR)

Məsələ:684: Zəkata müstəhəq olanlar aşağıdakı şərtlərə malik olmalıdırlar:

1-Allaha, Peyğəmbərə (s) və on iki imama (ə) imanı olsun. Şiə olan yoxsul uşaqlara, eləcə də dəlilərə zəkat vermək olar. Lakin zəkati onların qəyyumuna vermək lazımdır. İstər uşaq və dəlilin mülkiyyətinə keçirmək məqsədi ilə olsun, istərsə onlar üçün xərcləmək niyyəti ilə. Qəyyumunu tapa bilməsə şəxsin özü və ya bir nəfər əmanətdar şəxs onların ehtiyaclarını ödəmək üçün xərcləyə bilər.

Məsələ:685: İkinci şərt budur ki, zəkat verilməsi

günah əmələ yardım etmək olmasın. Deməli, malını günah işlərdə xərcləyən şəxsə zəkat vermək olmaz. Ehtiyat vacib odur ki, şərab içənə də zəkat verilməsin.

Məsələ:686: Zəkatı alacaq şəxsin ədalətli olması və ya kəbirə günahlar görməməsi şərt deyildir.

Məsələ:687: Üçüncü, zəkat veriləcək şəxslər zəkat vermək istəyən şəxsin vacibün-nəfəqəsi olmamalıdır, yəni bir şəxs zəkatı öz övladına, arvadına, atasına və anasına verə bilməz. Amma onlar borclu olsalar və borclarını ödəyə bilməsələr, borclarını ödəyəcək miqdarda vermək olar.

Məsələ:688: Dördüncü şərt budur ki, zəkatı alan şəxs seyyid olmamalıdır, amma zəkat verən seyyid olsa eybi yoxdur. Ancaq xums və s. şəri vergilər onların yaşayış xərclərini təmin etməsə və zəkat almağa məcbur olsalar, onda qeyri-seyyiddən də zəkat ala bilirlər. Lakin vacib ehtiyat odur ki, yalnız gündəlik xərci miqdarında alsın.

ZƏKATIN NİYYƏTİ

Məsələ:689: Zəkatda qəsd-qürbət şərtidir. Yəni şəxs, Allahın əmrini yerinə yetirmək məqsədi ilə zəkat verməlidir. Niyyətdə zəkatın fitrə zəkatı, yaxud malın zəkatı olmasını da müəyyən etməlidir. Amma buğda, arpa və ya başqa şeyin zəkatı olsa, verdiyi şeyin onlardan hansının zəkatı olmasını müəyyən etməsi lazım deyil.

Məsələ:690: Bir şəxs zəkati öz meyl və razılığı ilə verməsə şəriət hakimi ondan zorla ala bilər və bu halda o, zəkat hesab olunacaq. Bu halda qəsd-qürbət niyyəti götürülür, amma ehtiyat odur ki, şəriət hakimi qəsd-qürbət etsin.

ZƏKATA AİD OLAN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏR

Məsələ:691: Zəkati verməkdə gərək səhlənkarlıq edilməsin, yəni zəkat vacib olan kimi onu fəqirə və ya şəriət hakiminə çatdırmalıdır. Amma müəyyən bir fəqir şəxsi gözləsə, təxirə sala bilər, yaxud müəyyən cəhətlərə görə üstün olan fəqirə vermək istəsə, onda onu gözləyə bilər. Bu halda vacib ehtiyata görə gərək zəkati maldan ayırsın.

Məsələ:692: Zəkati müstəhəqlərə çatdırıla bilən şəxs qüsurə (səhlənkarlığa) yol versə və mal tələf olub aradan getsə, zamindir və gərək onun əvəzini versin. Əks halda, əgər qüsurə yol verməsə və səhlənkarlıq etməsə ona bir şey vacib deyil.

Məsələ:693: Yaxşı olar ki, vacib zəkat aşkarda, müstəhəb sədəqə gizləndə verilsin.

Məsələ:694: İnsan zəkattan Quran, dini, elmi və dua kitabları, eləcə də islamın irəliləyişində təsirli olan sair kitabları alıb, istər ümumi istifadə üçün, istərsə xüsusi şəxslər üçün vəqf edə bilər. Hətta bir şəxs bunları öz övladına və onun vacibün-nəfəqəsi olan sair şəxslərə də vəqf edə bilər, amma zəkat ilə mülk (əmlak) alıb övladına vəqf edə bilməz.

Məsələ:695: Fəqir olan şəxs həcc, ziyarət və s. kimi işlər üçün zəkat ala bilər, amma özünün illik xərcləri miqdarında zəkat alıbdırsa, ziyarət və s. üçün zəkat alması işkallıdır.

FİTRƏ ZƏKATI

Məsələ:696: Fitir bayramı gecəsində (yəni sabahı Fitir bayramı olan gecədə) aqıl, həddi-bülüğa çatmış və ehtiyacsız olan şəxsin fitrə zəkatı verməsi vacibdir. Yəni özü və onun çörək yeyəni sayılan şəxslərin hər biri üçün bir sa' (təqribən üç kq) yerli camaatın adi yeməyindən – buğda, arpa, düyü, xurma və s. kimi şeyləri müstəhəqqə verməlidir. Bunların pulunu da versə kifayətdir.

Məsələ:697: Ehtiyacsız o şəxsə deyilir ki, özünün və əhli-əyalının illik xərcini təmin edə bilsin, yaxud onu kəsb-ticarət yolu ilə əldə etsin. Belə olmayan şəxslər fəqirdir və onların fitrə zəkatı verməsi vacib deyil; onlar fitrə zəkatı ala bilərlər.

Məsələ:698: İnsan bayram axşamı gün batandan əvvəl onun çörək yeyəni sayılan şəxslərin fitrəsini verməlidir, istər böyük olsunlar, istərsə kiçik, istər müsəlman olsunlar, istərsə kafir; istər insanın vacibün-nəfəqəsi olsunlar, istərsə yox; istər onunla birgə yaşasın, istərsə yox.

Məsələ:699: İnsanın çörək yeyəni sayılan şəxs başqa şəhərdə yaşasa və insan onu vəkil edib desə ki, mənim malımdan öz fitrəni ver, onda o şəxsin fitrəni

verəcəyinə arxayınlığı olsa, kifayətdir.

Məsələ:700: Bayram gecəsi (yəni sabahı bayram olan gecə) gün batandan əvvəl ev sahibinin razılığı ilə ona qonaq olan və onun çörək yeyəni sayılan (yəni bir müddət onun yanında qalmaq qərarına gələn) şəxsin də fitrə zəkatını vermək ev sahibinə vacibdir. Amma bayram axşamı üçün çağırılsa, fitrəsi ev sahibinə vacib deyil. Qonaq ev sahibinin razılığı olmadan da gəlsə, (vacib ehtiyata görə) ev sahibi onun fitrəsini verməlidir. Eləcə də insanı bir kəsin xərcliyini verməyə məcbur etmiş olsalar, həmin şəxsin fitrəsini verməlidir.

Məsələ:701: Seyyid qeyri-seyyiddən fitrə zəkatını ala bilməz.

Məsələ:702: Anasından və ya dayədən süd əmən uşağın fitrəsi ananın və ya dayənin xərcini verən şəxsin öhdəsindədir. Əgər bu xərclər uşağın öz malından verilsə onda fitrəsi bir kəsə vacib deyil: nə özünə nə də başqasına.

Məsələ:703: Bir şəxs əcir tutduğu (işlətdiyi) şəxsin xərclərini verməsini də şərt edibsə (xidmətçi kimi), onun fitrəsini də verməlidir. Amma xərcləri sahibkarın öhdəsinə olmayan və bu xərclər onların mizdununun bir hissəsi sayılan fəhlələrin fitrəsi sahibkara vacib deyil. Habelə mehmanxanalarda işləyənlər və onlar kimi şəxslər də eyni qayda ilə. Çünki adət üzrə oranın işçiləri yeməklərini elə orada yeyirlər və bu da onların maşlarından hesab olunur.

Fitrələrini sahibkar deyil, özləri verməlidirlər.

FİTRƏ ZƏKATININ XƏRC OLUNMA YERİ

Məsələ:704: Fitrə zəkətını ehtiyat vacibə görə fəqirlərə və miskinlərə vermək lazımdır. Bu şərtlə ki, müsəlman və 12 imama e'tiqad bəsləyən şiə olsun. Şiə olan ehtiyaclı uşağa da fitrə vermək olar. İstər birbaşa onlar üçün xərcləsinlər, istərsə də uşağın qəyyumunun vasitəsi ilə uşağın mülkiyyətinə keçirtsinlər.

Məsələ:705: Fitrə alan fəqirin ədalətli olması şərt deyildir. Amma vacib ehtiyat odur ki, şərab içənə və açıq-aşqarda böyük günaha mürtekb olan şəxsə, habelə fitrəni günah yolda işlədənlərə fitrə verməsinlər.

Məsələ:706: Vacib ehtiyata görə fəqirə illik xərcindən çox və bir sa' (təqribən 3 kq)-dan az (zəkat) verilməməlidir.

Məsələ:707: Müstəhəbdir ki, fitrə zəkətı verilərkən insanın möhtac qohumları başqalarından, sonrakı mərhələdə yaxın qonşular uzaq qonşulardan irəli salınsın. Müstəhəbdir ki, elm və fəzilət əhli möhtac olsa, başqalarından irəli salınsın.

FİTRƏ ZƏKATINA AİD OLAN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏR

Məsələ:708: Malın zəkətında olduğu kimi fitrə

zəkətında da qəsdı-qürbət lazımdır, yəni bu iş Allahın əmrinə itaət etmək üçün olmalıdır. Fitrə niyyəti də şərtdir.

Məsələ:709: Fitrənin hansı növ şeydən verilməsində şəxsın öz yeməyi deyil, şəhər və məhəllə əhlinin yeməyi me‘yar tutulur. Deməli, həmişə düyü yeyən şəxs buğdadan fitrə verə bilər.

Məsələ:710: Fitrə zəkətında malın əvəzinə onun pulunu da vermək olar, məsələn, bir “mən” (3 kilo) buğda neçəyədirsə, onun pulunu həmin adla fəqirə vermək olar. Amma diqqət yetirmək lazımdır ki, əsas me‘yar nə topdansatış, nə pərakəndəsətış, nə də rəsmi dövlət qiymətidir. Başqa sözlə, yəni o qədər pul vermək lazımdır ki, fəqir şəxs istədikdə o pulla bazardan həmin malı ala bilsin.

Məsələ:711: Fitrə verməyin vaxtı Fitir bayramı günü bayram namazından əvvəldir. Buna əsasən, Fitir namazını qılan şəxs fitrəsini namazdan əvvəl verməlidir. Amma bayram namazını qılmırsa, o gün günortaya qədər təxirə sala bilər.

Məsələ:712: Şəxs fəqir tapa bilmirsə fitrə zəkati niyyəti ilə malından bir qədərini ayırıb nəzərində tutduğu və ya hər hansı müstəhəqqə vermək üçün ayrı saxlamalı və hər vaxt yoxsula versə fitrə niyyəti etməlidir.

Məsələ:713: Fitrəni, vacib olduğu vaxt verməsə və öz malından ayırıb kənara qoymasa, ehtiyata görə sonra əda və qəza niyyəti etmədən “ma fizzimmə”

(boynunda olan vacib əməl) niyyəti ilə verməlidir.

Məsələ:714: İnsan fitrə üçün ayırdığı malı başqası ilə dəyişə bilməz; elə onu verməlidir.

Məsələ:715: Vacib ehtiyata görə fitrə zəkatını elə öz yaşadığı yerdə sərf etməlidir, məsələn, başqa şəhərlərdə olan qohumlarına göndərə bilməz. Amma öz yaşadığı yerdə müstəhəq tapılmasa başqa yerə göndərmək olar. Müstəhəq ola-ola başqa yerə göndərsə və tələf olub aradan getsə zamindir. Şəriət hakimi ehtiyacılıların məsləhətini nəzərə alıb onu başqa yerə aparmağa icazə verə bilər.

HƏCC MƏSƏLƏLƏRİ

Məsələ:716: Həcc, yəni Allah evini ziyarət etmək və “həcc əməlləri” adlanan əməlləri yerinə yetirmək deməkdir. Bu, ömrü boyunda insana aşağıdakı şərtlərə malik olduqda bir dəfə vacib olur:

1- Həddi-bülüğa çatmaq;

2- Ağıllı olmaq;

3- Həcc əməllərini yerinə yetirməklə daha mühüm olan vacib bir əməl tərk olunmamalı, yaxud şəriətdə diqqət mərkəzində olan haram bir işə mürtəki b olmamalıdır;

4- Şəxsin müstəti olması və bu da aşağıdakı şərtlərlə gerçəkləşir:

1-Yol azuqəsi və səfərdə ehtiyac duyulan sair şeylərə malik olmaq, həmçinin, ehtiyac duyulan minik vasitəsi, yaxud o qədər pulu olmalıdır ki, onun vasitəsi ilə bu kimi şeyləri alıb hazırlaya bilsin.

2-Yollarda hər hansı bir maneə olmasın, eləcə də şəxsin can, mal və abır-heysiyyətinə zərər toxunmasın. Əgər yollar bağlı olsa və ya təhlükə mövcud olsa, həcc vacib deyildir. Amma əgər başqa bir yol olsa, hətta uzaq olsa belə, o yolla həccə getməlidir.

3-Həcc əməllərini yerinə yetirmək üçün kifayət qədər fiziki hazırlığı olsun.

4-Məkkəyə çatıb həcc əməllərini yerinə yetirmək üçün kifayət qərər vaxtı olsun.

5-Şərən və ürfən xərci boynuna olan şəxslərin xərci təmin oluna bilsin.

6-Bir sərmayəsi, yaxud işi olsun ki, qayıdandan sonra onunla həyat və məişətini təmin edə bilsin.

Məsələ:717: Şəxsi evi olmadan ehtiyacı ödənilməyən şəxsə o vaxt həcc vacib olur ki, ev pulu da olsun. Amma vəqf, kirayə və s. kimi evdə yaşaya bilərsə müstətlədir.

Məsələ:718: Həccə getməyə malı olan qadın qayıdandan sonra nə özü, nə də əri yaşayış xərclərini təmin edə bilməyəcəksə, həcc ona vacib deyildir.

Məsələ:719: Bir nəfərin Məkkəyə getmək üçün pulu olmasa, amma başqası ona həccə getmək üçün pul hədiyyə etsə və ya onun ixtiyarına qoysa, eləcə də bu müddət ərzində onun övlad və arvadının da xərcini ödəsə belə şəxsə həcc vacib olur. Hətta belə şəxs borclu olsa və qayıdanda yaşayış xərclərini təmin etmək üçün kifayət qədər malı olmasa belə, bu kimi hədiyyəni qəbul etməsi vacibdir. Amma onu qəbul etməkdə minnət, zərər və ya düzülməz məşəqqət olsa, qəbul etməyə bilər. Belə olan həcc, vacib həccin əvəzini verir.

Məsələ:720: Həcc səfərində karvana və ya bir şəxsə xidmət etmək üçün əcir olan (pulla tutulan) şəxs bu

yolla öz həccini yerinə yetirsə onun vacib həcci sayılar, amma bu işi qəbul etmək vacib deyil.

Məsələ:721: Həcc istitaətinə malik olan şəxs həccə getməsə və fiziki qüvvəsini əldən versə, belə ki, həcci şəxsən yerinə yetirə bilməsindən naümid olsa, başqa şəxsi öz tərəfindən həccə göndərməlidir. Amma bir kəsin maddi imkanı olsa, ancaq qocalıq və ya xəstəlik səbəbilə həccə getməyə qadir olmasa, həcc ona vacib deyil, amma müstəhəb ehtiyat odur ki, əcir tutsun.

MÜAMİLƏNİN (AL-VERİN) HÖKMLƏRİ

VACİB VƏ MÜSTƏHƏB MÜAMİLƏLƏR

Məsələ:722: Hər bir müsəlmana vacibdir ki, müamilə hökmlərini adətən ehtiyac duyulan qədər öyrənsin və alimlərə vacibdir ki, bu hökmləri camaata öyrətsinlər.

Məsələ:723: Əhli-əyalının xərcini ödəyə bilməyən şəxslər üçün, habelə islam hökumətini qorumaq və islam cəmiyyətinin ehtiyacını təmin etmək üçün ticarət, əkinçilik, sənətkarlıq və s. yolu ilə işləyib fəaliyyət etmək vacibdir.

Bundan başqa hallarda, xüsusilə yoxsullara yardım etmək və ailə məişətinin rifahını təmin edib yüksəltmək üçün təkidli olan müstəhəb əməldir.

Məsələ:724: Müstəhəbdir ki, satıcı müştərilərin arasında qiymət baxımından fərq qoymasın, and içməsin, çox tələbkar olmasın, müştəri peşman olduqda müamiləni pozsun (və malı geri qaytarsın).

MƏKRUH MÜAMİLƏLƏR

Məsələ:725: Bir çox fəqihlər aşağıdakı müamilələri məkruh bilirlər və yaxşı olar ki, onlardan çəkinəsən: 1-Sərraflıq və insanı ribaya, eləcə də sair haram işlərə sala bilən hər hansı iş; 2-Kəfən satmaq (insanın peşəsi

olarsa); 3-Alçaq fitrətli şəxslərlə və malları şübhəli olanlarla müamilə etmək, hətta malları zahirdə halal olsa belə; 4-Sübh azanı ilə günəş çıxan vaxta qədər al-ver etmək; 5-Bir nəfər hər hansı bir şeyi almaq istədikdə, müamilə tamam olmamış onun müamiləsinə girmək.

BATİL VƏ HARAM MÜAMILƏLƏR

Məsələ:726: Aşağıdakı hallarda müamilə batildir:

1-Zatən nəcis olan şeyi (qan, bövl və qait kimi) alıb-satmaq vacib ehtiyata əsasən; deməli, nəcis gübrələri, peyinləri alıb-satmaq işkallıdır, amma onlardan istifadə etməyin eybi yoxdur. Müasir dövrdə yaralılar və xəstələrin müalicəsi üçün istifadə edilən qanı alıb-satmağın, habelə ov və qoruq itinin müamiləsi caizdir.

2-Qəsbi malın müamiləsi; amma malın sahibi izazə versə eybi yoxdur.

3-Musiqi və qumar aləti kimi adi mənfəəti haram olan şeylər;

4-Ayrı-ayrı şəxslərin nəzərində dəyəri olan, amma camaat arasında "mal" hesab edilməyən şeylər; həşəratlar kimi.

5-Ribalı olan müamilələr.

6-Alicının necə olmasından xəbərsiz olduğu saxta şeyləri satmaq; su qatılmış süd, piy və başqa şeylə qarışan yağ satmaq kimi; bu əmələ "ğəşş" deyilir və böyük günahlardan biridir. Həzrət Peyğəmbər (s)-

dən nəql edilmişdir ki, “müsəlmanlarla müamilədə gəşş edən, onlara hiylə işlədən və onlara zərər yetirən şəxs bizdən deyildir. Allah, müsəlman qardaşına gəşş edən şəxsin ruzisinin bərəkətini alar, güzəranının təmin olunması yolunu bağlayar və onu öz başına buraxar”.

Məsələ:727: Mütənəccis, yəni nəcis olduqda paklanması mümkün olan şeyi (meyvə, xalça-palaz və paltar kimi) satmağın eybi yoxdur, lakin müştəri bu kimi şeyləri yemək və paklıq şərt olan sair işlərdə istifadə edəcəksə, ona deməlidir.

Məsələ:728: Suyu çəkilməsi mümkün olmayan şey (yağ kimi) nəcis olsa, onda həmin şey yalnız yemək üçün istifadə olunarsa, onu satmaq haram və batildir, amma paklıq şərt olmayan bir iş üçün işlədilsə, onun müamiləsi səhihdir (nəcis olmuş neft kimi).

Məsələ:729: Qeyri-islami ölkələrdən gətirilən dərman, yeyinti məhsulları və s.-nin nəcis olması qəti olmazsa, (məsələn süd, pendir və yağın texniki cihazların vasitəsilə hazırlanmasına ehtimal versək) onların müamiləsinin eybi yoxdur.

Məsələ:730: Qeyri-islami ölkələrdən gətirilən, yaxud kafir şəxsin əlindən alınan ət və piyin, habelə ehtiyata əsasən dərinin alış-verişi batildir. Amma bunların müsəlmanların nəzarəti ilə və ya şəriət qaydalarına əsasən kəsilən heyvanlardan olmasını bilsə eybi yoxdur.

Məsələ:731: Müsəlman şəxsin əlindən alınan ət və

piyin al-verinin eybi yoxdur. Amma əgər müsəlman alıcının onu kafirdən almasını bilsə, yaxud kafir ölkəsindən gətirilən heyvanın şəriətə uyğun zibh olub-olmamasını araşdırmadan aldığı bilsə, onun al-veri haram və batildir. (Ehtiyata görə dərilər də bu hökmdədir.) Amma zahirən şəriətə riayət edən müsəlmandan alsa və onun araşdırma aparmasına ehtimal versə, müamilə səhihdir.

Məsələ:732: Məstedici maddələrin hər bir növünün al-veri haram və batildir.

Məsələ:733: Qəsbə malı da alıb-satmaq haram və batildir: Belə olan halda satıcı alıcının pulunu qaytarmalıdır, alıcı isə malı öz sahibindən başqasına verə bilməz. Əgər sahibini tanımırsa şəriət hakiminin nəzərinə əsasən əməl etməlidir.

Məsələ:734: Alıcının məqsədi əvvəlcədən pulu verməmək və ya haram puldan vermək olsa müamilə işkallıdır. Amma əvvəlcədən məqsədi belə olmasa ancaq sonradan haram puldan versə, müamilə səhihdir, lakin verdiyi haram pul kifayət deyil; yenidən halal puldan verməlidir.

Məsələ:735: Saz və tar, hətta kiçik sazlar kimi ləhv-ləhb (kef məclislərinə məxsus olan) vəsaitini alıb-satmaq haramdır, amma müştərək alət və ya oyuncaq olsa və ya ləhv aləti hesab olunmasa haram deyil.

Məsələ:736: Bir kəs halal mənfəəti olan bir şeyi yüz faiz haram yerdə işlədən şəxsə satsa (üzümün

şərab istehsal edən zavoda satılması kimi) onun müamiləsi haramdır.

Məsələ:737: Heykəl düzəltmək və onun al-veri işkallıdır, amma üzərində heykəl şəkli və ya başqa naxış salınan sabun kimi şeylərin al-verinin işkali yoxdur.

Məsələ:738: Qumar, oğurluq və batil müamilələrlə əldə edilən şeylərin al-veri batil və haramdır, onlardan istifadə etmək caiz deyil və əgər bir kəs onları alsaydı, əsl sahibinə qaytarmalıdır. Sahibini tanımırsa şəriət hakiminin göstərişinə əməl etməlidir.

Məsələ:739: Ribaxorluq (sələmçilik) haramdır və o, iki növdür: Biri borcda olan sələmədir ki, borc bəhsində qeyd olunacaqdır. İkincisi isə müamilədə olan sələmdir, o da budur ki, çəki və ya ölçü ilə çəkilən bir malı həmin maldan, amma artığına (məsələn, bir kilo buğdanı bir kilo yarım buğdaya) satılar. İslamda sələm çox pislənib və çox-çox böyük günahlardan sayılır.

Məsələ:740: Bir neçə yerdə riba almaq haram deyil:

1-Müsəlmanın, islamın pənahında olmayan kafirlərdən riba alması;

2-Ata ilə övladın bir-birindən riba alması;

3-Ər-arvadın bir-birindən riba alması.

ALICI VƏ SATICININ ŞƏRTLƏRİ

Məsələ:741: Alıcı və satıcı üçün bir neçə şey

şərtidir: 1-Həddi-bülüğa çatmaq, 2-Aqıl (ağlı) olmaq, 3-Malına yiyələnmək və təsərrüf etmək qabiliyyətinə (ixtiyarına) malik olmaq (iflasa uğramaq səbəbilə şəriət hakimi tərəfindən malına yiyələnmək və təsərrüf etmək haqqından məhrum edilən şəxs kimi olmamalıdır); 4-Hər iki tərəf (alıcı və satıcı) al-ver məqsədində ciddi olmalıdır; deməli zarafatyana “mən malımı sənə satdım” desə, təsiri yoxdur; 5-Bir kəs onları al-verə məcbur etməsin; 6-Alınan və satılan mala sahib olmalı, yaxud malik tərəfindən vəkil, yaxud da səğirin vəlisi olmalıdır.

MAL VƏ ONUN ƏVƏZİNİN ŞƏRTLƏRİ

Məsələ:742: Satılan malın və onun əvəzində alınan şeyin bir neçə şərti olmalıdır:

1-Çəki, ölçü və sayla miqdarı məlum olmalıdır; 2-Onu təhvil verməyə qadir olsun; deməli, qaçaq düşmüş heyvanı, hətta (ehtiyata görə) ona bir şey də əlavə etsələr satmaq olmaz. 3-Malın dəyərinə və camaatın onu almağa rəğbət göstərməsinə təsir edən xüsusiyyətlər müəyyən edilməlidir; 4-Başqa bir şəxsin mal və ya onun əvəzi olan şeydə haqqı olmasın. Deməli, bir kəsin yanında girov qoyulan malı sahibinin icazəsi olmadan satmaq olmaz. Alıcı da pul əvəzinə öz mülkünün mənfəətini ona verə bilər. Məsələn, birindən xalça alıb əvəzində evinin bir illik mənfəətini verə bilər.

Məsələ:743: Görməklə müamilə olunan malı

(xalça, ev, maşın, palaz-xalçaların çoxu və s. kimi)
görmədən müamilə etmək səhih deyil.

MÜAMILƏ SİĞƏSİ

Məsələ:744: Al-ver edən hər iki tərəf siğəni hansı dildə oxusalar səhihdir. Məsələn, satıcı Azərbaycan dilində “bu malı filan qiymətə sənə satdım” və alıcı “qəbul etdim” desə, habelə bu mənanı yetirən hər hansı başqa ibarətlər desələr, səhihdir. Əgər satıcı siğə oxumadan satmaq məqsədi ilə öz malını versə və alıcı da almaq məqsədi ilə onu alsa kifayətdir (bu şərtlə ki, müamilənin bütün şərtləri mövcud olsun).

Məsələ:745: İstər rəsmi idarələrdə olsun, istərsə də qeyri yerlərdə, müamilə sənədlərinə qol çəkmək elə tələffüz olunan siğə kimidir.

Məsələ:746: Müamilə siğəsini oxuduqda hər iki tərəfin (alıcı və satıcının) inşa qəsdi olmalıdır, yəni bu iki cümləni dedikdə məqsədləri alıb-satmaq olsun. Habelə əməli al-ver tələffüz edilən siğəni əvəz edən yerlərdə də inşa qəsdi lazımdır.

NƏQD VƏ NİSYƏ MÜAMILƏ

Məsələ:747: Bir malı nəqd olaraq satsalar, müamilədən sonra satıcı pulunu, alıcı isə malını təhvil ala bilər. Evin, yerin və s.-nin təhvil verilməsi belədir ki, onu alıcının ixtiyarında qoyalar ki, onda təsərrüf edərək ziyələnə bilsin. Daşına bilən şeylərin (xalça və paltar kimi) təhvil verilməsi isə belədir ki,

onu alıcının ixtiyarında qoysunlar ki, onu başqa yerə aparmaq istədikdə maneə olmasın.

Məsələ:748: Nisyə müamilədə müddət dəqiq şəkildə müəyyən edilməlidir. Əgər onun tarixi müəyyən edilməsə, müamilə batildir.

SƏLƏF MÜAMİLƏSİ VƏ ONUN ŞƏRTLƏRİ

Məsələ:749: Sələf müamiləsi (pulu qabaqcadan alma) odur ki, alıcı pulu verir ki, bir müddətdən sonra malı təhvil alsın. Əgər o, “bu pulu verirəm ki, altı aydan sonra filan miqdar malı təhvil alam” - desə və satıcı da “qəbul etdim” desə, kifayətdir. Hətta əgər siğə oxunmasa, amma bu məqsədlə pul verilsə və satıcı da alsə, səhihdir.

Məsələ:750: Sələf müamiləsində altı şərt var:

1-Qiymətə təsir göstərə bilən xüsusiyyətlər müəyyən edilməlidir. Əlbəttə, həddindən artıq diqqət etmək lazım deyil, “bu malın xüsusiyyətləri məlum oldu” deyilsə, kifayətdir. Buna əsasən, xüsusiyyəti müəyyən edilə bilməyən şeylərin (bəzi dərilər, xalça və ət kimi) sələf müamiləsi batildir.

2-Satıcı və alıcı bir-birindən ayrılmazdan əvvəl qiymətin (pulun) hamısı ödənilməlidir, əgər bir miqdarı ödənilsə, müamilə yalnız o miqdarda səhihdir, amma (bu halda) satıcı müamiləni poza bilər.

3-Müddət dəqiq şəkildə müəyyən edilməlidir. Əgər “xırman vaxtı malı sənə verəcəyəm” - desə (və

xırmanın vaxtı dəqiq şəkildə məlum olmasa) alver batildir.

4-Malın təhvil verilməsi üçün elə bir zaman müəyyən edilməlidir ki, həmin vaxt o mal tapılsın.

5-Vacib ehtiyata əsasən malın təhvil veriləsi yer də (hansı şəhərdə və ya məntəqədə) müəyyən edilməlidir. Amma sözlərindən məlum olsa təyin edilməyə bilər.

6-ölçüsü və ya çəkisi müəyyən edilməlidir. Xalça-palaz kimi görməklə müamilə olunan şeylərdə xüsusiyyətini deməklə sələf kimi satılsa, eybi yoxdur, amma gərək onun fərdlərinin qiymətinin təfəvütü o qədər az olsun ki, camaat ona əhəmiyyət verməsin.

MÜAMİLƏNİ POZMAĞIN MÜMKÜN OLDUĞU HALLAR

Məsələ:751: Müamiləni pozmaq haqqına (şəriət istilahında) “xiyar (yəni ixtiyar)” deyilir. Satıcı və alıcı aşağıdakı 11 halda müamiləni poza bilərlər:

1-Məclisdən (al-ver etdikləri yerdən) ayrılmamış olsalar (buna xiyari-məclis deyilir);

2-İki tərəfdən biri (satıcı və ya alıcı) zərərə düşmüş olsa (buna xiyari-ğəbn deyilir);

3-Hər ikisinin və ya birinin müamiləni pozmaq haqqına malik olmasını şərt etsələr (buna xiyari-şərt deyilir)

4-Satıcı və ya alıcı saxtakarlıq edib malını olduğundan yaxşı göstərsə (buna xiyari-tədlis deyilir);

5-İkisindən biri digəri üçün bir iş görəcəyini və ya malın müəyyən xüsusiyyətlərə malik olduğunu şərt edib sonra şərtə əməl etməsə; Bu halda müqabil tərəf al-veri poza bilər (buna xiyari-təxəllüfi-şərt deyilir).

6-İki maldan biri və ya hər ikisi eybli olsa və əvvəldən xəbərdar olmasalar (buna xiyari-eyb deyilir);

7-Mal satıldıqdan sonra onun bir miqdarının başqasının malı olduğu məlum olsa; əgər sahibi buna razı olmasa, alıcı müamiləni poza da bilər, yaxud müamilənin satıcının öz malı olduğu qədərini qəbul edib qalan miqdarın pulunu geri ala bilər (buna

xiyari-şirkət və ya xiyari-təbəüzi-səfqə deyilir).

8-Satıcı müştərinin görmədiyi halda müəyyən mal xüsusiyyətlərini bəyan etməklə satsa və sonradan mal onun dediyi kimi olmasa, bu halda alıcı müamiləni poza bilər. Malın əvəzi olan şey də eynilə bu hökmdədir (buna xiyari-rə'yət deyilir).

9-Üç günə kimi alıcı nəqd aldığı malın pulunu, satıcı da malı təhvil verməsə, bu halda satıcı müamiləni poza bilər (amma alıcı müəyyən müddətə qədər təxirə salacağını şərt etsə poza bilməz). Əgər satılan mal meyvə, göyərtili və bu kimi bir gün qaldıqda xarab olan şeylərdən olsa, onda birinci gecəyə qədər pulunu verməsə, satıcı müamiləni poza bilər (buna xiyari-təxir deyilir).

10-Müştəri heyvan alıbdırsa, üç günə kimi müamiləni poza bilər (buna xiyari-heyvan deyilir).

11-Satıcı satdığı malı müştəriyə təhvil verə bilməsə, alıcı müamiləni poza bilər (buna xiyari-təzzüri-təslim deyilir).

İCARƏNİN (KİRAYƏNİN) HÖKMLƏRİ

Məsələ:752: Mülkün və ya şəxsin öz mənfəətinin başqasına verilməsinə “icarə” deyilir. İcarə verən və icarə alan həddi-büluğa çatmış və aqil (ağıllı) olmalı, öz qəsd və iradəsi ilə icarəni yerinə yetirməli, habelə mallarında təsərrüf edib ona yiyələnmə bilmək haqqına malik olmalıdır. Deməli, malını səhih şəkildə idarə edə bilməyən, boş yerə xərcləyən şəxsin icarəsi batildir.

Məsələ:753: İnsan başqasının tərəfindən vəkil olub onun malını icarəyə verə bilər. Habelə qəyyum (vəli) səğirin xeyrinə olduqda, onun malını icarəyə verə bilər və ehtiyat odur ki, həddi-büluğa çatandan sonrakı vaxtı icarəyə daxil etməsin. Amma səğirin xeyri bu işdən asılı olsa, daxil edə bilər. Səğirin qəyyumu olmasa, şəriət hakimindən icazə almaq lazımdır. Adil müctəhid və ya onun naibi olmasa səğirin məsləhət və xeyrini ayırd edə bilən bir mə'min şəxsdən icazə almaq olar.

Məsələ:754: İcarənin siğəsini hər bir dildə oxumaq olar. (Məsələn, mülkün sahibi bir şəxsə “filan mülkümü filan məbləğ və filan müddətdə sənə icarəyə verdim” o da “qəbul etdim” desə, səhihdir.)

Bir şəxs öz mülkünü icarəyə vermək məqsədi ilə başqasının ixtiyarına versə və o da təhvil alsə kifayətdir.

Məsələ:755: Siğə oxumadan bir işi görmək üçün acir olan şəxs, müamilə edən tərəfin istəyi ilə işə başlasa, icarə səhihdir.

İCARƏNİN ŞƏRTLƏRİ

Məsələ:756: İcarəyə verilən malın bir neçə şərti var: 1-Müəyyən edilməlidir; Deməli, “evlərdən birini, yaxud məşinlardan birini sənə icarəyə verdim” - desə, səhih deyil. 2-İcarə edən şəxs onu görməli və ya malik onun xüsusiyyətlərini tam bəyan etməlidir; 3-Təhvil verilməsi mümkün olmalıdır; deməli, at qaçaq düşsə və icarəçi onu tutmağa qadir olmasa, icarəyə verilməsi batildir. 4-Mal istifadə edilməklə aradan getməsin; deməli, çörəyi və meyvəni icarəyə vermək səhih deyil. 5-İcarə verilən maldan, hansı məqsədlə icarəyə verilibsə, o cür də istifadə etmək mümkün olsun. Deməli, əkin üçün icarəyə verilən yer əkinçiliyə yararlı olmazsa və ya kifayət qədər suyu olmazsa, icarəsi batildir: 6- Şəxs icarəyə verdiyi şeyə malik olmalı, yaxud icarədə onun qəyyumu və ya vəkili olmalıdır.

Məsələ:757: İcarəyə verilən mənfəətin bir neçə şərti var: 1-Halal olmalıdır. Deməli, şərab daşımaq üçün icarəyə verilən məşin və ya şərab satmaq üçün icarəyə verilən mağazanın icarəsi batildir. 2-O

mənfiyyətin müqabilində pul vermək camaatın nəzərində əbəs və yersiz olmasın. 3-Malın müxtəlif faydaları olsa, icarədə hansından istifadə olunması müəyyən edilməlidir. Məsələn, həm minik, həm də yük daşımaq üçün olan heyvanın, bunlardan hansı biri üçün icarəyə verilməsi müəyyən edilməlidir. Əgər hər ikisi də nəzərdə tutulsa yenə də bəyan edilməlidir. 4-İcarənin müddəti məlum edilməlidir.

Məsələ:758: İcarənin əvvəli müəyyən edilməsə, onun əvvəli siğə oxunduqdan sonra və ya malı təhvil aldıqdan sonra hesab olunur.

Məsələ:759: Bir evi misal üçün, bir illik icarəyə verib icarənin başlanğıcını siğə oxunandan bir ay sonra qərar versələr, bu halda siğə oxunan vaxt evin başqa şəxsin icarəsində olmasına baxmayaraq icarə səhihdir.

Məsələ:760: Malını icarəyə verdiyi şəxsə “evin bir ayını min tümənə sənə icarəyə verirəm; nə qədər qalsan da elə bu qiymətlədir” - desə, təkcə birinci ayın icarəsi düzdür, ona görə ki, qalanını müəyyən etməyibdir. Əgər birinci ayı da müəyyən etməyib “hər ayı min tümən olsun” - desə, icarə tamamilə batildir.

Məsələ:761: İnsan neçə gün qalacağını bilmədiyi mehmanxanalar və otellərdə hər gecəsi, məsələn, 100 tümənə razılaşırsalar, eybi yoxdur, lakin müddəti məlum olmadığına görə icarə səhih deyildir. Deməli, sahibi nə qədər razıdırsa o qədər qala bilər, əks halda

qalmağa haqqı yoxdur. Amma qalacağı gecələri əvvəldən müəyyən etsə, axıra kimi qala bilər.

Məsələ:762: İcarəyə alınan şey tələf olsa və ya onda eyb tapılsa bu halda əgər onun saxlanması səhlənkərlilik etməyibsə və istifadə edərkən ifrata yol verməyibsə onda zəmin deyil. Məsələn, dəriyə verilən paltar oğurlansa və ya yansa, bu halda əgər dəri onu qorumaqda səhlənkərlilik etməyibsə, cavabdeh deyildir. Amma səhvə yol verilsə və ya başqa hər bir səbəbdən öz əli ilə tələf olsa zəmindir. Amma eyib malın özündən olsa, məsələn, paltar cinsinə görə ütüləmək nəticəsində aradan getsə zəmin deyil.

Məsələ:763: Həkim, cərrahiyyə əməliyyatı zamanı və ya uşağı xütnə etdikdə qüsurlu və səhlənkərliliyə yol verib xəstəyə və ya uşağa müəyyən zərər yetirsə, yaxud onun ölümünə səbəb olsa; habelə səhv (xəta) etsə və ziyan dəyməsinə səbəb olsa zəmindir. Amma səhlənkərliliyə və ya səhvə yol verməyibsə, əksinə, başqa amillər nəticəsində xəstədə eyib tapılsa, yaxud ölsə, zəmin deyildir. Bu şərtlə ki, uşaq barəsində olan işi onun qəyyumunun icazəsi ilə etsin.

Məsələ:764: Həkim xəstəyə nüsxə (resept) yazsa, yaxud bir göstəriş versə, yaxud şəxsən dərmanı özü içirtsə, yaxud iynə vursa, bu halda müalicədə səhv etsə və xəstəyə zərər yetirsə, yaxud ölümünə səbəb olsa zəmindir.

Məsələ:765: Həkim və cərrah düçar olduğu səhv və

xəta nəticəsində zamin olmamaq üçün xəstəyə, yaxud onun vələsinə deyə bilər ki, əgər diqqətsizlik ucbatından xəstəyə bir zərər toxunarsa, zamin deyil, onlar da qəbul etsələr, bu halda əgər tam diqqətli olub ehtiyat etsə, amma xəstəyə zərər yetişsə və ya ölsə, həkim və cərrah zamin deyildir.

Məsələ:766: İcarə, malikin və ya icarəyə alanın ölməsi ilə pozulmur, əksinə bu haqq icarə müddətinin sonuna kimi vərəsə üçün davam edir. Amma icarəyə götürənin şəxsən özünün faydalanması şərt edilsə malik qalan müddəti poza bilər.

Məsələ:767: Bir bənnə, sahibkar tərəfindən işə adam götürməyə vəkil olsa, bu halda sahibkardan işçiyə verdiyi miqdardan artıq məbləğ alsə, haramdır. Amma binanın işini müəyyən məbləğə başa çatdırmasını qəbul etmiş olsa və xərclədiyindən artıq olsa, onda eybi yoxdur. Amma ehtiyat odur ki, onun özü də bənnəliq, işə nəzarət etmək və ya tikinti materialları hazırlamaq kimi bir iş görsün.

BORCUN HÖKMLƏRİ

Məsələ:768: Borc vermək çox müstəhəb işlərdəndir. Quran ayələrində və məsumların (ə) rəvayətlərində bu barədə çoxlu tövsiyələr edilmişdir. Peyğəmbər (s)-dən nəql olunub ki, "Müsəlman qardaşına borc verən şəxsin malı artar, mələklər ona rəhmət göndərər. Əgər borc verdiyi şəxslə keçinsə siratdan hesab-kitabsız və sürətlə keçər. Müsəlman qardaşı borc istədikdə verməyən şəxsə behişt haramdır".

Başqa rəvayətdə qeyd olunur ki, sədəqənin savabı on, borcunkü 18 qat çoxdur.

Məsələ:769: Borc müqaviləsini həm sözlə (şifahi), həm də əməllə bağlamaq olar. Yəni bir kəs borc niyyəti ilə bir şeyi başqasına versə, o da borc niyyəti ilə alsın, hər ikisi səhihdir.

Məsələ:770: Borcda borc verilən şeyin miqdarı, müddəti və növü məlum olmalıdır. Eləcə də borc verən və alan hər ikisi həddi-bülüğa çatmış və aqıl olmalıdır. Onlar səfeh olmamalı, malına yiyələnmək və təsərrüf etmək haqqından məhrum edilməməli və bu işi icbar, zarafat və ya ikrah üzündən yox, qəsd və iradə ilə görməlidirlər.

Məsələ:771: Əgər müqavilədə borcun qaytarılması

üçün müddət təyin etsələr, onda borc verən şəxs o müddət çatmazdan öncə öz pulunu tələb edə bilməz, amma müddət qeyd olunmasa istədiyi vaxt borcunu tələb edə bilər.

Məsələ 772: Borc müddətli olsa və borclu şəxs də vaxtı çatmazdan əvvəl borcunu vermək istəsə, borc sahibi onu qəbul etməyə məcbur deyildir, amma əgər müddət təyin etmək borclunun vəziyyətini nəzərə almaq olsa, bu halda vaxtından əvvəl borcunu versə borc sahibi onu qəbul etməlidir.

Məsələ:773: Borc sahibi haqqını vaxtında tələb etsə, borclu şəxs onu dərhal verməlidir və bunu təxirə salmaq günahdır. Amma borclu şəxsin oturduğu ev, mənzil avadanlığı və möhtac olduğu digər vəsaitdən başqa heç bir şeyi olmazsa borc sahibi gözləməlidir və onu ehtiyac duyduğu şeyləri satmağa məcbur edə bilməz. Amma borclu şəxs öz borcunu qaytarmaq üçün səy etməlidir ki, işləmək və sair qanuni yolla bir şey əldə edib borcunu qaytarsın.

Məsələ:774: Borclu şəxs borc sahibini tapa bilmirsə, bu halda onu tapmağa ümidi olmasa, vacib ehtiyat odur ki, onun borcunu şəriət hakiminin icazəsi ilə yoxsula versin, yoxsul istər seyyid olsun, istərsə qeyri-seyyid.

Məsələ:775: Əgər meyyitin malı kəfən və dəfnin vacib xərcləri və borcundan çox olmasa, onun malını bu yolda xərcləmək lazımdır və vərəsələrə bir şey (irs) çatmır.

Məsələ:776: Bir kəs tədavüldə olan və ya olmayan qızıl və ya gümüş pulu borc alsın və sonra onun dəyəri azalsın və ya bir neçə dəfə bahalansa aldığı miqdarı verməlidir, istər onun qiyməti azalmış olsun, istərsə də çoxalmış olsun.

Məsələ:777: Əgər müddət sona çatdıqdan sonra borc aldığı şeyin özü qalsın və borc sahibi də elə onu tələb etsə, həmin şeyi verməsi vacib deyildir. Amma müstəhəb ehtiyat elə o malın özünü verməkdir.

Məsələ:778: Borc verən şəxs verdiyi miqdardan çox alacağını şərt etsə, bu iş riba və haramdır. İstər ölçü və çəki ilə al-ver edilən şeylərdən olsun, istərsə sayla al-ver edilənlərdən. Hətta əgər borclu şəxsin onun üçün bir iş görməsini, yaxud başqa bir mal əlavə etməsini, (məsələn, borc verdiyi pulu qaytaranda bir miqdar buğda da verməsini) şərt etsə, yaxud bir qədər e'mal olunmamış qızılı borc verib həmin miqdar e'mal olunmuş qızıl alacağını şərt etsə, bunların hamısı riba və haramdır. Amma borclu şəxsin özü əvvəlcədən heç bir şərt etmədən borcu qaytaranda bir şey əlavə etsə, eybi yoxdur, üstəlik bu iş müstəhəbdir.

Məsələ:779: Sələm vermək də sələm almaq kimi haramdır. Bir şəxs sələm ilə borc alsın, ona malik ola bilməz və onda təsərrüf etməsi caiz deyil. Amma əgər sələm vermək qərara alınmasaydı belə, borc alan şəxsin ondan istifadə etməsinə razı olacaqmışsa, bu halda borc alan şəxs onda təsərrüf edə bilər.

Məsələ:780: İnsan bir şəhərdə birinə pul verib başqa şəhərdə onun tərəfindən az ala bilər. Buna sərfi-bərat deyilir. Bu halda sanki öz haqqının bir hissəsindən keçir. Amma bir miqdar pul verib müəyyən müddətdən sonra başqa şəhərdə çox alsın, məsələn, bir şəhərdə min tükən verib başqa şəhərdə min yüz tükən alsın, sələm və haramdır.

Məsələ:781: Borclu şəxs dünyadan getsə, borcun vaxtı çatmasa belə onun bütün borcları verilməlidir və borc sahibləri də onu ala bilərlər.

RƏHNİN (GİROVUN) HÖKMLƏRİ

Məsələ:782: Rəhn, yaxud girov qoymaq odur ki, borclu şəxs borc sahibi ilə belə bir müqavilə bağlayır ki, malının bir miqdarını onun yanında qoysun. Buna görə ki, borcunu vaxtında verməsə, borc sahibi haqqını o maldan götürsün.

Məsələ:783: Rəhni sözlə oxumaq olar. Məsələn, borc götürən şəxs “mən bu malı borcumun əvəzində girov qoydum”, borc verən də “qəbul etdim” - desələr, yaxud əmələn bu işi görsələr, yəni borclu şəxs öz malını girov məqsədi ilə borc sahibinə versə və borc verən şəxs də həmin məqsədlə alsə, səhihdir.

Məsələ:784: Girov qoyan və girov götürən şəxslər həddi-bülüğa çatmış, aqıl olmalı, bir kəs onları bu işə məcbur etməməlidir və səfeh olmamalıdır. Habelə, gərək şəriət hakimi onu iflasa uğradığına görə öz sərmayəsində təsərrüf etmək haqqından məhrum etməsin.

Məsələ:785: İnsan şərən sahib ola və təsərrüf edə bildiyi malı girov qoya bilər. Əgər başqasının malını girov qoysa səhih deyil, amma sahibi icazə versə eybi yoxdur. Əgər malın sahibi “mən bu malı filan şəxsin borcu əvəzində girov qoyuram” - desə və o da qəbul

etsə səhihdir.

Məsələ:786: Girov qoyulan şey al-veri şəərən səhih olan şeylərdən olmalıdır. Deməli, şərab, qumar alətləri və bu kimi şeyləri girov qoymaq olmaz.

Məsələ:787: Girov qoyulan malın mənfəəti (məsələn, heyvanın südü, ağacın meyvəsi və s. kimi) mal sahibinindir.

Məsələ:788: Vacib ehtiyata görə girov, borc sahibinə verilmədən gerçəkləşmir, amma ev kimi şeylərdən olsa və onun rəsmi sənədini borc sahibinin yanında girov qoysalar, lazım gəldikdə borc sahibi onu satmaqla borcunu götürə bilərsə eybi yoxdur, hətta borclu şəxs o evdə məskunlaşmış olsa belə.

Məsələ:789: Girov qoyulan maldə girova zidd olan hər hansı bir təsərrüf (istifadə) caiz deyildir. Deməli borc verən və borc alan şəxs bir-birinin icazəsi olmadan girov qoyulmuş malı bir kəsin mülkiyyətinə keçirə bilməz, hədiyyə verə və ya sata bilməz. Amma biri hədiyyə etdikdən sonra digəri razılaşsa eybi yoxdur. Ehtiyat odur ki, onlardan heç biri, digərinin icazəsi olmadan, hətta girov ilə zidd olmasa belə, bir iş görməsin.

Məsələ:790: Əgər borc sahibi girov götürdüyü malı borclunun icazəsi ilə satsa rəhn pozulur və artıq onun pulu rəhn sayılmır. Amma pulunun rəhn olması şərti ilə satılmasına icazə versə rəhn olar.

Məsələ:791: Əgər borcun qaytarılma vaxtı çatanda borclu şəxs borcunu verməsə, borc verən şəxs girov

götürdüyü malı satıb öz haqqını götürə bilər. Bu halda pulun qalanını borcluya qaytarmalıdır. Əgər şəriət hakimi varsa ehtiyat vacib odur ki, onun icazəsi ilə bu işi görsün.

Məsələ:792: Borclu şəxs bir şeyi girov qoymayıbsa və oturduğu ev və ev əşyaları kimi, möhtac olduğu avadanlığından başqa malı olmasa, borc sahibi pulunu tələb edə bilməz; ona möhlət verməlidir. Amma əgər girov qoyulan şey ev və yaxud mənzil avadanlığı olsa, borc sahibi onu satıb öz haqqını götürə bilər.

Məsələ:793: Camaatın bəziləri arasında belə bir qayda var ki, ev sahibinə bir qədər pul verib evini girov götürürlər. Bu şərtlə ki, icarənin qiymətindən az versinlər və ya ümumiyyətlə icarə pulu verməsinlər. Ona “rəhnli ev” deyilir, bu iş riba və haramdır. Onun səhih olması yolu budur ki, əvvəlcə evi az olsa belə, müəyyən bir məbləğə icarə etsin və icarə müqaviləsi bağlanarkən şərt etsin ki, ona filan məbləğ pul versin və onun əvəzində evi girov qoysun. Bu surətdə riba deyil və halaldır.

EVLƏNMƏYİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:794: Evlənmək müstəhəb işlərdəndir. Amma bir kəs evlənmədiyi təqdirdə harama düşəcəyini bilsə evlənmək ona vacibdir.

Məsələ:795: Evlənmək əqdi (kəbin) ilə kişi və qadın bir-birinə halal olur. Əqd iki növdür: daimi və müvəqqəti. Daimi evlənmə həmişəlikdir və bu evlənmədə qadına daimi həyat yoldaşı deyilir. Müvəqqəti evlənmədə əqd müəyyən müddət üçün bağlanır – istər bu müddət az olsun, istərsə də çox, buna “mür’ə” və “siğə” də deyilir.

Məsələ:796: Evlənmədə – istər daimi olsun, istərsə müvəqqəti, siğə oxumaq vacibdir və sadəcə iki tərəfin razılığı təklikdə kifayət deyil. Əqd siğəsini hər iki tərəf (qadın və kişi) və ya onların vəkilləri oxuya bilərlər.

Məsələ:797: Əqd siğəsini oxuyarkən kişinin qadın tərəfindən, eləcə də qadının kişi tərəfindən vəkil olmalarının eybi yoxdur.

Məsələ:798: Əgər qadın və kişi əqd siğəsini oxumaq üçün bir şəxsi vəkil etsələr, o şəxsin əqdi oxumasına yəqin etməyincə bir-birlərinə halal olmazlar. Amma vəkil mə’təbər şəxs olub əqdi oxuduğunu desə kifayətdir.

DAİMİ VƏ MÜVƏQQƏTİ SİĞƏNİN OXUNMA QAYDASI

*Məsələ:*799: Daimi siğədə qadının belə deməsi kifayətdir:

(Yəni, “müəyyən olunmuş mehriyyə müqabilində özümü sənə arvadlığa verdim”.) Kişi isə belə deməlidir:

(Yəni, “bu evlənməyi qəbul etdim”.) Əgər başqasını vəkil etsələr, qadının vəkili belə deməlidir:

(Yəni, “Məni vəkil edən şəxsi sənə vəkil edənə arvad etdim”.) Kişinin vəkili isə belə deməlidir:

(Yəni, “mən də müvəkkilimin tərəfindən qəbul etdim”.)

Müvəqqəti əqd siğəsində evlənmə müddəti və mehriyyə təyin olunandan sonra qadın desin:

(Yəni, “mən özümü müəyyən olunmuş müddətdə və müəyyən mehriyyə müqabilində sənə arvadlığa verdim.”) Kişi isə belə deməlidir:

(Yəni, qəbul etdim). Vəkil tutularsa qadının vəkili belə deməlidir:

(Yəni, “məni vəkil edən şəxsi müəyyən olunmuş müddətdə və müəyyən mehriyyə müqabilində səni vəkil edənə arvadlığa verdim”.) Kişinin vəkili isə belə deməlidir:

(Yəni, “mən də eləcə öz müvəkkilimə qəbul etdim.”)

EVLƏNMƏ ƏQDİNİN ŞƏRTLƏRİ

Məsələ:800: Evlənmə əqdinin bir neçə şərti var. O cümlədən:

1-Ehtiyata əsasən əqd siğəsi səhih ərəbcə oxunmalıdır. Amma arvadla kişi ərəbcə oxuya bilməsələr, öz dillərində də oxuya bilərlər və bu halda ərəbcə oxumaq üçün vəkil tutmaq vacib deyildir. Amma elə sözlə deyilməlidir ki, ərəbcə olan həmin siğənin mənasını çatdırsın.

2-Siğə oxuyan şəxs inşa qəsdı etməlidir, yəni məqsədləri bu olmalıdır ki, o sözləri deməklə aralarında ər-arvadlıq münasibəti icad olsun, qadın özünü kişi üçün arvad qərar versin, kişi də bunu qəbul etsin. Vəkilin də məqsədi bu olmalıdır.

3-Əqdi oxuyan şəxs, hətta başqasına vəkil olsa belə aqıl və ehtiyatən həddi-bülüğa çatan olmalıdır.

4-Qəyyum və ya vəkil əqd siğəsini oxuduqda ərin və arvadın kim olduğunu müəyyən etməlidirlər. Deməli, əgər bir şəxs bir neçə qızı olsa kişiyyə “qızlarımdan birini sənə ərə verdim” - deyə bilməz.

5-Qadın və kişi ixtiyar üzündən evlənməyə razı olmalıdırlar. Amma əgər onların biri zahirdə ikrah hissi ilə icazə versə, amma qəlbən razı olması məlum olsa əqd səhihdir.

6-Əqd siğəsi düzgün oxunmalıdır, əgər səhv oxunsu və nəticədə mənası dəyişsə əqd batildir, amma mənası dəyişməsə eybi yoxdur.

Məsələ:801: Bir şəxs ərəb dilinin qrammatikasını bilməsə, amma əqdin sözlərini düzgün tələffüz etsə və mənasını da bilsə onun əqdi səhihdir.

Məsələ:802: İcazəsi olmadan bir qadının əqdini bir kişiyyə oxusalar və sonra onlar razı olub icazə versələr əqd səhihdir.

Məsələ:803: Həddi-bülüğa çatıb rəşidə olan, yəni öz məsləhətini ayırd edə bilən qız bakirə olsa, ehtiyata görə gərək atasının və ya (atası diri olmadıqda) ata tərəfdən olan babasının icazəsi ilə ərə getsin. Amma qıza münasib ər tapıldıqda atası müxalif olsa, habelə əgər ata və babası (uzaq yerdə olsa və) əli çatmayırsa və ərə getməyə ehtiyac duyursa, bu halda onların icazəsi şərt deyil. Amma əgər qız bir dəfə ərə getmiş (və sonra boşanmış) olsa (ikinci dəfə ərə getməkdə) atasının icazəsi şərt deyil.

ƏQDİN POZULMASINA SƏBƏB OLA BİLƏN EYBLƏR

Məsələ:804: Kişi evləndikdən sonra arvadında aşağıdakı yeddi eybdən birinin olduğunu bilsə əqdi poza bilər; 1-Dəlililik (Bu şərtlə ki, əqddən əvvəl dəli olması məlum olsun); 2-Xora xəstəliyi; 3-Cüzam, 4-Korluq; 5-Şillik (bu şərtlə ki, aşkar olsun); 6-İfza, yəni bövl və heyzin, yaxud heyz və qaitin yolu (ümumiyyətlə cinsi yaxınlıq etmək üçün yararlı olmayacaq tərzdə) bir olsa, 7-Ovrətin içində yaxınlıq etməyə mane olan sümük, vəz və ya ətin olması.

Məsələ:805: Qadın da bir neçə halda əqdi poza bilər. O cümlədən:

1-Ər dəli olsa; 2-Kişilik aləti olmasa; 3-Kişi cinsi yaxınlıq edə bilməsə; 4-Axtalanmış olsa. (Bu **Məsələ:**və ondan əvvəlki **Məsələ:**müfəssəl fiqhi kitablarda ətraflı bəyan olunub.)

Məsələ:806: Kişi və ya qadın yuxarıda deyilən səbəblər vasitəsi ilə əqdi pozular, təlaq lazım deyildir, elə əqdi pozmaları kifayətdir.

Məsələ:807: Kişinin yaxınlıq etməyə qadir olmadığına görə qadın əqdi pozsa, ər kəbin haqqının (mehriyyənin) yarısını ona verməlidir. Amma bundan başqa eyblərə görə kişi və ya qadın əqdi

pozsa, bu halda yaxınlıq etməmiş olsalar, kişinin bir şey verməsi vacib deyil, amma yaxınlıq ediblərsə (vacib ehtiyata görə) mehriyyənin hamısını verməlidir.

EVLƏNMƏYİN HARAM OLDUĞU QADINLAR

Məsələ:808: İnsana məhrəm olan qadınlarla evlənmək haramdır. Məsələn, insanın anası, qızı, bacısı, bibisi, xalası, qadaşı qızı, bacısı qızı, atasının başqa arvadı, arvadının (başqa ərdən olan) qızı və qayınana. (Bunların şərhı sonradan qeyd olunacaq.)

Məsələ:809: Bir şəxs bir qadınla evləndikdə, onunla yaxınlıq etməsə belə, o qadının anası, anasının anası, atasının anası və s. o kişiyyə məhrəm oluar. Amma o arvadın (başqa ərdən olan) qızı, qız nəvəsi və oğul nəvəsi o surətdə kişiyyə haram olar ki, o arvadı ilə yaxınlıq etmiş olsun.

Məsələ:810: İnsanın atasının bibisi və xalası, babasının bibisi və xalası, anasının bibisi və xalası, nənəsinin bibisi və xalası və nə qədər yuxarı getsə də, insana məhrəmdir.

Məsələ:811: Qayınata və onun babası, bu tərtiblə nə qədər yuxarı getsə, eləcə də ərinin (başqa arvaddan olan) oğlu, qızı, oğlan nəvəsi və qız nəvəsi s. arvada məhrəm olur, istər əqddən əvvəl doğulmuş olsunlar, istərsə də sonra.

Məsələ:812: Kişi bir qadınla evlənsə, onun əqdində olduğu müddətdə arvadının bacısı (baldızı) ilə

evlənə bilməz, istər daimi olsun, istərsə də müvəqqəti; hətta tələqdan sonra iddədə (riḩ'i iddədə) olduğu müddətdə belə onun bacısını ala bilməz. (Bunun şərhı tələq bölməsində qeyd olunacaq.) Müstəhəb ehtiyat odur ki, bəin tələqı iddəsində, habelə müt'ə iddəsində də onunla evlənməsin, istər (müt'ənin) müddəti qurtarmış olsun, istərsə müddətini bağışlamış olsun.

Məsələ:813: Kişi, öz arvadının icazəsi olmadan onun bacısının və ya qardaşının qızı ilə evlənə bilməz. Amma icazəsiz əqdinə keçirsə və sonra arvadı bu işə icazə versə, səhihdir.

Məsələ:814: Müsəlman qadın kafirə ərə gedə bilməz, müsəlman kişi də ehtiyata əsasən kafir qadınla daimi əqd ilə evlənə bilməz. Amma məsihi və yəhudi kimi əhli-kitab qadınları ilə müvəqqəti evlənmək olar.

Məsələ:815: Bir kəs (nəuzu billah) ərli arvadla zina etsə, o arvad həmişəlik olaraq ona haram olur, yəni o qadın ərindən tələq alıb boşansa da, onunla evlənə bilməz.

Məsələ:816: Əgər bir kəs başqasının iddəsində olan bir qadınla zina etsə, vacib ehtiyata əsasən o qadın ona haram olur, istər tələği riḩ'i tələq olsun, istərsə qeyri-riḩ'i. Müvəqqəti evlənmə iddəsi də belədir.

Məsələ:817: Bir kəs iddədə olmayan ərşiz qadınla zina etsə, sonra onu ala bilər, amma bu halda müstəhəb ehtiyat odur ki, qadın heyz görəne kimi

gözləsin, sonra onu öz əqdinə keçirsin.

Məsələ:818: Bir kəs iddədə olan qadını özünə əqd etsə, bu halda əgər hər ikisi və ya onlardan biri qadının iddədə olmasını və eləcə də iddədə olan qadını əqd etməyin haram olmasını bilsə, o qadın həmin kişiyyə əbədi olaraq haram olar, istər onunla yaxınlıq etmiş olsun, istərsə yox; amma onların heç biri qadının iddədə olduğunu və ya iddədə halında əqdin haram olduğunu bilməmiş olsa, bu halda yaxınlıq etmiş olsalar qadın ona haram olar, amma yaxınlıq etməyiblərsə haram olmaz.

Məsələ:819: Livat verən oğlanın anası, bacısı və qızı livat edənə haramdır - istər livat verən həddi-bülüğa çatmış olsun, istər yox. Amma əgər livat edən həddi-bülüğa çatmamış olsa, (livat verənin ana, bacı və qızı ilə evlənmək) haram olmaz. Habelə düxulun baş verməsində şəkk etsələr də (yəni haram olmaz).

Məsələ:820: Əgər bir şəxs başqasının anası, bacısı və ya qızı ilə evlənsə və evləndikdən sonra o şəxslə livat etsə, onlar (anası, bacısı və qızı) ona haram olmaz.

Məsələ:821: Üç dəfə tələq verilən arvad əri-nə haram olar. Amma (tələq bölməsində deyilən şərtlərlə) başqa kişiyyə ərə gedib sonra tələq alsa birinci əri ilə yenidən evlənə bilər.

DAİMİ ƏQDİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:822: Daimi əqddə olan qadın ehtiyata görə

ərinin icazəsi olmadan evdən çıxmamalı, yaxud evdən kənarında bir iş seçməməlidir (istər icazə tələffüzlə olsun, yaxud mövcud əlamətlərlə razı olduğu məlum olsun) və şəri cəhətdən üzürlü səbəb olmadan ərinin onunla yaxınlıq etməsinə mane olmamalıdır. Ərinə də vacibdir ki, onun yemək, geyim, mənzil və digər zəruri həyat vasitələrini (hətta həkim pulunu və dərmanını belə) adi qaydada onun üçün təmin etsin. Əgər təmin etməsə ehtiyata görə ona borcludur, istər ödəməyə qadir olsun, istərsə qadir olmasın.

Məsələ:823: Evdə qulluq etmək, yemək hazırlamaq, təmizlik və bu kimi işləri görmək arvadın vəzifəsi deyildir, amma öz razılığı ilə görsə onda başqa məsələ. Əgər kişi onu bu kimi işlərə məcbur etsə, onda arvadı bu işlər müqabilində öz əmək haqqını ala bilər.

Məsələ:824: Daimi əqddə mehriyyəni təyin etmək vacib deyil; mehriyyəsiz də əqd səhihdir. Amma sonra arvadı ilə yaxınlıq etsə, onun mehriyyəsinə onun kimi olan qadınların mehriyyəsi miqdarında verməlidir.

Məsələ:825: Əqddə mehriyyə vermək üçün müddət təyin edilməsə, arvad dərhal istəyə bilər, hətta mehriyyəsinə almazdan əvvəl ərinin onunla yaxınlıq etməsinə mane ola bilər, istər ərinin mehriyyəni verməyə qüdrəti olsun, istərsə olmasın. Amma əgər mehriyyəni verməyə qadir olmaması

mehriyyənin nəqd deyil, borc kimi öhdəsinə götürmüş olmasını göstərsə, onda başqa məsələ.

SİĞƏ VƏ YA MÜVƏQQƏTİ EVLƏNMƏ

Məsələ:826: Siğədə vaxt və mehriyyənin miqdarı təyin edilməlidir və bunlar olmadıqda əqd batildir.

Məsələ:827: Müvəqqəti evlənmə hətta cinsi ləzzət almaq üçün olmasa və başqa məqsədlə, məsələn, qızın yaxın adamları ilə məhrəm olmaq üçün olsa belə caizdir, bu şərtlə ki, müvəqqəti evlənmə üçün əqd olunan qız cinsi ləzzət üçün qabiliyyəti olacaq bir həddə olsun. Məsələn, əgər kiçikdirsə, vaxtı o qədər uzun təyin edilməlidir ki, qızın cinsi hazırlıq dövrünə aid ola bilsin, hətta əqddən sonra müddəti güzəştə getsələr belə.

Məsələ:828: Qadın müvəqqəti evlənmədə ərinin onunla yaxınlıq etməməsini və sair ləzzətlər olmasını şərt edə bilər, amma sonradan yaxınlığa razı olsa, eybi yoxdur.

Məsələ:829: Müvəqqəti evlənmədə arvadın nəfəqəsi kişiyə vacib deyil, hətta hamilə olsa belə. O, ərindən əri də ondan irs aparmır. Vacib miqdarda bir yerdə yaşamaq haqqı da yoxdur.

Məsələ:830: Müvəqqəti əqddə olan arvad ərinin icazəsi olmadan evdən çölə çıxma bilər, özü üçün evdən kənara bir iş götürə bilər. Amma evdən çıxması ilə ərinin haqqı aradan gedirsə, (icazəsiz) evdən çıxmamalıdır.

*Məsələ:*831: İnsanın atası, yaxud ata tərəfdən olan babası bir qadınla məhrəm olmaq üçün onu, həddi-bülüğa çatmamış oğlunun müvəqqəti əqdinə keçirə bilər. (Bu şərtlə ki, müddəti o qədər uzun olsun ki, bu müddətdə oğlan cinsi ləzzət almaq həddinə çata bilsin.) Eləcə də həddi-bülüğa çatmamış qızını, məhrəm olmaq üçün (əvvəlki şərtlərlə) birinin əqdinə keçirə bilər. Hər iki surətdə vacib ehtiyata görə gərək əqdin onlara müəyyən bir faydası olsun və fəsad da törətməsin.

*Məsələ:*832: Kişi müvəqqəti evlənmənin müddətini arvadına bağışlaya bilər, bu halda əgər yaxınlıq edibsə mehriyyənin hamısını, yaxınlıq etməyibsə yarısını verməlidir.

*Məsələ:*833: Kişi, siğə etdiyi arvadını daimi əqdinə keçirə bilər, amma gərək əvvəlcə siğənin qalan müddətini qadına bağışlasın, sonra daimi əqdə keçirsin.

*Məsələ:*834: Müvəqqəti evlənmənin müddəti sona çatandan sonra qadın iddə saxlamalıdır (bunun izahı tələq bölməsində şərh edilməmişdir). Bundan dünyaya gələn uşaqlar bütün övladlıq hüquqlarına malikdirlər, ata, ana və qohumlarından irs apara bilərlər, amma o ər-arvad bir-birlərindən irs apara bilməzlər.

BAXMAĞIN HÖKMLƏRİ

Məsələ:835: Kişinin naməhrəm qadının bədəninə baxması, istər ləzzət almaq məqsədilə olsun, istərsə də yox; habelə qadının da naməhrəm kişinin bədəninə baxması haramdır. Amma ləzzət almaq məqsədilə olmasa və günaha səbəb olmasa, naməhrəm qadının əlinə və üzünə baxmağın eybi yoxdur. Habelə qadının naməhrəm kişinin adətən açıq olan yerlərinə - başına, əllərinə, ayaqlarına, boyun və üzünə baxmasının (ləzzət məqsədilə olmasa və şəxsi günaha salmasa) eybi yoxdur.

Məsələ:836: Ləzzət məqsədi ilə olmasa və harama düşmək qorxusu olmasa həddi-bülüğa çatmamış qıza baxmağın eybi yoxdur, amma vacib ehtiyata əsasən adətən örtükləri yerə - budlarına və qarnına baxmasın.

Məsələ:837: Vacibdir ki, qadın öz bədənini və saçlarını naməhrəmdən örtün. Müstəhəb ehtiyata əsasən, həddi-bülüğa çatmayan, amma yaxşı ilə pisi seçən və şəhvət yaranmasına səbəb olan oğlandan da örtün, amma biləyə qədər əllərini və üzünü örtməsi vacib deyil.

Məsələ:838: Başqasının övrətinə baxmaq haramdır, hətta güzgüdə, şəffaf suda və s. kimi yerdə olsa belə; istər məhrəm olsun, istərsə yox; istər kişi olsun, istərsə qadın. Vacib ehtiyat odur ki, yaxşını-pisi ayırd edən uşağın da övrətinə baxılmasın. Amma ər-arvad

bir-birinin bədənlərinin hər yerinə baxa bilərlər.

*Məsələ:*839: Bir-birinə məhrəm olan kişi və qadın (bacı-qardaş kimi) bir-birinin bədənini, məhrəmlər arasında adi olan miqdarda baxa bilərlər. Ehtiyat odur ki, bundan başqa yerlərə baxmasınlar.

*Məsələ:*840: Kişinin ləzzət məqsədi ilə başqa kişinin bədənini, qadının da ləzzət məqsədi ilə başqa qadının bədənini baxması haramdır.

*Məsələ:*841: Kişinin naməhrəm qadının fotosəklini çəkməsi haram deyildir, amma üzündən başqa bədəninin ayrı yerinə baxmalı olsa, haramdır.

*Məsələ:*842: Şəri hicabını qoruyan qadının hicabsız şəklinə baxmaq olmaz, amma onu tanımasa və ya başqa fəsad törənməsə eybi yoxdur.

*Məsələ:*843: Həkim və ya tibb işçisi məcburiyyət qarşısında qalıb xəstənin övrətinə əl vurmali olsa, habelə kişi həkim və tibb işçisi qadının bədənini əl vurmağa, yaxud qadın həkim və tibb işçisi kişinin bədənini əl vurmağa məcbur olsa, əlcək taxmalıdır. Amma çarəsizlik halında eybi yoxdur.

*Məsələ:*844: Kişi həkimin müalicə üçün naməhrəm qadına baxması caizdir.

*Məsələ:*845: Vacib hicabda qadın biləyə qədər əli və üzündən başqa bədənini hər bir şeylə örtse kifayətdir və xüsusi formada paltar şərt deyil, amma dar, yapışan və zinətli paltar geymək işkallıdır.

*Məsələ:*846: Kişinin evlənmək istədiyini qadının gözəllik və eybindən agah olmaq üçün onun

bədəninə baxması caizdir, hətta bu məqsədin həyata keçməsi məqsədilə bir dəfə kifayət etməsə, bir neçə dəfə baxmaq baxa bilər.

Məsələ:847: Naməhrəm qadının səsini dinləmək ləzzət məqsədi ilə olmasa və insanı günaha salmasa eybi yoxdur, amma qadın öz səsini şəhvəti həyəcana gətirən tərzdə çıxarmamalıdır.

Məsələ:848: Naməhrəm qadına, onu mühüm işlərdə və məhkəmədə şəhadət verməsi məqsədilə tanımaq üçün baxmaq caizdir.

EVLƏNMƏYƏ AİD OLAN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏR

Məsələ:849: İnsan əqddə qadının bakirə olmasını şərt etsə və sonra bakirə olmadığı məlum olsa əqdə poza bilər.

Məsələ:850: Vacib ehtiyata görə gərək naməhrəm kişi və qadın üçüncü bir şəxs olmadığı və daxil ola bilmədiyi xəlvət yerdə olmasınlar, hətta orada namaz qılsalar belə, namazları işkalıdır.

Məsələ:851: Kişi əvvəlcədən arvadın mehriyyəsini verməmək məqsədində olsa, əqd səhihdir və (sonradan) mehriyyəni vermək ona vacibdir.

Məsələ:852: Müsəlman övladı olan bir müsəlman kişi mürtəd olsa, yəni Allahı və Peyğəmbəri (s) inkar etsə, yaxud namaz və orucun vacib olması kimi zəruri islam hökmlərini inkar etsə və bunları inkar etməsi Allahı və Peyğəmbəri inkar etmək mənasına

olsa, onun evlənməsi batil olur: Arvadı ondan ayrılmalı və əri ölmüş qadının iddəsini saxlamalıdır. İddədən sonra ərə gedə bilər. Əgər qadın yaisə olsa və ya əri onunla yaxınlıq etməyibsə, iddə saxlaması lazım deyil.

Məsələ 853: Arvad əqddə, ərinin onu müəyyən bir şəhərdən ayrı yerə aparmamasını şərt etmiş olsa, kişi arvadın razılığı olmadan onu həmin şəhərdən başqa yerə apara bilməz.

Məsələ:854: Ata öz oğluna aldığı qızın anası ilə evlənə bilər, eləcə də əvvəlcə bir qızın anası ilə evlənsə o qızı öz oğluna ala bilər.

Məsələ:855: Qanunsuz yolla hamilə olan qadın uşağını saldıra bilməz. Bu, onun uşağı sayılır, ancaq ondan irs apara bilməz.

Məsələ:856: Qadın ərinin səfərdə vəfat etdiyini yəqin edib (təlaq hökmündə deyildiyi qədər) vəfat iddəsi saxlayandan sonra ərə getsə və sonra əri səfərdən qayıtsa, ikinci ərindən ayrılmalıdır və birinci ərinə halaldır. Amma ikinci əri onunla yaxınlıq edibsə iddə saxlamalıdır. Vacib ehtiyat odur ki, ikinci əri onunla qərar verdiyi mehriyyəsini ödəsin. Əgər mehrül-misl artıq olsa, onu versin.

SÜD VERMƏYİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:857: Əgər bir qadın, sonradan deyiləcək şərtlərlə bir uşağa süd versə, o qadın həmin uşağın süd anası və südün sahibi olan kişi onun atası sayılır. O kişinin atası uşağın babası, anası uşağın nənəsi, qardaşı uşağın əmisi, bacısı uşağın bibisi və uşaqları o uşağın bacı və qardaşı olur. Habelə o qadının atası o uşağın ana babası, anası uşağın nənəsi, qardaşı uşağın dayısı və bacısı uşağın xalası olar. Eləcə də arvadın süd verdiyi qız onun ərinə haram olar (bu şərtlə ki, o qadınla yaxınlıq etmiş olsun). Kişi öz arvadının süd anasını ala bilməz, çünki onun öz anası hökmündədir.

Başqa sözlə desək, süd uşağı aşağıdakı şəxslərə məhrəm olur:

- 1-Süd verən arvada (süd anasına);
- 2-O arvadın ərinə (süd atasına);
- 3-O qadının atası və anası, babası və nənəsi, hətta o qadının süd atası və anası olsa belə;
- 4-O qadından doğulmuş və ya doğulacaq uşaqlar;
- 5-O arvadın övladlarının uşaqları, nəvələri, nəticələri... istər onun övladlarından dünyaya gəlmiş olsunlar, istərsə də onun övladı onlara süd vermiş olsun.

6-O arvadın bacı və qardaşı, hətta süd bacısı və süd qardaşı olsa da;

7-O arvadın əmisi və bibisi, hətta süddən olsa belə;

8-O arvadın xalası və dayısı, hətta süddən olsa belə;

9-O arvadın ərinin (süd ona məxsusdur) başqa arvadından olan övladı, hətta süddən olsa belə;

10-O qadının ərinin (ki, süd ona məxsusdur) ata və anası, nə qədər yuxarı getsə belə (yəni atasının atası, anasının anası və s.)

11-O arvadın ərinin (ki, süd ona məxsusdur) bacı və qardaşı, süddən olsa da.

12- Süd sahibi olan ərin əmisi, bibisi, xalası və dayısı, nə qədər yuxarı getsə və süddən olsa belə;

Sonrakı məsələlərdə deyiləcək bəzi şəxslər də süd verməklə məhrəm olur.

Məsələ:858: Əgər bir arvad südəmər uşağa (sonradan deyiləcək şərtlərlə) süd versə, uşağın atası o qadından doğulan qızlarla evlənmə bilməz və (vacib ehtiyata görə) o qadının, süd sahibi sayılan ərinin qızını ala bilməz. Hətta vacib ehtiyat odur ki, onun süd qızları ilə də evlənməsin. Amma o qadının başqa ərdən olan süd qızları ilə evlənmə bilər.

Məsələ:859: Qadın öz qızının uşağına (qız nəvəsinə) kamil süd verməməlidir, əks halda o qadının qızı öz ərinə haram olar, habelə qızının ərinin başqa arvadından uşağı olsa və ona süd versə, ərinə haram olar. Amma ana oğlunun uşaqlarına süd

verə bilər.

MƏHRƏM OLMAĞA SƏBƏB OLAN SÜD VERMƏYİN ŞƏRTLƏRİ

Məsələ:860: Bir qadın bir uşağa süd versə, doqquz şərtlə məhrəmliyə səbəb olar:

1-Süd doğuş nəticəsində olsun; deməli əgər süd doğuşdan olmayıb təsadüfən döşdə əmələ gəlsə və uşaq onu əmsə məhrəmliyə səbəb olmaz.

2-Uşaq diri arvaddan süd əmsin; deməli ölmüş qadının döşündən əmsə məhrəmliyə səbəb olmaz.

3-O arvadın südü haramdan olmasın; deməli, zinadan yaranan uşağın südündən bir uşağa süd versə, məhrəmliyə səbəb olmaz.

4-Uşaq südü birbaşa qadının döşündən əmsin; amma vacib ehtiyat odur ki, südü uşağın ağzına töksələr belə, o qadınla və onun məhrəmləri ilə evlənməsin.

5-Südü başqa şeylə qarışdırmasınlar;

6-Süd bir kişiye məxsus olsun; deməli, süd verən qadın təlaq alıb ayrı ərə getsə və ondan hamilə olsa, doğuşa qədər birinci ərinə məxsus olan südü qalsa və məsələn, bir uşağa səkkiz dəfə əvvəlki ərə məxsus olan süddən, yeddi dəfə isə ikinci ərə məxsus olan süddən versə, uşaq (süd vasitəsi ilə) heç bir şəxsə məhrəm olmaz. Habelə əgər bir qadın birinci ərinə məxsus olan süddən bir uşağa kamil süd versə, sonra ikinci ərinə məxsus olan süddən başqa bir uşağa süd

versə, o iki uşaq bir-birinə məhrəm olmazlar.

7-Uşaq xəstəlik nəticəsində südü qaytarmasın. Amma vacib ehtiyat odur ki, bu surətdə də süd vermək nəticəsində uşağa məhrəm olan şəxslər onunla evlənməsin və məhrəm nəzəri ilə ona baxmasınlar.

8-Uşaq sondakı bənddə deyiləcəyi kimi, 15 dəfə, yaxud bir gecə-gündüz kamil süd əmsin, yaxud ona o qədər süd verilsin ki, “o süddən sümüyü bərkiyib, yaxud ət əmələ gəlib” desinlər. Müstəhəb ehtiyat odur ki, on dəfə də süd əmsə, süd vasitəsilə məhrəm olan şəxslər onunla evlənməsin və ona məhrəm nəzəri ilə baxmasınlar.

9-Uşağın iki yaşı tamam olmamış olsun; deməli, iki yaşı tamam olandan sonra süd versələr bir kəsə məhrəm olmaz; hətta əgər iki yaşı tamam olmamışdan əvvəl 14 dəfə və iki yaşı tamam olandan sonra bir dəfə süd əmsə bir kəsə məhrəm olmaz. Amma doğuşdan iki il ötdükdən sonra da qadının döşündə süd qalsa və bir uşağa süd versə, vacib ehtiyat odur ki, süd vasitəsilə onunla məhrəm olan qadınlarla evlənməsin və ona məhrəm nəzəri ilə baxmasın.

TƏLAQIN (BOŞANMANIN) HÖKMLƏRİ

Məsələ:861: Arvadını boşamaq istəyən şəxs aqıl, (vacib ehtiyata əsasən) həddi-bülüğa çatmış olmalı və ixtiyar üzündən təlaq verməlidir. Deməli, bir kəsi arvadına təlaq verməyə məcbur etsələr, təlaq batildir. Habelə təlaq verən şəxs məqsədində ciddi olmalıdır, deməli, təlaq siğəsini zarafatyana oxusa səhih deyildir.

Məsələ:862: Vacib ehtiyata əsasən təlaq siğəsi səhih ərəbcə oxunmalıdır. Vacibdir ki, iki adil kişi onu eşitsin. Əgər ərin özü təlaq siğəsini oxumaq istəsə və arvadının adı, məsələn Fatimə olsa, belə deməlidir:

(Yəni arvadım Fatimə boşanmışdır) və əgər başqasını təlaq verməyə vəkil etsə, o vəkil deməlidir:

(Yəni məni vəkil edən şəxsin arvadı Fatimə boşanmışdır.)

Məsələ:863: Təlaq verilən vaxtda arvad heyz və nifas qanından pak olmalı, eləcə də paklıq müddətində əri onunla yaxınlıq etməmiş olmalıdır. Əgər bu paklıqdan əvvəl olan heyz və nifas halında yaxınlıq etmiş olsa ehtiyata əsasən təlaq kifayət deyil;

ikinci dəfə heyz olub sonra pak olmalıdır (və bu zaman tələq verilməməlidir). Bu iki şərtin şərhı sonraki məsələlərdə bəyan olunacaq.

Məsələ:864: Heyz və nifas halında tələq vermək üç halda səhihdir:

1-Əri, evləndikdən sonra onunla mütləq şəkildə yaxınlıq etməmiş olsa;

2-Hamilə olsa;

3-Arvad ərinin yanında olmasın və ər də onun pak olub-olmadığı barədə xəbər tutsa bilməsin və ya bu iş çox çətin olsun.

Məsələ:865: Bir kəs arvadının heyz qanından pak olduğuna yəqin edib tələq versə və sonradan (həmin vaxtda) heyz halında olduğu məlum olsa, tələq batildir; əksinə, əgər onun heyz halında olduğunu yəqin edib tələq versə və sonra (həmin vaxtda) pak olduğu məlum olsa, tələq səhihdir.

Məsələ:866: Bir kəs arvadının heyz və ya nifas halında olmasını bilsə və onun yanında olmasa, məsələn, səfərə çıxmış olsa, ona tələq vermək istədikdə pak olub-olmamasından xəbər tuta bilməsə adəti üzrə heyz və ya nifasdan pak olduğu vaxta kimi gözləməlidir.

Məsələ:867: Bir kəs arvadı ilə yaxınlıq edib sonra tələq vermək istəsə, heyz olub sonra qandan pak olana qədər gözləməlidir. Amma hamilə və ya yaisə olsa, (yəni 50-dən artıq yaşı olsa) yaxınlıq etdikdən sonra dərhal tələq verə bilər.

Məsələ:868: Bir kəs özünün heyz və ya nifasdan pak olan arvadı ilə yaxınlıq edib sonra səfərə çıxsa və arvadının vəziyyətindən məlumat əldə etməyə heç bir yolu olmasa və tələq vermək istəsə vacib ehtiyat odur ki, ən azı bir ay gözləyib sonra tələq versin.

Məsələ:869: Bir kəs xəstəlik və ya başqa səbəbə görə heyz görməyən arvadını boşamaq istəsə, gərək yaxınlıq etdiyi zamandan e'tibarən üç ay müddətində yaxınlıq etməsin və sonra ona tələq versin.

Məsələ:870: Müvəqqəti evlənmədə tələq yoxdur, əqdin müddəti qurtardıqda və ya kişi müddəti qadına bağışladıqda ər-arvadlıq əlaqəsi kəsilir. Bu zaman aylıq adətdən pak olmaq və şahid tutmaq lazım deyildir.

TƏLAQ İDDƏSİ

Məsələ:871: Ərindən tələq almış qadın iddə saxlamalıdır. Amma əri onunla əsla yaxınlıq etməmişsə, yaxud doqquz yaşından əvvəl tələq versə və ya arvad yaisə olsa, bu üç halda tələqdan sonra dərhal ərə gedə bilər.

Məsələ:872: Heyz görən qadınlarda iddənin müddəti budur ki, ehtiyata görə iki dəfə heyz olub pak olsun. Üçüncü dəfə heyzi görsə, onun iddəsi qurtarar.

Məsələ:873: Heyz olmayan qadın heyz görənlər yaşda olsa və əri yaxınlıq edəndən sonra ona tələq

versə, gərək tələqdan sonra üç ay iddə saxlasın. Üç ay dedikdə məqsəd odur ki, əgər ayın əvvəlidirsə, (hilal ayı ilə) üç tamam ay gözləsin. Əgər ayın başqa günü olsa, məsələn, beşi, yaxud onu olsa, onda dördüncü ayın beşi və ya onu olduqda onun iddəsi tamam olur. Məsələn, rəcəb ayının beşində tələq alsa, şəvval ayının beşində iddəsi tamam olur.

Məsələ:874: Hamilə qadının iddəsi uşağın doğulması və ya siqt olması (düşməsi) ilə qurtarır. Hətta tələqdan bir saat sonra uşaq doğulsa iddəsi qurtarır və dərhal ərə gedə bilər.

Məsələ:875: Müvəqqəti evlənmənin iddəsi müddət qurtarandan sonra, qadın heyz olursa, iki kamil heyz miqdarında, heyz olursa 45 gündür.

Məsələ:876: Tələq iddəsinin başlanğıcı tələğin oxunduğu vaxtdandır; istər arvad bunu bilsin, istərsə bilməsin, hətta əgər iddəsi qurtarandan sonra tələq verildiyini başa düşsə, yenidən iddə saxlaması lazım deyildir.

ƏRİ ÖLMÜŞ QADININ İDDƏSİ

Məsələ:877: Əri ölmüş qadın dörd ay on gün müddətində iddə saxlamalıdır, istər daimi əqdə olsun, istərsə müvəqqəti; istər əri onunla yaxınlıq etmiş olsun, istərsə yox, hətta yaisə qadın belə, vəfat iddəsi saxlamalıdır. Əgər hamilədirsə doğuşa qədər iddə saxlamalıdır. Amma dörd ay on gün keçməmişdən əvvəl uşaq dünyaya gəlsə, onda əri

ölən gündən dörd ay on gün keçənə qədər iddә saxlamalıdır.

Məsələ:878: Qadın vəfat iddәsində bәzәkli paltarlar geyməkdән, gözünә sürmә çәkmәkdән və zinәt sayılan sair işlərdән çәkinməlidir.

Məsələ:879: Qadının әri başqa yerdә olsa və vəfat etsә, bu halda vəfat iddәsinin başlanğıcı әrinin ölmәsini bildiyi vaxtdandır.

Məsələ:880: Arvad iddәsinin qurtarmasını desә, qәbul olunmalıdır, bu şərtlә ki, ittihama mәruz qalmasın və ehtiyat vacib odur ki, sözü e'tibarlı olsun.

BAIN VƏ RİԳ'İ TƏLAQ

Məsələ:881: Tәlaq iki növdür: bain və riԳ'і.

Bain tәlaq odur ki, kişinin öz arvadına rücu etmək haqqı yoxdur (rücu dedikdə mәqsәd kişinin әqd olmadan yenidән onu özünә arvad etmәsi və onunla barışması demәkdir). Bain tәlağı beş növdür:

1- 9 yaşı tamam olmamış qıza verilән tәlaq; 2-Yaisә qadına verilән tәlaq, 3-Әqddән sonra әri yaxınlıq etmәyән qadına verilән tәlaq; 4-Üç dәfә tәlaq verilmiş qadına verilән üçüncü tәlaq; 5-Xül' və mübarat tәlağı (bu ikisi sonradan izah edilәcәk). Bunlardan qeyrilәri riԳ'і tәlaq adlanır. Belә ki, arvad iddәdә olan zaman kişi rücu edә bilәр.

Məsələ:882: Arvadına riԳ'і tәlaq verән kişi, onu tәlaq verilән evdән çıxara bilmәz (fiqhi kitablarda

deyilən bəzi hallardan başqa). Habelə, belə arvadın zəruri olmayan işlər üçün evdən çıxması haramdır.

QAYITMAĞIN HÖKMLƏRİ

Məsələ:883: Riḳ'i təlaqda kişi yenidən əqd oxumadan arvadına rücu edə bilər. Rücu etmək iki yolla gerçəkləşə bilər: 1-Elə bir söz desin ki, o qadını yenidən özünə arvadlığa qəbul etməsini başa salsın, 2-Həmin mənanı yetirən bir iş görsün.

Məsələ:884: Kişinin rücu etmək üçün şahid tutması, yaxud arvadına deməsi lazım (vacib) deyildir, hətta bir kəs xəbər tutmadan "arvadıma rücu etdim" – desə düzdür.

Məsələ:885: Bir kəs öz arvadına iki dəfə təlaq verib rücu etsə və ya əqdini təzədən oxusa (ehtiyata əsasən hər dəfə də yaxınlıq etsə və arvadı heyz olub pak olandan sonra təlaq versə,) üçüncü dəfə təlaq verdikdə qadın ona haram olur. Yalnız o halda halal ola bilər ki, iddəsi qurtarandan sonra başqa ərə getsin, yeni əri onunla yaxınlıq etdikdən sonra ona təlaq versin. Bu halda iddədən sonra birinci əri onu ala bilər.

XÜL' TƏLAĞI

Məsələ:886: Qadın öz əri ilə yaşamaq istəməsə və onların ailə həyatının davam edəcəyi surətdə günaha batacaqlarını bilsə öz meriyyəsini və ya başa bir şeyi ərinə verib təlaq ala bilər. Buna "xül'" təlağı deyilir.

Məsələ:887: Vacib ehtiyata görə xül' təlağının siğəsi belə olmalıdır: Siğəni ərin özü oxumaq istəsə və arvadının adı Fatimə olsa, belə deməlidir:

(Yəni, “arvadım Fatiməyə, verdiyi şey müqabilində təlaq verdim, o, azaddır”). Əgər onun vəkili siğə oxumaq istəsə, vacib ehtiyat odur ki, bir nəfər kişi tərəfdən, bir nəfər də arvad tərəfindən vəkil olsun. Ərin adı misal üçün, Məhəmməd, arvadının adı isə Fatimə olsa, arvadın vəkili belə deyər:

Sonra kişinin vəkili arada fasilə olmadan belə deyər:

(Əgər arvad mehriyyədən başqa bir şey də versə gərək onun adını siğə oxuyanda desin.)

MÜBARAT TƏLAĞI

Məsələ:888: Ər və arvad bir-birini istəmədikdə və qadın öz mehriyyəsini, yaxud başqa bir şeyi ərinə verib boşanmasını istəsə, ona mübarat təlağı deyilir.

Məsələ:889: Vacib ehtiyata görə gərək mübarat təlağının siğəsi belə oxunsun: Siğəni ərin özü oxusa və məsələn, arvadının adı Fatimə olsa, belə deyər:

(Yəni “arvadım Fatiməyə verdiyi şeylər

müqabilində mübarat tələği verdim və o, boşanmışdır). (Əgər mehriyyədən başqa bir şey də alsın adını qeyd etməlidir).

Amma kişinin vəkili siğəni oxumaq istəsə, belə deməlidir:

Əlbəttə, gərək əvvəlcədən qadın öz mehriyyəsini, yaxud ondan az bir şeyi mübarat tələği müqabilində ərinə vermiş olsun.

Məsələ:890: Vacib ehtiyata görə xül' və mübarat tələğinin siğəsi səhih ərəbcə oxunmalıdır. Amma arvad başqa dildə "filan qədər malı sənə verdim ki, mənə tələq verəsən" - desə, eybi yoxdur.

Məsələ:891: Qadın xül' və mübarat tələğinin iddəsi tamam olmamış verdiyi malı geri istəyə bilər. Belə olduqda ər də qayıdıb əqd oxunmadan yenidən onu özünə arvad edə bilər.

Məsələ:892: Ərin mübarat tələği müqabilində aldığı mal mehriyyənin miqdarından çox olmamalıdır, hətta vacib ehtiyata görə az olmalıdır. Amma xül' tələğində nə qədər olsa da eybi yoxdur.

TƏLAĞA AİD OLAN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏR

Məsələ:893: Arvad əqd vaxtı şərt etsə ki, əri səfərə çıxsın, yaxud narkotik maddələrə qurşansa və ya xərcini verməsə tələğın ixtiyarı onun (arvadın) əlində olsun, bu şərt batildir. Amma şərt etsə ki, bu işləri gördükdə ərin tərəfindən özünü boşamağa vəkil

olsun, bu şərt düzdür və özünü boşamağa haqqı var.

Məsələ:894: Əri itkin düşmüş və ölməməsindən, yaxud qalmasından xəbəri olmayan qadın təlaq almaq və başqa ərə getmək istəsə, adil müctehidin yanına gedib şəriətdə mövcud olan hökmə əməl etməlidir.

İTƏN MALLARIN HÖKMLƏRİ

Məsələ:895: Tapılan malın üstündə sahibini tanımaq üçün bir nişanə olmasa, (məsələn yüz tümən pul, yaxud bir sikkə qızıl) ehtiyat vacibə görə onu sahibinin tərəfindən sədəqə vermək lazımdır. Əgər özü (sədəqə almağa) müstəhəq olsa, özünə götürə bilər. Əgər mühüm (çox qiymətli) şey olsa, ehtiyata görə gərəkdir şəriət hakimindən icazə alsın.

Məsələ:896: Tapılan malın nişanəsi olsa, amma dəyəri bir dirhəmdən az olsa, bu halda sahibi məlum olsa, sahibinin razılığı olmadan onu özünə götürə bilməz. Əgər sahibi məlum olmasa, götürüb öz mülkiyyətinə keçirərək ondan istifadə edə bilər. Tələf olduqda əvəzini verməsi vacib deyil. Hətta əgər ixtiyarına keçirməyi niyyət etməsə də və müqəssir olmadan tələf olsa, onun əvəzini vermək vacib deyil.

Tapılan malın nişanəsi olsa, qiyməti də bir dirhəm, yaxud ondan çox olsa, onu bir ilə kimi e'lan etməlidir. İstər müsəlman malı olsun, istərsə müsəlmanların himayəsində olan kafir (zimmi-kafir) malı olsun. Tapılan malın nişanəsi olsa, qiyməti də bir dirhəm, yaxud ondan çox olsa onu bir ilə kimi e'lam etməlidir. (Tapdığı vaxtdan e'tibarən bir həftə hər gün, sonra isə ilin axırına qədər hər həftədə bir dəfə camaatın toplaşdığı yerdə e'lan etməlidir. İstər o

şey müsəlmanın malı olsun, istərsə müsəlmanların himayəsində olan kafirin (zimmi kafirin) malı olsun.

Məsələ:897: Şifahi şəkildə e'lan etmək əvə-zinə e'lan şəkildə yazıb camaatın gedib-gəl-diyi yerə vursa və orada olanların əksəriyyəti savadlı olub onu oxusalar, yaxud savadlılar onu savadsızlara e'lan etsələr və e'lan bir il orada qalsa, kifayətdir.

Məsələ:898: Bir il tamam olmazdan əvvəl, yaxud elə ilk əvvəldən sahibini tapmaqdan məyus olsa, gərək vacib ehtiyata görə əsl sahibinin tərəfindən yoxsula sədəqə versin.

Məsələ:899: Bir il e'lan etdikdən, yaxud e'lan lövhəsində bir il qaldıqdan sonra malın sahibi tapılmadıqda onu tapan şəxs bu dörd işdən birini görməkdə ixtiyar sahibidir:

1-özü üçün götürsün və niyyət etsin ki, sahibi tapıldıqda malın özü qalmamış olsa, onun əvə-zini sahibinə qaytrsın. 2-Onun üçün əmanət ki-mi saxlasın. 3-Sahibi tərəfindən Allah yolunda sədəqə versin. 4-Şəriət hakiminə versin. Müstəhəb ehtiyat sədəqə vermək və ya şəriət hakiminə verməkdir.

Məsələ:900: Tapılan mal bir müddət qaldıqda xarab olursa, nə qədər ki, xarab olmur, saxlama-lı, sonra qiymət qoyub ya özü istifadə etməli, yaxud satıb pulunu sahibi üçün saxlamalıdır. Əgər sahibi tapılmasa onun tərəfindən sədəqə verməlidir. Müstəhəb ehtiyat odur ki, şəriət hakimindən icazə alsın.

HEYVAN BAŞI KƏSMƏYİN VƏ OV ETMƏYİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:901: Sonradan deyiləcək şərtlərə uyğun olaraq əti halal olan heyvanın başını kəssələr, əti halal olur, istər əhilləşmiş olsun, istərsə vəhşi. Amma insanın yaxınlıq etdiyi heyvanın həm özünün, həm də balasının əti, habelə nəcis yeyən heyvanın əti haramdır. Amma nəcis yeyən heyvanı şəriətdə deyilən qaydalara əsasən pak yemək versələr, əti halal olar.

Məsələ:902: Ahu, dağ keçisi və kəklik kimi əhilləşməmiş heyvanları, habelə əvvəldə ev heyvanı olub sonradan evdən qaçaraq vəhşiləşmiş heyvanları (evdən qaçıb vəhşiləşmiş inək və dəvə kimi) silahla (sonradan deyiləcək şərtlər daxilində) ovlasalar halaldır. Amma əti halal olan ev heyvanını, habelə təlim verilməklə əhilləşmiş olan vəhşi heyvanları ovlamaqla halal olmaz.

Məsələ:903: Əti halal olan vəhşi heyvanı ovlamaqla o surətdə halal olar ki, qaça bilsin. Deməli, ahunun balası, yaxud kəklik fərəsi kimi qaça bilməyən heyvanlar ovlamaqla halal olmazlar

HEYVANLARIN BAŞINI KƏSMƏYİN QAYDASI

Məsələ:904: Heyvanın hülqumu (nəfəs borusu) və boğazındakı iki yoğun damar kamil şəkildə kəsilsə, kifayətdir. Amma müstəhəb ehtiyat odur ki, qabaqdakı dörd damar, yəni iki yoğun damar, hava borusu və mədə borusu hülqumun aşağı tərəfindən kəsilsin.

Məsələ:905: Əgər bu damarların bəzisini kəsib gözləsələr ki, heyvan öləndən sonra qalanını da kəssinlər, (ətinin halal olmasına) fayda verməz. Hətta damarları kəsərkən bu qədər gözləməsələr, amma adi qaydada olduğundan çox fasilə olsa, hətta heyvanın canı çıxmasa belə, işkalı var.

HEYVANLARIN BAŞINI KƏSMƏYİN ŞƏRTLƏRİ

Məsələ:906: Heyvan başı kəsilməsində beş şərt vardır:

1-Heyvanı kəsən şəxs (vacib ehtiyata əsasən) müsəlman olmalıdır. Nasibilər, yəni Peyğəmbər (s) Əhli-beyti ilə düşmənçilik edənlər də kafirlər kimidir.

2-Heyvanın başını dəmirdən olan iti şeylə kəsmək lazımdır. Amma dəmir tapılmasa və heyvanın başını kəsməyə ehtiyac olsa, yaxud başını kəsməsələr öləcəksə, damarları kəsə bilən iti bir şeylə - daş, şüşə, taxta parçası və s. kimi şeylərlə kəsmək olar.

3-Heyvanın başını kəsərkən bədəninə qabağı qıbləyə tərəf olmalıdır. Əgər qəsdən üzü qıbləyə tərəf olmasa, (əti) haramdır. Amma əgər unutqanlıq

üzündən, yuxud məsələni bilməməzlik ucbatından və ya qibləni səhv təyin etmək nəticəsində üzü qibləyə kəsilməyə eybi yoxdur.

4- Heyvanın başını kəsərkən Allahın adı çəkilməlidir: bismillah, yaxud sübhənallah və ya la ilahə illəllah demək kifayətdir. Bunu hər hansı bir dildə də demək caizdir. Əgər heyvanın başını kəsmək niyyəti olmadan Allahın adını çəksə, kifayət deyil. Unutmaq üzündən Allahın adını çəkməsə, eybi yoxdur.

5-Heyvan, başı kəsildikdən sonra bir qədər hərəkət etməlidir, quyruğunu, yaxud gözünü tərپətmək, ayağını yerə vurmaq və s. kimi diri olmasını göstərən hərəkətlər. Vacib ehtiyat odur ki, kifayət qədər qan da çölə gəlsin.

Məsələ:907: Heyvanı zibh edən şəxs kişi, qadın və həddi-bülüğa çatmayan uşaq da ola bilər. Amma yaxşı olar ki, kişi olsa, uşaq və qadın kəsməsin.

Məsələ:908: Qeyd olunan şərtlərə riayət olunsa, heyvanları maşın sistemləri ilə zibh etmək caizdir.

Məsələ:909: Bir neçə heyvan və ya toyuğun başını bir yerdə kəsmək üçün onların hamısı üçün bir "bismillah" kifayətdir. Habelə maşınla bir neçə heyvanı bir anda kəsəndə (sair şərtlər mövcud olduqda) bir "bismillah" kifayətdir. Amma maşın tərtiblə işləyirsə, ehtiyat odur ki, hər bir heyvanı kəsdikdə Allahın adını təkrar etsinlər.

DƏVƏNİN NƏHR EDİLMƏSİ

Məsələ:910: Dəvəni nəhr etdikdə yuxarıda deyilən 5 şərtə riayət edilməsindən əlavə, bıçaq və ya dəmirdən olan iti bir şeyi dəvənin boynunun altında olan çuxur yerə sancmaq lazımdır. Bu əmələ “nəhr” deyilir. Bəzi rəvayətlərə əsasən, yaxşı olar ki, bu zaman dəvə ayaq üstə olsun. Amma əgər dizlərini yerə vursa, yaxud yatsa və bədəninə qabağı qıbləyə tərəf olsa, bu halda bıçağı boğazındakı çuxur yerə sancsalar bunun da eybi yoxdur.

Məsələ:911: İpə-sapa yatmayan, ya quyuya düşən və orada ölmək ehtimalı verilən heyvanı şəriət göstərişlərinə uyğun olaraq zibh etmək mümkün olmazsa, bıçaq kimi iti bir şeylə onun bir yerini yaralasalar və aldığı yara nəticəsində qanı gedib ölsə halaldır, onun üzü qıbləyə olması vacib deyil, lakin heyvanların başını kəsməkdə göstərilən başqa şərtlərə malik olmalıdır.

Məsələ:912: Hal-hazırda bəzən heyvanların zibh edilməsi asan olsun deyərək, onlara elektrik cərəyanı verirlər ki, bədəni bir az keyisin. Bu işdən sonra heyvan diri qalsa işkalı yoxdur.

SİLAHLA OV ETMƏYİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:913: Əti halal olan vəhşi heyvanı silahla

ovlasalar, beş şərtlə halal olar:

1-Silah qılınc, bıçaq, xəncər, tüfəng və s. kimi kəsici olsun, istər gülləsi iti olsun, istərsə yox. Amma elə olmalıdır ki, heyvanın bədənini yaralasin və ondan qan axsin. Deməli daş, ağac və s. ilə ovlasalar (və ölsə) haramdır, amma heyvan diri ikən onun başı üstə çatıb şəriət göstərişlərinə uyğun olaraq zibh etsələr halal olar.

2-Vacib ehtiyata əsasən ovçu gərək müsəlman və ya yaxşını-pisi anlayan müsəlman uşağı olsun.

3-Silahdan ovlamaq üçün istifadə etsin. Amma əgər, misal üçün, başqa bir yeri nişan alıb atsa və təsadüfi olaraq heyvana dəysə (və öldürsə) onun ətini yemək haramdır.

4-Ovçu silahdan istifadə edəndə (atəş açanda) Allahın adını çəkməlidir. Amma unutsa, eybi yoxdur.

5-Heyvan, can verdikdən sonra onun başı üstünə çatsın, yaxud diri də olsa, başını kəsmək qədər vaxt olmasın. Əgər can verməmiş çatsa və başını kəsmək üçün lazımi qədər vaxt olsa, bu halda heyvanın başını kəsməkdə qüsura yol versə və o da ölsə, (əti) haramdır.

Məsələ:914: Bir heyvanı ovladıqda, yaxud başını kəsdikdə qarnından balası diri çıxsə, onu da şəriət qaydasına uyğun zibh etsələr halal, əks halda haramdır. Amma heyvanın başını kəssələr və ya şikar etsələr, onda balası qarnından ölü çıxsə halaldır, bu şərtlə ki, xilqəti kamil və bədəninə tük

gəlmiş olsun.

BALIQ OVU

Məsələ:915: Halal balıq – üstündə pulu olan balıqdır, istər pulu az olsun, istərsə çox; istər kiçik olsun, istərsə böyük. Hətta pulları çox zərif olan və əl dəyən kimi tökülən balıqlar belə (halaldır). Amma camaat arasında “pulludur” deyilməyən çox kiçik zərrəli pulu olan balıqlar haramdır.

Məsələ:916: Balığı sudan diri tutsalar və sudan kənarında can versə pak və halaldır, hətta suda qurulan torda da ölsə halaldır.

Məsələ:917: Balıq sudan kənara düşsə, yaxud dalğa onu kənara atsa və ya suyun qabarma-çəkilməsi nəticəsində quruda qalıb ölsə haramdır. Amma ölməmişdən qabaq əl ilə və ya hər hansı bir vasitə ilə tutsalar və sonra can versə halaldır.

Məsələ:918: Balıq tutan şəxsin müsəlman olması və ya balığı tutanda Allahın adını çəkməsi lazım deyildir, lakin sudan diri tutulması və ya tora düşdükdən sonra can verməsi məlum olmalıdır.

Məsələ:919: Müsəlman bazarından və ya müsəlmanın əlindən alınan balıq, hətta sudan diri tutulub-tutulmaması məlum olmasa belə, halaldır və bu barədə axtarış aparmaq lazım deyil. Amma kafirdən alınsa və sudan diri tutulması, yaxud tora diri halda düşməsi məlum olmasa haramdır.

Məsələ:920: Su heyvanlarından olan meyqu

halaldır, amma quru heyvanlarından olan və balıq adlanan səmənqur balığı haramdır. Amma zərurət halında müalicə üçün istifadə etməyin eybi yoxdur.

YEMƏLİLƏRİN VƏ İÇMƏLİLƏRİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:921: Ev heyvanlarından qaramal, qoyun, dəvənin və habelə ahunun, dağ keçisinin (vəhşi qoç), vəhşi inək, vəhşi ulağın əti halaldır, amma at, qatır və ulağın əti məkruhdur. Bütün yırtıcı heyvanların, habelə fil, dovşan, eləcə də həşəratların əti haramdır.

Məsələ:922: Caynaqlı quşların, habelə uçanda qanadlarını açıq saxlayan və ya qanad çalmaqdan çox qanadlarını açıq saxlayan quşların əti haramdır. Amma həmişə qanad çalan və ya qanad çalmaqları qanadlarını açıq saxlamaqlarından çox olan quşlar, habelə göyərçin, kəklik, qumru növlərinin əti halal, şanapipiyin əti məkruhdur.

Məsələ:923: Diri heyvanın bədən üzvündən bir hissəsini kəssələr, istər ət olsun, istərsə quyruq, haramdır.

Məsələ:924: Əti halal olan heyvanların 14 üzvü (onların bəzilərində ehtiyat vacibə görə) haramdır:

1-Qan, 2 və 3- Erkəklik və dişilik aləti, 4-Balalıq, 5-Vəzlər, 6-Donbalan adlanan toxum yeri, 7-Beyində olan noxud kimi bir şey, 8-Belin fəqərə sütununda olan haram ilik, 9-Boynun iki tərəfində olub bel tirəsinə qədər uzanan damar, 10-öd, 11-Dalaq, 12-Sidik kisəsi, 13-Gözün qarası, 14-Dırnağın arasında

olan vəz.

Bu, böyük heyvanlardadır, amma bunların ayırd edilməsi və ya ayrılması mümkün olmayan sərçə kimi kiçik heyvanlarda bunların yeyilməsinin eybi yoxdur.

Məsələ:925: İnsan təbiətinin nifrət etdiyi iyrənc şeyləri (heyvanların fəzləsi, burun suyu və s. kimi) pak olsalar belə yemək haramdır.

Məsələ:926: İnsana əsaslı zərər yetirən şeyləri yeyib-içmək haramdır. Siqaret çəkmək də mütəxəssislərin dediyinə əsasən insana mühüm zərər olsa haramdır. Narkotik maddələri qəbul etmək, yemək, damara vurmaq, tüstüsünü udmaq, ümumiyyətlə hər hansı yolla olsa istifadəsi haramdır.

Məsələ:927: Şərab içmək haram və kəbirə günahlardandır. Bəzi rəvayətlərdə ən böyük günah hesab edilmişdir. Bir kəs onu halal hesab etsə, bu halda onu halal hesab etməsinin Allahu və Peyğəmbəri (s) inkar etmək olduğunu bilsə, kafirdir. İmam Cəfər Sadiq (əleyhissalam)-dan belə nəql olunmuşdur: “Şərab pisləklərin və günahların mənşəyidir, şərab içən şəxs əqlini itirir və o vaxt Allahu tanımır və heç bir günahdan çəkinmir, heç kimin hörmətini saxlamır, qohumlarının hüququna riayət etmir, aşkar pisləklərdən çəkinmir, iman və tovhid (Allahu tanımaq) ruhu ondan çıxır, Allahın rəhmətindən uzaq olan xəbis ruh ona daxil olur. Allah, mələklər, peyğəmbərlər və mə‘minlər şərab

içən şəxsi lənətləyir və qırx günə kimi namazı qəbul olunmur və qiyamət günündə də üzü qaradır!”

Məsələ:928: Şərab dedikdə məqsəd insanı sərxoş (məst) edən hər bir mayedir. Arpa suyu da (pivə) spirtli içkilərdəndir. Şərabın hətta bir damlasını və ya ondan az belə içmək haramdır.

Məsələ:929: Məclis əhlindən biri hesab olunduqda şəxsin şərab olan süfrənin başında oturması və o süfrədən bir şey yeməsi haramdır, hətta sair yeməkilər halal olsa belə.

Məsələ:930: Aclıq və ya susuzluq nəticəsində canı təhlükəyə düşən müsəlmanı doyurmaq, ona su və yemək verərək ölümdən xilas etmək hamıya vacibdir.

YEMƏK ZAMANI MÜSTƏHƏB OLAN İŞLƏR

Məsələ:931: Yemək vaxtı savab məqsədi ilə bir neçə işi görmək müstəhəbdir:

1-Yeməkdən əvvəl əlləri yumaq, 2-Yeməkdən sonra əlləri yuyub dəsmalla qurulamaq, 3-Yemək (ev) sahibi hamıdan əvvəl başlayıb hamıdan sonra çəkilsin, 4-Əvvəldə “bismillah”, axırda “əlhəmdü lillah” demək; əgər süfrədə bir neçə növ yemək olsa, onların hər birini yeyəndə “bismillah” demək, 5-Sağ əllə yemək, 6-Süfrə başında bir neçə nəfər olsa, hər kəs öz qabağındakı yeməkdən yesin, 7-Tikələri kiçik götürmək, 8-Yeməkdə tələsməmək, yeməyi uzatmaq və yaxşı çeynəmək, 9-Yeməkdən sonra dişlərin

arasında qalan yemək qalıqlarını təmizləmək və ağzı yumaq, 10-Yeyinti məhsullarını atmaqdan çəkinmək lazımdır; amma çöldə yemək yeyirsə, süfrənin artığını heyvanlar və quşlar üçün qoysun, 11-Gün ərzində iki dəfə: günün əvvəlində, axşamın ilk vaxtında yemək yesin, 12-Yeməyin əvvəlində və sonunda azacıq duz yemək, 13-Meyvələri yeməzdən əvvəl su ilə tər-təmiz yumaq, 14-İmkan daxilində həmişə qonağı olsun.

NƏZİR VƏ ƏHDİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:932: Nəzir odur ki, insan Allah üçün hər hansı bir xeyir işi görməyə və ya görülməməsi yaxşı olan bir işi tərک etməyə dair söz versin.

Məsələ:933: Nəzir iki növdür:

1-Məşrutı (bir şeylə şərtlənən) nəzir. Məsələn, deyir ki, “xəstəm sağalsa filan işi Allah üçün görəcəyəm”. (Buna “şükür nəzri” deyilir); yaxud “filan pis işi görsəm, filan yaxşı işi Allah üçün görəcəyəm” (buna “zəcr nəzri” deyilir.)

2-Mütləq nəzir. Bunun heç bir şərti olmur, məsələn şərtsiz olaraq deyir ki, “Allah üçün nəzir edirəm ki, gecə namazı qılam”. Bunların hamısı səhihdir.

Məsələ:934: Nəzir o surətdə səhihdir ki, onun üçün siğə oxunsun, istər ərəbcə olsun, istərsə başqa dildə. Məsələn, “mənim filan hacətim rəva olsa, mənim öhdəmədir ki, Allah üçün filan qədər malı fəqirə verim”, hətta “Allah üçün nəzir edərəm ki, əgər mətləbim rəva olsa, filan xeyir işi görəcəyəm” - desə, kifayətdir.

Məsələ:935: Nəzir edilən iş şərən bəyənilən olmalıdır. Deməli, haram və ya məkrüh işi görməyi,

yaxud vacib və ya müstəhəb işi tərک etməyi nəzir etmək səhih deyil.

Məsələ:936: Nəzir etdiyi işin təfərrüatının bəyənیلən və müsbət yönlü olması vacib deyil, elə onun əsli şərhən müsbət və bəyənیلən olsa kifayətdir. Məsələn hər ayın birinci gecəsi gecə namazı qılmağı nəzir etsə səhihdir və ona əməl etməlidir. Əgər xüsusi bir yerdə fəqirlərə təam verməyi nəzir etsə, gərək nəzrinə uyğun əməl etsin.

Məsələ:937: Bir işi həmişəlik və ardıcıl olaraq tərک edəcəyini nəzir edən və onun üçün müəyyən vaxt təyin etməyən şəxs ixtiyar üzündən onu görsə, birinci dəfədə kəffarə verməlidir. Əgər nəzirdə o işin hər dəfəsi ayrıca nəzərdə tutulmuş olsa, ehtiyat vacibə görə o əməli hər dəfə gördükdə kəffarə verməlidir. Amma əgər belə niyyəti olmayıbsa, birdən artıq kəffarə vacib deyil.

Məsələ:938: Əgər İmamların və ya imam övladlarından birinin hərəminə bir şey nəzir etmiş olsa onu hərəmə sərf etməlidir. Məsələn, təmir işləri görməyi, palaz, xalça və lampa asmağı, xidmətçilərinə bir şey verməi və bu kimi işləri nəzir etsə; Amma imamın (ə) və ya imam övladının özünə nəzir etsə və hərəmin adını çəkməsə, qeyd olunan işlərdən əlavə, onların matəm məclislərinin təşkilində və ya əsərlərinin nəşr edilməsində, yaxud zəvvarlarına kömək etməyə və bir sözlə onlara aid olan hər işdə istifadə etmək olar.

Məsələ:939: Sədəqə üçün və ya imamlardan biri üçün nəzir deyilmiş qoyunun yunu və kökəldiyi miqdar nəzrin hissəsidir və əgər qoyunu verməzdən əvvəl doğsa və ya süd versə vacib ehtiyat odur ki, o da nəzir oxunan yerə xərclənməlidir.

Məsələ:940: Ata-ana qızını seyyidə ərə verməyi nəzir etsələr bu nəzrin e'tibarı yoxdur, qız həddibülüğa çatandan sonra ixtiyarı öz əlindədir.

Məsələ:941: Əhdə əməl etmək də nəzirdə olduğu kimi vacibdir, bu şərtlə ki, əhd siğəsi oxunmuş olsun. Məsələn, desin ki: "Allahla əhd eləmişəm ki, filan xeyir işi görəm". Amma əgər siğə oxunmasa və ya o iş şərən bəyənilən olmasa əhdin e'tibarı olmaz.

Məsələ:942: öz əhdinə yuxarıdakı göstərişlərlə əməl etməyən şəxs kəffarə verməlidir. Əhdin kəffarəsi də nəzrin kəffarəsi kimidir: yəni, ya altmış yoxsulu doyurmaq, ya iki ay ardıcıl oruc tutmaq və ya bir qul azad etməkdən ibarətdir.

AND İÇMƏYİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:943: Bir kəs aşağıdakı şərtlərlə and içsə, öz andına əməl etməlidir, əməl etməsə kəffarə verməlidir: 1-And içən şəxs həddi-bülüğa çatan və aqıl olmalıdır. Malı ilə əlaqədar and içirsə, səfeh olmamalı, şəriət hakimi tərəfindən malına yiyələnib təsərrüf etməkdən məhrum edilməməli və ixtiyar üzündən and içməlidir. Deməli, dəlinin, uşağın və başqası tərəfindən məcbur edilərək and içən şəxsin andı düz deyildir. Habelə əsəbiləşərək ixtiyarsız and içsə yenə and düz deyil.

2-And içərək görmək istədiyi iş haram və ya məkrüh və tərək edəcəyinə dair and içdiyi iş isə vacib və ya müstəhəb olmamalıdır. Əgər mübah bir işi yerinə yetirmək üçün and içirsə, gərək onun tərək edilməsi camaatın nəzərində yerinə yetirilməsindən yaxşı olmasın, eləcə də bir mübah işi tərək etməyə dair and içərsə, onda həmin işin yerinə yetirilməsi camaatın nəzərində tərək olunmasından yaxşı olmasın.

3-Allahın adlarından birinə and içilməlidir, istər Allahın zatından başqasına deyilməyən adlardan olsun - "Allah" kimi, yaxud zatından başqasına da

deyilən adlardan olsun ki, mövcud əlamət və vəziyyətdən Allahı nəzərdə tutduğu məlum olsun. Hətta əgər müəyyən əlamət olmadan Allahın adı nəzərə gəlmirsə, amma o, Allahı nəzərdə tutursa (ehtiyat vacibə görə) andına əməl etməlidir.

4-Andı dilinə gətirməlidir; Deməli, ürəyindən keçirsə kifayət deyil; və yazarsa, ehtiyat ona əməl etməkdir. Amma lal şəxs işarə ilə and içsə düzdür.

5-Anda əməl etmək and içən şəxs üçün mümkün olsun. Əgər and içdiyi vaxtda mümkün olsa, amma sonradan yerinə yetirməyə aciz olsa, yaxud çox çətin olsa, belə olan vaxtdan andı qüvvədən düşür.

Məsələ:944: Bir kəs and içib sonra qəsdən andına əməl etməsə, kəffarə verməlidir; ya on nəfər yoxsulu doyurmalı, ya onları geyimlə təmin etməli, yaxud da bir qul azad etməlidir. Bunları edə bilməsə, gərək üç gün oruc tutsun.

VƏSİYYƏTİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:945: Vəsiyyət budur ki, insan ölümündən sonra bəzi işlərin görülməsini tapşırırsın (buna vəsiyyəti-əhdiyyə deyilir). özünün kəfəni, dəfn yeri və s. mərasimlər üçün etdiyi vəsiyyət kimi. Yaxud vəsiyyət edir ki, öldükdən sonra onun malının müəyyən qədərini bir şəxsə versinlər (buna “vəsiyyəti təmlikiyyə” deyilir); və ya öz övladlarına qəyyum və başçı müəyyən edir.

Məsələ:946: Vəsiyyət etmək istəyən şəxs öz məqsədini deməklə və ya yazmaqla; danışib yaza bilmədikdə isə işarə ilə çatdırı bilər.

Məsələ:947: Vəsiyyətdən əlavə, bütün al-ver müqavilələrini müasir dövrdə adi olan qaydada yazıb imzalamaqla görmək olar, amma evlənmək və tələq siğəsində yazmaqla qənaətlənmək olmaz.

Məsələ:948: Vəsiyyət edən şəxs həddi-bülüğa çatmış və aqil olmalıdır. Amma yaxşını və pisi ayırd edə bilən on yaşında uşaq məscid, məktəb və xəstəxana tikdirmək kimi xeyir işlərə, yaxud öz qohumları üçün ağlabatan vəsiyyət etsə düzdür. Habelə vəsiyyət edən səfeh olmamalı və şəriət hakimi onu malına yiyələnib təsərrüf etməkdən

məhrum etməməli, eləcə də ikrah üzündən deyil, tam iradə və ixtiyar üzündən vəsiyyət etməlidir.

Məsələ:949: İnsan özündə ölümün əsər-əlamətlərini hiss etdikdə dərhal camaatın əmanətlərini sahiblərinə qaytarmalı və əgər borcludursa və qaytarmağın vaxtı çatıbsa borcunu ödəməlidir. Əgər özü verə bilməsə və ya borcun qaytarılma vaxtı çatmayıbdırsa, vəsiyyət etməlidir. Əgər vəsiyyətinə əməl ediləcəyinə əmin deyilsə, şahid tutmalıdır. Amma vərəsələrinin onun borcunu verəcəyinə arxayın olsa (bu barədə) vəsiyyət etməsi vacib deyildir.

Məsələ:950: özündə ölüm əsər-əlamətini görən şəxsin xums, zəkat və məzalim borcu varsa, onları dərhal ödəməlidir. Əgər ödəyə bilmirsə, onda malı varsa və ya malı olmasa da qohumlarının onun borcunu verəcəyinə ehtimal verirsə, vəsiyyət etməlidir. Habelə ona həcc vacib olubsa eyni qayda ilə. Əgər qəza namazı və orucu varsa vacib ehtiyata əsasən vəsiyyət etməlidir. (Bu halda oruc-namazın şərtlərinə riayət edilməlidir.)

Məsələ:951: Borc, vacib həcc, xums, zəkat və bu kimi şeyləri vəsiyyət etməsə belə, əsl maldan (yəni üçdə biri çıxılmazdan əvvəl) ödəmək lazımdır. Əgər bir şey artıq qalsa, bu halda əgər üçdə birinin hamısının və ya üçdə birinin bir hissəsinin müəyyən yerdə xərclənməsini vəsiyyət etmişdirsə, vəsiyyətə əməl edilməlidir. Əgər vəsiyyət etməyibdirsə üçdə

biri onun deyil, borclarını verdikdən sonra yedə qalanlar vərəsənidir.

Məsələ:952: İnsan öz malının üçdə birindən artığını (öləndən sonra müəyyən yerlərdə xərcləmək üçün) vəsiyyəət edə bilməz. Amma vərəsələri icazə versə olar, istər ölümündən əvvəl icazə vermiş olsunlar, istərsə sonra. Vacib ehtiyata əsasən vərəsələr bu işə icazə verdikdə sonra fikirlərindən dönə bilməzlər (vacib ehtiyata əsasən).

Məsələ:953: Bir kəs müxtəlif işlər üçün bir neçə vəsiyyəət etsə, onun malının üçdə biri bu işlərə çatmasa, üçdə birinin çatdığı miqdara tərtiblə əməl edilməlidir və vəsiyyəətin qalanı batildir (amma vərəsələr icazə versə, olar). Əgər vəsiyyəətdə həcc, xums, zəkat və məzalim kimi vacibatı da qeyd etmişdirsə, onlar əsl maldan, qalanı isə üçdə birdən ödənməlidir.

İRSİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:954: ölən şəxsdən qohumluq səbəbi ilə irs aparanlar üç dəstədir:

Birinci dəstə: Meyyitin atası, anası və övladı; övladı ölübsə, nəvəsi, o da ölübsə nəticəsi və s. (əlbəttə, hansılar meyyitə yaxındırsa onlar irs aparır) və nə qədər ki, bu dəstədən bir nəfər vardır, ikinci dəstə irs apara bilməz.

İkinci dəstə: Meyyitin babası və onun (babasının) atası, nə qədər yuxarı getsə belə; nənəsi və onun (nənəsinin) anası və s. (istər ata tərəfdən olsunlar, istərsə ana tərəfdən); habelə, meyyitin bacısı və qardaşı, onlar ölübdürsə, onların uşaqları, onlar da ölübsə nəvələri, meyyitə daha yaxın olanlar irs aparır. Nə qədər ki, bu dəstədən bir nəfər vardır, üçüncü dəstə irs apara bilməz.

Üçüncü dəstə: Meyyitin əmisi, bibisi, dayısı, xalası nə qədər yuxarı getsə də; və onların övladları nə qədər aşağı getsə belə (əlbəttə, meyyitə yaxın olanlar irs aparır); nə qədər ki, meyyitin əmi, bibi, xala və dayılarından bir nəfər sağdır, onların uşaqları irs apara bilməz. Və nə qədər ki, onların övladları diridir, nəvələri irs apara bilməz. Burada yalnız bir

istisna hal var: əgər meyyitin tək-cə ata tərəfdən bir olan əmisi ilə həm ata, həm də anadan bir olan əmioğlusunu olsa, onda tək-cə ata tərəfdən bir olan əmisi irs aparmaz və həm ata, həm də anadan bir olan əmioğlusunu irs aparar.

Məsələ:955: Əgər meyyitin özünün əmisi, bibisi, xalası və dayısı, eləcə də onların övladı olmasa, növbə meyyitin atasının və anasının bibisi, əmisi, xalası və dayısına çatır. Əgər onlar da sağ olmasa onların övladları irs aparır; əgər onlar da sağ olmasalar babasının və nənəsinin xalası, əmisi, bibisi və əmisi irs aparır; onlar da sağ olmasalar onların övladları irs aparır.

Məsələ:956: Ər-arvad sonrakı məsələlərdə deyilənə əsasən, bir-birindən irs aparır.

ƏR-ARVADIN İRSİ

Məsələ:957: Daimi əqddə olan arvad dünyadan getsə və övladı olmasa onun malının yarısı ərinə, qalanı isə sair vərəsələrə çatır. Və əgər o ərindən və ya əvvəlki ərindən övladı olsa, malının dörd-də biri ərinə, qalanı isə vərəsələrinə çatır.

Məsələ:958: Bir kişi dünyadan getsə və onun övladı olmasa malının dörd-də biri daimi əqddə olan arvadına, qalanı isə vərəsələrə çatır. Əgər o arvadından və ya başqa arvadından övladı olsa, malının səkkiz-də biri arvada, qalanı isə vərəsələrə irs çatır.

Məsələ:959: Arvad ərinin daşına bilən bütün malından irs aparır, Amma yer (torpaq sahəsi) və onun qiymətindən irs aparmır, istər evin yeri olsun, istərsə bağ və ya əkin sahəsi kimi; habelə bina və ağac kimi yerin fəzasında olanların özündən irs aparmır, lakin ona qiymət qoyulmalı və onun payına düşəni verməlidirlər.

Məsələ:960: Kişinin öz arvadı üçün aldığı paltar, zinət əşyaları və s. arvadın malıdır, amma kişinin məqsədinin onun mülkiyyətinə keçirmək deyil, sadəcə əmanət verməsi olması sübut edilsə onun malı olmaz.

İRSƏ AİD OLAN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏR

Məsələ:961: Bir kişi dünyadan getsə, onun Quranı, üzüyü, qılıncı, geydiyi və ya geymək üçün aldığı paltarlar böyük oğula çatır. Əgər bu dörd şeydən bir neçə dənə olsa, məsələn, iki Quranı və iki üzüyü olsa, bu halda hər iksindən də istifadə edirmişsə, hər ikisi böyük oğula çatır.

Məsələ:962: Meyyitin borcu elə malı miqdarında, yaxud malından çox olsa, onda yuxarıda deyilən dörd şey böyük oğula yetişməz, əksinə meyyitin borcuna verilməlidir. Amma malı çox olsa və həm borcunu qaytarmağa çatsa və həm də vəərəsəyə bir şey yetişsə, onda həmin dörd şeyi böyük oğula vermək lazımdır.

Məsələ:963: Müsəlman kafirdən irs aparır, amma

kafir, hətta meyyitin atası və ya oğlu olsa belə müsəlmandan irs aparmaz.

Məsələ:964: öz qohumunu qəsdən və nahaq yerə öldürən şəxs ondan irs aparmaz. Amma xəta üzündən olsa (məsələn, havaya daş atsa və təsadüfən qohumlarından birinə dəyib onu qətlə yetirsə) malından irs apara bilər, amma bu surətdə ehtiyata görə onun qətl diyəsindən irs apara bilməz.

Məsələ:965: Meyyitin hələ ana bətnində olan uşağı olsa və birinci dəstədən övlad, ata və ana kimi vərəsəsi də olsa, irsi böldükdə ana bətnində olan uşaq üçün iki oğlan payı ayırmalıdırlar. O, diri dünyaya gəldikdə irs aparar. Əgər bir oğlan və bir qız dünyaya gəlsə, ayrılan payın artığını vərəsələr öz aralarında bölməlidir. Əgər birinci dəstədən olmasa, uşaq da diri dünyaya gəlsə irsin hamısı ona çatır, əks halda isə başqa vərəsələrin arasında bölüşdürülür.

MÜDAFİƏ, ƏMR BE MƏRUF VƏ NƏHY ƏZ MÜNKƏRİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:966: Bütün müsəlmanlara düşmən hücumu qarşısında öz ölkələrini və sərhədlərini mal, can və hər vasitə ilə müdafiə etmək vacibdir və bu işdə şəriət hakiminin icazəsinə ehtiyac yoxdur. Amma müdafiə işlərini nizama salmaq üçün imkan daxilində şəriət hakiminin nəzəri ilə sədaqətli, e'timad olunan və işbilən qoşun başçıları təyin edilməlidir.

Məsələ:967: Müsəlmanlar yadellilərin, islam ölkələrini istila altına almaq üçün məkrli tədbir hazırlayıb daxili və ya xarici qüvvələrin vasitəsi ilə həyata keçirmək fikrindən agah olduqda hər bir mükəlləfə vacibdir ki, mümkün olan hər bir vasitə ilə onun qarşısını alıb ölkəni müdafiə etsinlər.

Məsələ:968: Yadellilərin siyasi, iqtisadi və ticari nüfuzlarının genişlənməsi səbəbi ilə onların islam ölkələrinə hakim olub istila altına alması ehtimalı verildikdə, onların nüfuzlarının qarşısını almaq və məkrli əllərini kəsmək hamıya vacibdir. Habelə, qeyri-islam ölkələri ilə siyasi əlaqələr elə qurulmalıdır ki, müsəlmanların zəifləməsinə, onların yadellilər tərəfindən əsarətə alınmasına, ticarət və iqtisadi cəhədən asılı vəziyyətə düşmələrinə səbəb

olmasın.

*Məsələ:*969: Əmr be məruf (yaxşı işlərə əmr etmək) və nəhy əz münkər (pis işlərdən çəkəndirmək) aşağıdakı şərtlərlə hər bir aqıl və həddi-bülüğa çatan şəxsə vacibdir:

1-Bir kəsə əmr və nəhy edən şəxsin onun haram iş görməsinə və ya vacib işi tərk etməsinə yəqinliyi olmalıdır.

2-Əmr və nəhyinin təsir qoyacağına ehtimal versin, istər bu təsir ani olsun, istərsə yox; istər yarımçıq olsun, istərsə kamil. Deməli, təsir qoymayacağını bilsə, bu iş vacib deyildir.

3-Əmr və nəhy etməkdən fəsad və zərər törənməsin. Deməli, şəxsin özünün, yaxud bəzi mə'minlərin can, mal, abır-heysiyyət və namusuna ziyan yetirəcəyini bilsə, bu iş vacib deyildir. Amma Müqəddəs Şəriət sahibinin ciddi əhəmiyyət verdiyi məsələlərdən (İslam və Quranın qorunması, islam ölkələrinin müstəqilliyi, yaxud islamın zəruri hökmlərinin qorunması və s. kimi məsələlərdən) olsa, dəyəcək ziyana e'tina etməməli, can və malını onların qorunmasına fəda etməlidir.

YENİ (MÜSTƏHDƏSƏ) MƏSƏLƏLƏR
1-BANK MƏSƏLƏLƏRİ VƏ QƏRZÜL-
HƏSƏNƏ FONDLARI

Məsələ:970: Camaatın banklara cari hesab adı ilə qoyduqları pullar bank üçün qərzül-həsənə (faizsiz borc) hökmündədir. Belə ki, onlar hər vaxt istəsələr, pullarını ala bilərlər. Onun müqabilində qazanc qərar versələr o qazanc haram və borc da batildir. Bank onlarda təsərrüf edə bilməz.

Məsələ:971: Camaatın banklara qısa müddətli və ya uzun müddətli qoyduqları pullar və bankın ona verdiyi əlavə qazanc o surətdə halal olar ki, şəriət qanunları əsasında və islami müqavilələr (müzaribə, şirkət və s.) yolu ilə olsun; habelə hesab açıb pul qoyan şəxs yəqin etməli və ya kifayət qədər ehtimal verməlidir ki, bank, müştərinin tərəfindən vəkil kimi bu müqavilələri şəri qaydada yerinə yetirir. Amma bu kimi işlərin formal xarakterli olub kağız üzərində qaldığına yəqin etsə, onun qazancı haramdır.

Məsələ:972: Şəxslərin banklardan qərzül-həsənə və s. kimi aldıkları borclar və qaytaranda artıq verdikləri o surətdə halal olar ki, müamilə şəri surətdə olsun və riba (sələm) xarakterli olmasın.

Məsələ:973: İnsan bankda həm halal, həm də

haram pulun olmasını bilsə, amma bankdan aldığı pulun haram puldan olub-olmamasını bilməsə, almasının eybi yoxdur. Amma aldığı pulun haram puldan olduğuna əmin olsa, onda təsərrüf edə bilməz və bu, maliki məlum olmayan mal hökmündədir ki, (vacib ehtiyata görə) şəriət hakiminin icazəsi ilə Allah yolunda sədəqə verməlidir. Bu məsələdə daxili və ya xarici, dövlət və qeyri-dövlət bankları arasında heç bir fərq yoxdur.

Məsələ:974: Xarici və qeyri-müsəlman banklarından qazanc almağın eybi yoxdur, amma müsəlman banklarından qazanc almaq haramdır.

Məsələ:975: "Sərfi-bərat" adlanan bank və ticarət həvalələrinin eybi yoxdur. Yəni bank və ya tacir bir yerdə bir şəxsdən pul alır və ona həvalə verir ki, başqa yerdə bank və ya şəxs onu ödəsin. O, bu həvalə əvəzində pul sahibindən bir şey alır. Bu müamilə halaldır, istər həvalə haqqını həmin puldan götürsün, istərsə ayrılıqda alsın. Hələ əgər başqa bir bank və ya müəssisə, müəyyən məbləğ pulu bir şəxsə verib həvalə etsə ki, başqa bir yerdə müəyyən şəxsə və ya bank şə'bəsinə versin, bu həvalədən müəyyən qədər zəhmət haqqı alsın, eybi yoxdur.

Məsələ:976: Rəhnli banklar və başqa banklar qazanc şərti ilə borc verib əvəzində bir şeyi rəhn (girov) götürsələr, həm borc, həm də rəhn batil və haramdır. Bank da öz haqqını almaq üçün rəhn kimi qoyulmuş malı sata bilməz, bir kəs onu alsın da ona

malik ola bilməz.

Məsələ:977: Qərzül-həsənə fondlarının hesab işlərini görmək müqabilində əmək haqqı almasının eybi yoxdur, amma vacib ehtiyat odur ki, aldığı pul bankın çəkdiyi xərci və zəhmətləri dəyərində olsun və pulun qazancını zəhmət haqqı adı ilə götürməsinlər.

Məsələ:978: Bəzi qərzül-həsənə fondları öz sərmayələrinin bir miqdarını ticarət və istehsal işlərində işlədirlər ki, onun gəlirindən bankın xərcini, yaxud dəyən zərərləri ödəsinlər. Bu iş o halda caizdir ki, pul sahibləri ondan xəbərdar olsunlar və bu işə icazə versinlər, eləcə də əldə olunan gəlir də yalnız bankın xərclərini ödəmək üçün işlədilsin.

2-SƏFTƏNİN HÖKMLƏRİ

Məsələ:979: “Səftə” pul olmayan, lakin borcluluq sənədini göstərən vəərəqəyə deyilir. Buna görə də müamilə onun üzərində baş vermir. O, iki qismdir:

1-Həqiqi səftə; bunu borclu şəxs öz borcunun müqabilində borc aldığı adama verir; 2-Dostluq səftəsi. Bunu bir şəxs borclu olmadan başqasına verir, məqsədi də budur ki, onu üçüncü bir şəxsə versin və onun məbləğindən bir miqdarını çıxıb nəqd pul alsın.

Məsələ:980: Bir şəxs həqiqi səftəni başqası ilə öz dəyərindən az məbləğə müamilə etsə, məsələn, hələ üç ay müddəti olan min tümənlik səftəni doqquz yüz tümən nəqd pula müamilə etsə, həqiqətdə borclu

şəxsdən almalı olduğu min tükəni doqquz yüz tükən nəqd pula satır. Bu kimi səftə müamələsinin eybi yoxdur (ona tənzihi-səftə deyilir). Amma dostluq səftəsində bu kimi müamələ işkallıdır, ona görə ki, onda həqiqi borc yoxdur və onun həlli üçün göstərilən yolların heç biri işkalsız deyildir.

Məsələ:981: Səftədə imzası olan şəxsə müraciət etmək olar, yəni əgər səftə verən şəxs borcunu vaxtında verməsə, borc sahibi öz haqqını ona qol çəkmiş şəxslərdən ala bilər. Həqiqətdə səftəyə qol çəkənlər borclunun borcuna zəmin olurlar ki, o, vermədikdə onlar versinlər (buna zəmmi-zimmə bezimmə deyilir və səhihdir).

Məsələ:982: Pul alveri caizdir, yəni İrən pulunu Suriya lirəsi, yaxud Səudiyyə riyalı, yaxud mark və dollarla alver etmək olar, onda az verib və ya çox almağın eybi yoxdur. Amma biri başqasına borc versə, istər İrən pulu olsun, istərsə xarici pul, ancaq verdiyi miqdarı ala bilər, ondan çox almaq riba və haramdır. Əgər bir şəxs başqasına yüz mark pul borc versə və sonra İrən pulu ilə almaq məcburiyyətində olsa, bazarda adi olan qiymətlə hesab etməlidir. Amma borc sahibi ondan azına razı olsa, eybi yoxdur.

3-SƏRQÜFLİ MÜAMİLƏ

Məsələ:983: Sərqüfli bir şeyi icarəyə alan şəxsin işin əvvəlində mülkün sahibinə verdiyi pul müqabilində o mülkü o icarəyə almaqda başqalarından artıq hüquqa malik olmasına və ona üstünlük verilməsinə deyilir. Belə olan halda sərqüfli verən icarəçi o mülkü icarəyə götürmək haqqında başqasından üstündür. Keçmişdə sərqüfli yox idi və bu gün adi bir iş olub. O, aşağıdakı şərtlərlə səhihdir: Sərqüflinin miqdarı məlum olmalıdır, hər iki tərəf öz meyl və istəyi ilə müamilə etməlidir, həddi-bülüğa çatmış, aqıl və rəşid olmalı, sərqüflinin mənasını və onun nəticələrini bilməlidir.

Məsələ:984: Mülk sahibi öz mülkünü başqasına icarəyə verə bilər və icarə pulundan əlavə, ondan sərqüfli də ala bilər. Belə olan halda icarəyə verdiyi mülkü icarə müddəti qurtarsa da belə başqasına icarəyə verə bilməz. Amma sərqüfli verən birinci icarəçi icazə versə, başqasına icarəyə verə bilər. Birinci icarəçi də o mülkün sərqüflini başqasına verə bilər, istər az qiymətə olsun, istərsə çox qiymətə.

Məsələ:985: Əgər sərqüfli götürülmüş icarənin vaxtı sona çatsa, sahibi onu həmin icarəçiyə, yaxud onun razılığı ilə başqasına icarəyə verə bilər. İcarə pulu da e'tibarlı mütəxəssisin nəzəri ilə gündəlik qiymətlə və ədalət əsasında təyin edilməlidir.

Məsələ:986: Sərqüfli pulu vermədən bir mülkü icarə edən şəxs icarə müddəti sona çatdıqdan sonra sahibinin icazəsi olmadan orada qala bilməz. Əgər

oradan çıxmasa qəsbkar sayılır, icarə pulunu ödəməlidir, mülkə də zamindir, istər birinci icarə müddəti az olsun, istərsə çox; istər icarə müddətində mülkün qiyməti artsın, istərsə azalsın. Əgər başqası bu mülkü ondan icarəyə götürsə, icarə səhih deyildir. Amma mülk sahibi razı olsa eybi yoxdur.

Məsələ:987: Sərqüfli verməklə bir yeri icarəyə götürən şəxs, icarə müddəti sona çatmayınca, onu başqasına həmin məbləğə icarəyə verə bilər, amma sərqüfli haqqını almaqda razılaşdığı hər bir miqdarı ala bilər. İcarənin ikinci adama verilməsində sahibinin razılığı şərtidir. Amma əvvəldən bu haqq icarəçiyə verilibsə, onda eybi yoxdur.

4-SİĞORTANIN HÖKMLƏRİ

Məsələ:988: Sığorta bir müqavildədir ki, sığorta edən şəxs və ya şirkətlə sığorta olunan şəxsin arasında və bu əsasda bağlanır ki, o şirkətə, yaxud şəxsə verdiyi pul əvəzində insana dəyən xəsarət və ziyanları ödəsin. Bu, müstəqil bir müqavilədir ki, növbəti məsələdə deyilən şərtləri mövcud olduqda səhihdir; istər ticarət mallarını sığorta etmək olsun, istərsə ev, avtomobil, gəmi, təyyarə, fəhlə və işçi, yaxud ömür və bu kimi əql sahiblərinin nəzərində adi şeylər üçün olsun.

Məsələ:989: Sığorta müqaviləsini bağlayan tərəflər həddi-bülüğa çatmış və aqil olmalı, ixtiyar və iradələri üzündən bu işi etməlidir və heç biri səfeh

olmamalıdır. Bundan əlavə, bütün xüsusiyyətlər müəyyən edilməlidir. O cümlədən: 1-Sığortanın mövzusu; məsələn, filan nəqliyyat vasitəsi, filan bina və ya filan şəxs olması məlum olmalıdır. 2-Müqavilə bağlayan tərəflər müəyyən edilməlidir; 3-Sığorta sahibinin (şirkət və ya şəxsə) verəcəyi aylıq pul və məbləğ müəyyən olmalıdır, məsələn, filan gündən bir ilə qədər; 4-Sığortanın vaxtı təyin edilməlidir; 5-Ziyan və xəsarət törədə bilən təhlükə və xətlər müəyyən edilməlidir; məsələn, yanğın, bombardman, boğulmaq, oğurlanma, ölüm, xəstəlik və ya hər hansı bir təhlükə; 6-Sığorta olunan şeyin ən yuxarı qiyməti təyin edilməlidir. Məsələn, filan ev iki milyon tükənə, yaxud ondan az, yaxud çox məbləğə sığorta olunur. Ümumiyyətlə, əql sahibləri arasında mövcud olan ümumi qaydalara riayət olunmalıdır.

Məsələ:990: Sığorta əqdinin sığəsini hər bir dildə oxumaq və ya sığorta müqaviləsini kağızda yazıb qol çəkmək olar.

5-TƏLQİHİN (QADINI HAMİLƏ ETMƏYİN) HÖKMLƏRİ

Məsələ:991: Kişinin spermasını müəyyən vasitələrlə öz arvadının bətninə daxil etmək caizdir, amma onun müqəddimati işləri halal və şərən düz olmalıdır. Bu işdə haram müqəddimat işlərindən çəkinmək lazımdır. Kişinin spermasını onun arvadının bətninə daxil etsələr (istər onun

müqəddimati işlərində halal yoldan istifadə etsinlər, istərsə haram yoldan) ondan əmələ gələn uşaq halalзадə olub ər-arvada məxsusdur və bütün övladlıq hüququna malikdir (irs, nəfəqə və s. kimi).

Məsələ:992: Ərindən başqa kişinin spermasını qadının bətninə daxil etmək caiz deyildir, istər qadının icazəsi olsun, istərsə olmasın; istər əri olsun, istərsə yox; istər əri icazə versin, istərsə yox. Əgər belə etsələr və ondan uşaq dünyaya gəlsə, bu halda əgər şübhə üzündən olsa (məsələn, kişi öz arvadı olduğu güman etsə və ya qadın öz ərinin nütfəsi olduğunu güman etsə, amma sonradan belə olmadığı məlum olsa) uşaq o ər-arvadındır və bütün övladlıq hüququna malikdir. Amma bu iş bilə-bilə və qəsdən olsa, doğulan uşaq (şərən) onların övladı hesab olunmur və irs və s. hüquqlara malik deyillər. Amma uşaq qız olsa, spermanın sahibi onunla evlənə bilməz; əgər oğlan olsa o, öz anası ilə evlənə bilməz. Habelə evlənmə ilə əlaqədar sair işlərdə də belədir.

6-BƏDƏN ÜZVLƏRİNİ PEYVƏND ETMƏYİN VƏ BƏDƏNİ YARMAĞIN HÖKMLƏRİ

Məsələ:993: Ürək, böyrək və digər üzvləri peyvənd etmək caizdir, istər diri insanın bədən üzvündən olsun, istərsə meyyitin; meyyit də istər müsəlman

olsun, istərsə qeyri-müsəlman. Amma müsəlman meyyitin bədən üzvünü çıxarıb başqasının bədəninə o vaxt peyvənd etmək olar ki, o müsəlmanın canı o peyvənddən asılı olsun, habelə mühüm bir üzvün (göz kimi) qorunması ondan asılı olsa; ümumiyyətlə ehtiyat odur ki, müsəlman meyyitin üzvünü çıxaran şəxs, həmin üzvün diyəsini fiqhi kitablarda deyilənlərə əsasən versin.

Məsələ:994: Şəxsin özü öz sağlığında (öləndən sonra) onun bədən üzvlərini başqasına peyvənd etməyə icazə versə, yaxud meyyitin qəyyumları bu işə icazə versələr, diyə və sair hökmlər dəyişilmir və öz yerində qalır və ehtiyat odur ki, diyə hər bir halda verilsin.

Məsələ:995: Diri insanın bədənindən hər hansı bir üzvü götürüb başqasına peyvənd etmək (böyrək peyvəndi kimi; belə ki, diri insanın iki böyrəyindən birini çıxarıb başqasına peyvən edirlər) o halda caizdir ki, sahibinin razılığı ilə olsun və bu işlə onun sağlamlığı təhlükəyə düşməsin. Ehtiyat odur ki, onun müqabilində müəyyən qədər pul alırsa üzvə görə yox, üzvün götürülməsinə icazə verməsi əvəzində alsın.

Məsələ:996: Bir insanın qanını (müalicə və ya həyatını xilas etmək məqsədi ilə) başqa insana köçürmək caizdir, istər müsəlman qanı olsun, istərsə kafir qanı; istər kişi qanı olsun, istərsə qadın qanı. Bu məqsəd üçün qan al-verinin eybi yoxdur.

Məsələ:997: Diri və ya ölü bir şəxsin hər hansı bir bədən üzvünü ayıraraq başqasına peyvənd etsələr və ikinci şəxsin bədənindən sayılsa, artıq nəcis və meyyətə sayılmır və namaz üçün də eybi yoxdur.

Məsələ:998: Müsəlman meyyitin bədənini tibbi araşdırma məqsədilə yarmaq bir neçə şərtlə caizdir: 1-Bu iş müsəlmanları ölümdən xilas etmək və tibbi məlumatları təkmilləşdirmək məqsədi ilə olsun. Və bədən yarılmadan bu məqsədin həyata keçməsi mümkün olmasın. 2-Bu iş üçün qeyri-müsəlman meyyiti tapılmasın. 3-Zəruri və ehtiyacı olan miqdara qənaət edilsin və onun artığı caiz deyil. Bu şərtlərlə ölünün bədənini yarmaq nəinki caiz, hətta vacib olur. Amma qeyri-müsəlman meyyitində bu şərtlər lazım deyil.

Məsələ:999: Bədəni təhqiqat üçün yarılan ölü müsəlman olsa və ona qüsl verilmiş olsa, əl vurmaq qusul gətirməz. Əks halda hər dəfə ona əl vurduqda meyyit qüslü lazımdır. Əgər çətinlik törənsə, qüsl əvəzinə təyəmmüm edilməlidir. Amma əgər üstündə əti olmayan sümüklərin və ya bədənədən ayrılmış beyin, damar, ürək, kimi bir parça ətin üzərində araşdırma aparılsa qüsl lazım deyildir. Əgər əlcəkdən istifadə etsələr ümumiyyətlə qüsl lazım deyildir.

Məsələ:1000: İnsan bədənini yarmağın şəran caiz olduğu yerlərdə diyə yoxdur.

BİR NEÇƏ MÜHÜM VƏ EHTİYAC DUYULAN MƏSƏLƏ

Məsələ:1: ölü müctehidə təqlid etməkdə qalmaq caizdir. Əgər meyyit ələm olsa, (təqlid bəhsində deyildiyi kimi) bu iş vacibdir.

Məsələ:2: Müzaf su həddindən artıq çox olsa və bir tərəfinə nəcis düşdükdə digər tərəfə yayılırsa (müzaf su ilə dolu olan böyük hovuzlar kimi) nəcis yetişməklə hamısı nəcis olmaz.

Məsələ:3: Bir heyvanı şəriət göstərişi əsasında deyil, başqa cür zibh etsələr, onun ətinin yeyilməsinin haram olmasına baxmayaraq, özü pakdır. Deməli, qeyri-müsəlman ölkələrindən gətirilən dərilər, zibh olunan heyvanlardan olması məlum olsa, pakdır.

Məsələ:4: “Biladi-kəbirə” o şəhərlərdə deyilir ki, onun hər məhəlləsi müstəqil bir şəhər olsun. Amma Tehran kimi böyük şəhərlər biladi-kəbirə deyildir, qəsd-iqamə və vətən baxımından onun hamısı bir məhəl hesab olunur.

Məsələ:5: Uzun müddət ərzində bir yerdə qalmaq istəyən şəxslər (din elmləri hövzələrində bir neçə il qalmaq istəyən tələbələr və ya bir neçə il müəyyən bir yerdə qalmalı olan dövlət işçiləri kimi) orada müsafir sayılmaz və qaldıqları yer onların vətəni

hesab olunur. Orada on gün qalmaq niyyətləri olmasa belə, namazlarını tamam qılmalıdırlar. **Məsələ:6:** Peşələri səfər olan (səhradakı sürücülər kimi) və ya səfər etmək öz işlərinə müqəddimə olan şəxslərin (bir şəhərdə qalan və hər gün başqa yerə gedib dərs deyən müəllim kimi) gediş-gəlişi səkkiz fərsəx və ya ondan çox olsa namazlarını tamam qılmalı, Ramazan ayının oruclarını da tutmalıdırlar.

Məsələ:7: İllik xərcdən olan ev, xalça və başqa şeylər sonradan satılsa, onun puluna xüsusilə onun yerinə başqasını almaq istəsələr xums düşməz.

Məsələ:8: Heyvanları şəriət göstərişlərinə riayət edərək maşın vasitəsilə zibh etmək caizdir, bu halda heyvanın əti halal və pakdır.

Məsələ:9: Radio, televizor, eləcə də mübah və nəzərə çarpacaq dərəcədə şəri mənfəəti olan digər vəsaiti alıb-satmaq caizdir.

Məsələ:10: Balıq tora düşəndən sonra suda ölsə halaldır.

Məsələ:11: Ribadan qaçmaq üçün ciddi məqsəd olmadan işlədilən hiylələr batildir. Misal üçün, bir şəxsə müəyyən qədər borc verib sonra onun bir neçə min tümən olan mənfəətinə bir neçə qram nabatla müsaliyə etsələr, əsassız və batildir, bu zaman artıq alınan məbləğ ribadır.

Məsələ:12: Bank müamilləri, istər az müddətli olsun, istərsə çox müddətli, həmçinin ayrı-ayrı şəxslərin bankdan borc alıb müqabilində qazancın

müəyyən qədərini banka verməsi o halda halaldır ki, şəriət me'yarlara uyğun və islami müqavilələr əsasında olsun. Eləcə də pulu verən və alan şəxs yəqin etməli və ya əqlən ehtimal verməlidir ki, bank müdiri öz şəri vəzifəsinə uyğun olaraq bu işlərə şəri qaydada əməl edəcək. Amma bu işin formal və kağız üzərində olmasını bilsə qazanc hər iki tərəfə haramdır.

Məsələ:13: Camaatın çoxu bir qədər pul verib bir evi rəhnə (girov) götürürlər, nəticədə icarə pulundan azalır. Bu iş bir surətdə səhih, bir surətdə isə batildir. Əgər evi icarə etsə və icarə əqdini oxuyarkən filan məbləğin borc kimi ona verilməsini şərt etsə və evi rəhnə qoysa, səhihdir. Amma əgər qabaqcadan borc və rəhn alınsa və onunla yanaşı şərt edilsə ki, icarə pulu azaldılsın, bu iş haram və batildir.

Məsələ:14: Başqasını zəmanətə götürmək, hər iki halda: istər "nəqli-zimmə" olsun (yəni bir şəxsin borcunu verməyə öz öhdəsinə götürsə), istərsə "zəmmi-zimmə bezimmə" olsun (yəni borclu pulunu vermədiyi halda o versin) səhih və şəridir.

Məsələ:15: Məvat (sahibsiz və əkilməmiş) yerlər qeydiyyat idarəsində qeydə alınmaqla bir şəxsin mülkü olmaz. Mülkün olması üçün onu əkin üçün hazırlamaq lazımdır.

Məsələ:16: Təzir - şallaq vurmaqla bitmir. Cərimələr, həbs, hətta xətakarı kütləvi informasiya vasitələri ilə tanıtdırmaq və ya digər tədbirlərlə də

ola bilər. (Əlbəttə, bunların hansından istifadə olunması qazinin nəzərindən, eləcə də cinayətin, cinayətkarın və bununla əlaqədar olan xüsusiyyətlərdən asılıdır.)

Məsələ:17: İslami örpəkdə paltarın hansı materialdan və nə rəngdə olması mühüm deyil, əsas **Məsələ:**budur ki, bütün bədəni örtmək (biləyə qədər əllər və üzdən başqa) vacibdir. Amma başqalarının diqqətini cəlb edən bəzəkli paltar geymək, bədəni göstərməsə də, caiz deyildir.

Məsələ:18: Həm həqiqi, həm də hüquqi şəxslərin hər ikisi malik və müamilə tərəfi ola bilərlər. Deməli, təsis edilən hər hansı bir xeyriyyə və başqa müəssisədə hüquqi şəxslər olsa, bu baxımdan həqiqi şəxslərlə fərqli deyillər.

Məsələ:19: Sənədi yazmaq və qol çəkmək bütün əqdlərdə tələffüz olunan siğənin əvəzinə ola bilər. Amma izdivac və təlaq əqdində vacib ehtiyat odur ki, siğə tələffüz şəklində oxunsun.

Məsələ:20: Siqaret çəkmək və müxtəlif növ tütünlərdən istifadə etmək mütəxəssislərin nəzərində mühüm zərəri olduqda haramdır. Amma narkotik maddələr mütləq şəkildə haramdır.

Məsələ:21: Xəstəni ölümdən xilas etmək üçün qan al-veri caizdir. Lakin böyrək və s. kimi bədən üzvlərinin al-verində ehtiyat odur ki, pul alsalar üzvün öz müqabilində deyil, üzvü bədəndən götürməyə verilən icazənin əvəzində alsınlar. Bu işin

özü o zaman caizdir ki, üzv verənin sağlamlığını təhlükəyə salmasın.

Məsələ:22: Alıcı və satıcı qiyməti təj'in etməkdə azaddırlar, amma bu azadlıq islam cəmiyyətinin iqtisadi sistemini pozsa, yaxud fəsada səbəb olsa şəriət hakimi özü qiymət təj'in edib camaatı ona riayət etməyə məcbur edə bilər.

Məsələ:23: İslam ölkələrini müdafiə etmək vacibdir və bu hökm insanın yaşadığı ölkəyə həsr olunmur. Bütün dünya müsəlmanları yadellilərin müsəlman ölkələrinə və müsəlmanların müqəddəslərinə qarşı etdikləri hücumlar müqabilində dayanmalı və bir-birlərini qorumalıdırlar.

Məsələ:24: "Müzaribə" ona deyilir ki, bir və ya bir neçə nəfər sərmayə qoysun, başqa bir neçə nəfər isə o sərmayə ilə işləsinlər, əldə olunan qazancı bağladıkları müqavilə əsasında öz aralarında bölsünlər və hər kəs öz payını alsın.

Məsələ:25: Müzaribənin mütləq qızıl və gümüş sikkə ilə olması vacib deyil, hər növ mal ilə də səhihdir. Habelə, sərmayənin təkcə ticarət işlərində işlədilməsi şərt deyil, istehsal işlərində də (sənətkarlıq, əkinçilik, maldarlıq, qoyunçuluq və s. kimi) istifadə oluna bilər. Deməli, zavodların səhmini (vauçer) alıb onun qazancından istifadə etmək səhihdir.

Məsələ:26: Müzaribədə hər iki tərəfin səhmini mənfəətdən faiz hesabı ilə təyin edilməsi vacib deyil

(məsələn, yarısı və ya üçdə biri kimi). İki tərəfdən birinin payını müəyyən miqdar qərar vermək olar, məsələn, demək olar ki, filan miqdar sərmayə müqabilində mənfəətdən 10 min tükən onun payı olsun, bu şərtlə ki, müzaribənin qazancı bundan çox olsun, əks halda səhih deyildir.

Məsələ:27: Bankların şəxslərin pulları ilə gördükləri müzaribə işi yuxarıda qeyd olunan şəri şərtlərə uyğun olsa, (təkcə kağız üzərində qalmasa) səhih və əldə edilən mənfəət də şəriddir.

Məsələ:28: İş görən şəxs tərəfindən təqsir olmadan sərmayəyə xəsarət dəysə, bu, sərmayəyə aiddir. Onu amilin (işləyənin) boynuna qoymaq və ya hər iki tərəfin arasında bölmək olmaz.

Məsələ:29: Sübh azanının vaxtı (oruc və namaz üçün) ay olan və ya olmayan gecələrdə eynidir və me'yar üfüqdə şəfəq işığının zahir olmasıdır, hətta ayın işığının saçması nəticəsində görünməsə belə.

Məsələ:30: Tibbi məqsədlər üçün insan bədənini yarmaq 998-ci məsələdə deyildiyi şərtlərlə caizdir. Bu ölümlərə əl vurmağın hökmü də 999-cu məsələdə bəyan olundu.

Məsələ:31: Çek də səftə kimi iki növdür: Bəzən bir şəxsin başqasına borc verdiyini göstərir (məsələn, bir malı alıb əvəzində çek vermiş olsa). Bu surətdə müddətli çeki, onun dəyərindən az miqdara nəqd pula borc sahibi ilə müamilə etmək, yaxud başqa şəxsə az məbləğə satmaq olar. Amma çek borc

əvəzində olmasa, onun müamiləsi işkallıdır.

Məsələ:32: Qərzül-həsənə fondları borc vermək əvəzində heç bir şərt qoya bilməzlər. Məsələn, deyə bilməzlər ki, borc verməyin şərti budur ki, əvvəldən orada pul ehtiyatın olsun, yaxud gördükləri iş müqabilində mizd versin. Buna əsasən aldıqları iş mizdunu borcdan ayrı hesab etməlidirlər.

Məsələ:33: Camaat arasında belə bir qayda var ki, əvvəlcə ev sahibinə borc verib onun evini rəhnə (girov) götürür və şərt edirlər ki, o evdə oturmaq haqqına malik olsunlar, yaxud icarə pulunu az versinlər. Bu iş riba və haramdır. Onun düzgün yolu odur ki, əvvəlcə evi icarə etsinlər (hətta az məbləğə olsa belə) və icarə əqdi oxunarkən şərt etsinlər ki, evi icarəyə alan şəxs tərəfindən müəyyən məbləğ evin sahibinə verilsin və ev onun müqabilində rəhnə qoyulsun. Bu surətdə riba deyil və halaldır.

Məsələ:34: Cümə namazı (289-cu məsələdə deyildiyi kimi) məsumların (ə) və onların xas naiblərinin zamanında vacibi-eynidir. Amma İmam Zamanın (ə) qeybətdə olduğu vaxt vacibi-təxyiridir. Yəni cümə namazı ilə günorta namazının hər birini qılmaqda ixtiyar sahibidir. Amma ehtiyat odur ki, islam hökuməti təşkil olunan dövrdə cümə namazı qılmağı seçsin.

Məsələ:35: Cümə namazı camaat namazı şəklində qılınmalıdır və onda ən azı beş nəfər iştirak etməlidir (imam cümə və ondan əlavə dörd nəfər).

Məsələ:36: Cümə namazı müsafirlərə, qadınlara, xəstələrə və zəiflərə vacib deyildir, amma cümə namazında iştirak etsələr namazları səhihdir. Amma vacib ehtiyat odur ki, cümə namazını təşkil edən beş nəfər (imam cümə və dörd nəfər) onlardan başqası olsun.

Məsələ:37: İki cümə namazı qılınan yerin arasındakı fasilə bir ağacdan az olmamalıdır, əgər bundan az fasilədə iki cümə namazı qılınsa birinci düz, ikincisi isə batildir.

Məsələ:38: Cümə namazı qılınan yerdən iki ağac fasiləsi olan şəxsə cümə namazının hökmü aid olunur və əgər cümə namazı vacibi-eyni olsa, onların iştirak etmələri vacibdir.

Məsələ:39: Cümə namazının vaxtı günortanın əvvəlindən başlayır və azan, xütbələr və namaz adi qaydada yerinə yetirilən vaxta qədər davam edir. Bu qədər vaxt keçəndən sonra cümə namazının vaxtı sona çatır və günorta namazı qılınmalıdır.

Məsələ:40: Cümə namazı sübh namazı kimi iki rəkətdir və ondan əvvəl imam cümənin vasitəsi ilə iki xütbə oxunmalıdır. Xütbələrin hər biri bu mövzularda olmalıdır:

- 1-Allaha həmd-səna etmək;
- 2-Məhəmməd və Ali-Məhəmmədə salavat göndərmək;
- 3-İlahi təqvvaya tapşırıq və xalqın düz yola hidayəti;

4-Hər xütbədə kiçik bir surə oxumaq (“Qul huvəllah”, “Qul ya əyyuhəl-kafirun”, “Vəl-əsr” surələri kimi);

5-Habelə, vacib ehtiyata əsasən, mө‘minlər üçün bağışlanmaq diləmək və ikinci xütbədə salavat deyərək imamların adlarını bir-bir çəkmək.

Buna əsasən, birinci xütbə beş hissədən, ikinci xütbə isə altı hissədən ibarətdir. İmam xütbələri qiyam halında oxumalı və iki xütbə arasında azacıq oturmali və səsini mümkün qədər namaz qılanlara çatdırmalıdır. Möb‘izə və hidayət ümum xalqın başa düşdüyü bir dildə olmalıdır.

Məsələ:41: Yaxşı olar ki, xətib başına əmmamə qoyub əba geysin, əsa və bu kimi şeylərə söykənsin, xütbələrə başlamazdan əvvəl iştirakçılara salam versin və islam dünyasının və o məntəqənin mühüm siyasi, ictimai və əxlaqi məsələlərini bəyan etsin, onları bu məsələlərə qarşısındakı vəzifələrindən və düşmənlərin hiylələrindən aqah etsin. Bir sözlə, xətib xütbələrdən dinləyicilərin nəfs və ruhunun saflaşdırılması və onları günün mühüm məsələləri ilə aqah etmək üçün bacardığı qədər istifadə etməlidir. Xütbələrin əsas məqsədlərindən biri də məhz budur. Xütbələr fəsahtli, gözəl, təsirli və möhkəm ibarələrlə oxunmalıdır ki, camaatın ruhuna lazımi təsir qoysun və bu ibadi-siyasi fərizədən tam şəkildə bəhrələnsinlər. İmam gərək ixtilaf törədən məsələlərə toxunmasın və müsəlmanları düşmənlər qarşısında

vəhdətə və birliyə çağırırsın.

Məsələ:42: Vacib ehtiyat odur ki, xütbələr oxunarkən cümə namazında iştirak edənlər təharətli (dəstəmazlı) olsunlar, üzü imama tərəf sakit otursunlar və xütbələrə qulaq assınlar. Qəsdən danışsalar namazları batil olmaz, amma xilaf iş görmüş olarlar.

Məsələ:43: Xütbələrə çata bilməyib namazda iştirak edən, yaxud namazın bir rəkətinə çatan şəxsin namazı səhihdir, amma vacib ehtiyat odur ki, qəsdən namaza yubanmasın.

Məsələ:44: Vacib ehtiyata görə xütbələr günorta azanından sonra oxunmalıdır, qabaq oxunmuş olsa, yenidən oxunmalıdır.

“SON”